

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**GİRİŞİMCİ KADINLARIN DENEYİMLERİ ÜZERİNE
SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL'DA
KUZGUNCUK, ATATÜRK, TOMTOM MAHALLELERİ**
Doktora Tezi

Tezi Hazırlayan
Dilek IŞIK

İstanbul, 2024

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**GİRİŞİMCİ KADINLARIN DENEYİMLERİ ÜZERİNE
SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL'DA
KUZGUNCUK, ATATÜRK, TOMTOM MAHALLELERİ**
Doktora Tezi

Tezi Hazırlayan
Dilek IŞIK

Öğrenci No
1955023001

ORCID ID
0009-0009-1829-8136

Danışman
Doç. Dr. Nihan BOZOK

İstanbul, 2024

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Girişimci Kadınların Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul’da Kuzguncuk, Atatürk, Tomtom Mahalleleri**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışının olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 31.05.2024

Dilek IşIK

TEZ ONAYI

İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü *Sosyoloji Doktora* öğrencisi **1955023001** numaralı **Dilek IŞIK**'ın hazırladığı **“Girişimci Kadınların Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul’da Kuzguncuk Atatürk, Tomtom Mahalleri”** konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca 31.05.2024 günü saat 10:30’da Zoom programı aracılığıyla on-line olarak yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin **KABUL**’üne **OYBİRLİĞİ**’yle karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Nİ*** BO*** (Danışman) (İstanbul Beykent Üniversitesi)		
Prof. Dr. Ha*** Ya*** Cİ*** (Üye) (Anadolu Üniversitesi)		
Doç. Dr. Ab*** Yİ*** (Üye) (İstanbul Beykent Üniversitesi)		
Doç. Dr. Ay*** GÖ*** AT*** (Üye) (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)		
Dr. Öğr. Üyesi Bu*** TE*** ÇA*** (Üye) (İstanbul Beykent Üniversitesi)		

Adı ve Soyadı : Dilek IŞIK
Danışmanı : Doç. Dr. Nihan BOZOK
Derecesi ve Tarihi : Doktora, 2024
Alanı : Sosyoloji
Anahtar Kelimeler : Kentte Kadın Girişimciliği, Kamusal Alan, Ekonomik Faaliyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Ataerkillik.

ÖZ

GİRİŞİMCİ KADINLARIN DENEYİMLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL'DA KUZGUNCUK, ATATÜRK, TOMTOM MAHALLELERİ

Kadın girişimciliği, kadınların çalışma hayatına üretken işlerle katılımını ve kadın istihdamının artırılmasını destekleyen çözümlerden birisidir. Bu çalışmada İstanbul'da Kuzguncuk (Üsküdar), Atatürk (Ümraniye) ve Tomtom (Beyoğlu) Mahalleri örneğinde girişimciliğin kentlerde çalışan kadınlar için nasıl bir deneyim olduğu tartışılmıştır. Araştırmada feminist bir perspektifle niteliksel yöntem kullanılarak veri derlenmiştir. Ticari faaliyetlerde bulunan yirmi dokuz kadın girişimciyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın ana sorusu girişimci kadınların ticari faaliyetlerinin, çalıştıkları bölgede kamusal alanı kullanma biçimleriyle, gündelik hayatlarında ve çalışma hayatlarında mekânı kullanma pratikleriyle nasıl ilişki içinde olduğudur. Çalışmanın bulgularına göre, girişimci kadınların ekonomik deneyimleri kadınların kimliği, toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollere bağlı yaşam tarzlarıyla birlikte biçimlenmektedir. Ataerkil ilişkiler ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kentte girişimcilik yapan kadınların çalışma yaşamını olumsuz etkilemektedir. Kentli girişimci kadınlar, kamu kurum ve kuruluşlarının desteğini almadan kendi işyerlerini kurabilmektedirler. Ülkedeki her ekonomik krizden maddi açıdan etkilenmektedirler. Buna karşılık, bu kriz dönemlerinde kendi bireysel sermayelerinden güç almaktadırlar. Kentli girişimci kadınlar, iş yaşamında ve sosyal çevreyle olan ilişkilerinde büyük ölçüde cinsiyetçi değerler tarafından kısıtlanmaktadır. Ancak ataerkil baskı ve ikincilleştirmelerle, iş yaşamlarında kadın olarak geliştirdikleri çeşitli direnme stratejileri sayesinde başa çıkmaktadırlar.

Name and Surname : Dilek IŞIK
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Nihan BOZOK
Degree and Date : PhD, 2024
Major : Sociology
Keywords : Urban Women Entrepreneurship, Public Sphere, Economic Activity, Gender Inequality, Patriarchy.

ABSTRACT

A SOCIOLOGICAL STUDY ON THE EXPERIENCES OF ENTREPRENEURIAL WOMEN: KUZGUNCUK, ATATÜRK, TOMTOM QUARTERS IN ISTANBUL

Women's entrepreneurship is one of the solutions to support women's participation in working life through productive work and to increase women's employment. This study discusses the experience of entrepreneurship for working women in urban areas in the case of Kuzguncuk (Üsküdar), Atatürk (Ümraniye), and Tomtom (Beyoğlu) neighborhoods in Istanbul. Data was collected using qualitative methodology with a feminist perspective. Twenty-nine women entrepreneurs engaged in commercial activities were interviewed. The main question of the research is how entrepreneurial women's commercial activities relate to the way they use public space in the neighborhood where they work and how they use space in their daily and working lives. The study's findings indicate that women's identities, gender roles, and the lifestyles associated with these roles all influence the economic experiences of women entrepreneurs. Patriarchal relations and gender inequalities negatively affect the working lives of women entrepreneurs in the city. Urban entrepreneurial women can establish their own workplaces without the support of public institutions and organizations. Every economic crisis that occurs in the country has an impact on them financially. On the other hand, they draw strength from their own individual capital during these crisis periods. Urban entrepreneur women play a major role in their business lives and in their relationships with the social environment.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR iii

SÖZLÜK..... iv

GİRİŞ1

1. KENTTE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN TARİHSEL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Kadın İstihdamı ve Kentli Girişimci Kadınlar 5

1.2. Ataerkil Normlar ve Kadın Emegi 11

1.3. Kentte Kamusal Alanda Kadınların Girişimcilik Deneyimleri 13

1.4. Kamusal Alana Çıkmada Kadınlar Açısından Yön ve Sınırlar 16

1.5. Kentte Gündelik Yaşam ve Mesafeli İlişkiler..... 18

1.6. Kentte Bedenler..... 20

2. ÇALIŞMANIN ARKASINDAKİ YÖNTEM: NİTELİKSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ İLE SAHA ÇALIŞMASI

2.1. Nitel Araştırma Stratejisi 24

2.2. Araştırma Etiği 27

2.3. Alan Çalışmasında Karşılaşılan Destekler ve Sınırlılıklar 28

3. GİRİŞİMCİ KADIN VE KENTTE MAHALLE YAŞAMI

3.1. İstanbul'da Mahallede Yaşamak..... 33

3.2. Mahallede Güven Duyulan Kişilerin Varlığı ve Komşuluk 36

3.3. Mahallelerin Dünü ve Bugünü..... 41

3.4. Çalışılan Mahallenin Sosyal Kimliği ve Aidiyet Duygusu..... 46

3.5. Gördüğü İki Kapıdan Biri Evinin Kapısı Diğeri İşyerinin Kapısı..... 51

3.6. Çalışılan Mahallede Kira Oranları ve Yeni Kadın Girişimci..... 53

3.7. Yerel Yönetimlerden Çözülmesi Beklenen Konular..... 56

4. ÇALIŞMA HAYATI

4.1. Girişimci Kadınların Çalışma Hayatına İlişkin Deneyimleri	61
4.2. İşyerinin Kuruluşu ve Mekânsal Özellikler	76
4.3. İşyeri Kimin Üzerine Kayıtlı ve Girişimci Kadının İşteki Konumu	90
4.4. Girişimci Kadının Bir Çalışma Günü	98
4.5. İşyeriyle İlgili Borçlar ve Ele Geçen Gelirden Memnuniyet.....	102
4.6. İşyerinin Denetim Süreçleri ve Yerel Yönetimle İlişkiler	104

5. GİRİŞİMCİ KADIN ve GİRİŞİMCİLİK KÜLTÜRÜ

5.1. Girişimci Kadın Olarak Kendisini Nasıl Anlattığı	107
5.2. “Kendine Ait Bir İş”: Kendi İşini Kurmak	119
5.3. Girişimcilik Kimin İş?	129
5.4. İstanbul’da Kadın Girişimci Olmak	142
5.5. Kadın Girişimcinin Örgütlü Olmak Üzerine Düşünceleri.....	157
5.6. Çalışma Hayatı Boyunca Yaşanan Krizlerin Etkileri ve Devlet Desteği ...	161

6. TARTIŞMA.....	168
-------------------------	------------

SONUÇ	192
--------------------	------------

KAYNAKÇA.....	201
----------------------	------------

EKLER

Ek-1: Araştırma Örneklemine Katılımcılarının Demografik Özellikleri.....	216
Ek-2: Araştırmada Kullanılan Görüşme Rehber Formu	217
Ek-3: Niteliksel Verilerin Analizinde Kullanılan Kod ve Kategori Listesi	225
Ek-4: Araştırma Sahasının Yapıldığı Mahallelere İlişkin Harita Bilgileri.....	231
Ek-5: Etik Kurul Onayı	234

KISALTMALAR

BAĞKUR	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
HAKYAD	: Hanımlar Kültür, Yardımlaşma Vakfı
İMÇ	: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
İSMEK	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
İSTESOB	: İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KAGİDER	: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KAMER	: Kadın Merkezi
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
YEPP	: Yerel Eşitlik Eylem Planı

SÖZLÜK

Megakent: Toplam nüfusu 10 milyonu aşan şehir.

Mentor: Herhangi bir iş yerinde farklı görevlerde çalışarak deneyim kazanmış olan, danışan kişinin hedefine ulaşmasını sağlayacak yolu bulmasına yardımcı kimse.

GİRİŞ

Türkiye’de kadınların iş gücüne katılımları sektörel bazda çeşitlilik göstermesine rağmen istihdam düzeyi istenilen noktaya ulaşamamıştır. Türkiye’de kadınların istihdama katılımının uzun yıllar içinde son derece sınırlı olduğu ve iş gücü piyasalarında çoğunlukla gıda, tekstil, hizmet sektörlerinde kadın emeğine talep olduğu bilinmektedir. Kadının iş gücüne katılımının önündeki cinsiyetçi değerler ve kültürel engeller bu alandaki eşitsizliği artırmaktadır.

Sosyal ve kültürel faktörler kadınların yönelecekleri meslek tercihlerini sınırlandırmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler istihdam piyasalarındaki iş kollarında da belirleyici role sahiptir. Beceri, eğitim, teknolojiyle ilgili kaynakların kullanımı işin cinsiyete göre örgütlenmesinde işlevsel olmuştur. Erkek iş gücüne göre örgütlenen iş kolları sektörel bazda daha fazla çeşitliliği sahip olduğu için erkeklerin kadınlara göre çalışacağı iş alanları daha geniş bir ekonomik sahaya yayılmıştır.

Kentte ve kırdaki kadınların iş gücüne katılımından söz edilecek olursa sanayileşmeye bağlı değişim kadınların kırsal alanda iş imkânlarını azaltmıştır. Buna karşılık kentlerde var olan iş imkânlarında belirleyici faktör kadınların vasıflı nitelikleri taşıyıp taşıyamamalarıdır. Kentlerdeki vasıflı işler için diğer önemli nitelik deneyimdir, kadınların sınırlı deneyimleri onların istihdam piyasalarında erkeklerle eşit bir biçimde yer almalarını engellemektedir. İstihdam piyasalarında iş olanaklarının eğitimle paralel gidiyor olması kadınların eğitimlerinin görece erkeklere göre az oluşu nedeniyle istihdama katılımları her zaman sorunlu olmuştur. Kentte girişimci kadınlar söz konusu olduğunda eğitim iş piyasasında yer bulmada önemli bir faktördür. Kentli girişimci kadın için eğitim girişimcilik faaliyetlerinin alt yapısını sağlayan önemli faktörlerden biridir.

Kentte istihdam olanakları sanayileşmeyle birlikte yıllar içinde artış göstermiş olsa da kadınlar için ücretli iş imkânları istenilen oranlara ulaşamamıştır. Son yıllarda kadınlar iş gücü piyasalarının talep ettiği niteliklere görece erişmiş olsalar da iş piyasalarında ücretli iş imkânları azalmıştır. Türkiye istihdamı artırmaya yönelik politikalar içinde küçük girişimcilik özellikle kadınlar için alternatif çözüm olarak düşünülmüştür. Bu bağlamda kadın girişimciliğinin kadın istihdamını artırmak için bir çözüm olup olmadığı bu araştırmanın temel sorularından biridir.

Türkiye’deki kadın istihdamının yapısal özellikleri ve kadın işsizliğine çözüm olarak önerilen girişimcilik politikaları tezin birinci bölümünde tartışılmaktadır. Kentte kadın girişimciliği araştırmasının yöntemi araştırma etiği ve araştırma sürecinde alanda karşılaşılan kısıtlılıklar ve araştırmacının sahip olduğu destekler ikinci bölümde yer almıştır. Alan araştırmasının bulguları araştırma kapsamında görüşülen girişimci kadınların deneyimleri girişimciliğin onlar için ne anlama geldiği ve kentin sağladığı olanaklar ve sınırlılıklar üçüncü bölümde tartışılmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların ev dışı çalışma deneyimleri iş yerlerini kurma süreçleri ve işyerlerinin mekânsal özelliklerine dördüncü bölümde söz edilmiştir.

Bu çalışmada girişimcilik kültürü ve girişimci kadınların ticari faaliyetleri kapsamında deneyimlerinin yanı sıra çalışma ve özel hayatlarının dengesini nasıl kurdukları çalışma hayatlarında fırsat ve kısıtlılıklarının neler olduğu beşinci bölümde yer almaktadır.

Kentte kadın girişimciliği üzerine odaklanan bu çalışmanın verileri Kuzguncuk (Üsküdar), Atatürk (Ümraniye), Tomtom (Beyoğlu) Mahallelerindeki girişimci kadınların çalışma yaşamına ilişkin aktardıkları deneyimleriyle oluşturulmuştur. Araştırma niteliksel yöntemin veri oluşturma aracı olan derinlemesine görüşme formu aracılığıyla yürütülmüştür.

Araştırma bulgularının temel başlıklarından biri araştırma katılımcılarının İstanbul’a geliş öykülerini kapsamaktadır. İstanbul şehri nüfusun kalabalığıyla, gelişmiş ekonomisiyle, kültürel ve sanatsal etkinlikleriyle ülkede önde gelen şehirler arasındadır. Tüm bu özellikler İstanbul’da mahalle yaşamındaki ilişkilerin biçimini değiştirerek yeni biçimler üretme gücüne sahiptir. Bu noktadan hareketle araştırma katılımcılarının gündelik hayat pratikleri, komşuluk ilişkileri, güven duyulan kişilerin varlığı mahallenin dünü ve bugünü temasıyla ele alınmıştır. Mahalleler ilçeleri oluşturan en küçük sosyal birimlerdir. Kamusal hizmetleriyle önemli bir yere sahip olan yerel yönetimler kentte gündelik yaşamı etkileyen devlet kurumlarındandır. Yerel yönetimlerin sunduğu hizmetler girişimcilik faaliyetlerine ve çalışılan mahalleye nasıl etki ettiği katılımcıların deneyimleriyle değerlendirilmiştir. Bu bölümde çalışma yaşamının önemli bir parçası olan mahalleye ve kentte aidiyet duygusu, kamusal alanı kullanma pratiklerinin hangi biçimlerde gerçekleştiği,

mahallede kültürel değerlerin ticari faaliyetlere olan etkisi, kentte girişimci kadınların mahalleye uyum sağlama stratejileri tartışılmıştır.

Araştırma bulgularının iki temel başlığı altında girişimci kadınların önceki çalışma hayatı öyküsü şu anda faaliyetlerini gerçekleştirdiği işyerinin kuruluşu ve mekânsal özellikleri sunulmuştur. Eğitim düzeyi işgücü piyasalarında tüm bireylerin istihdamında önemli bir yere sahiptir. Girişimci kadınların ilk çalışma yaşı, eğitim aldıkları iş kolu, işsiz kalınan dönemler, sosyal güvence, çalışma hayatı boyunca hangi işlerde çalıştığı ve deneyimleri başlıklarının günümüz koşullarında kadın istihdamının genel yapısı hakkında bilgiler sunması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen girişimci kadınların çalışma hayatıyla özel hayat arasındaki dengeyi sağlamak girişimci kadınlar için oldukça zordur. Günümüzde çalışma hayatında olmak girişimci kadınlar için birçok sorunla yüz yüze gelmek demektedir. Araştırma kapsamında görüşülen girişimci kadınların çalışma hayatına ilişkin deneyimleri çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır; işyerinin kuruluş süreçleri, işyerini kurabilmek için gerekli finansal destekler, mekânsal özellikler bu boyutlardan bazılarıdır. Bu bölümde kuruluş sermayesinin temini, girişimci kadının işindeki konumu, bir çalışma gününün nasıl geçtiği, elde edilen kazançtan memnuniyet gibi temel konular araştırılmıştır. Ticari faaliyetler için işyerinin fiziksel özellikleri, konumu, cephesi, araç gereç donanımı ve denetim süreçleri önemli diğer konular arasındadır.

Araştırma bulguların son başlığı kapsamında girişimci kadın tanımı ve girişimcilik kültürü bulunmaktadır. Bu bölümün amacı girişimci kadınların kendilerini nasıl tanımladıklarını bu tanımların kendi ifadelerine dayalı olarak nasıl çeşitlendiği ve girişimcilik faaliyetleriyle konumlarını nasıl ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Kentlerde kadınların kamusal mekânları kullanma pratiklerinde ataerkil değerlerin nasıl etkili olduğu, katılımcıların işyerine malzeme alışverişi süreçlerindeki tedarikçilerle ve sosyal çevreyle olan etkileşimleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Rekabet, girişimcilik faaliyetlerinin kime uygun olup olmadığı bölgeye ve mesleğe katkı, kazancını artırma taktikleri, gelecekte şu andaki işlerini sürdürme eğilimlerinin olup olmadığı başlıklarıyla katılımcıların girişimciliği meslek olarak benimseyip benimsemediklerini ortaya çıkarmak hedeflenmiştir.

Türkiye ekonomisi sabit bir seyre sahip olmayan krizlerden çok hızlı etkilenen bir yapıya sahiptir. Bu yapı içinde her girişimci kadın kendi işinin geçmişinde ve içinde bulunduğu duruma bağlı olarak şartlardan farklı biçimlerde etkilenseler de ülkede yaşanan her siyasi ve ekonomik krizlerden tüm girişimci kadınlar doğrudan etkilenmiştir. 2020 yılında dünyada ve Türkiye’de yaşanan Covid-19 pandemisi ve ardından gelen ekonomik kriz etkileriyle birlikte bu başlıkta tartışılmıştır. 2023 yılında gerçekleşen depremde ekonomi piyasalarında yarattığı gerginlik yine kriz olarak değerlendirilmiştir. Bu yıllarda periyodik zamanlarda ivme kazanan ekonomik krizlerin kentlerde kadın girişimciliğini nasıl etkilediği ve kadın girişimciliğinin geleceği hakkında ipuçları ve yanıtlar aranırken katılımcıların çalışma hayatı deneyimleri referans alınmıştır.

Sonuç ve tartışma bölümünde araştırmanın temel verilerinin alan yazındaki daha önce ortaya konmuş verilerle tartışıldığı ve araştırmanın ana bulgularının yer aldığı bölümdür. Tüm bu bölümlerin amacı günümüz koşullarında kentte girişimcilik yapan kadınların deneyimlerini odağa olarak kadın istihdamı ve emeğinin tarihine katkı sunmaktır.

1. KENTTE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN TARİHSEL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölüm Türkiye’de kadın emeğinin tarihiyle ilgili kısa bir sunumun ardından kentte iş istihdamı ilişkileri içinde kadın girişimciliğinin yeri literatürle sunulmuştur. Kadın iş gücünü girişimciliğe yönlendiren nedenler girişimcilik politikalarıyla birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. Kentin mekânsal düzenlemelerinin kadınların kenti kullanmasını nasıl etkilediği ataerkil örüntülerin etkileriyle tartışılmıştır. Devam eden bölümde kadınların cinsiyetçi iş bölümü ve toplumsal cinsiyet değerleri yörüngesinde kamusal alana çıkmada yön ve sınırlılıklara değinilmiştir. Son başlık kadınların yaşadıkları çevrede gündelik yaşam deneyimlerinde sosyal ilişkilerini etkileyen yerlilik ve yakın ilişkiler üzerine kurulmuştur.

1.1. Kadın İstihdamı ve Kentli Girişimci Kadınlar

Türkiye’de ücretli kadın emeğinde erken Cumhuriyet dönemindeki gelişmelerle Osmanlı İmparatorluğu’nda ve 19. yüzyıl sonlarında meydana gelen gelişmeler birbiriyle bağlantılıdır. Osmanlı döneminde kadın emeği evlerden atölyelere daha sonra da fabrikalara çekilmeye başlamış bu süreç Cumhuriyet dönemiyle devam etmiştir. Her iki dönemde de kadın emeği sanayinin olduğu büyük kentlerde dokumacılık, gıda, içki, tütün alanlarında yoğunlaşmıştır. Bu dönemde kadın işçiler uzun çalışma saatlerine rağmen cinsiyete dayalı ücret farklılıkları, işçi sağlığı ve güvenliği korumasından mahrum bırakılmışlardır. Bunun yanı sıra çocuk bakımı hizmetleri kamuda çok az kurum tarafından yerine getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde kadın işçileri koruyucu mevzuat hazırlansa da ikinci dünya savaşının getirdiği şartlar uygulamayı askıya almıştır. Erken Cumhuriyet dönemi kadın istihdamının çeşitli işkollarında sayıca artışla gerçekleştiği fakat çalışma ve yaşama koşullarının yasal korumalardan uzak oldukça kötü şartlara terkedildiği bir dönemdir. İkinci dünya savaşından sonra kadın emeğinde istihdam oranları düşmüş, iş gücünün sektörel dağılımı ve kötü çalışma şartlarını yapısal özelliklerini korumuştur. Sanayinin gelişmesi bazı iş kollarında kadın işçilerin iş kanunuyla korunmasını sağlamış olsa da erkeklere göre bu oran çok düşük kalmıştır. Bu dönemlerde Türkiye’de kadın emeğinin yapısı değişiklik gösterse de gelişen koşullarda koruyucu önlemlerde değişiklik olmamıştır (Abadan-Unat, 1982, s.11-12; Özbay, 1993, s. 131; Makal, 2001, s. 120; Makal, 2015, s. 92).

¹Yukarıdaki paragrafta söz edildiği gibi Türkiye’de kadın iş gücü tarım sektöründe yoğunlaşmış kente iç göçle birlikte bu yapı değişime uğramıştır. 1980’lere kadar benimsenen ithal ikameci politikalar sonucu kadınlar imalat sanayinde dokuma, tütün, gıda gibi iş kollarında çalışmaya devam etmişlerdir. Hizmet sektöründe aranan vasıflara sahip olan kentli kadınlar uzman mesleklerde çalışma olanağı elde etmiştir. Bu dönem kamu yatırımlarının azaldığı, iç talebin kısılarak ücretlerin düşürüldüğü özel sektörün yatırım yapamadığı bir dönemdir. Tekstil sektörü bu dönemde diğer ülkelerle rekabet edebilme gücü sayesinde kadınları istihdam eden bir sektör olmuştur. Ancak kadınlar küçük ölçekli işyerlerinde düşük ücretler, uzun saatleri içeren kayıt dışı çalışma biçimine maruz kalmıştır. Örneğin bu yıllarda dayanıklı tüketim malları ve otomotiv sektörü gelişmeye başlamıştır ama bu sektörlerde kadın işçilere rastlamak mümkün değildir. Kadın işgücünün sahip olduğu nitelikleri nedeniyle sanayide kadın ücretli çalışana işverenlerin talepleri düşük olmuştur. Bu düşük talep iş piyasalarında geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadınları belirli iş kollarında çalışmaya itmektedir. Anadolu’da sanayi alanlarının erkeklere uygun alanlar olarak benimsenmesi, erkek işçinin fazlalığı ve işverenlerin kadınları koruyan yasalardan kaçınmaları kadın işsizliğinde diğer etkili faktörler olmuştur. Son dönemde kadın istihdamını artırmak için esnek çalışma biçimleri, kendi hesabına çalışma biçimleri gündeme gelmiştir (Ecevit, 1998, s. 272; Kümbetoğlu, 1999, s. 69; Mümtazpeker, 1999, s. 301; Atakan, 2013, s. 34; Toksöz, 2016, s. 114; Toksöz, 2018, s. 263-264).

1990’lı yıllardan itibaren ise, kadınların mesleki statülerinin geliştirilmesi, ücretli işlerde katılım oranlarının artırılması ve ekonomik gelir getirmeye dönük politikalarından bir tanesi olarak kadın girişimciliğinin öne çıkarılması olmuştur. Kadın girişimciliğine verilen önemin nedeniyle; kentsel alanlarda kadın yoksulluğunun hızla artması ve kadınların ücretli istihdama katılma oranlarındaki düşüştür. 2021 yılı istihdamla ilgili veriler üzerinden bu konuyu ele aldığımızda 15 ve daha yukarı yaştakilerine istihdam oranları %45,2 olmuştur. Bu oran kadınlarda %28 iken erkeklerde %62,8 olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK, 2024).

¹ Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu madde 3 esnafı esnaf ve sanatkar meslek kollarının belirlediği meslek kollarında sabit bir mekânda veya gezici olarak ekonomik faaliyetlerini bedeni çalışmaya bağlı olup kazancı kanunda belirlenen hadler altında (tacir ve sanayici niteliği kazanmayacak kadar) kalan meslek ve sanat sahibi kimseler olarak tanımlamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2024).

Kentli kadınlara istihdam alanı açmak için uygulanan politikalardan bazıları kurumsal iş arama hizmetleri, meslek eğitimi, kamusal istihdam, işletmecilik faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi uygulamalar ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi olmuştur. Bu çerçevede ekonomi ve piyasa şartlarının baskıları karşısında tabandan örgütlenen kooperatifler de kadın istihdamının artırılmasında kaldıraç olarak görülen alanlardan bir tanesi olmuştur. Kentli kadınların güçlenmelerini potansiyellerini açığa çıkarma, verimlilik etkisi yaratma ve kadınların istihdama katılmasının önündeki engelleri kaldırmaya yönelik kadın girişimciliğini destekleme ise kadın kuruluşları (Kagider-Kamer-Hakyad vb.) tarafından gündeme alınmıştır (Ecevit, 2007, s. 47-48; Soysal, 2010, s. 88; Yıldırım Saatci ve Tekait Çal, 2014, s. 122; Şahankaya Adar ve Dedeoğlu, 2023, s. 10).

Kadın girişimciliği toplumsal gelişme ve ekonomik kalkınmayla olan ilişkisi sosyal yapıdaki değişime, gelişime uyum sağlayacak önlemlerin alınarak refah seviyesinin dengeli olarak artırılması sosyal ve ekonomik desteklerle birlikte güçlendirmeye ilişkilendirilmektedir. Kadınların çalışma hayatına katılımını genişletmek ve kadınların istihdama katılımını artırmak hedefi 6. Beş Yıllık Kalkınma Planında daha detaylı ele alınmıştır. Kadınların iş yaşamı, sosyal güvenlik, meslek eğitimi ve işe alımlarda ve uygulamada karşılaşılan engellerin giderilmesi, önlemler alınması çerçevesinde kadınların mesleki eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmaları suretiyle tarım dışı sektörlerde istihdamın yaygınlaştırılması için gerekli ortamın oluşturulması ilkeleri başlıklarına önem verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022).

Girişimciliğin öncelikle düşünsel bir eylem olduğu bireyin bağımsız veya bir yere bağlı kalarak pazardaki fırsatları görerek onu ekonomik bir değere dönüştürme güdüsü ve kapasitesidir. Ticari faaliyetler pazarına girerek rekabet aracılığıyla pazarı değiştirme ya da yeni pazar oluşturma yenilik ve yaratıcılık ruhundan beslenmektedir. Girişimci risk almaktan çekinmeyen, başarıya hevesi olan bireylerin bir işi başlatma ve sürdürmeyle ilgili yeni stratejik kararları çalışma hayatı boyunca alma kabiliyetine sahip olmalıdır. Girişimci yeni işyeri kurarak ekonomiye istihdam artışıyla beraber üretim artışı sağlamaktadır. Verimlilik ve yeniliğin dinamiği olan rekabet mekanizması ekonomiyi güçlendirdiği gibi tüketiciler için düşük fiyata ürün çeşitliliğini de sunmaktadır (Bülbül, 2010, s. 19-20). Ecevit (1993) ve Eroğlu vd.,

(2015) çalışmasında kadın girişimciyi herhangi bir ürünün üretilmesi ile ilgili işlerin yapılmasını, pazarlanmasını, dağıtılmasını, satışını hanenin dışında kendi adına kurduğu bir veya birkaç işyerinde bizzat yapan veya başkalarına yaptıran, bu faaliyetlerle ilgili üçüncü kişilerle kendi adına iletişim kuran, işle ilgili ar-ge, fizibilite faaliyetlerini planlayan, işyerinin açılması, kapatılması ile ilgili kararları kendi alan ve işinden elde ettiği gelirin nerede kullanılacağı hakkında söz sahibi olan kişi olarak tanımlamaktadır (Ecevit, 1993, s. 20; Eroğlu vd., 2015, s. 536).

Kadın girişimciliği alanında çalışan araştırmacılar, Türkiye’de kadın girişimcilerin sayısının kentsel ve kırsal alanda yıllara göre artış gösterse de genel anlamda erkek girişimcilere göre düşük oranlara sahip olduğunu ifade etmektedirler (Bedük, 2005, s. 108; Ögüt, 2006, s. 57). Konuyla ilgili güncel veriler incelendiğinde kendi hesabına çalışan kadınların oranları 2020 yılında %9,13 iken 2021 yılında %8,91 olarak gerçekleşmiştir. Cinsiyete göre istihdam payı- kendi hesabına çalışanların oranları incelendiğinde ise erkeklerin oranı 2021 yılında %19,42 iken kadınların oranı %8,91 olduğu görülmektedir (Ceid Veri Portalı, 2024).

Yetim’in (2002, s. 84) ve Keskin’in (2014, s. 169) çalışmalarında girişimci kadınların genellikle kentli kadınlar olduğu ifade edilmiştir. Kadınları girişimci olmaya iten nedenler, ekonomik refah arayışı, mevcut işletmenin aileden devralınması, haneye ikincil gelir sağlama, işsizlik, masa başı işleri sevmemek gibi sebepler şeklinde sıralanmıştır. Girişimci olma konusunda kadınları motive eden hususlar, verimlilik, kimseye bağlı olmadan bağımsız çalışma ve özgür olma arzuları olarak belirginleşmiştir (Özdemir ve Mazgal, 2012, s. 99; Savrul ve Akyüz, 2016, s. 182; Gümüş ve Mercan, 2022, s. 425). Alan yazında kadınları girişimcilik alanına iten ve çeken nedenler arasında en etkili faktörün ekonomik nedenler olduğu belirtilmektedir. Girişimci kadınların beşerî sermayeleri ve kültürel sermayeyle edinilmiş bilgi ve becerileri iş kurma nedenlerini ve yönelecekleri sektörleri belirlemektedir. Bourdieu’nun kültürel sermaye kavramı bireyin yaşamı boyu biriktirdiği çeşitli bilgilerin tutum ve davranışlarına yansımadır. Kültürel sermaye iş gücü piyasalarında ekonomik sermayeye kolayca dönüşecek bir kaynak türüdür. Eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların bağımsız ve özgür olma tercihleri ekonomik tercihlerin önüne geçmektedir. Alan yazımın bulguları, girişimci kadınların işyeri açmak için gerekli olan finansman desteğini resmî kurumlardan kısıtlı olarak elde ettiklerini fakat buna

karşın daha çok kendilerinin, ailelerinin veya yakınlarının tasarruflarına yöneldikleri yönündedir. Yine işletme kurma konusunda girişimci kadınlar yüksek oranda aile ve eş desteği almaktadır. Evli kadınların eşlerinin aileleri bu süreçte toplumsal cinsiyet değerlerine uygun davranarak oğullarının statü kaybı yaşayacağı endişesiyle girişimci kadınlara engel olma eğilimi göstermektedir (Yetim, 2002, s. 87-88; Orhan, 2017, s. 156; Gül ve Gül, 2018, s. 89; Giddens ve Sutton, 2019, s. 846; Gümüş ve Mercan, 2022, s. 425).

Türkiye imzalıği uluslararası sözleşmelerden olan Birleşmiş Milletler Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ardından Pekin Dördüncü Dünya Konferansı ve 1999 yılında AB'ye aday ülke sürecinde cinsiyet eşitliğini sağlamayı taahhüt ederek kadın istihdamının düşük oranlarda seyrini gündemine almıştır. Bu çerçevede kadın istihdamıyla ilgili hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve potansiyel iş gücünü üretken işlerde çalışma hayatına kazandırmak hedeflenmiştir.

Devletin kadınları girişimcilik faaliyetlerine yönelmeleri için motive etmesinde başlıca faktörden birisi kamunun istihdam sağlama yükünü azaltmak ve kadınların kendi işlerini kurmak suretiyle sosyal güvence maliyeti, meslek donanımı gibi kamunun çalışanlarla ilgili katlandığı maliyetleri azaltmaktır. Ancak kendi hesabına çalışma ve esnek çalışma biçimlerinin genel yapısı sosyal güvenlikten yoksun, hane içi işlere dayalı düşük gelir getiren işleri kapsamaktadır. Bu çalışma biçimleri kadın istihdamına kalıcı çözümler üretmeyen sosyal yardım ve yoksulluğu önleme yönlü çalışmalara dönüşmüştür. Bu gelişmelerin ışığında uygulanan politikaların kamusal ataerkilliğin etkilerini çözdüğünü söylemek zordur (Yaman, 2016, s. 42; Toksöz, 2017, s. 121-122).

Girişimcilik faaliyetleri piyasa ekonomisi bağılı doğrudan pazara yönelik ve nakite dönüşebilen ekonomik faaliyetler olarak nitelendirilmektedir. Ev kadınlarının hane içinde aile bütçesine katkı için yaptıkları gelir getirici işleri içeren girişimcilikten piyasadaki girişimciliğe yönelmeleri halinde bazı engel ve kısıtlılıklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu engeller kadınların geleneksel rollerinden kaynaklandığı gibi girişimcilik faaliyetleri hakkında yasal düzenlemelerin getirdiği sorumluluklar hakkında bilgi eksikliği ve kurumsallaşmış uygulama biçimlerinden doğan risklerdir.

Dolayısıyla kadın emeğini piyasaya çekmek, kadınların kimlik ve konumlarını güçlendirmek için kadın girişimciliğinin önündeki engellere devlet politikaları ile müdahale edilmesi halinde kalıcı değişimler mümkün olacaktır (Ecevit, 1993, s. 15; Ertürk, 1993, s. 43-44). Üretilcek politikalarla rekabet, risk alma, başarıya motivasyonu yüksek bireyleri teşvik etme ve destekleme hedeflenmelidir. Toplumun sosyal ve ekonomik bileşenlerinin yanı sıra toplumsal cinsiyete ilişkin özelliklerin girişimci olacak kadınların eğilimleri uzun vadede girişimcilik kültürünü oluşturan etkenler olarak önemlidir. Kadınların toplumsal yaşamla ve ataerkil kültürle olan etkileşiminin ürünü olan değerler girişimcilik kültürünü etkilemektedir. Kadınlar için girişimciliği teşvik eden politikaların mevcut girişimcilik kültürünü değerlendirip kadınların önündeki kültürel engelleri kaldırma hedefli olmasına öncelik verilmelidir (Güney ve Çetin, 2003, s. 206-207; Soysal, 2010, s. 106-107; Oğrak, 2020, s. 95).

Kadın girişimcilerden işletme hacimleri küçük ölçekli olanların işletmelerin büyütülmesi ve geliştirilmesine yönelik; piyasalar hakkında ve finansal yönetim eğitimleri, finansal destek, mentorluk hizmetleri, pazarlama ve günümüz teknolojik ürünleri aracılığıyla hizmet sunma becerileri vb. konularına özellikle destek verilmesi araştırma konularının sonuçları arasındadır. Ticari faaliyetleriyle kadınların ekonomiye katkılarının artması için yatırım alanlarının bölgenin pazar piyasalarına uygun sektörlerde olması göz önünde tutulmalıdır. Kadın girişimciliği konusunda önem verilmesi gereken bir başka alansa genel olarak kadınların sosyal güvenlik korumasından mahrum olmalarıdır. Bu gibi zorunlu sebeplerle Türkiye’de kadın girişimciliğini kapsayan istihdam politikalarının uzun vadeli ve çok boyutlu bir şekilde planlanıp hayata geçirilmesi gerekmektedir (Nayır, 2008, s. 644- 645; Keskin, 2014, s. 91).

Bu politikaların bir başka ucunda kent yönetimlerinin, ev kadınlarına veya işsiz kadınlara meslek kazandırmak, sosyalleşme olanakları sağlamak amacıyla çeşitli kurs hizmetleri vardır. Ekonomik kazancı sağlama noktasında süreklilik sağlamayan bu uygulamalar “kişisel gelişim mitini” yaygınlaştırarak kadınlara yönelik bu programların talebini canlı tutmaktadır. Sonradan kazanılan bu beceriler uzun vadede kadınlara düzenli gelir elde etme imkânı sunmamaktadırlar. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine paralel iş kollarında sunulan bu hizmetler ekonomik ve sosyal alanlarla ilişkisiz özelliklere sahiptir. Dolayısıyla kadınları tek bir kamusal alana

sığdırarak cinsler arasında ayrışma işlevselliğine de sahiptir. Siyasi otorite tarafından, kamusal alanın düzenlenmesi kadın ve erkek mekânlarının ayrıştırılması “odalaşma” şeklinde tezahür etmektedir. Eril tahakküm, kadınları cinsiyet normlarına uygun hale getirilmiş kamusal alanda dışarıda ancak içeride tutma stratejilerini benimseyerek cinsiyetlendirilmiş mekânların üretilmesine hizmet etmektedir (Karababa Kayalığı, 2019, s. 92-93; Yılmaz, 2011, s. 47).

Yukarıda bahsi geçen politikaların işsiz ve yoksul kadınlara hane gelirini artıran faaliyetler olarak gerçekleştiği kadın istihdamında süreklilik ve insan onura yakışan bir yaşamı sağlayacak yeterli geliri sunmayan hizmetler olduğu görülmektedir. Kadınların istihdama her açıdan güçlenerek katılmalarını sağlayacak politikalarla cinsiyet eşitliğinden söz etmek mümkün olacaktır.

1.2. Ataerkil Normlar ve Kadın Emeği

Kadınlara neslin devamını sağlamada yüklenen işlevsel sorumluluklar toplumsal değerlerin değil de kadının kendi bedeninin üretimi biyolojik bir özellik olarak kavramsallaştırılması kadının insan olma bilincinin dışında gerçekleşen doğal faaliyetler olarak kabul görmektedir. Kapitalist üretim süreçleri kadınların ve erkeklerin uzuvlarını parçalara ayırmak yoluyla emek piyasalarında çalışmanın ekonomik değerini belirlemektedir. “Kafa ve eller” erkek çalışmasının sembolü olarak değerli ve görünür olurken “rahim ve göğüsler” doğaya ait parçalar olarak değersiz ve kadına ait simgelerdir. Yine insan bedenini parçalara ayırmak yoluyla emek kavramının “insan emeği ve doğanın etkinliği” olarak kavramsallaşması kadınların toplumsal statüleri ikincilleştirip erkek egemenliğini meşrulaştırmaktadır (Mies, 2012, s. 104-105).

Türkiye’de ailede (özelde) ve toplumsal yapıda (kamusal) ataerkiyle ilgili kültürel pratikler ve ideoloji hala güçlü bir etkiye sahiptir. İslamiyet dininin kadın erkek arasındaki iletişimle ilgili yasakları mekânsal ayrışmanın ve homojen toplumsallaşmanın egemen olmasında etkili olmuştur. Kadınların ve genç kızların eğitim ve çalışma hayatına erişmede bu değerler önemli faktörler arasındadır. Kadınların istihdama katılımıyla güçlenmesi erkekler için hanede gücün sarsılması ve egemenliğinin zayıflaması genel kabuller arasındadır (Toksöz, 2018, s. 242). Egemen

ataerkil değerler ve bu değerler doğrultusunda biçimlenen toplumsal cinsiyet rolleri kadınların öncelikle anne ve ev kadını olması yönünde olup kadınların eğitime ve çalışma hayatına yönelmelerinin önüne geçmektedir. Bu kabuller kadınların istihdam piyasalarına katılmalarını engellediği gibi onların hangi meslekte ve iş kolunda çalışacağı sınırları da belirlemektedir. Kentlerde çalışmak zorunda kalan alt sınıf kadınlar iş piyasalarının yeterli gördüğü vasıflara sahip olamayınca düşük ücretli niteliksiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Toksöz, 2007, s. 2).

Ataerkillik, erkek egemenliğinin işgal ettiği konumda belirleyici roller arasındadır. Kadınların toplumdaki konumu, erkek egemen ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları yörüngesinde belirlenmektedir (Acar Savran, 2018, s. 154). Eyüpoğlu, Özar ve Tufan Tanrıöver'in "Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları" ile çalışmalarında büyük kentlerde kadın istihdamını artırmaya ve iyileştirmeye yönelik eylem politikalarında, "toplumsal cinsiyete dayalı rol ayrımı ve aile içi ataerkil üretim ilişkileri" temelinde iki engelin varlığını ortaya çıkarmışlardır. Bu sonuca bağlı olarak, işgücünün istihdamında piyasaların çarpıklığı kadınları her ne kadar erkeklerle benzer sorunlarla karşılaştırsa da kadınlar için engellerin çoğu toplumun genelinde kemikleşmiş cinsiyete dayalı rol kalıplarından türemektedir (Eyüpoğlu vd., 2000, s. 161).

Ataerkil değerler ekonomik ve politik şartlara göre sürekli değişiklik gösterirken, bu değer ve normlar kültürel öğelerin kurucu dinamiklerinden birisi olma özelliği nedeniyle pekişmekte ve cinsiyet eşitsizliği yaratarak varlığını sürdürmektedir. Toplumsal olarak içselleştirilmiş kadınlığa ve erkeklığe ait rol kalıplarını sorgulamadan yaşam biçimi haline getirmek ve bunu gelecek kuşaklara aktarmak ataerkilliği güçlendirmektedir. Ataerkil sistem ve ürettiği toplumsal cinsiyet rejimi kadınları baskı altına alarak, erkeklere ve aileye bağımlı kılmaktadır. Bu bağımlılık ilişkisi sonucunda kadınların hane içi ücretsiz emeği bedenlerinden ayrı konumlandırılarak toplumsal yapıda değersizleştirilirken ekonomik piyasalarda ise ucuz emek olarak talep edilmektedir (Connell, 2019, s. 59; Atasü-Topcuoğlu, 2010, s. 73).

Bu araştırmada da kadınların gerek girişimcilik faaliyetlerinden önce çalıştıkları iş kollarında gerek girişimcilik faaliyetlerini sürdürürken benzer olarak

toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı eşitsizlikler paralelinde çalıştığı gözlemlenmiştir.

1.3. Kentte Kamusal Alanda Kadınların Girişimcilik Deneyimleri

Toplumsal yapı içinde erkeklik ve kadınlık değerleri bu çalışmanın kent-mekân kavramları açısından önemi özellikle kentsel alanların ve mekânın nasıl düzenlendiği noktasında önemli bir açılım noktasıdır. Kentler, toplumsal cinsiyete dayalı kimliklerin “üretim, tüketim ve yeniden üretim” süreçlerinde işlevsel rollere sahiptir. Kamusal alan ve özel alanda gerçekleşen gündelik hayat rutinleri kadınlık ve erkeklik değerleri üzerinden kenti düzenleme gücüne sahiptir. Toplumsal cinsiyet değerleri kadın erkek iletişimde ön kabullerle donanmış olduğundan kimi mekânlar cinsiyetçi kategorilere göre ayrılmıştır. Burada kadınlara ve erkeklere biçilen rollerin farklılığı güç ilişkilerinin mücadelesi sınırlarında belirleyici olma özelliği taşımaktadır. Erkek temsiliyetinin inşası rasyonel faaliyetlerin gerçekleşme yeri olan kamusal alanda sembolleştikten bu alanlarda egemenlik eril kimliklere aittir. Kamusal alanı egemenlik alanı haline getiren kontrol mekanizması erkek egemen bakışı kadın kimliğini sınırlı mekânlara hapsedme gücüne sahiptir. “Sembolik şiddet” erkek egemenliğinin hayata geçirilmesinde erkeklere evrensel olarak atfedilen üstünlük şemalarından güç almaktadır. Kadınların tahakküm ilişkilerinde hükmedenlerin bakış açısıyla bakarak itaati doğalmış gibi uygulamaya koymaları eril tahakkümü ebedileştiren pratikler bütünüdür (Aytaç, 2007, s. 214-215; Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015, s. 11; Bourdieu, 2015, s. 49-50).

Kadınların kentle ilişkisi bağlamında bu alandaki politikaların kadınların kentleri kullanımında belirleyici oldukları bilinmektedir. Kentsel planlama politikasının başlıkları arasında kamusal alanların düzenlenmesi de vardır. Kamusal alan fiziksel içeriğiyle kültür, din, cinsiyet ve sosyal statü fark etmeksizin her bireyin özgürce kullanıma açılmış alanlar olarak tanımlanmaktadır (Gökgür, 2017, s. 13). Bunlar sanayi alanları, iş merkezleri, yeşil alanlar, otoparklar, ulaşım hizmetleri, boş zaman etkinliklerinin gerçekleştirildiği yerler gibi genel başlıklardır. Bu başlıkların çoğu kadınlar için düşünülerek tasarlanmadıkları gibi pratikte de gerçek kullanıcıları erkekler olarak hayat bulmaktadır. Günümüz söylemi kadınların çalışmasını özümsemiş gözüke de “geleneksel cinsiyete dayalı hane içi iş bölümü”

sürdürüldüğünden kadınların kamusal alanda gözüktükleri işlerin çoğu hane içi rollerin uzantısı olan iş gruplarından oluşmaktadır. Kentsel planlama politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önüne alarak tasarlanabilmesi için toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden sorgulanarak göz önüne alınması önem taşımaktadır (Alkan, 2000, s. 88; Mackenzie, 2002, s. 5-6).

Kentsel yaşam içinde sınırlılıklardan bazıları kadınların mekânda hareketliliğinin erkeklere göre daha kısa mesafelerde gerçekleşmesidir. Toplu taşıma sefer saatleri, boş zaman etkinlik ve spor alanları toplumsal cinsiyet eşitlik ilkeleri bağlamında düzenlenmemektedir. Kent içinde ulaşım sistemleri da geleneksel kültürel kodlara göre aileyi geçindiren erkeklerin çalışma saatlerine göre düzenlenmiştir. Kadınların evden dışarı çıkmaları birden fazla amaca hizmet etmekte olup alışveriş, dinlenme faaliyetlerinin hepsini bir arada yapmaktadırlar. Çalışan evli kadınlar işe gidiş ve dönüşlerde en kısa yolları tercih etmek eğilimindedirler. Evrensel olarak kadınların kendine ait bir aracının olma oranı düşüktür bu nedenle kadınların çoğu toplu taşıma olanaklarından faydalanmaktadır (Kaypak, 2014, s. 352). Kadınların kentsel alanlarda hareketlilik olanaklarının kısıtlanması onları güçsüzleştirme mekanizması olarak işlev görme gücüne sahiptir. Mevcut kısıtlılık stratejileri nedeniyle kadınlar şehrin onlara sunduğu istihdam, sağlık, güvenlik, kültürel vb. hizmetlerin bilgisine sahip olamamaktadırlar. Kadınlar ücretli bir işin parçası olsalar dahi hane içine sığdırılan bir yaşamın sorumluluklarıyla kuşatılıp toplumsal ve kamusal olanla karşılıklı ilişkileri sınırlandırılmıştır (Miroğlu, 2019, s. 6). Bu kısıtlılıkların yine kadın girişimcilere nasıl yansıdığı ve etkileriyle birlikte sonuçları da bir başka önemli boyut olarak araştırılmıştır.

Yerel ölçekte kadınların temel haklar iyi yaşam koşulları, istihdam, eğitim, yaşam boyu öğrenme, katılım vb. haklardan eşit biçimde yararlanmaları, temsil edilmelerinin güçlendirilmesi ve kent yönetimine aktif katılmaları için yerel düzeyde somut önlemler alınmasına ilişkin politikalar düzenleyen Yerel Eşitlik Eylem Planlarının (YEPP) sonuçları kadınların bu imkânlarla eşitlik ilkeleri doğrultusunda yeterinde erişemediklerini göstermektedir (Toksöz vd., 2022, s. 65-66). Yerel yönetimlerin belediye meclislerinde görev almak için kadınlar kendilerini yetersiz, bilgisiz gördüğünden yerel politikada hizmet vermekten kaçınmaktadırlar. Kadınların yaşadığı engellerin büyük bir kısmını kentte yaşayan insanların çoğu yaşamaktadır ve

gereksinimleri, öncelikleri aynı öneme sahiptir. Kadınlar yönetim pratiği içinde mevzuat bilgilerine hâkim olamayabilirler ancak sağlık hizmetlerine erişme zorlukları, aile bütçesiyle toplu taşıma ve ulaşım ayrılan bütçeyi denkleştirme, yaşam şartlarını olumsuz etkileyen yapılaşma gibi konularda derin bilgiye sahip olmaları nedeniyle günlük yaşam deneyimleri üzerinden politika yaparak yeni çözümler üretebilirler (Alkan, 2006, s. 31-32). Kadınların siyasi temsil gücünü elde etmeleri halinde sözü edilen engellerle ilgili deneyimleri paylaşarak YEPP sonuçlarını eşitlikçi bir zemine kavuşturmaları mümkün olabilir.

Kentte yaşama ve çalışma süreçlerinde kentin mekânlarını, olanaklarını tamamen kullanabilme ve kenti temsil etmek kenti kullanma hakkıyla ilişkilidir. Kadınların kent hakkıyla olan ilişkileri ise “kenti kullanma hakkı, evi kullanma hakkı ve katılma hakkı” olarak açıklanmaktadır. Kadınların özel alanı kullanma hakkı “eve ait hissetmek ve evi kullanmak” arasında değişkenlik göstermektedir. Ataerkil değerlerin hüküm sürdüğü hanelerde kadınların kendilerini haneye ait hissetmeleri, hanedeki karar süreçlerinde etkin rol almalarını zorlaştırmaktadır. Hane içinde özgür olmayan kadınların kentsel mekânlarda alınan kararlara katılım sağlamada özgür olduğunu söylemek mümkün değildir. Kentin toplumsal cinsiyete duyarsız yapılarla inşası kadınların eğitim, sağlık, istihdam olanakları, toplumsal itibar, kentsel hizmetler, yerel yönetim hizmetleri vb. alanlarda hak arama ve özgürlük alanları talep etme güçleri erkeklere göre zayıf kalmaktadır. Kentsel haklarla ilgili politikalara katılım ve seçim yapabilme olanaklarının elde edilmesiyle birlikte kadınların kentli olmaya ilişkin aidiyet duyguları güçlenecektir (Kaypak, 2014, s. 353; Hekimoğlu, 2018, s. 549).

Bireyler açısından kentli olmaktan doğan hak kentin yönetimine katılmak bunun yanı sıra kentin yönetiminde söz sahibi hakkı olarak değişime yön vermekle ilişkilendirilmektedir. Sokakta güvenli bir şekilde gezebilmek, eşit düzeyde iş gücüne katılabilmek ve sosyal çevreyle anlamlı bağlar kurabilmek kent hakkının sunduğu olanaklarla sağlanabilir. Kent hakkıyla kadınların yaşamını birlikte ele aldığımızda kentin sokaklarında kadınların anonim olma talebinin yersiz olmadığı ortadadır. Aşağıdaki bölümde kadınların kamusal alanda yabancılarla bir arada olabilmesi ya da olamaması hali tartışılmıştır.

1.4. Kamusal Alana Çıkma Kadınlar Açısından Yön ve Sınırlar

Kamusal alan özel alan ikiliğinin ayrımcı yapısı ile kadınların dışarıyla olan bağlantısı toplumsal cinsiyet değerlerinin müdahalesi altında şekillenmiştir. Kadınların evlerinden dışarıya çıkıp işyerine varıncaya kadar yapacakları yolculuklarda, geçecekleri sokaklarda ve işyerlerinin bulunduğu alanlardaki kültürel yapı onların giyim kuşamlarını, işe başlama, bırakma saatlerini etkilemektedir. Araştırma kamusal alanda varlık gösteren eril mekânların varlığının veya yokluğunun (kahve, esnaf lokantası, ganyan vb.) girişimci kadınları ve onların yürüttüğü faaliyetleri etkilediği veya etkilemediğini de araştırmayı hedeflemiştir.

Kamusal alan toplumla ilgili ortak karar süreçlerinin şekillendiği, müzakere edildiği birlikte yaşama kültürünün biçimlendiği alandır. Özel alan ise evin içi, aile hayatının alanı olarak kavramsallaşmaktadır. Aile reisi sıfatıyla erkek kamusal alanı düzenleyen politika ve siyasi ilkelerin müzakeresine reisi olduğu aileyi de temsilen katılmakta iken kadınlar doğuştan gelen özellikleri nedeniyle müzakere süreçlerine katılamazlar. Kamusal alan ile özel alan arasındaki sınır özel alanın da çoğu zaman siyasi düzenlemelerin dışında kalmasına neden olmaktadır (Hekimoğlu, 2018, s. 550).

Türkiye’de kadınların kamusal alanda özgürlük ve hak arayışları II. Meşrutiyet ilanından sonra başladığı kabul edilmektedir. Bu dönemde kadınlar, eğitim eşitliği, kılık kıyafete ilişkin yasakların kaldırılmasını, evlilik ile ilgili eşitlik ilkelerine bağlı yasal düzenlemeler ve kamusal alanda görünür olmayı içeren yeni düzenlemelerin gerekliliğini, yayınladıkları dergiler ve kurdukları dernekler aracılığıyla dile getirmişlerdir (Sancar, 2014, s. 93). Kadınların giyim, kuşam biçimleri, toplumun özelliklerini simgeleştiren inancını, kültürünü gösteren bir içeriğe sahiptir. Aynı zamanda özel alandan kamusal alana çıkmanın “yön ve sınırlarını” da belirlemektedir. Kadınlar geleneksel toplumlarda hanenin ve devletin iffeti olarak içselleştirildiğinden kadın bedeni ve giyimi kontrol altında tutulan bir olgu olagelmıştır (Tuncer, 2015, s. 44-45; Çakır, 2017, s. 87).

Erkek egemen bakış açısının hâkim olduğu sosyalleşme mekânlarının başında kahvehaneler gelmektedir. Kahvehaneler, erkekler arasında tahakkümün nasıl kurulduğunu ve onların kimliklerinin prova edildiği kamusal alanlardır. Kadınlar günlük kültürel pratikleri içerisinde erkeklerin gittiği kahvelere gitmek bir yana bu

yerlerin önünden geçmeyi dahi tercih etmemektedirler. Kadınların kahvehanenin önünden geçmesi gerekirse kendilerini denetleyen gözlerden korunmak için yalnız olmamaya dikkat etmektedirler. Bir izleme mekânı olan kahvehaneler erkek egemen bakışın sokağı cinsiyetlendirerek kadınların hareketliliğini denetleyen tahakküm mekanizmaları arasında yer almaktadır (Arık, 2017, s. 195-196).

Uzun süre kadının yaşam alanı “hane veya oda” mekânıyla sınırlı kalmış ve kadınlar toplumsal normların izin verdiği ölçüde kamusal mekânları kullanmak zorunda bırakılmışlardır. Toplumlar da şehrin birçok bölümü genellikle erkek kullanımının egemenliği altında şekillenmiştir (Kan Ülkü, 2018, s. 68). Kapitalist ataerkil toplumlar da kadınların gündelik hayatının kentsel mekânla ilişkisi izleme pratikleri ve sıradanlaşmış yaptırım mekanizmasıyla sürekli denetim altındadır. Kadınlar, kentsel mekân alanlarında kim tarafından izlendiklerini bilmeden (erkekler de olabilir diğer kadınlar da) ancak bunun farkında olarak ve hatta kabullenerek kamusal alanlarda davranışlarını kontrol etmektedirler. Bu açıdan kadınların kentsel mekândaki görünürlükleri başkaları tarafından izlendiklerinin içselleştirilmesi çerçevesinde biçimlenmektedir (Aksu Kocatürk ve Şengül, 2020, s. 724). Bu araştırmada kadın girişimcilerin kentsel mekân kullanımları ve bu kullanım sırasında karşı karşıya kaldıkları denetim ve kontroller bir başka önemli boyut olarak incelenmiştir.

Yukarıda belirtilen kenti kullanmak konusunda kadınların karşılaştıkları engellerle ilgili aşağıda sunulacak çalışmalar farklı bir boyuta dikkat çekmektedirler. Kadın ve girişimcilik bağlamında kadınlar ve onların büyük kentlerle kurdukları ilişki değişiklikler göstermiştir. Bu alanda araştırmalar farklı perspektiflerden farklı yorumlar getirmektedir. Örneğin, Yanikkaya bu değişikliklerin kadınlar için oldukça yüzeysel kaldığını “şehirlerin kadınlar için paradoksal şekilde hem özgürlüğün hem de korkunun mekânları” olduğunu iddia etmektedir. Gündelik hayat rutini içinde kadınlar görünür olmak için mücadele ederken “anonim bireyler” olarak şehrin sokaklarında ve yaşamında kaybolma hakkını elde edememişlerdir. Şehrin sokaklarında rahatça dolaşmak kadınların gündelik yaşam pratiklerini marjinalize etmektedir. Kadınları dışlama mekanizmaları arasında damgalamak, suçlu hissettirmek, taciz etmek ve tedirgin etmek gibi eylemler yer almaktadır (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2021). Akbaş ve Bozok (2015) makalelerinde bu tür engelleri şöyle tanımlamışlardır; “Tuhaf

Bir Kadın” evinden ve annesinden kaçıp şehrin özgürlüğüne karışıp yeni insanlar, yeni mekânlar tanımanın heyecanını taşımaktadır. Ancak bu kadının engelleri hem özel alanda hem de kamusal alanda onu takip etmektedir. Kamusal alanda “kendini kabul ettirmek isteği” karşısında özel alanda da bu mücadelelinin benzerini annesine karşı vermektedir. Tuhaf kadın için şehrin sokaklarında keşfedilmeyi, izlenmeyi bekleyen pek çok mekân ve yaşanmayı bekleyen toplumsal deneyimler olsa da Aylak Adam’a verilen izin onun için imkân dâhilinde değildir (Akbaş ve Bozok, 2015, s. 130-131). Siyasal ve ekonomik alanlarda kadınlar özgürleşmiş gibi gözükseler de toplumsal cinsiyet değerleri bu araştırmada kadın girişimciliği, kadınların kentle olan ilişkileri ve kentin kadınlara ne tür engeller çıkardığı önemli bir boyut olarak ele alınmıştır.

Kent kimliğinin en önemli özelliklerinden birisi de her türlü kimliğin barındığı kamusal alanda zengin farklılıklarla kucaklaşabilmektir. Ataerkil normlar paralelinde kamusal alan karmaşalarla, şiddetle kısacası tehlikelerle kaplı bir alandır. Bu alanda kadınların belirli görevler ve etkinlikler dışında gözükmeleri beklenen davranışlardan değildir. Aşağıdaki bölümde gündelik yaşam ve yabancılarla etkileşime değinilmeye çalışılmıştır.

1.5. Kentte Gündelik Yaşam ve Mesafeli İlişkiler

Bu çalışmada kadınların kentsel alanlardaki girişimcilik faaliyetlerini sürdürürken motivasyonlarının çalıştıkları mahallede yaşayanlarla ve diğer kişilerle kurdukları ilişkilerle bağlantılı olduğu gözükmektedir.

Lefebvre gündelik hayatın akışında bir şeylerin gizemli ve bilinmez olduğunu bireyin onları yaşarken fark edemediğini ancak gündelik yaşamı anlamayı verimli toprağın yaşam veren güç kaynağı olmasıyla ilişkilendirmektedir. Gündelik yaşamı çoğunlukla verili ve gizli kalan insan düşünce ve eylemlerinin buluşma zemini ve bağlayıcı dokusu olarak ele almak mümkündür. Gündelik yaşam bireylerin yaşam çevrelerinde bulunan diğerleriyle birlikte yaşamayı öğrendiği iletişim becerilerini edinip geliştirdiği acıyı, sevgiyi, arzuyu hissettiği yaşamsal çevredir (Gardiner, 2016, s. 14). Günümüzde günlük yaşamı sıradan ve rutin kılan etmenlerden bahsedecek olursak; kapitalist kentleşmenin bireyi doğadan kopararak “insan eseri metalaşmış mekânla” bütünleşmiş bir çevrede yaşam sürmeye itmiş olmasıdır. Diğer etmen ise

bireylerin kent yaşamıyla birlikte geleneksel yaşam biçimlerinde meydana gelen değişikliklerdir. Bireyler soyut ve mesafeli ilişkiler eşliğinde günlük faaliyetlerini sürdürmeyi tercih etmektedirler (Giddens, 1998, s. 114-115).

Büyük kentlerde yaşayan bireyler çok sayıda tanımadığı insanla bir biçimde karşılaştığı için insan ilişkilerinde mesafeli tavırlar sergilemektedirler. Kent hayatının gündelik yaşamı içindeki hızlı geçişler kent sakinlerinde güvensizlik duygusu yaratarak onları temkinli olmaya itmektedir. Temkinli yaşamayı ilke haline getiren kentliler yaşadıkları çevredeki insanlarla yakın ilişkiler kurmaktan kaçınmayı tercih etmektedirler. Komşusuna ve yakın çevresine kapalı olan kent sakinleri aynı zamanda kendi içinde birliktelik kurduğu sosyal ağlara (inanç, politik, komşuluk, akrabalık vb.) bağlanarak kendini koruyacak sınırları belirlemektedir (Simmel, 2005, s. 175- 176).

Bireylerin ekonomik, kültürel, inanç biçimlerinde benzer gruplar içinde yer almaları sınıf farklarından kaynaklanmaktadır. Aynı mahalle içerisinde yaşayan, çalışan bireyler kişisel algılamalarda sosyal, etnik, sınıfsal farkları kendiyle benzer olmamakla ilişkilendirmektedirler. Kadınlar tanımadığı insanlarla ilişki kurma noktasında daha çekingen tavırlara sahiptir. Mahalle sakinleri arasında mahalli kolektif kimlik küçük birimler halinde mevcut olsa da bir bütünde bireylerin birbirleriyle etkin bir iletişim kuramamaları mahalle içinde ortak bir kimliğin oluşmasına engel olduğu için dayanışma duygusunu zedelemektedir (Wedel, 2001, s. 226; Durkheim, 2021, s. 178).

Lefebvre gündelik hayatın ağırlığını kadınların taşıdığını ancak bu durumun tersine çevrildiğinde kadınların gündelik hayattan bir fayda elde edeceğini söylemektedir. Yazar yine de kadınların her durumda yükü taşıyacağını bu ağırlığın altında tutsaklığın devam edeceğine vurgu yapmaktan kaçınmamıştır (Lefebvre: 2016, s. 87). Kadınların zamanının büyük bir bölümü hanenin düzenini sağlayan gündelik pratiklerle geçmektedir. Kamusal alana çıkma pratikleri alışveriş, işe gitmek gibi zorunlu rutinler nedeniyledir. Kadınlar sokağın anonimliğinin rengiyle karşılaşmaktan güvenlik, mahremiyet, ulaşım zorluklarından ötürü uzak kalmayı tercih etmek zorundadır. Dolayısıyla kadınların gündelik yaşam yükünü hafifletme mücadeleleri görünmez taktikleri içermektedir.

Gündelik hayat sıradan, alışagelmış faaliyetleriyle bireyi meşgul ederken diğer yandan kendini icra etmektedir. Bu meşguliyetlerinin çoğu toplumsal cinsiyet kaynaklı iş bölümüne dayalıdır. Sıradana ve rutine dayalı birikmiş kamusal tecrübeler nötr anlamlar taşımazlar inşa edilmiş anlamlar taşırlar (Kluge ve Negt, 2018, s.75). Aşağıdaki bölüm özel alan ve kamusal alan sınırlarında belirli bir hattın içinde kalan bedenler üzerinedir.

1.6. Kentte Bedenler

Kültürün ve toplumun oluşumunu gündelik hayat pratikleri, geleneksel ritüeller ve karşılaşmalar sağlamaktadır. Gündelik dil ve gösterenler üzerinden işlerlik kazanan bu süreç bedenin varlığında tezahür etmektedir. Beden konusu toplumsal bütünleşmenin, dışlanmanın, damgalanmanın, geleneğin, üretimin, tıbbın, suç ve cezanın, akıl, duygu, eril ve dişil olmanın odağındadır. Gündelik hayatın rutin mekanizması içerisinde bireyin var olma mücadelesinde sıradan eylemler, tanımlama süreçleri yani bireyin yaşam çerçevesi içinde ideolojinin de hayat bulduğu ve görünürlük kazandığı alan kişinin bedenidir. Bireyin bedeni toplumsal ve kişisel manada “sınıf ve iktidar ilişkilerinin” en küçük düzeyde cisimleştiği mekândır (Demez, 2020, s. 7).

Toplumsal cinsiyet açısından beden çok önemli bir boyuttur. Cinsiyetler bedende tezahür etmektedir. Bedenlerin hareket halinde olduğu tüm mekânlardaki sosyal ilişkiler mekânın yapısını cinsiyetler açısından etkilemektedir. Mekânların cinsiyetlere göre düzenlenmesi veya belirli gruplar tarafından sürekli kullanımı o mekânla kullanıcılarını bütünleştirmektedir. Kullanıcılarıyla özdeşleşen bu mekânlar diğer bireyler tarafından tercih edilmeyen mekânlara dönüşmektedirler (Deniz, 2020, s. 233). Bu çalışmada beden ve mekân arasındaki ilişkiselliğin yarattığı bölümlenme toplumsal cinsiyet ön kabulleri göz önüne alınarak girişimci kadınların yürüttükleri faaliyetlerde olan ilgisi ve ilgisizliği açısından tartışılmıştır.

Kadınlarla ilgili mevcut toplumsal ilişkileri belirleyen konulardan biri de beden üzerine yapılan tartışmalardır. Kadın bedeni üzerinden kurulan kontrol ve denetim mekanizmaları temelde aileyi korumak ve güçlendirmek içindir. Kadınlara atfedilen eş ve annelik rolü kapsamında kadınların üreme fonksiyonları devlet tarafından çeşitli söylemlerle kontrol altına alınmaktadır. Devlet çocuk sahipliği konusunda izin verip

vermemeye, bireylerin kaç çocuğa sahip olması gerektiği konularında söz sahipliği yaparak özel alana müdahale eden politikalar benimsemiştir. Medya ve diğer iletişim araçları da devlet politikalarına paralel bir eğilimle ideal anne ideolojisi, namus cinayetleri, cinsiyetçi iş bölümünü teşvik eden yayınlar yaparak kadını kamusal alandan dışlama pratiklerini uygulamaktadır (Günindi Ersöz, 2015, s. 83).

Özel alan ile kamusal alan arasında “ara alan”, hane içinde olup ancak hane dışına da taşan alan neresidir? Mahalleye ve sokağa açılan çerçeveler “pencere kenarları, balkon ve kapı önleri” bu ara alanlardır. Bu alanların kullananları ise çoğunlukla kadınlardır. Türkiye kültüründe “mahrem” hanenin öznesi olan kadın için beden sözcüğü ile bütünleşik bir anlam taşımaktadır. Ataerkil dayatmalar kadın bedeninin denetim altında tutularak emniyette olacağı alanı hane olarak içselleştirmiştir. Her sınıfın, her bölgenin kadınları balkon ve pencere kenarlarını önemli ve işlevsel bulmaktadır. İnancın ve kültürün ahlaki değerleri kadının mekânsal hareketliliğinin yönünü tayin etmektedir (Şenol Cantek vd., 2013, s. 122-123).

İstanbul’un seçilmiş bölgelerinde kentte girişimcilik yapan kadınların deneyimleri üzerine olan çalışmamla ilgili kuramsal çerçeve sunulmuştur. İkinci bölümdeyse araştırmanın yönteminin çerçevesi aktarılmıştır.

2. ÇALIŞMANIN ARKASINDAKİ YÖNTEM: NİTELİKSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ İLE SAHA ÇALIŞMASI

Bu bölüm araştırmanın yöntemi, stratejisi ve etiği sahada karşılaşılan engeller ve desteklerle ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesini feminist teori oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırmanın yöntemi feminist yöntemdir. Feminist yöntemde araştırmanın amacı, araştırma bağlamında açıklayıcı ögeler sunmaktan ziyade kadınların faydalanmasına yönelik üretilen bilginin araştırmacının “içeriden bakışı” ile mümkün olacağı yönündedir. Bu noktada feminist yöntem var olagelmiş araştırma yöntemlerine eleştiri getirerek “doğal mesafeler ve dâhil olmama halinin” dışında kendini konumlandırmaktadır. Yöntem, araştırmanın öznesi olarak kadına önem vermekte, hiyerarşik ve faydacı ilişkiye karşı tavır koyarak araştırmadan elde edilen verileri genelleme yapmadan, özünü değiştirmeden, yetersiz yorumlardan kaçınarak kadınların yararına bilgi üreterek daha eşitlikçi toplumsal yapıların oluşması için temel sorulardan yola çıkmaktadır (Kümbetoğlu, 2017, s. 58). Feminist eleştiriye diğer yöntemlerden ayıran özelliklerinden birisi de cinsiyet ilişkilerinin her alanda görülen etkisini ortaya çıkarmaktır. Erkeklerin ve kadınların deneyimleri farklıdır. Ancak kadınların da deneyimleri birbirinden farklıdır. Araştırma boyunca kadınların yaşamlarının sosyal gerçekliklerini gözlemleyerek onların durumlarını etkileyen faktörleri odağa alarak bunları sorunsal konular olarak tartışmaya açmak amaçlanmıştır.

İstanbul ilinin seçilmiş bölgelerinde Kuzguncuk Mahallesi (Üsküdar), Atatürk Mahallesi (Ümraniye) ve Tomtom Mahallesi (Beyoğlu) işveren kadınların kenti nasıl kullandıkları, ataerkil değerlerin onları nasıl etkiliyor konusu niteliksel yöntemle araştırılmıştır. Niteliksel yöntemin seçilmesinde en önemli neden girişimci kadınların deneyimlerinin sözü edilen boyutlar çerçevesinde anlamaya çalışmak ve girişimciliğin kadın istihdamındaki yerini ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ele almak olanağını bize en verimli şekilde sunmasıdır.

Araştırma için İstanbul ilinin tercih edilmesi kozmopolit bir yapıya sahip olması ve mega-kent özelliklerini taşıması önemli unsurlardandır. Şehrin seçilen bu üç mahallesinde kültürel, ekonomik, siyasi özellikler birbirinden farklı yapıdadır.

Örneğin Kuzguncuk yaşayan bireyleri eğitim seviyesi ve gelir durumu daha yüksek iken Ümraniye ve Tomtom mahallesinde yaşayan bireylerin eğitim ve gelir seviyesi daha düşüktür. Kuzguncuk mahallesinde medyada ve siyasette tanınan kişiler yaşamaktadır. Saha gözleminde ünlü bir oyuncunun Kuzguncuk mahallesinde işyerine rastlanmıştır.

Her mahallenin kendine özgü yapısal farklılıklarının araştırmanın öznesi olan kadınların sosyal gerçekliklerine de farklı yansımaları beklenmektedir. Araştırma süresince kadınların bu ayrıcalıklı durumlarını odağa almak hedeflenmiştir. Araştırmanın örneklem tekniği olarak kartopu tekniği seçilmiştir. Ayrıca maximum çeşitlilik dikkate alınarak örneklem oluşturulmuştur. Saha çalışmasında alan gözlemleri yapılmıştır. Veri analizinde, veriler gözden geçirilerek, alan notları incelenerek ön kodlama yapılmıştır. Araştırma tasarımının ana kavramlarının yanı sıra bulgulara karşılaşılan diğer kavramlar da araştırmanın kavram haritasını oluşturmuştur. Araştırmanın soruları ve gözlem notlarına bağlı olarak kategoriler oluşturulduktan sonra kategoriler arasındaki bağlamlandırma ve kategoriler arasındaki etkileşim ortaya konduktan sonra veri analizi gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması 3 Ocak 2022 de başlamıştır. Araştırma sorularına verilen cevaplar satürasyon noktasına geldiğinde örneklem büyüklüğüne erişilen tarih olan 1 Mart 2023 tarihinde alan uygulaması tamamlanmıştır.

Bu araştırmada niteliksel yöntemin veri oluşturma teknikleri kullanılmıştır; bunlar derinlemesine görüşme ve gözlemdir. Derinlemesine görüşme tekniği için hazırlanan yarı yapılandırılmış rehber formunun kapsadığı açık uçlu sorularla katılımcıların gündelik ve iş yaşamları üzerine yönelik kendi dünyalarında nasıl anlamlar yüklediklerini ifade edebilme olanağı sunması hedeflenmiştir. Araştırma derinlemesine görüşme tekniğiyle yapılarak veriler ses kaydıyla oluşturulmuştur. Araştırma soruların katılımcılar tarafından anlaşılır olmasına özen gösterilerek yabancı kelime kullanılmamaya özen gösterilmiştir. Görüşme Rehber Formuyla hazırlanan sorular 3 pilot çalışmadan sonra yeniden düzenlenerek araştırmaya başlanmıştır (Bkz. Ek 2 Görüşme Rehber Formu). Araştırmanın görüşmeleri 1.30 saat üzerinde sürmüştür. En kısa görüşme süresi 70.02 dakika iken en uzun görüşme 2.52 dakika sürmüştür. Araştırmanın analizinde mevcut bilgisayar programları kullanılmamış verilerin analizi elle yapılmıştır.

Araştırmanın önemli veri kaynağı olan kendi işyerini açarak girişimcilik yapan kadınlar 25 ile 66 yaş aralığındadır. Girişimcilik deneyimleri 5 yıl ile 22 yıl ortalamasındadır. Kuzguncuk ve Tomtom Mahallesinde çalışan girişimci kadınların eğitimleri lisans ve lisansüstü iken Atatürk Mahallesinin katılımcılarının genelinin eğitimi ilk öğretim ve lise düzeyindedir. Katılımcıların çoğu evli ve en az bir çocuğu vardır. Araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik bilgiler Ek 1’de sunulmuştur.

Derinlemesine görüşme soruları yedi başlık altında toplanmıştır. Demografik sorularla başlayan rehber formu sırasıyla; Kent Yaşamı, Çalışma Hayatı, İşyerinin Kuruluşu, İşyerinin Mekânsal Özellikleri, Girişimci Kadın, Ataerkil Ortam ve Girişimcilik Kültürü başlıklarından oluşmaktadır.

Araştırma sürecinde içinden geçtiğimiz kriz koşulları nedeniyle veri oluşturma tekniklerini bu koşullara uygun bir biçimde uyarlanmıştır. Bu araştırmada gözlem girişimci kadınların iş yaşamlarında kullandıkları mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ikincil veriler de kullanılmıştır. Girişimci sayıları, faaliyet sektörleri, teşvik projeleri hakkında bilgiler vb. konularda kadın dernekleri, TÜİK ve diğer kurumların ilgili çalışmalarından (raporlar, istatistiki değerler) faydalanılmıştır. İlçelere ilişkin kent haritalandırması yapılmış ve fotoğraf çekmek yoluyla görsellerden de faydalanılmıştır.

2.1. Nitel Araştırma Stratejisi

Feminist araştırma yöntemiyle yapılan çalışmalar kadınların kişisel deneyimlerinin erkeklerin kişisel deneyimlerinden farklı olduğunu varsayar. Feminist araştırmacılar toplumsal dünyayı birbiriyle ilişkili, insan ilişkilerinin karşılıklı sorumluluk ve güven duygularıyla oluşan bir ağ olarak ele almaktadırlar (Neuman, 2017, s. 152-153).

Bu araştırmanın odağında kentte yaşayan kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunurken toplumsal cinsiyet değerleri ekseninde araştırmaya katılan kadın katılımcıların toplumsal statülerindeki farklılıklar, sosyal yaşamlarında maruz kaldıkları ataerkil değer örüntüleri, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve toplumsal yaşam sistemiyle ilişkilendirilerek kavramsal yapı oluşturulmaya çalışılmıştır (Kümbetoğlu, 2011, s. 484).

Araştırmacı toplumsal dünyayı gördüğü katılımcıların öznel bakış açılarından ele almakla birlikte dışarıdan onları etkileyen güçlerinde bakış açılarını görmektedir (Neuman, 2017, s. 153). Kategoriler, verileri sınıflandırıp ayrıştırarak araştırmanın bağlamının etkisini örnekler eşliğinde tartışmaya açar. Kategoriler arası ilişkinin kavramsallaştırılması araştırmacıya ileriki aşamalarda analizini derinleştirme olanağı sunmuştur. Dolayısıyla araştırmacı kategori ve kodlar arasındaki ilişkiyi araştırmanın bağlamı çerçevesinde kurarak sosyal sorun ve süreçleri, araştırılan alanda güncel konuların katılımcılar için ne anlam ifade ettiğini yorumlama imkânını elde etmektedir (Kümbetoğlu, 2020, s. 94-95).

Nitel araştırmalarda kavramlar oluşturulurken yeni kavramların ortaya çıkabileceği gibi araştırmanın verilerinden de kavramlar oluşturulabilir. Kavram belirleme araştırmanın temel özelliği olması nedeniyle veri toplama aşamasında belirginleşmektedir (Neuman, 2017, s. 662). Kavramlaştırma işlemi görüşmelerden çekilen verilerden düzenlenerek anlamlı bir hale getirilmiştir Verilerin analiz için hazır hale getirilmesinin ilk aşamalarından olan kategori ve kodlama işleminde birbirine benzeyen ya da aynı içeriğe sahip sözler elemine edilmiştir. Metinlerin içinden alınan her kod yeniden kullanılmaması için renklendirilmiştir. Kodlamada geçen her başlık kategorilerle ilişkilendirilerek hazırlanmıştır (Creswell, 2016, s. 181).

Kodlama, veri çözümlemenin ilk aşaması olsa da veri çözümlemesinin diğer süreçlerini yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle analiz işleminin bu safhasında kodlar arası ilişkilendirme veya farklılıkları tespit etme verilerden elde edilen çıkarımların anlamlı bir şekilde bir araya toplanması araştırmanın raporunun yazılma aşamalarını da etkilemektedir. Bu nedenle kodlama aşamasında oluşan yeni fikirler de metin içinde renklendirilerek parantez içine alınmıştır. Not alma metodu çözümleme işlemi yapılırken de farklı bir word sayfasında uygulanmıştır (Punch, 2016, s. 194-195). Araştırmacının, tekrara düşmemek için katılımcıların anlatılarını dikkatlice, metni bir bütün olarak birden fazla okuyarak anlatılara, betimlemelere kısacası metne yakından ilgi gösterilmiştir.

Feminist yöntem için kadınların toplumsal dünya içinde yaşantılarının çeşitliliğini, yaşantılarını etkileyen yapı ve bu yapının çerçevelerini merkeze alarak ortaya çıkan durumu sorunsallaştırıp kadınlar için toplumsal yapı içinde eşitlik ve

özgürlük sağlayacak politika ve eylem alanları üretmek önemlidir. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitliği ve özgürlüğü sağlayacak politika ve eylem alanı oluşturmak için cinsiyete dayalı ilişkiler ağının her alana yansıyan etkilerini ortaya çıkarmak feminist yöntemi diğer yöntemlerden farklı kılmaktadır (Punch, 2016, s. 134, Olesen, 2021, s. 162). Bu yöntemle yapılan araştırma bağlamını kadınları ilgilendiren sorun alanlarından yola çıkarak araştırmaya konu olan kadın öznelerin içinde bulunduğu gerçekliği anlama ve ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Feminist teori ile yapılan çalışmalar süregelen yöntem ve bilgi ilişkisini eleştirel açıdan ele almaktadır (Kümbetoğlu, 2011, s. 475). Eleştirel yaklaşımın temelinde sosyal yaşamın içinde görünen veya görünmeyen hegemonik, sömürü ve yabancılaşmayla ilgili yapıların oluşumunu ve varlığını ortaya çıkararak ürettiği bilgiyle topluma değişme, dönüşme, yeni imkânlar dahilinde mücadele etme yolunu açmaktır (Kümbetoğlu, 2011, s. 478). Tüm bu anlatılardan beslenen bu araştırma katılımcıların kentte yaşarken ve çalışırken deneyimledikleri eşitsizlikler ve imkânsızlıkları gündeme getirerek değişim ve dönüşümü gerçekleştirecek politikaların üretilmesi için alana katkı sunmayı amaçlamıştır.

Kadınlar erkeklerin ya da egemen konumda olanların yerleşik düşünce ve kültürel tanımlamalarının dışında farklı gerçekliklerle dünyayı algılamaktadırlar. Bireylerin sosyalleşme, toplumsallaşma süreçlerinde gündelik yaşam pratikleri kültürel ve politik kodlar aracılığıyla şekillenmektedir. Dolayısıyla feminist teori kadınların bakış açısı ve deneyimlerini merkeze alarak onların toplumsal yapı içerisindeki tabi konumlarını açıklamaktadır. Kadınların tabi konumları onların “gündelik hayatla ilgili bilinçlerinde bir kırılma yaşamalarına” neden olmaktadır. Bilinç kırılması kadınları kendi ilgileri ve beklentileri doğrultusunda bir yaşam sürmelerinin önüne geçmektedir (Layder, 2006, s. 232).

Niteliksel yöntem araştırmacıyı, görünen şeyleri görüldüğü gibi ele almaktan ziyade göstergelerin, görünen imgelerin altındaki ilişkisini daha derinden anlamaya yöneltmektedir (Kartarı, 2013, s. 203). Araştırmacı daha derin toplumsal yapılar veya ilişkiler olduğunu varsayar. Kısmen gördüğümüz yüzeydeki gerçeklik, yüzeyin altında görünmeden gerçekleşenleri yansıtır. Toplumsal dünyada doğrudan gözlemleyemeyeceğimiz çok şey vardır. Araştırmacılar, gözlemlenebilir verileri incelemek ve düzenlemek için nitel veri analizini kullanır, böylece toplumsal kuramlar

yalnızca gerçekliğin düzeydeki yüzeyini değil, aynı zamanda ve daha da önemlisi, yüzeyin altında görünmeden kalabilen daha derin yapılar ve güçleri yansıtır (Neuman, 2017, s. 673).

Çözümlemesi yapılan veriler aracılığıyla kente girişimcilik faaliyetlerinde bulunan katılımcıların kendilerini, sosyal ağlarını ve iş ilişkilerinden oluşturdukları ağları nasıl anlamlandırdıklarının analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu veriler arasında kurulan ilişki kentte kadın girişimciliği faaliyetlerinin kadınlar için daha iyi iş olanağı sunup sunmadığı, kamusal mekânda herhangi bir işverene bağlı olmadan hizmet üretmenin katılımcı kadınlar tarafından nasıl değerlendirildiğini odak noktasına almıştır.

Sosyal olguları anlama çabasında niteliksel veri “basit detaylara ulaşma” olarak düşünülmemelidir (Kümbetoğlu, 2006, s. 206). Katılımcıların paylaştığı detaylar günlük hayatın normları ve toplumsal yaşam hakkında bilgi vermektedir. Gündelik hayata ilişkin normlar sürekli tekrara dayanan sıradanlaşmış, normalleşmiş pratiklerdir. Araştırmacı bu detaylar aracılığıyla kültüre eklenmiş, cinsiyetle özdeşleşmiş eylemleri ortaya çıkarmaktadır.

2.2. Araştırma Etiği

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda özellikle nitel yöntemin tekniklerini seçen araştırmacılar için etik sorunlarla karşılaşma olasılığı daha yüksektir. Çünkü nitel araştırmalarda katılımcıların hayatının “en duyarlı, gizli ve derin” alanlarına girmek olasılığı söz konusudur. Etik problemler araştırmacının konuyu seçiminden, konunun kimlere fayda sağlayacağından başlayıp araştırmanın tüm süreçlerinde ortaya çıkaran süreçtir (Punch, 2016, s. 266).

Bu araştırmada niteliksel araştırmalara özgü etik kurallara özenle uyulmuştur. Örneğin, katılımcıların araştırma konusunda ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi araştırmadan istedikleri anda çekilebilecekleri bilgisinin sunulması, katılımcıların kişisel bilgilerinin sadece araştırmacı tarafından saklı tutulacağı, araştırma nedeniyle katılımcıların herhangi bir zarar görmemesi için farklı isimler kullanılacağı konularında bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmada kullanan görseller katılımcıların izniyle elde edilmiştir. Araştırma boyunca katılımcılarla eşitlikçi bir yol izlenmiştir.

Araştırmanın soruları yönlendirici olmadan katılımcıların deneyimlerini öğrenmek ve aktarmak odaklı hazırlanmıştır. Araştırmanın her aşamasında dürüst ve güvenilir olmakla beraber araştırmanın sonuçlarının kötüye kullanılmaması ilkeleri benimsenmiştir. Araştırma için bilgilendirilmiş gönüllü onam formu hazırlanarak etik kurul onayı alınmıştır. Katılımcılarla görüşmeye başlamadan önce Görüşme Rehber Formunun ilk sayfasında bulunan İzin ve Açıklama bölümü okunup izin alındıktan sonra görüşmeler yapılmıştır.

2.3. Alan Çalışmasında Karşılaşılan Destekler ve Sınırlılıklar

Kuzguncuk Mahallesinde ön saha araştırmasına 4 Haziran 2021’de başladım yaz boyunca çeşitli defalar mahalleye ziyaret ettim. Bu gözlemler boyunca bölgedeki işyerlerinden alışverişler yaparak işyerlerinin kadınlara ait olup olmadığı, kaç yıldır girişimcilik faaliyetlerinde bulunduğu gibi konular hakkında enformel sohbetler yaptım. Ön saha araştırmamda görüştüğüm kadın girişimcilerden her ne kadar bana yardımcı olacakları yönünde sözler almış olsam da işyerimde tanıştığım iki girişimcinin benimle görüşmesi ve bu görüşme hakkında diğer girişimcileri bilgilendirerek, beni onlara yönlendirmeleri araştırmama önemli destek sunmuştur. Kuzguncuk Mahallesinde girişimcilik faaliyetlerinde bulunan katılımcılar görüşme tarihlerinde ve görüşme saatlerinde aksaklıklar çıkmamasına özen göstermişlerdir. Bu nedenle bu mahallede görüşmelerim ön gördüğüm süreden daha hızlı sonlanmış. Kuzguncuk Mahallesinde saha araştırmamda yaşadığım kısıtlılıklardan en önemlisi görüşmek için randevu aldığım katılımcılardan bir tanesinin görüşme gününü birden fazla ertelemesi olmuştur. Ön görüşmede siyasi içerikli sorularım olup olmadığını bu konulardan konuşmak istemediğini belirtmiştir. Araştırmam hakkında onu detaylı şekilde bilgilendikten sonra görüşme tarihi belirledik ancak sonradan görüşmeyi iş yoğunluğunu gerekçe göstererek erteleştir. 3 Ocak 2022 tarihinde Kuzguncuk Mahallesinde başladığım görüşmelerimi 13 Ocak’ta dokuz görüşme yaparak bitirdim.

Ümraniye, Atatürk Mahallesinde ön saha araştırmama 26 Haziran 2021 tarihinde başladım. Hocamın ve müdür yardımcımın tavsiyesi ile bu bölgede ana caddenin altında ve üstünde kalan işyerlerini ziyaret ettim. Bu bölgedeki kadın girişimcilerle yaptığım sohbetlerde onlara araştırmam hakkında bilgiler verdim. Bu mahallede nerelerde kadın girişimciler olduğuna ilişkin bilgiler toplamaya çalıştım.

Fatih Sultan Mehmet Caddesinde ilk görüştüğüm girişimci kadın bulunduğu bölge hakkında verdiği bilgiler araştırmam için yol gösterici olmuştur. Çünkü bu bölgede araştırmama kaynak kişilerin desteği olmadan başladım. 18 Ocak 2022 tarihinde ise Ümraniye, Atatürk Mahallesi'nde görüşmeler yapmak için sahaya çıktım. 18 Ocak'ta başladığım saha çalışmamda ön araştırmamda tanıştığım girişimci kadınlardan bir kişi işyeri komşusu olan girişimciyle görüşmemde destek olmuştur. Mevsimin kış olması ve Covid-19 pandemisi nedeniyle söz verilen görüşmelerin sürekli ertelenmesi beni yeni katılımcılar aramaya yöneltti. Çat kapı ziyaret ettiğim kadın girişimcilerin bazıları kış mevsimi olmasının getirdiği sakinlik nedeniyle ile benimle aynı gün görüşme yapmışlardır. Yine de çoğu kadın girişimciyle çoklu ziyaretler yaparak görüştüm. 20 Şubat 2022 tarihine kadar on iki görüşme yaparak bölgeden ayrıldım ve bundan sonrasında Beyoğlu Mahallesi'nde çalışmaya başladım.

Ümraniye bölgesinde karşılaştığım engeller; kış mevsiminden kaynaklanan ulaşım zorlukları nedeniyle işyerlerinin açılmaması, Covid-19 pandemisi ve türevlerinin yol açtığı hastalıklar, girişimci kadınların hane içi sorumlulukları, iş yoğunluğu gibi nedenlerle görüşmeleri iptal etmeleri olmuştur. Bazı görüşmeler de ileri tarihlere ertelenerek tamamlanmıştır.

Beyoğlu, Cihangir Mahallesi'nde 8 Haziran 2021 tarihinde ön araştırmaya başladım. Bu bölgede ziyaret ettiğim işyerlerinin neredeyse hepsinde girişimcilerin çalışanlarıyla görüştüm. Çalışanlar girişimcilik faaliyetlerinin genelde erkek, ya da aile ortaklıkları (kardeşler, karı-koca) biçiminde kurulduğunu belirtmişlerdir. Çalışanlar girişimcilerin işyerlerini kendileri için belirledikleri uygun zamanlarda ziyaret ettiğini ve işi uzaktan yönettiklerini ifade etmişlerdir.

Cihangir bölgesinde de bölgeye girişimi kolaylaştıracak bir kaynak kişi olmadığı için bölgeyi ziyaretlerimde keşfetmeye çalıştım. Bu ziyaretlerim sırasında 2 kadın girişimci ile tanışma olanağım oldu. Onlardan bölge hakkında ilk bilgileri aldım. Sonraki saha ziyaretlerimde tanıştığım tecrübeli bir kadın girişimci Cihangirde kadın girişimcinin az olduğunu, Nişantaşı bölgesinin bu konuda daha zengin olduğunu örneklerle anlatmıştır.

Neuman'ın "Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar" kitabında saha araştırma yerinin saha soruları ile ilişkili olduğu saha araştırmasında

yer seçiminin “verilerin zenginliği, alışılmış olanın dışında olması ve uygunluk” özelliklerinin dikkate alınmasına yaptığı vurgu (Neuman, 2017, s. 533) beni yeni arayışlara yönlendirdi.

İşyerindeki arkadaşlar ve onların tanıdıkları bana Beyoğlu bölgesinde yeni fırsat yarattılar özellikle kaynak kişi olarak mühendis bir erkek girişimci Cihangir Mahallesinin eril bir yapıya sahip olduğunu Tomtom Mahallesi’nde daha çok kadın girişimcilerin olduğunu anlatmıştır. Özellikle Kumbaracı Yokuşunun kadın girişimciler tarafından tercih edildiğini belirterek bana bölge hakkında bilgi vermiştir.

Bu bilgi ile 18 -19 Şubat 2022’de Kumbaracı Yokuşu’nda bulunan işyerlerinin tamamını ziyaret ettim. Yokuş boyunca neredeyse tüm işyerleri kadın girişimcilere ait olduğunu gördüm. İşyeri ziyaretlerinde tanıştığım Beyoğlu’nda yetişmiş bu bölgede çeşitli yerlerde iş tecrübesi olan bir erkek çalışan da Tomtom Mahallesinin kadın girişimciliği açısından daha özgün bir bölge olduğunu anlatmıştır. Hatta iç mimarlık mezunu olan kız kardeşine burada bir işyeri açmayı daha uygun gördüklerini belirtmiştir. Ön araştırmamda tanıştığım daha sonra araştırmamın katılımcısı olan Pınar Hanım Kumbaracı yokuşunun eskiden atölyeler sokağı olduğunu son yıllarda bu sokağın kadın girişimciliği faaliyetlerine evrildiğini ifade etmiştir. Kumbaracı yokuşunun “girişimcilik ruhunu” en iyi şekilde yansıttığını ve bu sokaktaki kadın girişimcilerin araştırmaya destek olacağını ifade etmesi bana yol gösterici olmuştur.

Tomtom Mahallesi’nde 21 Şubat 2022 tarihinde başladığım saha görüşmelerimi 21 Nisan 2023 tarihinde sonlandırdım. Havanın ısınmasıyla kadın girişimcilerin işlerinin yoğunlaşması ve sürekli görüşmeleri ertelemeleri nedeniyle saha çalışmama ara verdim. 21 Şubat-21 Nisan arasında altı görüşme yaptım. Yeni görüşmeler yapamadığım için saha çalışmama ara verip görüşmelerimi çözümleme işlemine başladım. 18 Ocak 2023 tarihinde yeniden görüşmelere başladım 4 Mart 2023 tarihinde araştırmanın bu mahallede saha çalışması tamamlanmıştır.

Saha araştırmamda özellikle Beyoğlu Mahallesi’ne bir arabulucu ile güçlü ilişkilerimin yoksunluğu nedeniyle katılımcıların neredeyse hepsini kendim bulmak zorunda kaldım. Bir işyerinden içeriye girip kendimi tanıtmanın ve amacımı anlatmanın zorluğunu her saha çalışmamda yaşadım. Çalışma konumun girişimcilik

faaliyetleri olması ve bu alanda zamanın kırılganlığını bilmem nedeniyle kabul edildikten sonra görüşmeye gideceğim zamanlarda bile tedirginlikler yaşadım.

Görüşme bittikten sonra alan araştırmasında her görüşme sonrasında katılımcılara görüşmeyi kabul ettikleri için teşekkürlerimi sundum. Bana güvenip görüşmeyi kabul ettikleri için doktora tezime ilgili görüşme talep etmenin zorluğundan bahsettiğim zaman katılımcılar işleri gereği pek çok insanla karşılaştıkları için artık kendilerinin karşı tarafı değerlendirme yeteneğini kazandıklarını ve bana güven duyduklarını belirtmişlerdir. Hatta bir katılımcı açıkça kıyafetlerim, ayakkabım ve görüntümün kendisine bir fikir verdiğini söylemiştir.

Saha araştırmamı yaptığım tüm mahallelerde kimi girişimci kadınlar görüşmenin kendilerine bir katkısı olmayacağını belirterek görüşmeyi reddetmişlerdir. Kimi girişimci kadınlar ise görüşme konusu hakkında ön bilgi edinmek için araştırma formumu onlarla mail yolu ile paylaşmamı istemişlerdir. Soruları önceden görmenin kendilerine konu hakkında daha detaylı bilgi verme imkânını sağlayacağını ifade etmişlerdir. Görüşme Rehber Formu etik nedenler ve katılımcıların yaşadıkları gerçeklik dışına çıkarak cevaplar verme olasılığına karşılık hiçbir katılımcı ile paylaşılmamıştır.

Bazı girişimci kadınlarsa yoğunlukları nedeniyle soruları mail ortamından cevaplamak ya da zoom, whatsapp veya telefonda görüşerek cevaplamayı önermişlerdir. Civelek (2022) Çamur Meselesi Salgınıla Artan Sosyal Bilimlerde Yöntem Tartışmaları isimli çalışmasında alanda gözlem yaparken güven unsurunun önemini mavi camın ardına saklanan bir çocukluk fotoğrafıyla nasıl sağlandığına dair önemli bir hatırlatma yapmaktadır (Civelek, 2022, s. 117). Yüz yüze yapacağım görüşmelerin saha notlarım ve sosyal gerçekliğin gözlemlenmesi açısından verimli olacağını düşünmem nedeniyle online iletişim araçlarını kullanarak görüşme yapmadım. Kimileri de o günlerde başlayan bugün daha şiddetlenen ekonomik krizin “herkesi depresyona soktuğunu, konuşmaktan ziyade tartışmak için insan arıyorum” gerekçesiyle görüşmeyi reddetmişlerdir. 6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş olarak yaşanan depremin olumsuz etkileri sahada hissedilmiştir. Çat kapı gittiğim işyerlerinde insanlar üzgün olduklarını aktarmıştır. Depremden sonra

görüştüğüm katılımcılarımdan biri uzun bekleyişimden sonra görüşmeye beni çağırmıştır.

Bu araştırmanın sahasına Covid -19 pandemisiyle hem ülke ekonomisinin sarsıldığı hem de insanların yaşam biçimlerinin değişime uğradığı bir dönemde başlanmış olup Kahramanmaraş ve civarındaki illerde meydana gelen depremden sonra bitmiştir. Yukarıdaki bölümlerde söz edildiği gibi girişimcilik faaliyetlerinin ağır çalışma saatleriyle birlikte ülkede ve dünyada yaşanan her krizin doğrudan ekonomiye zarar vermesi nedeniyle girişimcilerin morallerinin bozuk olması katılımcı bulmamı zorlaştırdığı gibi görüşmelerde de bu konularla ilgili anlatıların yer aldığı bölümlerde katılımcıların moral ve motivasyonları düşerek üzüntüleri söylemlerine yansımıştır.

Araştırma sırasında görüşmelerin sonunda katılımcılara eklemek istediğiniz başka bir konu var mı diye sorulduğunda genellikle farklı bir konudan söz edilmemiştir. Kimileri bu görüşmenin terapi gibi geldiğini, bir dertleşme olduğunu, yaşadıkları engellerin farkında olmadıklarını kimileri ise sorduğum sorular ile yeni farkındalıklar edindikleri iş geliştirme, değişim, devlet desteği ile ilgili konuları üzerine düşüneceklerini kendilerini girişimci kadın olarak yeniden değerlendirmelerine olanak sunduğunu belirtmişlerdir.

3. GİRİŞİMCİ KADIN VE KENTTE MAHALLE YAŞAMI

Kent yaşamı başlığında araştırma katılımcılarının İstanbul’da geliş nedenleri, yaşam süresi, mülkiyet bilgileri eşliğinde kentli olup olmama hali katılımcıların yaşadıkları ve çalıştıkları mahallere ilişkin düşünceleri bağlamından yola çıkarak kadınların kamusal alanda iş kurma ve işini sürdürme imkânı ya da imkânsızlığı toplumsal ve mekânsal açılardan ele alınmıştır. Gündelik yaşam pratiklerinde mahallenin sosyal yaşamı, komşuluk ilişkileri, mahallede yaşayan bireylerin kültürel ve ekonomik sınıfları mekânın kullanma biçimlerinde etkili olmaktadır. Katılımcıların özellikle çalıştıkları mahalledeki diğer girişimcilerle, mahallenin sakinleriyle kurdukları ilişkilerden elde edilen veriler ışığında kentin imkânları ve sınırlılıkları odağında girişimci kadınların ekonomik deneyimleri ilişkilendirilmiştir. Kentte fiziksel mekânda meydana gelen değişimden katılımcıların ticari faaliyetlerinin hangi boyutlarda etkilendiği yine bu başlık altında ele alınmıştır.

3.1. İstanbul’da Mahallede Yaşamak

Girişimci kadınların çoğu İstanbul’un çeşitli semtlerinde doğmuş ve büyümüştür. Birkaç tanesi eski kuşak İstanbullu olduğunu anlatsa da bazı katılımcılar; ailelerinin iş, çocuklarının eğitimi, düşmanlarından kaçma nedenleriyle bu şehre göç etmek zorunda kaldığını belirtmişlerdir. Katılımcıların ailelerinden iç göçle gelenler olduğu gibi mübadele yıllarında dış göçle de İstanbul’a yerleşme anlatıları olmuştur. Bazıları İstanbul’da doğduğunu ifade etmiş kimileri ise anlatısına göç hikâyesi ile başlamıştır:

“Bitlis’ten göç ettik buraya ailemle. Ya ailem yani sülalemizin çoğu buradaydı bir babam kalmıştı köyde e tabi artık tarlalarda falan çok çalışmak zordu, çocukların okuması lazımdı orada okul yoktu, köyümüzde.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Yine bir kısım girişimci kadın başka şehirlerde yaşamasına rağmen iş nedeniyle İstanbul’a sık sık geldiği için sürekli kalmayı tercih ettiğini anlatmıştır.

“Uçak şirketinde çalışıyordum, buraya gelip gidiyordum sık sık, ee sonra oradan ayrıldım burada bir acente de çalışmaya başladım öylelikle de buraya yerleştim.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Bazılarıysa üniversite eğitimi için gelmiş eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a yerleşmeye karar verdiğini anlatmıştır. "18 yaşında üniversite için geldim. Sonra yüksek lisans sonra çalışmaya başladım burada bir daha da dönmedim." (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Anlatılarda bazı katılımcıların semte yerleşme serüveninin evlilik nedeniyle olduğu bazılarının da sevdiği, mahallede yaşamak isteği olarak dile getirilmiştir.

"2014'den beri yaşıyorum. Evlenince burda oturmaya başladım. Zeytinburnu sonra Beylikdüzü'nde taşındı ailem. Onlarla birlikte bende taşındım, sonra burası." (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Yerleşilen mahalle sevilerek tercih edilen bir yaşam alanı olduğundan uzun yıllardır yaşandığı görülmektedir.

"2016 gibi bu mahalleye geldim. Büyükçekmece'de yaşadım. Merter de yaşadım. Ve şu anda Gayrettepe'de yaşıyorum ve burada atölyem var. Yani değişik uç. Orda evimiz var hala bozmadık, burada kiradayız. 2010 da buraya geldik, Gayrettepe'ye." (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Katılımcıların anlatılarında Üsküdar ve Ümraniye doğumlu olanların geneli yaşadığı semtlerinden hiç ayrılmamışlardır. İşyerlerinin ve evlerinin birbirine yakın mesafede bulunmasını tercih etmişlerdir. Bazılarıysa işyerine yakın ilçelerde yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Kuzguncuk anlatılarında özellikle kafelerin sayıca fazla ve geç saatlere kadar açık olmasının Kuzguncuğun huzurunu, sakinliğini yitirerek kalabalık, gürültülü bir semte dönüştürdüğü anlatılmıştır. Girişimci kadınlardan özellikle Kuzguncukta yaşayanlar bu durumdan şikâyet etmektedirler. Sokağa çıkamadıklarını, yaşama alanlarının daraldığını evlerinde dinlenirken bile mahremiyet alanlarının ziyaretçilerin fotoğraf çekimleriyle ihlal edildiğini anlatmışlardır.

"Kuzguncuk daha huzurlu bir yerdi. O yüzden seçtik Kuzguncuğu. Ben sobalı eve geldim. Ne bileyim mahalle havası, insan sıcaklığı, sükûneti, bunlar seçme sebebimdi burayı. Ama sonuç olarak bu sebeplerin hepsi ortadan kalktı. Biz hafta sonu dışarıya çıkamıyoruz. Ben esnaf olduğum halde bundan şikâyet ediyorum. Ne bu kadar çok dükkâna ihtiyaç var, ne bu kadar çok insanın

gelmesine ihtiyaç var. İstanbul'da daha güzel başka semtleri yaşatmaya devam edeceğiz ve Kuzguncuk çekici bu kadar olmayacak. Herhalde bu şehri yönetenleri, bu semti yönetenleri ilgilendiriyor olması lazım.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Ümraniye’de çalışma hayatlarına devam eden girişimci kadınların anlatıları diğer girişimci komşularıyla ilişkilerinin yardımseverlik çerçevesinde oluştuğu üzerinedir. Ancak Ümraniye’nin yerlileri ve başka semtlerden alışveriş için gelen müşterilerin kültürel düzeyleri hakkında memnuniyetsiz ifadeler kullanılmıştır.

“Yedi senedir bu mahalledeyim. İyi yardımsever mahalle sakinleri. Komşuluk ilişkileri iyi iş ilişkileri de iyidir. Herkes birbirine yardım eder. Birbirine karşı hoş görülür. Birbirine müşteri yollar mesela. Şey yapar, yardımlaşırız, paslaşırız.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiyecisi).

Bir katılımcı belediye hizmetlerinin eskiye nazaran daha iyi olmasına semtteki fiziksel değişimlere rağmen Ümraniye ilçesinde kültürün değişmediğine vurgu yapmıştır.

“Kültür fazla değişmiyor. Ümraniye kültürü fazla değişmiyor ama belediyenin çalışma sistemi buralarda daha güzel mesela. Temizlik açısından daha güzel. İnsanlar birbirine hayvanlara özellikle çok duyarlı.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Tomtom Mahallesi’nin mevcut yerlisinin muhafazakâr olduğu ancak mahallede muhafazakâr olanlardan bazılarının kendilerini diğerlerinden ayırarak iletişime daha açık oldukları aktarılmıştır. Katılımcılardan bazıları mahalleyi tanımlarken kültürel farklılıklar üzerinden kendilerini ve mahalleli hakkında düşüncelerini ifade etmişlerdir. Girişimci kadınlar kendi yaşam biçimlerini kentlilikle ilişkilendirmiştir. Ancak mahallenin yerlilerinin zamanla kentsel yaşam biçimine evrileceklerine dair beklentilerini de dile getirmişlerdir.

“Tutucu bir mahalle. İki şey var o tutucuların arasında da kendini daha şey tutan insanlar var yani o kafada olmayan insanlar var. Mesela Hasan abi ta bu tarafta oturuyor. Bazen camlarımı siliyor. Patates pişiriyor, yumurta pişiriyor getiriyor. Ben ona bir şeyler veriyorum. Ee çöpünü atan, halısının içinden pislikleri şangır insanın üstüne atanlar. Böyle bir zihniyetle bir karmaşa

yaşanıyor onlar biraz bu tarafa gelecek biraz evrilecekler belki çocuklarıyla birlikte bilemiyorum. Biz de biraz şey olacağız yani anlayışlı olacağız.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Aynı mahallede çalışan başka bir katılımcıysa hem çalıştığı hem de ikametgâh ettiği bu mahalleyi şefkatli ve güvenli bulduğunu anlatmıştır. “Ben şefkatli buluyorum burayı. Bir şekilde kucak açtı. Hem ev hem iş olarak kucak açtı burada vaktimi geçirirken kendimi güvende de hissediyorum.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

3.2. Mahallede Güven Duyulan Kişilerin Varlığı ve Komşuluk

Katılımcıların çoğu yaşadıkları mahallede güvendikleri bir komşuları olduğuna vurgu yapmışlardır. Ümraniye ve Kuzguncuk bölgesinde çalışan ve yaşayan katılımcıların geneli o bölgede doğup büyüdüğü için komşuluk ilişkilerinin süreklilik içerdiğini anlatmışlardır.

“Şu anki mahallemde iyi, çünkü eski toprak sahibi onlar, yeni gelen olmadığı için tek tük var o yüzden hiç kopmamışlar, eşim o sokakta doğmuş büyümüş benim oturduğum sokakta, hala aynı teyzeler duruyor düşün, ölenlerde var. Bu mahallenin çocuğu yani, bende bu mahalleye gelin geldim.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Uzun yıllardır aynı semtte oturan katılımcılar akrabalarıyla aile gibi olduklarını ilişkilerinin destek ve yardımlaşma değerleriyle sürdüğünü belirtmişlerdir.

“Şimdi oturduğumuz yerde yirmi yıldır oradayız. Uzun yıllar oturduğumuz için çok güzel dostluklar, akrabalıklar kurduğumuz komşuluklar artı kendi akrabamız gibi oldu. Kardeş gibi aileden birileri gibi oluyorlar. Erkek kardeşimi evlendirdim 2019 da ben kendi akrabamızdan çok konu, komşumuz, tanıdığımız insanlar vardı düğünümüzde. Çok akrabamız var ama çoğuyla da görüşmüyoruz açıkçası.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Tomtom Mahallesine veya diğer mahallelere de sonradan taşınan girişimci kadınlar yaşadıkları mahalledeki komşularıyla ve diğer girişimci arkadaşlarıyla güven bağı kuracak ilişki biçimleri geliştirdiklerini aktarmışlardır.

“Ben buraya geldim aslında dükkân tutmak için geldim ve de tuttum birde ben burayı çok sevdim. Uygun fiyatlı bir ev olsa arada kalsam hakikaten şansımı burayı buldum. On sene oldu gezi zamanı geldim. Bir gün dahi korkmadan burada güvenli bir şekilde yaşadım. Sonradan arkadaşlarım güven duyduğum, o sorduğunuz kişiler oluştu hani arasam koşacak kişiler oluştu. Yoksa burada değil benim çevrem.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Girişimci kadınlara yaşadığı semtte komşuluk ve sosyal ilişkiler hakkında neler düşündüğü sorulduğunda anlatılar oldukça uzun ve çeşitli olmuştur. Araştırmada kent yaşamı içinde yaşanan semtte komşuluk ve sosyal ilişkilerden girişimci kadınların nasıl etkilendiği veya kendilerinin yaşanan bir semte etkisinin olup olmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Anlatılarda yaşanan semtte doğup büyüyenlerle sonradan o semte yerleşenler arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Semtin eski yerleşikleri eskiden semtte komşuluk ve sosyal ilişkilerin daha güçlü olduğunu sonradan gelenlerin bu geleneği taşımadıklarını dolayısıyla mahalle kültürünün değiştiğini aktarmışlardır.

Aşağıdaki anlatıda mahalle kültürü eski olan yerleşim yerlerinde sonradan geleni kabullenme süreçleriyle ilgilidir.

“Geçmişte insanlar daha fazla birbirini tanıyordu, güvensiz bir ortam yoktu. Bu kadar ayrışma yoktu. İnsanların evleri ayrıydı ama ortak sokakta buluşuyorlardı, kapının önünde buluşuyorlardı. Kim apartmanda, nerede kim oturuyor çok iyi biliyorlardı. Gözetliyorlardı. Bazen de bakıyorsunuz çok yeni birisi buraya çok çabuk uyum sağlıyor, buranın ruhuna uyum sağlıyor. Sizden bakıyorsunuz bir iletişim kurmaya çalışıyor. Ama siz pek kuramıyorsunuz o iletişimi şu anda. Zarar gelecek diye.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Girişimci kadınlardan bazıları yaşadığı semtte komşuluk ve sosyal ilişkilerin yapılaşmayla birlikte bahçe içi evlerin yıkılıp yerine apartman şeklinde birbirinden bağımsız taşınmazların inşasıyla komşuluk ilişkilerinin de tıpkı yapılar gibi birbirinden koptuğunu ifade etmiştir.

“Önceden yani benim çocukluğumda herkes bahçedeler de otururdu, eliş yapılarıydı, birbirlerine gider gelirlerdi. İkramlarda bulunurlardı ama şimdi

apartmanlar olunca kimse karşısındaki komşunu bile doğru düzgün tanımıyor artık. Ümraniye çarşı tarafındayım. Orada bahçeli evler vardı yıkıldı zaten. Yani ikişer katlı evler vardı, bir katlı. Yani sonradan 90'lardan sonra başladı apartmanlar falan.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiyecilik).

Kentleşmeyle birlikte çalışma hayatının toplumda daha yaygın hale gelmesinin komşuluk ilişkilerine olumsuz etkisi de tekrar edilen ifadeler arasında yer almaktadır.

“Önceden güzeldi şu anda sıfır. Komşuluk bitti insanların birbirine güveni kalmadı. Zaten bütün herkes çalışıyor genelde. Biz çalışan kişi olduğumuz için ben dokuz yaşımdan beri çalışıyorum. Yani beni öyle bir ortamım hiç olmadı.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Çalıştığı ve yaşadığı semti anlatan katılımcının ifadelerinde kendisinden daha eski mahalle sakinlerini tanımlarken değişimin sürekliliğinin vurgusu ve asıl yerlinin kim olduğu anlatısı ortaya çıkmaktadır. Satır aralarında mahalledeki girişimci erkeklerle iletişim biçimleri de dile getirilmiştir.

“Burda oturan birçok kişi akraba birbiriyle o yüzden akrabalık ilişkileri içerisinde dışarıdan kendilerine samimi buldukları insanlara da akrabalarıymış gibi davranabiliyorlar. Ama böyle burası işte 90'ların başlarında göç almış buradaki insanlar ev sahipleri olmuşlar gerçek sahipleri 50'lerde falan gitmişler sonra burda yerleşik hayata geçmişler artık onlarda. Sosyal hayatları yardımcı olmaya çalışıyorlar ilk başta çok fazla erkek egemen bir hal vardı esnaf olarak hiçbir saygısızlıklarını görmedik zaten ama böyle bir şeydi çok da destekleyici bir tavırları da yoktu. Sonra yavaş yavaş esnaf muhabbeti yapa yapa erkeklerle de ilişkimiz gelişti, öyle.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Katılımcılardan bazıları işyerini açtığından beri aynı mahallede ve işyerinde faaliyetine devam ettiğini anlatanlar olduğu “Yirmi sekiz yıl.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı) gibi girişimcilik faaliyetlerine yeni başlayanlardan yaşadıkları mahallede ya da yaşanan mahalleye yakın bir bölgede işyeri açmayı tercih ettiğini anlatanlar da olmuştur “Altı aydır.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı). Girişimci kadınlardan bazıları işyerini açtığından itibaren aynı sokakta

kiralar nedeniyle işyeri değiştirerek çalışma hayatına devam ettiğini belirtmiştir. “Beş sene oldu.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Ticari faaliyetlerin hangi iş kolunda gerçekleştiği girişimci kadınların mahalleyi etkin kullanıp kullanmamasında dinamik bir işleve sahiptir. Yeme- içme işleriyle uğraşanların iş yoğunluğu diğer iş kollarına göre daha dinamik bir yapıya sahiptir bu nedenle bu iş kollarında çalışan girişimci kadınlar her sabah işlerini, alışverişlerini düzenlemek zorunda olduklarını müşteri olmayan saatlerde işyerlerine gelen arkadaşlarıyla veya komşularıyla çay, kahve içerek vakit geçirdiklerini aktarmışlardır.

“Alışveriş listesini hazırlıyorum aşağı iniyorum dükkandaki yapılacak işleri organize ettikten sonra alışveriş işine giriyorum sonra öğle servisi başlamadan önce mutfak ve eksikler işte hazır olmuş oluyor sonra oturup işte müşteri beklemeye başlıyorum ama o sırada işte birileri geliyo gidiyor sonra iki laf sohbet işte çaydır kahvedir.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Kuzguncuk ve Tomtom mahallesinde çalışan girişimci kadınların çoğu işleri elverdiği ölçüde mahalleyi, sahili ve mahalleye yakın turistik yerleri, çarşıları, alışveriş mekânlarını ziyaret ettiklerini aktarmışlardır. Ümraniye’de çalışan girişimci kadınlarsa gün içerisinde işyerlerinin içinde veya yan komşularıyla iletişim halinde kaldıklarını ifade etmişlerdir.

“Çıkıyorum yolları değişiyorum gidip gelirken farklı sokakları seviyorum. Gözlem olayını severim evleri hayvanları insanları bir şey oluyor o an yani hiç ummadığınız şeyler çıkabiliyor onlar hayatın ayrı renkleri olarak düşünüyorum. Çıkıp bir yürüyüş yapıyorum sahilde boydan boya. Diğer esnafla çay, kahve içiyorum. Bu bana ne hissettirir? yerindesiniz olması gereken yerdesiniz sıkıntı yok bazen bazı yerlerin yemeğinden bir şeyler çıkıyor notlarını veriyorsunuz kendinizce diyorsunuz ki burası olmamış böyle diye ama yani esnaf şeyini öldürmemek lazım bugünkü hani alışverişlerim hep internetten olduğu ve pandemi sürecini göz önünde bulundurunca.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Her üç mahallenin katılımcılarının çoğunluğu çalıştıkları mahalleden çok uzaklaşmadıklarını kültürel, sosyal etkinliklerini ve alışveriş ihtiyaçlarını işyerlerine yakın yerlerden yaptıklarını anlatmışlardır.

“Mahallede zaman geçiriyorum çünkü burada birçok arkadaşım var. Kendi atölyemde olmasam onları bazen ziyarete gidiyorum, kahveye. Mahalle de bir tiyatroya var oraya gidiyorum. Farklı meslek gruplarından insanlar var, alışverişimi buradan yapıyorum vakit geçirdiğim şeyler alışveriş, sosyal etkinlik, kültürel etkinlik zaten dükkânda olmak çok fazla zamanımı alıyor.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Ticari faaliyetlerin yürütüldüğü mahalle mekânında ve komşu işyeri sahipleriyle hatta zaman zaman mahalle sakinleriyle iletişim kurulmaktadır. Çalışılan mahallede vakit geçirememekse sürekli çalışmak, işyerinde bulunma zorunluluğuyla açıklanmıştır. “Ben sürekli bu şekilde çalışıyorum, çalışıyorum, çalışıyorum. Gördüğünüz gibi çalışıyorum. Çok sıkılırsam arkadaşlar var kahve içiyoruz, iki sohbet.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

İşyerinin bulunduğu mekânın kahvehane, ganyan gibi işyerleri nedeniyle erkek egemen bir ortamın hâkim olduğunu aktaran katılımcı çalıştığı mahallenin kamusal alanını kullanamadığını aktarmıştır. Çalıştığı sokakta komşusu olan erkek girişimcilerin araba park etmek gibi erkeklere uygun görülen konularda kendisine destek olduğuna vurgu yapmıştır.

“Mahalleyi çok kullanmıyorum. Çokta şey kullanılacak bir mahalle değil. Kahveler falan filan. İşte ganyancı arkadaşlar ama iyiler yani. Arabayı burada park ederken çok yardımcı oluyorlar. Yani esnaf iyi ya. Ben seviyorum hepsini. Böyle iyiler bir şey olduğunda işte abla şöyle böyle yardımcı olmaya çalışıyorlar.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Bazı katılımcılarsa işten çıktıktan sonra evine gittiğini çalıştığı mahallede vakit geçirmediğine vurgu yapmıştır. “Ben sadece iş yerindeyim. Buradan otoparka gider arabamı alır eve giderim. Burada gezmeye çıkmam.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Araştırmanın katılımcılarının neredeyse tamamı çalıştıkları mahallede bulunan işyerlerinden yemek yediklerini, kişisel ihtiyaçlarını, evlerinin, işyerlerinin

ihtiyaçlarını çalıştıkları semtten yapmayı tercih ettiklerine vurgu yapmışlardır. Çalışılan mahallede ilişki biçimleri zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Girişimci kadınlar arkadaşlarıyla, müşterileriyle ve mahalle sakinleriyle etkileşim içindedir. Aynı zamanda çalıştıkları semtler ticari faaliyetlerde sektör çeşitliliğini sağlayan yerler olduğu için alışveriş merkezi gibi yerlere gitmektense kendileri gibi girişimcilerden alışveriş yapmayı tercih etmektedirler. Katılımcıların mekân pratiklerinde yakın ilişkiler kurması aidiyet duygusunu geliştirmiştir.

3.3. Mahallelerin Dünü ve Bugünü

Katılımcıların hepsi araştırmanın yapıldığı her bölgede insan yoğunluğu, işyeri yoğunluğu ve trafik yoğunluğunun arttığını komşuluk ilişkilerinin de bu yoğunluğa bağlı biçim değiştirdiğini aktarmışlardır. Örneğin daha önceki yıllarda mahallede satılık veya kiralık bir taşınmaz oluyorsa mahalle sakinleri önce kendi eş dostlarıyla bilgi paylaşımı yaparak yakın tanıdıklarıyla komşu olmayı tercih ettiklerini anlatmıştır. Ancak son yıllarda taşınmazların ilan yoluyla kiralandığını veya satıldığını değinmişlerdir.

“Kötü anlamda değişim geçirdi. şÖyle 91’de biz buraya taşındığımızda yine çok ilgi gören böyle kiralık evin, satılık bilmiyorum da kiralık evin zor bulunduğu bir yerdi. Burada hep bir devir daim oluyor. Yani siz oturuyorsunuz bir dairede diyorsunuz ki ben taşınacağım ben sizin arkadaşınızım ben geliyorum. Yani çok fazla ilan çıkmazdı vs. tek tük. Hep o zaman bile 91’de bile öyleydi bu 2008’lerden sonra.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Başka bir katılımcıysa önceden mahallede sözü geçen “abiler” olduğunu, mahalle sakinleri alacakları kararlarda yapacakları işlerde bu kişilere danışarak karar verildiğini aktarmıştır. Mahallede kadınların önceden sokağa çıkamadığını, çıkma imkânı bulduklarındaysa etrafa bakmadan başları önünde yürüdüklerini anlatmıştır.

“şimdi mahallenin ağabeyleri olurdu eskiden. Hani o ağabeylerin sözünün dışına ıkılmazdı. Bir şey yapılacağı zaman bile o ağabeylere danışılırdı onlar karar verirlerdi. şimdi büyükler hep gitti, hep öldüler. E ölünce artık gençler de eski şey yok, tat yok yani. Eski o zaten edepte kalmadı. Hani biz bile

geçemezdik eskiden buradan. Kimseye bakmadan kafamız önümüzde gider gelirdik. Artık zaman değişti.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Mahallenin fiziksel alanında meydana gelen değişimin mahalle sakinlerinin yaşam biçimlerinde değişiklik yarattığı aktarılmıştır. Önceden bahçeli müstakil binalarda yaşamların evden sokağa taşıldığını, kapıların kilitlenmediği şimdilerde apartman tarzı binaların yaşamları evin içine sıkıştırdığını dolayısıyla komşuluk ilişkilerinde artık yakın ilişkiler olmadığı ifade edilmiştir.

“Kapılarımız hep açıktı bizim. Sokaklarda otururduk, kapının önlerine çıkardık. Hatta eskiden kapı açık bırakıp gidilirdi. Kimse kapıyı vurup girmezdi, komşular kapı açık girilirdi. Şu an mümkün mü? Orada bahçeli bir evimiz vardı iki katlı. Bir de herkes birbirini bilirdi. Esnafını bilirdi, kasabını bilirdi. Ama şu an herkes yabancılaştı, çok gelen oldu. Artık o apartman olayları girdikten sonra çok kalabalık oldu Ümraniye yani eskisi gibi boş değil.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, tuhafiyeci).

Girişimci kadınların anlatılarında her semtte insan, araç kalabalığının arttığı, yaşadıkları ve çalıştıkları semtlere farklı kültürden insanların yerleştiğiyle ilgili vurgu güçlüdür. Bu artış ve çeşitliliğin işyeri sayısı ile birlikte ziyaretçi sayısını da fazlalaştırdığını anlatmışlardır.

Kuzguncuk semtinde yaşayan ve çalışan girişimci kadınlar Kuzguncuk’un eski sakinliğini ve huzurunu kaybettiğini artan ticari faaliyetlerle semte akın eden ziyaretçilerin yerlilerin gündelik yaşam alanına özellikle mahremiyetlerine zarar verdiğini anlatmıştır. Gündelik yaşam alanı daralan yerlilerin semtten taşınmak ya da evlerine kapanmak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir.

“Değişende yani bu kadar çok popüler değildi Kuzguncuk kafelerin artması işte Instagram sosyal medyanın etkisiyle dışarıdan gelen insanın fazlaca artması söz konusu. Biz bunu kafe işlettiğimiz dönemde de çok yaşadık. Yaşayan olarak hani park problemi oldu, işte gürültü patırtı, hem çok kalabalık. Kuzguncukta şeydi yani Kuzguncuklu yürürdü. Kuzguncuklunun dışında ana caddeden çok yürüyen olmazdı yani. Ama şimdi öyle değil.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı)

Turistlerin Tomtom Mahallesinde yaşamayı tercih etmesiyle bölgede apart hizmetlerinin arttığı anlatılmıştır. Mahalle sakinlerinden turistlerin yaşam biçiminden rahatsız olan kesimin semtten taşındığı ancak turistlerin mahallenin kültürel yapısında özgürleştirici alanlar açtığına da vurgu yapılmıştır.

“Eskiden özellikle 2003-2004 ten sonra buraya turistler daha çok ilgi duyduğu zaman değişmeye başladı. Turistler çünkü biraz daha rahat insanlar oldukları için hani onların yaşam tarzına uymadığı için burayı terk etmek zorunda kalan birkaç insan oldu. Aslında bakılırsa biraz daha iyi şimdi. Hatta Tophane dersiniz insanlar biraz böyle şey olur imm Tophane mi? Burası biraz daha baskı sıkı bir mahalle. Ondan sonra ama şimdi daha rahat daha özgür bir hal almaya başladı diyebilirim. Turistler şimdi en basit şöyle diyim onlar pek perde kullanmıyor. Zaten onların kültürlerinde de pek yok perde açık ona bende pek rahat değilim.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, faaliyet alanı, kişiye özel tasarım butik).

Ümraniye’de ise çarşının trafiğe kapatılarak yaya yoluna açılmasıyla alışveriş yapanların daha fazla tercih ettiği bir bölge olduğu ifade edilmiştir. Ümraniye bölgesine komşu olan semtlerin kültürel yapısının kentleşmeden etkilenmemesi nedeniyle katılımcılar gelen erkek ziyaretçilerin de rahatsız edici bakışlarından huzursuz olduklarını aktarmışlardır.

“Eski Ümraniye çarşısı yok şu an. Daha kozmopolitik işte daha dışarıdan, işte Taşdelen’den, Sultanbeyli’den, Sultangazi’den, Pendik’ten çok insan var. Şu yol kapandı mesela yayaya açıldı, eskisi gibi insanlar memnun değil bu durumdan. Herkes var herkes çok bakıyor özellikle mesela erkekler böyle amcalar dedeler işte emekliler yani böyle bir karışıklık var. Şu anki Ümraniye bir tık sanki böyle bozulmaya gidiyor. Bundan bir 5 yıl önce falan daha güzeldi.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Ümraniye bölgesinde yapılaşmayla birlikte sokakların daha temiz, bakımlı olduğu, çocuklar için oyun parkı, yetişkinler için dinlenme alanları yapıldığını bunları olumlu değişimler olarak aktarılırken sokakta güven unsurunun kalmadığını çocukların dışarıda oyun oynama gibi etkinliklerinin son bulduğu değişimin olumsuz etkileri olarak bahsedilmiştir.

“Çocukluğuma inecek olursam benim çocuklarıma göre daha güvenli bir ortamda en azından abim ablam diyebileceğimiz insanlar vardı. Oynayabileceğimiz alanlar vardı. Şu anda kapı komşuma bile güvenemiyorum çocuğumu teslim edemiyorum. Yani insanlarda gelişim bu şekilde ama görsel açıdan olsun gezme alanları olsun park alanları olsun şimdi her yer park. Yani ben evde sıkıldığım zaman atıyorum en basit örneği evime yakın üç- dört tane park var eskiden yoktu. Müstakil gece kondu çok bu kadar yapı yoktu Sur Yapı yoktu. Gece kondu insan ilişkileri daha sıcak daha samimi daha içten daha sevecen şu anda şu anda binalar yükseldikçe insanların mesafesinde binalar kadar daha çok açıldı mesafeler.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Araştırmanın yapıldığı mahallere ilişkin değişimi ortaya koyan en açık ifadeye aşağıda yer verilmiştir. “Burası aslında Türkiye’nin özeti, herkes var, her çeşit.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Her mahallenin kendine özgün yapısı nedeniyle her katılımcı yaşadığı çalıştığı mahallenin ihtiyaçlarına bağlı değişim isteklerini aktarmışlardır. Tüm katılımcılar Kuzguncuk semtinin en önemli sorununu artan insan ve araç sayına rağmen araç park alanlarının çok az olması olarak ifade etmişlerdir. Bu semtte kültür ve sanat alanında uzmanlaşmış bireyler yaşamasına rağmen kamuya açık kütüphane, kültür, sanat merkezlerinin olmaması da katılımcıların anlatılarında yer almıştır.

“Park problemini anlatmayacağım. Kuzguncukta yaşayanların gideceği belki bir kütüphane spor salonu böyle bir eğitici öğretici bir şeyler. O dersleri verebilecek insanlarda var. Bir sürü mimarın, ressamın yaşadığı bir yer burası. Belki workshoplar düzenlenebilir. Eskiden tasarım vakfı belki orada bir şeyler yapılabilir.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Semtin her yerinde işyeri sayısının artmasının semtin fiziksel dokusuna uygun olmadığı, sokakların, yolların yeni ışıklandırma biçimlerinin mahallenin tarihi özgünlüğünü bozduğunu, ara sokağın ana yol gibi trafiğe açık olmasının yayalar ve hayvanlar için tehlikeli olduğu anlatılarda geçen başlıca konulardır.

“Mekânsal olarak her tarafı kafe yaptılar bir kere. Çevre yoluna takılacak olan o ışıklandırma, aydınlatma sistemi buraya hiç yakışan bir aydınlatma sistemi değil. Eskiden normal ortadan geçen bir sallanan lamba sıradan bir şeydi ama

en azından buraya yakışıyordu. Arabalar çok hızlı geçiyor ana caddeden burasını ana yol gibi kullanıyorlar. Burası bir ara sokak cadde gibi gözüküyorsa da.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Tomtom Mahallesinde, çalışan girişimci kadınların hepsi mahallenin kirli, pis ve çöplerle dolu olmasından şikâyet etmektedirler. Sokağın yokuş olması çöp kutusu yerleştirilmesini engellemektedir. Sokağın temiz kalması, ışıklandırılarak daha fazla işyeri açılmasıyla gel geç bir sokak olmaktan ziyade daha fazla ziyaret edilen bir yer, müşteri portföyünün ekonomik açıdan daha üst düzeyde kişilerden oluşmasına yönelik beklentiler aktarılmıştır. Bu semtte çalışan girişimciler sokağın akşamları yeterince ışıklandırılmadığından, sokağın mekânsal olarak dar ve karanlık olması nedeniyle bazı yerlerden özellikle akşam vakitlerinde geçerken tedirgin olduklarını vurgulamışlardır.

“Burası Beyoğlu’nun göbeği bir sokak aslında ve apartmanların tarihi eskiye dayanmaktadır. Tarihi apartmanların da çok olduğu bir sokak. Sokağın bakımlı daha nezih, sakın olmasını isterim. Sokak önemli bir sokak tarihi bir sokak. İstiklal caddesine bağlanıyor, bir ucu da Galata Kulesine bağlanıyor. Sokağın böyle kapalı ve birazcık ta tutucu kalması güzel değil. Kafeler açılabilir o profil birazcık daha değişse insanların daha rahat edebileceği, istediği şeyi yiyip içip, giyinebileceği, gezebileceği.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Girişimci kadınlar yerli ve yabancı ziyaretçilerin neden olduğu kalabalıktan, işyerlerinin önüne oturulmasından, araç park edilerek işyerlerinin girişinin kapatılmasından hem işlerinin aksadığını hem de kendilerini güvende hissetmediklerini aktarmışlardır. Yine çevrelerinde sürekli polis ve sürekli bomba endişesiyle çalışmanın hem kendilerini hem de gelen turistleri tedirgin ettiğine vurgu yapmışlardır.

“Şu üç- dört yıl ki deli kalabalık. Kapının önü ya da kaldırım araba ve motorla doluyor kapı önüne insanlar oturuyor. Kapı önü, vitrin önü ya sürekli onlara kalkar mısınız burası kapı karşıda şuraya bir yere oturun demek zorunda kalıyoruz. Yani e ama turistlerin gelmesi lazım. Şöyle biraz daha az kalabalık, biraz daha az göçmen e yabancıları korkutmayacak güvenli yaşam. Çok fazla polis oluyor, bombalar bitmiyor biz çok fazla bomba deneyimi yaşadık.

Biraz bu insan ve şey trafiğine bir denge. Araba trafiğinde olur yani bizde çalışabiliriz daha rahat.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kırtasiye).

Bazıları da mahalle çalışan girişimcilerin kendi aralarında ekonomik açıdan birbirlerine destek olacak bir örgütlenme biçimi istediğini aktarmıştır.

“Birlik olmasını isterdim. İnsanlar birbirlerine yardım etsinler zor zamanlarında ne bileyim hani bir esnafımız zor zamanlar geçiniyor gerçekten ne evine yetişebiliyor ne dükkanına yetişebiliyor biz toplanıp ona yardım edelim aynı bir gün gibi düşünün. Sırası gelince yardım edilsin.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Mahallenin dünü ve bugününe ilişkin anlatılarda dikkati ilk çeken değişim kavramıdır. Büyüyen kentte müstakil evlerin artık kalmadığı dolayısıyla sokakta canlı, yakın ilişkilerin yerine daha resmi ilişkilerin geçtiği görülmektedir. Şehrin kalabalıklaşmasının trafikle birlikte çevre kirliliğini de getirdiği vurgulanan konular arasındadır. Eski yerleşim alanı olan semtlerde tarihi eserlerin bakımsız kalması dile getirilen konular arasındadır.

3.4. Çalışılan Mahallenin Sosyal Kimliği ve Aidiyet Duygusu

Girişimci kadınların çalıştıkları mahallenin sosyal çevresine uyum sağlamakta karşılaştıkları engeller; mevcut kültürün değerlerine göre giyinmek, saçına şekil vermek, sosyalleşme mekânlarına gelen müşteri kitlesinin ve bu mekânları işletenlerin tavırlarından duyulan memnuniyetsizlik hem yaşadığı mahallede hem de çalıştığı mahallede nezih ve kibar insanların azalması ve sözlü şiddetin artışı olarak aktarılmıştır. Bazı kadınlarsa çalıştıkları mahallede müşteri, ziyaretçi, göçmen ve işyeri sayısındaki artıştan huzursuz olduğunu kendilerini güvende hissetmediklerini anlatmışlardır.

Katılımcılardan çalıştıkları mahallenin sosyal yapısına uyum sağlamak için bölgenin kültürel normlarına uyum sağlayacak giyim biçimlerini tercih zorunluluğu olarak aktarmıştır. “Mecbur, sağlayamıyorsun, sağlamak zorunda kalıyorsun. Giyimim, kuşamım, saçımı buraya göre ayarlıyorum.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Beyoğlu ve Üsküdar ilçeleri pek çok ziyaretçinin cazibeli bulduğu mekânlar arasındadır. Özellikle bu semtlerde çalışan girişimci kadınlar çalıştıkları ve yaşadıkları mahallede kendilerine yaşam alanı kalmadığını dile getirmişlerdir. Şehrin ürettiği hava kirliliğinden, güvenlik sorunlarından huzursuz olduklarından bahsetmişlerdir.

“Sıkışmış hissediyorsun kendi şeylerine dönüyorsun. Kendine küçük şemsiye altları kuruyorsun oralara giriyorsun. Çünkü ben burada perminint bir insanım öbürü geçici. O kadar çok restoran açıldı ki ön tarafı açıyorum çok fazla egzoz giriyor. Arka pencereyi açıyorum restoranların yemek kokuları boğuyor dükkânı. Yani oksijen temel şeyler bunlar. Çok kalabalık ve aslında güvensizde. Bir anda bir bomba ihbarı pır hiç kimse yok.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Aşağıdaki anlatıda ise semte gelen ziyaretçilerin fotoğraf çekimleriyle mahremiyet kurallarını ihlal ettiklerini, yabancılar tarafından kendi evlerinin kapısının çalınıyor gibi yapılarak yaşam alanlarının işgal edildiğine vurgu yapılmıştır.

“Kuzguncuktakilerle beraber sıkıntımız yok ama dışarıdan gelenlerle var. Burada yaşayan insana çok fazla saygı duyulmuyor. Atıyorum kapısının önüne kocaman tabela var fotoğraf çekilmeyin, çekirtmeye devam ediyor ya da işte kapısını çalar gibi yapıyor çalıyor. Ben bunları bizzat yaşadım. Kafeden bir oturma adabı bir yayılma buna bazen esnafta çanak tutuyor. Ama çok işgalci gibiler yani. Sanki bir film şeyde stüdyosunda da binaların içinde yaşam yok.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, faaliyet alanı, gözlük dükkânı).

Çalıştıkları mahallenin sosyal yaşamına uyum sağladığını ifade edenlerse; işini iyi yapmak, dürüst esnaf olmak, çalıştığı mahallenin insanı olduğunu hissetmek, şekillenmek, çalıştığı mahallede yakın arkadaşlarının olması, denizin ve yeşilin kokusuna duyulan sevgiyle ilişkili anlatılar şeklinde olmuştur. “İşini düzgün yaptığın zaman dürüst esnaf olduğun zaman sıkıntın olmaz.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Kimileri de çalıştıkları mahallenin önceden daha muhafazakâr olduğunu son yıllarda değişime uğradığını aktarmıştır. Bu değişimin bireyler arasındaki iletişimi güçlendirerek, karşılıklı anlayışın uyum duygusunu sağladığına işaret etmiştir.

“Uyum sağlıyorum evet. Onların tarzına saygı duyuyorum, onlar da bana saygı duyuyorlar. Şimdi burada normalde eskiden olsa izin vermezlerdi diyor arkadaşlarım, şimdi ama öyle bir şeye karışmıyorlar. Çünkü beni de tanıyorlar artık, birbirinizi tanıdıkça daha samimi oluyorsunuz.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Doğma büyüme İstanbullu olan katılımcılar hem şehirden hem yaşadıkları semtten başka bir yerde yaşayamayacaklarını dile getirmişlerdir.

“İstanbul’da başka yerde yaşayabileceğimi düşünmüyorum. Çünkü şurda baktığımda gördüğüm ferahlık ilk bahar da denizden gelen o yosun kokusu beni buraya bağlayan bir sürü şey var yani şu bostana gitmek işte biraz nostalji yapmak biraz böyle duygusal kafalara girmek. Ee 3-5 arkadaşımda var Allah’a şükür. Onlarla da hayatımı devam ettirebilirim.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Çalıştığı semtle özdeşlik kuran katılımcıysa uyum sağlama biçimini mahallenin insanı olarak benimsediğini aktarmıştır. “Ya tabi artık buranın insanıyız.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Kuzguncuk Mahallesi anlatıları mal sahiplerinin eskiden gayri Müslümler olduğu zamanla bu yapının değişerek eğitim ve gelir durumu genelin üzerinde olan kişilerin tercih ettiği mahalle olduğu üzerinedir. Kuzguncuğu özellikle güvenlik nedeniyle bekar kadınların da yaşamak için tercih ettikleri aktarılmıştır. Mahalledeki konutların kapılarının tahta malzemeden olmasına rağmen mahallelilerin yakın ilişkilerinin güvenlik kalkanı olarak işlevselleştğine vurgu yapılmıştır.

“Burası yabancılarla daha çok doluydu tabi ki onlardan kalma gayri Müslümler burada vardı. Bu evler bu eski evler daha çok onlardan kalma diye biliyorum ben. Emekliler daha çok. Gençler daha yeni yeni iki üç senedir popüler oldu. Genelde yaşlı. Öğretmeni de var, şeyi de var. Genelde şöyle mimar, mühendis bu tip insanlar geliyor, yazar ondan sonra o tip insanlar daha çok var.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Neredeyse benzer bir anlatımı bir başka görüşmeci de yinelemiştir.

“Çok fazla aile de var. Gayri müslimler. Daha çok şeyler genç kısım bekar kadın çünkü neden tercih ediyorlar burada hepsinin öyle kapısı on beş defa kilitlenmiyor. Hani beş yıldır buradayım hani oraya hırsız girmiş buraya hırsız girmiş ne bileyim işte hiç duymadım. Mesela bu ahşap evlerin kapıları öyle baktığın zaman demir kapılar değil. Sokak kendini yine bir şekilde koruyor. Yine de insanlar birbirini tanıyor.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Tophaneye ilişkin anlatılarda ise bölgede önceden Ermeni ve Rum nüfusunun yoğun olduğu sonradan Tophaneli olarak anılan bireylerin ev sahibi olduğu ifade edilmiştir.

“Buranın hep Tophanelilerin olduğunu düşünüyordum bak yeni fark ettim. Biz hep buraya gelen misafirler gelip geçici onlar öyle bir sahiplenilmiş ki çünkü galiba evleri olduğu için öyle hissediyorum burada bir konut bir hane sahipleri olduğu için öyle hissediyorum ama buranın asıl sahipleri Ermeniler ve Rumlar. Çünkü sahip oldukları evler onların eserleri buradaki o atölye ruhu onların şey ben o yüzden buraya çekilmiş olabilirim buradaki o frekans hala devam ediyor onun farkındayım o yüzden bence onların.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Ümraniye’de araştırmanın yapıldığı bölgedeyse ekonomik gelir düzeyi orta ve üstü insanların yaşadığı ancak kültür düzeylerinin düşük olduğuna vurgu yapılmıştır.

“Herkes yaşıyor. Çoğu da durumları iyi herkesin bir evi var en azından. Orta ve üstü bir mahalle. Kültür olarak tartışılır yani öyle çok kültürlü yok bu mahallede bana göre. Çok okumuşu yok yani. Eskiden yeni çocukları da tanımıyoruz zaten.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Beyoğlu ve Üsküdar’da yaşayan girişimci kadınların kendilerini neredeyse hepsi yaşadıkları semte ve İstanbul’a ait hissettiklerini ancak İstanbul’un büyük bir il olduğunu alanı daraltmak gerektiğine vurgu yaparak belirli bir hattın dışına çıkmayı tercih etmediklerine dair ifadeler kullanmışlardır.

“İstanbul genelini konuşmak gerekirse ben İstanbul’a ait hissediyorum ama İstanbul sadece boğaz hattından ibaret değil. O hattın dışında da çok hissetmiyorum. Hissettiğim alan diyorum ya daha çok kendi izole alanım. Ama

geniş çaplı İstanbul’a baktığım zaman atıyorum Bayrampaşa da İstanbul yani Başakşehir de İstanbul oralara ait hissetmiyorum.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı)

Ümraniye’de doğup büyüyen katılımcıların geneli mahallelerini ve İstanbul’u sevdiklerini, başka yerlerde yaşayamayacaklarını dile getirmişlerdir.

“Üç kat yerin altında olsun ama Ümraniye’de olsun. Çocukluğum burda geçtiği için kendi memleketim gibi hissediyorum çarşıya çıktığımda ya da bir yere gittiğimde herkes beni tanıyor. Ben herkesi tanıyorum ama farklı bir semte açık değilim. İstanbul genel olarak olacak çoğul olacak çünkü memleketim Ümraniye İstanbul derken farklı bir yerini düşünemiyorum.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Köklerinin İstanbul olması bazı girişimci kadınları İstanbul’a bağlamakta fakat içlerinden bir tanesi hiçbir semte ve mahalleye ait hissetmediğini ekmeğini bulduğu yere ait olduğunu aktarmıştır.

“İstanbul’a aitim ama. Burda doğdum annem burada doğdu. Ben bir şeyde işte atalarımı, büyüklerimi görmek için onların mezarlıkları burada o yüzden buraya ait hani kökenlerim, köklerim hep burada olduğu için İstanbul’a ait hissediyorum. Herhangi bir semte ait olduğuma inanmıyorum. Çünkü günün sonunda hepimizin şeyi var ekmeğini bulduğun, kendini rahat hissettiğin, ailenin olduğu yer” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Aşağıdaki ifadelerdeyse yedi kuşak İstanbullu olduğunu aktaran katılımcı yaşadığı bölgedeki kentsel değişimin yarattığı kalabalık ve trafiğin aidiyet duygusunu yok ettiğini anlatmıştır.

“Ben Ümraniye’nin bir parçasıyım. Doğma büyüme benim kadar Ümraniyeli yoktur. Hissetmiyorum. Bak ben yedi göbek İstanbulluyum eskiden hissediyordum ama mesela araba kullanmak zevk vermiyor bana artık İstanbul’da. Şu Ümraniye’nin trafiği, çok kalabalık. Yani belki de Ümraniye’nin eski halini bildiğim için şu an Ümraniye’yi sevmiyorum artık.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, faaliyet alanı, tuhafiye).

Yaşadıkları semtin kalabalığı, iş yoğunluğundan rahatsız olanlar kendilerini ne İstanbul’a ne de yaşadıkları semte ait hissetmediklerinden bahsetmişlerdir. "Biz tadına varamıyoruz, e tadına varamayınca ney hep zor yanlarını yaşıyoruz biz. Güzel yanların yaşayamıyoruz ki." (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi) ifadesi kentin fiziksel ve ekonomik imkânlarının fazlaca daraldığını içinde yaşayan bireylere refah sunmadığını var olan imkânların da ortadan kalkması katılımcıların aidiyet duygusunu sarsmaktadır.

3.5. Gördüğü İki Kapıdan Biri Evinin Kapısı Diğeri İşyerinin Kapısı

Girişimci kadınlar yaşadıkları ya da çalıştıkları semtler dışında İstanbul’da nerelere gider, gittiği yerlerde ne yapar sorusuna verilen cevaplarda özellikle Üsküdar ve Beyoğlu’nda yaşayanlar semtlerinin kendilerinin her türlü ihtiyacını karşıladığını aktarmışlardır. Dışarıda vakit geçirdikleri yerleri kendi yaşam alanlarına yakın mekânlarda, arkadaşlarıyla yeme- içme, konser, alışveriş, sinema, müze ziyareti gibi etkinlikler olarak aktarmışlardır.

Yalnızlığı, İstanbul’un kalabalığında taçlandırmayı tercih edenlerse vakit bulduğunda Beşiktaş, Nişantaşı semtlerine giderek kalabalığa karıştığını anlatmıştır. “Beşiktaş, Nişantaşı’ a gidiyorum dedim. Ben kalabalığı çok seviyorum herkes sessizliği seviyor ya. Çok sıkıldığımda çok yalnız kaldığımda hani kalabalığın içinde yalnız olmak var ya.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Çalıştığı semtte vakit geçirecek yerlerin olduğunu aktaranlarsa farklı semtlere aile ziyaretleri için gittiğini söylemiştir.

“İstiklal Caddesinin arka sokaklarında bazı yerler var oralarda vakit geçiriyorum, restoran veya kafe. Yürüyüş yaptığım bir alan var Çukurcuma’ya doğru oraları seviyorum. Gülhane’ye gidiyorum yeni Galata port açıldı sahilde yürüyüş yapıyorum vakit geçirdiğim yer oralar. Annemleri ziyaret etmek için Beylikdüzü’ne gidiyorum.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

İstanbul’un farklı semtlerine gitmediğini aktaranların sayısı fazla da olsa diğer semtleri iş için ziyaret etmenin günceli öğrenmenin bir yolu olarak anlatan katılımcılar olmuştur. Özellikle kafeterya faaliyetlerini yürütenler evlerinde veya yaşadıkları

mahallede kalmayı tercih ettiklerini çünkü çalışma günlerinde fazlasıyla insanla muhatap olmanın kendilerini yorduğuna vurgu yapmıştır.

“İşim olursa benim için karşıya geçmek çok korkutucu bir şey. Gidince de ay iyi ki gelmişim iki insan görüyorum hayat bilgisi dersi gibi moda değişmiş ohh insanlar neler giyinmiş böyle. İstanbul’u kullandığımı söyleyemem çünkü işim burda, ailem burda, çevrem burda ee ihtiyaç olduğu takdirde. İş dolayısıyla sürekli insanlarla beraber olduğum için benim için boş zaman zaman geçirmek insanların olmadığı yerde sakince kalabilmek benim için dinlendirici ve doyurucu.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınlardan bazıları farklı semtlerde vakit geçirmeme nedenlerini yalnız çalışmanın vermiş olduğu yorgunluk ve ekonomik nedenlerle açıklamışlardır. Dışarıda vakit geçirecek kadar ekonomik kazancı olmadığına vurgu yapan katılımcı iş yoğun olmasa da işyerinde kalarak mücadele etmeyi tercih ettiğini dile getirmiştir.

“Sosyalleşemiyorum işte sorun orda. Su sporlarına giderdim, vaktim olmuyor artık. İş haricinde inan ev ve iş. Mücadeleden kafamı kaldıramıyorum. Hani diyeceksin işten mi? O kadar yoğun mu işin oda yok. Hayat mücadelesinden, yaşam standardından dolayı vaktinde olmuyor cebimizde paramız da olmuyor. Bugün bir eğlence merkezine gitmeye kalksak. Kaç aydan beri arkadaşım la mesela gidemiyorum bir yere.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Küçük çocuğu olan katılımcılarsa gezmek bir yana yaşamaya vakitleri olmadığına vurgu yaparak işten çıktığında evine giderek hane içi sorumlulukları yerine getirdiğinden bahsetmiştir.

“Gezmeye zamanın var mı diyeceksin? Yaşamaya zamanın var mı diyeceksin? Yanlış yerden yanlış soru. Benim dört buçuk yaşında bir tane ufak kızım var buradan çıktığım zaman ilk düşüncem diyorlar ya at gözlüğü takarlar at gözlüğü takmış gibi ilk odaklandığım yerim bir an önce eve gideyim. Bir an önce çocuğumun yanına gideyim yemek yapayım evi toplayayım bu şekilde hayat geçiyor bizim için.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Ücretli çalışanı olmayan katılımcılarsa yaşamlarında evlerinin ve işyerlerinin kapısından başka bir şey olmadığından bahsetmişlerdir.

“Bu işi kurduktan sonra ve tek başıma çalışmaya başladıktan sonra hep söylediğim bir laf var benim “Gördüğüm iki tane kapı var diyorum biri evimin kapısı, diğeri iş yerimin kapısı onun haricinde başka hiçbir yer görmüyorum”. (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Kadınların istihdama katılımıyla maddi özgürlüklerine kavuştuğu gibi kamusal alanda hareketliliklerinin de artması beklenmektedir. Katılımcılar yaşadıkları mahallenin dışında vakit geçirmeyi tercih etmemektedirler. Kamusal alanı sınırlı kullanma gerekçeleri işlerinin yorucu olması, ev düzenini sağlama ve çalıştıkları semtin kişisel ihtiyaçlarını karşılaması olarak aktarılmıştır.

3.6. Çalışılan Mahallede Kira Oranları ve Yeni Kadın Girişimci

Araştırmanın yapıldığı her üç semtte de kira tutarlarının fahiş oranlarda artış gösterdiği anlatılmıştır. Her bölgenin kendi mekânsal özellikleri kira oranlarında belirleyici olmaktadır. Kuzguncuk ve Tomtom Mahalleleri dizi çekimleri, mimarı özellikleri ve konumlarıyla gözde semtler arasındadırlar. Bu semtlere ünlülerin, yabancı turistlerin, gelir ve eğitim düzeyi orta seviyenin üzerinde olan bireylerin yerleşmesi kira fiyatlarını etkilemektedir. 2021 yılında açılan Galataport isimli işletme Tomtom Mahallesi’nde kira oranlarını yükseltmiştir. Ümraniye bölgesinin tarihsel sürecinde ticaret faaliyetlerin sektörel çeşitliliğinin fazlalığı semtte önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle bölgede kira oranlarının geçmişten beri yüksek seyrettiği anlatılmıştır.

“Şimdi Kuzguncuk bir diziler çekildi burada. Dizilerden sonra bir patlama yaptı. Sonra kafeler açıldı kafelerle birlikte daha büyük bir patlama yaptı. E doğal olarak kira rayiçleri çok arttı. Şu anda kiralar arttı, mal sahipleri buradan güzel paralar elde etmeye başladı, iş yeri sahiplerinin de tabi kirası arttı. Yani arttı, değerlendirildi Kuzguncuk.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, faaliyet alanı, kafeterya).

Görüşmenin yapıldığı günlerde Tomtom Mahallesiindeki işyerlerindeki kira oranındaki fahiş artışı ortaya çıkaran anlatı kısa ve nettir. “Şu an sormamalısın. Şu an yani yanımdaki komşudan 20 TL’den 75 TL istemiş mülk sahibi.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kırtasiye).

Ümraniye Mahallesi'nde ana caddenin kira oranlarının yüksek fiyatlarda seyrettiği buradaki işyerlerinin yüksek kiralari karşılayacak satış performansının olduğu ancak son yıllarda bu semtte her yerin kira tutarlarının arttığı dile getirilmiştir.

“Ümraniye'nin ana caddesinde kiralar çok yüksek. Eskiden beri yüksekti. Yani Ümraniye'nin belli bir alanları var. Caddeye ve 2. caddeye yakın yerler onlar daha sirkülasyon sağlayan yerler onların kiralalarını yüksek tutuyorlar. Ama cadde de kiralar 60'dan başlıyor ara sokakta 35'den başlıyor değişiyor.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, faaliyet alanı, tuhafiyeye).

İşyeri kiralalarının yüksek olduğu bu üç mahallenin girişimciliğe niyetlenen kadınlara girişimci olarak istihdam olanağı sunup sunmayacağı bu çalışmada önem taşımaktadır. Kiraların yanı sıra kadınların girişimciliği meslek olarak tercih edip etmemesinde çalışılan mahallenin kültürel yapısının etkisinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Araştırmanın katılımcıları olan girişimci kadınlar kendilerinin patronu olan işlerini tek başına yürüten işyerlerini çevirecek kadar kazanç sağlayan kadınlardır. Katılımcıların anlatılarından çıkan sonuç bağlamında girişimciliğe niyetlenen kadınlar için işyeri kiralari ve mahallenin sosyal yapısı teşvik edici ya da caydırıcı bir etken olduğunu söylemek mümkündür.

Kuzguncuk ve Tomtom Mahallelerine ilişkin anlatılarda yeni girişimciler için kiralık işyerinin olmadığı ifade edilmiştir. Katılımcılar sokaktaki girişimcilerin kadın ağırlıklı olmasının birbirleriyle yakın ilişkilerin kurulmasını sağladığını arkadaşlıklarının dayanışma ilkelerine yaslandığını bu ilişkilerin çalışma hayatlarında motive edici olduğu anlatmıştır. Kimi katılımcılar sosyal ortamlarının kendisine çalıştığı semti “ikinci evi” gibi hissettirdiğini de sözlerine eklemiştir.

“Eğer dükkân bulabilirlerse çok rahat açabilirler. Hepimiz kadınız, 3-4 erkek vardır atölyesi olan. Oturup kahveler içiyoruz, birbirimize çok destek oluyoruz bir de geliştiriyor insanı. Yukarıda bir arkadaşım var ona gidiyorum başka bir şey öğreniyorum, sürekli kendimizi de geliştirebiliyoruz bu sayede esnaf. Tek başına olsan bu kadar gelişir miydin bilmiyorum. Destek insanı çok rahatlatıyor. Sosyal ortamım gibi bir yandan da burası, yani ikinci evim oldu.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Başka bir katılımcı ise çalıştığı bölgenin artık kalabalıklaştığını, aydınlatma ve güvenlik açısından değişime uğradığını ancak ekonominin de mekânsal değişimle şekil değiştirdiğini yeni iş kurmanın ve o işten kazanç elde etmenin artık daha zor olduğunu aktarmıştır.

“İlk dükkânı biz açtığımızda o aşağıdan doğru eve gidemiyorum yani hakikaten kendine iğne yapanları filan görürsün karanlık çukurlarda. Şimdi öyle şeyler yok ama hayat ekonomi çok değişti. Açar, çok parası varsa açar ama yani oradan kazanmak çok imkânsız bir şey oldu artık. Yani yeni iş kurmak çok zor bilemiyorum ne iş yapacak. Yani e o kadar sağlam bir arkanız olmalı ki sürekli işinizi suporte etmelisiniz.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Kimi katılımcılar piyasanın ve tüketicinin ihtiyacına göre seçilen ürünle ve işyerini açtığı mekânın işlek olmasına da dikkat edilmesi halinde girişimciliğe niyetli her kadının işyeri açmasının mümkün olduğunu anlatmıştır.

“Doğru ürünle doğru bir ticaretle kesinlikle açılabilceğine inanıyorum. İstersen en işlek caddeye bir dükkân aç istersen çok ara sokağa. Ne açtığına ne satacağına, nasıl sergilediğine bağlı. Aradığını sende buluyor mu, şans eseri girdiğinde onu etkiliyor musun? Bu ürün güzelmiş kaçırmayayım bir daha bulamam gibi bu tarz stratejik ve güncel girerse ben iş yapabileceklerine inanıyorum. Bu sokakta da ayak çok fazla. Hem muhafazakâr kesim çok fazla geçiyor buradan, gençler geçiyor işte açık dediğimiz bayan geçiyor. Muhakkak iş yapabilecek bir sokak olduğuna inanıyorum.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Diğer bir katılımcı ise faaliyet gösterilecek iş hakkında girişimci kadının işini kendi yönetecek düzeyde bilgili olması gerektiğini dile getirmiştir.

“Ama işe biraz saldırmaları lazım. Elemanla girdiği için zor. Kendi işi bilmesi gerekiyor yoksa anladın mı? Patron sadece kursa gitmiş kursla ne kadar olur. Şimdi burada ben işi bilmiyorum Fatoş’la kavga ettim çıktı gitti çantasını alıp. Ne yapacağım? Bir paçayı yapacağım bir paça ile olmuyor. Daralma gelecek bilmiyorum. Kilidi vurup gideceğim.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Girişimcilik faaliyetlerinde işyeri mülkiyetinin ve güçlü sermayenin önemini dile getiren katılımcı kiracı olacak bir girişimcinin sermayesinin daha güçlü olması

hususuna vurgu yapmıştır. “Yani ellerindeki sermayenin biraz eğer dükkân onların değilse biraz şey olması lazım. E nasıl diyeyim. Yoksa açıyor kadınlar ama açanların çoğu zengin. Varlıklı yani şimdi yalan yok.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı). Girişimcilik faaliyetleri için güçlü sermayenin önemli olduğu sık sık dile getirilmiştir.

3.7. Yerel Yönetimlerden Çözülmesi Beklenen Konular

Ümraniye ve Beyoğlu’nda çalışan girişimci kadınlar işyerlerinin bulunduğu sokaklarda bazı alanların hem güvenlik nedeniyle hem de ticari faaliyetlerin hareketlenmesi için ışıklandırılması gerektiğini aktarmışlardır.

“Genellikle elektrik sorunu oluyor dış lambalarda, patlaklar falan çok oluyor, biraz alt yapı problemi yani bu onunla ilgili daha çok problem yaşıyoruz. Bu ışıklar karanlık olduğunda buradaki esnafı da etkiliyor. Orada bazen ışık olmuyor ee insanın inesi gelmez ben niye karanlık bir yerden ineyim. Onsan sonra o konuda biraz riskleri var.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

Özellikle Ümraniye’de bazı katılımcıların işyerleri ara sokaklarda kahve, ganyan vb. işyerleriyle aynı sırada konumlanmıştır. Bu işyerlerinin bulunduğu sokaklarda faaliyet gösteren girişimci kadınların müşterileri erkek egemen ortamdan ve erkek bakışlardan huzursuz oldukları anlatılmıştır. Katılımcılar yerel yönetimin sokakta fiziksel düzenleme yapmalarına ihtiyaç duyduklarını dile getirmişlerdir. “Yani bizim en büyük derdimiz bu sokak çok fazla böyle genç kızların vs. geçebileceği bir sokak değil. Herhalde buranın değişmesini beklerdim.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Evleri ve işyerleri farklı semtlerde olan ve toplu taşıma kullanan katılımcılar metro, Marmaray gibi toplu taşıma araçlarının geç saatlerde hizmet vermemesinden dolayı kendilerini güvende hissetmediklerini ifade etmişlerdir.

“Üsküdar’da tedirgin olmuyorum ama burada oluyorum Ümraniye’de. Metroları saat 12’ ye kadar kullanabiliyorsunuz. 12’den sonra kullanamıyorsunuz ya aslında o da çok büyük sıkıntı. Ben mesela bazen

buradan minibüs bile bulamıyorum geç saatte taksiye binmek zorunda kalıyorum.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Tarihi ve kültürel dokusu eski olan semtlerde hizmet verenler yerel yönetimin bu semtlere yönelik reklamlar yaparak semtin markalaşmasına destek olmasını talep etmektedirler. Gerek kültürel etkinlikler gerek aydınlatma, renkli aksesuarlarla görsel sunumlar yapılarak yerli ve yabancı turiste tanıtımlar yapılmasının girişimcilerin ticari faaliyetlerini olumlu etkileyeceğini düşünmektedirler.

“Kuzguncuğu şimdi her ilçenin bir semti meşhurdur mesela burası da Üsküdar’ın bir uydu semti. Yerel yönetimden önem vermesi gerekiyor her yılbaşında, bayramlarda süslerim, buraya güzelce sanatsal şeyler yaparım. İşte turist çok geliyor. Fotoğraf çektirsinler Kuzguncuk diye etiketlesinler. Sanatla, kültürle anılsın.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Yerel yönetimlerin seçmenlerinin yoğun olduğu bölgelere daha fazla hizmet götürüldüğünü seçmenin az olduğu bölgelere beklentiler yönünde hizmet verilmediği vurgulanmıştır.

“Kültür yolu bir şeyler yapmaya çalışıyorlar ama buranın insanı gerçekten sanatçıya falan ne kadar destek veriyorlar ne yapıyorlar ya da işte yılbaşı geliyor geçiyor mesela ufacık bir süsleme bile en basitinden yaptıklarını görmüyoruz. Bir şey görmüyoruz açıkçası belediyeden. İstiklalle öyle hani bu Cihangir hiç buralarda yok gibiler. Belki Kasımpaşa o tarafları kendi taraflarına belki daha çok yatırım yapıyorlardır.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Bazıları da çalıştıkları semtte yerel yönetimlerden herhangi bir istek ve talepte bulunmamayı tamamen siyasi görüşlerinin farklılığı üzerinden değerlendirmiştir. “Yani bir de şöyle bir şey var X partiyi de çok fazla buraya bulaştırmak istemiyoruz. Burası şey yani yıkılmaması gereken bir kale aslında. O yüzden çok fazla bulaştırmakta istemiyoruz.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı)

Sokakların fiziksel olarak yaşanabilir hale getirilmesinin ticari faaliyetleri için önemine değinen anlatı da yerel yönetimlerin alt yapı çalışmalarının sıklığından şikâyet edilmektedir. “İski prestij yolu yaptı. Bizim dükkanımızı iki kere lağım suları bastı şuraya kadar geldi biliyor musunuz? Detayını bir şey diyemem, teknik olarak

doğru mu değil mi ama şunu biliyorum teknik olarak yanlış. Alt yapıdan dolayı biz çok zarar gördük. Esnaflar olarak ve Kuzguncuklular olarak.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Kentte kaldırımlara ayrılan alanlar rant uğruna daraltılmaktadır. Bunun da gündelik yaşam pratiklerinde kazalara sebep olduğu anlatılmıştır.

“Yaşlı bir kadın, pusetli bir kadın, elinde torbaları olan bir insan yürüyebilmeli kaldırımdan. Yani artık bu yollar rant alanı olmaması gerekir. Sürekli değişiyor, bakıyorsun güzel bir yolu değiştiriyor. Mesela bir kez omzumu kırdım İstiklalde yürürken düştüm bir kez de ayağım içe büküldü. Bunları istiyorum çok basit şeyler istiyorum.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Eski yerleşimin olduğu tarihi semtlerde binalar daha çok mesken şeklinde inşa edilmiştir. Bu semtlerde işyeri olarak inşa edilen taşınmaz sayısı az olduğu için binaların alt katlarında bulunan alanlar sonradan işyerine çevrilmektedir. Ya da başka binalara köşe alanlar çeşitli materyallerle çevrilerek kahvehane, kafe gibi işyerlerinin kurulduğu anlatılmıştır. Girişimci kadınların da aşağıda ifade ettiği gibi bu yerlerin tuvaletinin olmaması müşterileri çevredeki boş alanlara yönlendirerek çevre kirliliğine neden olmaktadır. “Otopark ve trafiğin çözüm bulmasını isterim. Yazın özellikle geç saate kadar açık kafelerin tuvaletleri yok. Çalışlara çişini yapan adamlar var böğürtlen onlar, yiyen çocuklar var. Çay ocakları 3’e kadar açık kalsın.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınların yerel yönetimlerden en büyük beklentileri kültürel, sanatsal alanlarda daha dinamik hizmetler sunulmasıdır. Neredeyse girişimci kadınların tamamı öncelikle gençler ve kadınlar başta olmak üzere toplumun her kesimine hitap eden boş vakitlere yönelik yararlı kalıcı etkinlikler üretilmesini talep eden ifadeler kullanmışlardır.

“Bu yarımada burası çok değerli bir yer. Baştan şekillenmesini kültür, sanat, tasarım vs. Şu an mesela İstiklalde artık eskisi gibi huzurlu yürüyemiyoruz. Kötü, bayağı kötü hem görsel anlamda hem güvenlik anlamında. En kıymetli alan orası Taksim’e kadar. Çöplerin daha sık alınmasını isterdim.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Ev kadınlarının el emeklerinin sunulduğu pazarların, bölgenin özgün yapısını bozmadan kalıcı stantlara dönüşecek yapılar biçiminde inşasının ekonomik açıdan daha fazla refah sağlayacağına vurgu yapılmıştır.

“Beyoğlu Belediyesi’nin, Büyükşehir’de onu yapıyor bu el sanatlarıyla uğraşan kadınlar için daha stabil daha düzgün bir şekilde başka belediyelerde olduğu gibi belli stantlar oluyor daha derli toplu kapalı hani küçük bir prefabrik dükkân kadına destek anlamında hani o görsel yapıyı da bozmayacak şekilde düzenlense. Belki gençlerle ilgili kültür anlamında geliştirilebilecek farklı projeler olabilir hobi gibi.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ve civarında yaşanan depremden sonra yapılan saha görüşmelerinde girişimci kadınlar İstanbul ilinde olası deprem ihtimaline karşı tedirginliklerini dile getirmişlerdir. Sokağa çıktıklarında karşılaştıkları harabe binalarla ilgili hala önlem alınmadığını ifade etmişlerdir.

“Deprem konusu ve burada Beyoğlu’nda kiminle konuşursanız konuşun “evim eski güvenmiyorum bitişik nizam hepimiz öleceğiz” en en kritik konu bu zaten. Depreme dayanıklılık konusu ve şu an hala sokağa çıktığınız zaman işte onlarca eski terk edilmiş bina var ve yıkmıyorlar bile.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Girişimcilik faaliyetlerinde uzun yıllardır çalıştığı için mesleki ve yaşam deneyimi daha fazla olan bir girişimci kadın yerel yönetimlerin görevlerinin yol ve park yapımıyla sınırlı olmadığını vatandaşların refah düzeylerini iyileştirmenin de görevlerinden biri olduğuna vurgu yapmıştır. Yine yerel yönetimlerin sosyal yardıma muhtaç kimselere sunduğu sosyal yardımlara ilişkin kanunların işlevsel hale getirilmesini üzerine düşüncelerini aktarmıştır.

“İnsanların hayat şartlarını değiştirmeleri lazım yani, gelir düzeyini yükseltmek lazım kızım. Ana yol burada, otobüsler, minibüsler geçiyor. Parksa park var otobüs durağımız var aradığın her şey var burada. Ama insanlarda para yok. Adam aylardır izinde, sağlık dolayısıyla hep raporlu aldık maaş kesildi bize kuş kadar maaş kaldı ve ev kira. Niye bir ay evde kaldığı zaman maaş kesiliyor.

Belediyeye yardıma gittiğin zaman maaşlı gözükyorsun, sigortalı gözükyorsun, bu saçma değil mi?” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Kanunların kamu kurumlarına ve görevlilerine bireylere hizmet verme bağlamında yeterli yetki verdiğini ancak kurumların yetkilerini kullanma noktasında organize olmadığını, evrak bürokrasiyle kamu hizmetlerinin aksatıldığına ilişkin ifadeler sıkça tekrarlanmıştır. Kamusal hizmetlerinde tüm bireyler için eşitlik gözetilmediğine de vurgu yapılmıştır.

“Bizim ülkemizde çok teferruat var, çok evrak var. Bir iş yapacaksın 50 tane kâğıt sıkıştırıyor eline. Bence yetkileri çok fazla ama çok fazla kullanılmıyor. Bir çalışmaları bir projeleri yok Bunun için kurdukları bir ekip yok. Arıyorum işte yol bozuldu tamam geliyor yapıyor ediyor o kadar veya zabıta sürekli buralarda dolanıyor. Ülkede genel olarak tüm kurumlar için bunu söyleyebilirim net bir çizgi yok, net bir kural yok. Tanıdığın varsa kuralları aşabiliyorsun tanıdığın yoksa seni o anda ezebilir. Bu yani düzensizlik var bundan eminim yani.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Yerel yönetimlerin hizmetleriyle ilgili memnuniyet duyulan konuların başında temizlik, yeterli park sayısı, evcil hayvanlara yönelik hizmetlerinden memnuniyet gelmektedir.

“Yok, yani hani yapılması gereken şeyler aslında yapılıyor, ekstra bir şey bir boşluk görmem lazım ki talep edeyim. Yani çöpümüz alınıyor, onun haricinde bir sıkıntı olduğunda çağırdığımızda polisimiz geliyor, hani can güvenliğimiz sağlamda bunlar yapılıyor zaten. Bunların haricinde de bir şeye gerek görmüyorum.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, faaliyet alanı, abiye kiralama).

Yerel yönetimlerden beklentiler; trafik, otopark, altyapı sorunları, eski binaların restorasyonu, kültür hizmetleri, işyerlerinin bulunduğu semtlerde ticari faaliyetleri canlandıracak yenilikler, ara sokaklara aydınlatma, toplu taşıma saatlerinde iyileştirme, seçmenlerin hepsine eşit muamele gibi oldukça temel konularla sınırlı kalan ifadeler kullanılmıştır.

4. ÇALIŞMA HAYATI

Çalışma hayatı başlığında katılımcıların ilk çalışma yaşı ve çalışma hayatına hangi koşullarda katıldıkları üzerinedir. Çalışma hayatına dahil olmak için aranan vasıflar, çalışılan iş koluyla alınan eğitimin ilişkisi araştırılmıştır. Kadınların istihdam piyasalarına eğitimleriyle ilgili sektörlerde dahil olup olmadıkları ve iş yaşamı tecrübeleri incelenmiştir. Bir çalışma günü nasıl geçer, çalışma hayatı ve gündelik yaşam arasında denge nasıl sağlanır üzerine düşünceler bu bölümde aktarılmıştır. Erken yaşlarda istihdam piyasalarına dahil olan katılımcıların deneyimlerinin çalışma algılarında dönüşüm yaratıp yaratmadığı önemli bir sorudur. Bu başlıktan elde edilen veriler ışığında kentin kadınlara sunduğu imkânlar veya engeller bağlamında onların istihdam piyasalarına katılıp katılmama nedenleriyle ele alınmıştır.

4.1. Girişimci Kadınların Çalışma Hayatına İlişkin Deneyimleri

Girişimci kadınların çoğu liseyi veya üniversiteyi okurken gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için ya kendi ifadeleriyle açıklarsak “harçlık çıkarmak” kendi ayakları üzerinde durmak için çalışmaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar eğitim aldıkları kurumlardan mezun olur olmaz çalışmaya başladıklarını anlatmışlardır.

“Ben daha çok yani gençken daha evlenmeden bekarken on beş -on altı yaşlarında bile hafta sonları parttaym da hani hafta sonları genelde yoğun olurdu İmç’de hafta sonunda o haftayı geçirmek için harçlığımı çıkarırdım.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Küçük yaşlarda çalışmaya başlayanlarsa eğitim hayatından ayrılarak ailelerine ekonomik açıdan destek olmak için çalışmaya başladıklarını aktarmıştır. “On bir yaşında başladım çalışmaya. Ben trikoda 25 kuruştan işe başladım 60 lira aylık alıyordum. Ailemin zor durumda olması vs. evi benim geçindirmek zorunda olmamla başlayan bir serüven.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Eşinin işi nedeniyle İstanbul dışına taşınan ev kadını olan bir katılımcı gittiği şehirde kimseyi tanımadığını, sosyal çevre yetersizliği nedeniyle evde sıkıldığını ve ücretli bir işte çalışmaya karar verdiğini anlatmıştır. Ücretli iş bulmasını sağlayacak vasfı kazanmak için de yabancı dil kursuna gittiğinden bahsetmiştir.

“Oraya gittiğim zaman hani ilk zamanlar çok acayip derecede sıkılıyordum mesela. Eşim çok fazla çalışıyordu, sürekli işteydi. Kimseyi bilmiyorum tanımiyorum. Yabancı dil kursuna başladım. İşte dediğim gibi acentede bilet işine başladım.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Bir diğer katılımcıysa annesinin vefatından sonra evde tek başına kalmanın kendisinde olumsuz duygular yarattığını, kendini daha iyi hissetmenin çalışmayla olacağı düşüncesiyle çalışma yaşamına katıldığını aktarmıştır.

“Yani ben çalışmaya geç başladım. Eşim şey yapıyordu bir gümrük market açıyordu arkadaşıyla ortak. Ona destek olmak için başladım. Çünkü o sıralarda annem yeni ölmüştü bi boşluğa düştüm. Evde tek başıma oturuyordum böyle yani bir bunalım gibi bir şeydi.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafıye).

Uzun yıllar mesleki beceri eğitim kurslarına katılan katılımcıysa zaman içinde evde biriken el emeği ürünlerini satmak için kayınpederine ait olan bir taşınmazı işyerine çevirerek çalışmaya başladığını anlatmıştır. Aynı zamanda katıldığı eğitimlerden ve işyerinin çevresinden kişilerin de el emeği ürünlerini kendi işyerinde satışa sunduğunu ifade etmiştir.

“E yaptığım bütün ürünler benim evde duruyordu zaten. Çünkü bunlar sergideydi o zaman. Sonra arkadaşlara dedim ki ya ben böyle bir yer açıyorum sizin de satmak istediğiniz ürün varsa gelin koyun. Onlar benden bir para kazanmaya başladı falan öyle devam ediyoruz valla.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Yukarıdaki anlatılarda girişimci kadınlar çalışma hayatına katılma nedenlerini açıklamışlardır. Aşağıdaki anlatılarsa katılımcıların çalışma hayatına katılma nedenleri üzerine olanlardan “üniversiteyi bitirdim çalışmaya başladım” genel anlatıların dışında kalan daha öznel olan ifadeler aktarılmıştır. Katılımcılardan üniversite eğitimi alanlar stajyerlik veya tatil dönemlerinde gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaya başlamışlardır. Çocuk yaşlarda aile bütçesine destek olmak için çalışmak zorunda kalanlarsa ilköğretimden sonra eğitim hayatına devam edememişlerdir. Girişimci kadınlardan iki kişi ileri yaşlarda ev kadınlığından evrilerek doğrudan girişimci olarak çalışmaya başlamıştır. Bu kadınlardan birisi annesini kaybettikten sonra duygusal açıdan toparlanmak için girişimci olduğunu anlatmıştır.

Diğeryse yerel yönetim kurslarından biriktirdiğı el işlerini satmak için işyerini açmıştır.

Çalışma yaşamına katılmanın nedenleri örgün eğitimle ilişkilendirildiğı gibi alaylı olmak ve usta çırak eğitimiyle de ilişkilendirilmiştir. Örgün eğitim kurumlarına devam edemeyenler için küçük yaşlarda mesleki deneyim kazanarak ücretli işlerde çalışmak sonradan kendi işyerini kurmaya teşvikte önemli olmuştur. Özellikle Ümraniye bölgesinde çalışan kadınlardan bazıları küçük yaşlarda çalışmaya başladıkları için kendilerini “alaylı” sözcüğüyle tanımlamışlardır. “Okumadım. Ben alaylıyım.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi). Son yıllarda usta çırak ilişkisi bazı mesleklerde yok olmaya yüz tutmuş olmasıyla ilgili söyleme rağmen saha araştırmasında konfeksiyon ve deri işlerinde bu ilişkinin hala devam ettiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. “Deri işini tamamen usta çırak ilişkisiyle öğrendim.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Yeme içme ve tuhafıye işlerinde çalışan katılımcılar eğitim aldıkları alanın dışındaki iş kollarında çalıştıklarını aktarmışlardır.

“Sonra ben geldim dükkânın başında durdum. Hiçbir şey bilmiyordum. Kahve yapma nasıl olur işte çay nasıl demlenir inanın bunların hiçbirini bilmiyordum. Deneme yanılma, anneme sorma, yardımcımıza sorarak falan vs. derken öğrendim.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınlardan faaliyet gösterdikleri iş koluyla ilgili özel kurumlardan eğitim aldıktan sonra aynı sektörde çalışan bir işletmede çalışıp tecrübe kazandıktan sonra işyerini açtığını anlatanların yanı sıra hiçbir eğitim almadan doğrudan çalışmaya başladığını ifade edenler de olmuştur. “Eğitimini de almıştım kafe işletmeciliğı vs. sonra burası denk geldi. Hep istiyordum zaten.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Lisansüstü eğitimini finansal ekonomi üzerine yapan katılımcı hayali olan çiçekçilik işini kurmak için özel bir kurumdan eğitim alarak işyerini açtığını anlatmıştır.

“Finansal ekonomi mastırı yaptım. Sonrasında bu zaten hep hayalimdi çiçek işini kurmak. Onun için bir eğitime gittim çiçekçilik okuluna. Tabi çiçekçinin

yanında  ıraklık yaptım 1 yıl kadar.” (31 yaşı, bekar, 5 senedir bu işinde, butik       ).

İsmek kursunda kuaförlük eğitimi alarak çalışmaya başlayan katılımcıysa istemenin yeterli olduğunu dile getirmiştir. “İsmek kursuna gidiyordum. 2 ay gittim. İnternette izliyordum.” (54 yaşı, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

29 katılımcıdan örgün öğretimden aldığı eğitimle iş kuran bir kişidir. “Aşçılık eğitimi aldım. Ben memleketimde hep aşçılık yapıyordum. Mesleğini okudum ben, orada da çalıştım. Sonra buraya da geldim burada çalışmaya işte ne bileyim otellerde onlarda, bunlarda.” (49 yaşı, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya). Diğerlerinin bir kısmı aldığı işyeri açtığı iş kolunda kursa gittikten sonra bu iş kolunda bir süre çalıştığını bir kısmı da herhangi bir bilgisi ve tecrübesi olmadan işyerini kurduğunu anlatmıştır.

Girişimci kadınların girişimcilikten önceki çalışma deneyimleri hakkındaki ifadelerde  niversite mezunu olanların kamuda veya özel sektörde çeşitli iş kollarında uzun yıllar vasıflı işlerde çalıştıkları üzerinedir. Katılımcıların hepsi daha iyi ücretli işler bulunca işlerini değiştirdiklerini bu nedenlerle birden fazla iş kolunda deneyim kazandıklarını ifade etmişlerdir.

“2000’lerin başlarında amcamla başladım. Hukuk b rosuydu ben onun mali işlerine bakıyordum. Sonra Canon’la müşteri ilişkilerindeyim. Sonrasında bir ketrinę işi oldu. O da bir kadın desteği biz yedi ortak falandık. Büyük firmalara yemek götür, işte malzeme tedarik et, hazırla, dağıtımını yap. Sonrasında ben yine aile şirketinde babamın inşaat firması var onun yaptığı bir projede çalıştım.” (41 yaşı, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı)

Küçük yaşlardan itibaren çalışanlar daha düşük ücretli ve yorucu iş kollarında çalışmıştır.

“Yazları hep çalıştım staj yaptım ben sana deyim on altı yaşından beri iş hayatındayım. İki- üç yıl terzi yazları iş elbiseleri de çalışıyordum. Muhasebe staj olarak girdim mali müşavirin yanına üç yıl falan muhasebe. İki sene büyük bir kafede çalıştım ama muhasebesinden tutun da işletmesine kadar ben yapıyordum.” (30 yaşı, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetlerinde 1986 yılında başlayan katılımcı yıllar içinde faaliyet kolunda değişikliğe giderek girişimciliğe devam ettiğini dile getirmiştir.

“82’de konfeksiyona girdim. Başkasının yanında makineciydim 96’ya kadar konfeksiyonda sonra zaman içinde 86’da karşıda şirinevler’de kendi iş yerimi açtım. Sonra kuaförlük mesleğine başladım. 2012’den beri kuaförüm. En son şurada bir ayakkabıcı mağazası açtım.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Liseden sonra çalışma yaşamına stajla başlayan katılımcı üniversite eğitiminin ardından özel sektörde müdürlüğe kadar yükseldiğini daha sonra işyerinde yaşadığı çatışmalar nedeniyle girişimci olmaya karar verdiğini anlatmıştır.

“Ticaret lisesi mezunuyum, stajla başladım. Ondan sonra medikalde çalıştım. Yara hemşiresiyim yoğun bakımındaki hastaları tedavi ettim altı- yedi sene olmuştur. Sonra hastanede satın alma müdürlüğü yaptım. Grup hastane müdürlüğü. Ondan sonra direkt muhasebe finans müdürü olarak otel müdürlüğü yaptım. Oradan da zaten burası.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Anlatılarda çalışma yaşamına katılmanın örgün eğitimle kurulduğu gibi küçük yaşlarda çalışmaya başlamak ve el sanatlarına yönelik işlerde usta çırak eğitiminden sonra kazanılan deneyimlerin kadınları çalışma yaşamında görünür kılmıştır. Yerel yönetimlerin açtığı ücretsiz kursların eğitimin sonunda verdiği sertifika girişimciliğe niyetlenen kadınları motive ederek işyeri açmaya yönlendirmiştir. Kentte yaşayan katılımcılar örgün eğitim süreçlerinde ve ilköğretimden sonra küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlamaktadırlar. Katılımcıların ücretli işlerinde veya girişimcilik faaliyetlerinde çalıştıkları sektöre örgün eğitimdeki bölümün etki etmediği görölmüştür.

Özel sektörde birkaç işyeri değiştirmek zorunda kalan katılımcı, özellikle çocuk işçileri uzun saatler çalıştırıp düşük ücretler verilmesini, sigorta yapılmamasını, çalıştığı fabrikada erkeklerin davranışlarından rahatsız olduğunu, başka bir işyerinde evli ve çocuklu bir erkeğin duygusal ilgisinden endişeye kapılarak işten ayrıldığını anlatmıştır.

“İlk çalışmaya başladığım perdecide beş sene çalıştım. Maaşıma da zam yapmadılar çocuğum diye sigorta da yok. Sonrasında bir fabrika sadece bayandı karma oldu. Erkekler çok cıvıktı bende geledim ayrıldım. Çalıştığım kumaşçıdan da orada abi sağ olsun iki çocuğu olmasına rağmen bana âşık olmuş, çıktım. Beş yılım da Enes’te geçti. En son çalıştığım Enes’ten de dükkân açtığım için ayrıldım.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Çocuklarının bakımı nedeniyle işyerini kapatmak zorunda kaldığını ifade edenler olduğu gibi “Karşıda oğluma bakıcılar bakıyordu ben çalışıyordum. Bu yakaya geldik kimseye güvenmiyorsun ki insanlara çocuğunu kime teslim edeceksin ben baktım. İşe ara verdim.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför). Özel sektörün çalışma temposunun sağlığını bozduğu için önceki işinden ayrılanlar olmuştur.

“Çok fazla çalışıyordum. Bir hastalık, stres, yorgunluk vs. yasak oldu. Doktor dedi ki yani sağlıklı yaşamak istiyorsan bu tempoda çalışamazsın. Şimdi daha fazla bile belki çalışıyorum ama stres yok, keyifle çalışıyorum. O sebeple bıraktım.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Çocuk bakım hizmetlerinde çalışan katılımcıysa bu işlerin ticaret ilkelerine göre yönetilmesini ahlaki bulmadığı gerekçesiyle işinden ayrıldığını ifade etmiştir.

“Kendi çalıştığım dönemde anlaşılamadığım zihniyet olarak eğitim benim için çok farklı bir şey çocuklarla olan kısım da olsa bunun ticari boyutta bakılması özel sektörle anlaşılamayacağım ayrıldım.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Girişimci kadınlar kendi işlerini kurmaya iten nedenlerinden bazılarını çalıştıkları ücretli işlerde uzun saatler birine bağlı çalışmanın kendilerini yorduğunu, kazançlarının düşük olduğunu, gelecek kaygısı taşımakla ilişkilendirmişlerdir.

“Çünkü ben çok çalışıyorum, çok yoruluyorum ve inanılmaz az bir maaş alıyorum. Gelecek kaygısı çok fazla yaşamaya başladım.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Katılımcılar girişimci olarak çalışmaya başlama kararında en önemli etkenlerden birini de kendi işini yapacak güce sahip olmayla ilişkilendirmişlerdir.

“Esnafçılık daha öncede işte burayı açmadan önce bizim bir akrabamızın yine büyük bir kafede çalıştım ama muhasebesinden tutun da işletmesine kadar ben yapıyordum. Yani bir alt yapım var. Seviyordum bu işi bu iş bana göre insanları yönetmek, çalıştırmak, kendim çalışmak. Yine ben esnaf, kendi işimi yapma potansiyeline sahip olduğumu anladım.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Araştırmanın katılımcılarının yirmi kişi özel sektörde çalışırken çeşitli nedenlerden işlerinden ayrılarak kendi işyerini kurmuştur. Aşağıdaki anlatılar çalışma yaşamlarında zor günler geçiren kadınların kendi birikimleriyle iş kurma deneyimlerini yansıtmaktadır.

“Ümraniye’yi gezmeye çıktım baktım burada hiç bayanlara göre, açık bayanların giyebileceği hiçbir yer yok. Hatta en son otelde çalışırken kendi birikimim de vardı. O işten de birtakım pürüzler vardı. Öyle çıktım hemen burayı açtım on beş- yirmi günün içinde karar verip açtığım şey burası.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Kamu kurumlarında çalışanlardan kimisi kurum hiyerarşisinden uzak kalmak istediklerini el işleriyle ilgili yeteneğini ve sevgisini ekonomik kazanca dönüştürmek istemiştir.

“Öğretmenlik çok keyifliydi ama bir yandan da böyle kendi işimi yapayım. Çocukluğumdan beri yanımda getirdiğim de elle bir şeyler yapma sevgisi daha ağır geldi. Birazda böyle bu eğitim sisteminden, devlet sisteminden, o hiyerarşiden de uzak kalmak istedim, kendimi korumak istedim. Çünkü oralarda hırpalanacağımı gördüm zaman zaman sınırlarımı koruyamamama sebep oldu.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

12 Eylül darbesinden sonra devletin gençleri sevmediği hissine kapılan bir girişimci kadınsa o dönemin iş piyasası şartlarını da göz önüne alarak örgün eğitimden sonra işyeri açmayı tercih etmiştir.

“Biz 12 Eylül sonrası şeyler olduğumuz için beni siyasi bir geçmişim yoktu ama e tabi ki etkileniyorduk böyle hep devlet gençlerini sevmiyor gibi asılanlar, idam edilenler. Biz devletle çalışmak istemedik. O zaman özel sektör iyiydi.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Araştırmanın bir katılımcısı çocuk sahibi olmadan önce ücretli işinden ayrılarak randevu usulü çalışacağı iş kurmayı bebeğinin bakımıyla kendisinin ilgilenme isteğiyle açıklamıştır. “Ben randevu usulü çalışacağım bir iş istiyordum aslında bebekten dolayı, o yüzden bu tarz bir iş bize uygun oldu.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Bir önceki işinden ayrılarak girişimcilik faaliyetlerine başlamayı her kadın kendi yaşam deneyimleri üzerinden paylaşmıştır. Özel sektörün uzun saatler çalıştırıp düşük ücretler vermesi, işle ilgili prensipler, erkek çalışanların duygusal tacizi, önceki işlerinden kazandığı tecrübeyle kendi işini kurma gücünde olmak, çocuğunun bakımıyla ilgilenmek ve sağlık sebepleri bir önceki işlerden ayrılarak girişimci olma nedenleri olarak anlatılmıştır.

Araştırmanın katılımcıları üniversiteden mezuniyet sonrası, Covid -19 pandemi süreci, aile yakınlarının ve çocuklarının bakıma ihtiyaç duyduğu dönemlerle işyerini yeni açtıkları günleri işsiz kalınan dönemler olarak anlatmışlardır.

“Covid sürecinde iş yapmadığım çok uzun aylar oldu 6-7 ay iş yapmadım. Çünkü sokakta hiç kimse yoktu. Hiçbir gelirimiz yoktu. Savaştan sonra yine sokak öyle boş kaldı. İş yapmadığımız çok zaman oluyordu. Dünyada herhangi bir yerde bir şey olsun gerçekten sokak duruyor, iş tamamen duruyor.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Küçük çocuğu olanlar bebeklerinin bakım dönemlerinde çalışamadıklarını bebek biraz büyüyünce de kısmi zamanlı çalışmaya başladığını aktarmıştır. “Altı ay bir gelmedim, buraya ama dükkân devam etti. Çocuğun bakımında. Öyle yarım yarım gidiyoruz. Covid döneminde iki buçuk ay.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi). Aile fertlerinin uzun süreli hastalanarak bakıma ihtiyaç duyması kadınların işlerine ara vermesine neden olmaktadır. “İki sene annemin hastalığı boyunca.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

İşyerinin yeni açıldığı dönemler ve mezuniyet sonrası işsizlik de kadınların hayatlarında işsizlik dönemiyle ilgili önemli başlıklar arasındadır. Kadınların düzenli bir işi ve gelirleri varken işsiz kaldıkları en önemli dönemler Covid-19 pandemi süreci ve ev içi bakım hizmetlerinde kendilerine ihtiyaç duyulan süreçlerdir. Bu dönemlerde işyerlerinin ödemelerini kişisel birikimlerinden karşılayan girişimciler devletten

yeterli maddi desteği alamadıklarından işlerini sürdürebilmek için ileri tarihlere sarkan borçlara katlanmak zorunda kalmışlardır.

Girişimcilik bireylerin kendi kurduğu işlerden olması nedeniyle sosyal güvence ödemelerini de girişimcilerin kendilerinin yapması gerekmektedir. Araştırmanın katılımcılarından başka mesleklerden girişimciliğe evrilenlerin sosyal güvencesi bulunmaktadır. “Çalışmaya başladığımdan beri. Özel sağlık sigortam var. Bağ kur var.” (39 yaşı, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Uzun yıllardır girişimcilik yapanlar kazançlarının durumuna göre ödemelerin yapıldığını ancak çoğu zaman bu süreçlerin maddi yetersizlik nedeniyle aksatıldığını söylemiştir. “Yok. Geçen hastaneye gittim bir mesela özellikle devlet hastanesi 854 TL ödemedi o tahlili yapmadılar.” (40 yaşı, evli, 16 senedir bu işinde, terzi). Ücretli çalışma dönemlerin sosyal güvencesi olmayanlarsa kendi işlerini kurduktan sonra sosyal güvenceye kavuşmuştur. “Bu çalışma sürecinde sadece kendi iş yerim olunca başlattım, yoktu yani çalıştığım süre içinde yoktu.” (49 yaşı, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Sosyal güvencenin olması kimi girişimci kadınlar tarafından kendilerinin özellikle yaşlılık döneminde geçimlerini sağlayacak küçük bir güvence olarak değerlendirilmiştir.

“Yaşlılığında, en azından sürekli ölene kadar işte bir garanti para gibi görüyorum. O yüzden tabi ki sosyal güvence olmalı yani. Herhangi bir iş yerinde çalışanlar içinde geçerli. İş yeriyle alakalı bir sakatlık bir şey geçirdiğinde en azından bunun güvence bedeli vs. daha korunmuş oluyor. O yüzden tabi ki olmalı.” (38 yaşı, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Sabit bir gelir olması nedeniyle yaşlılık döneminde huzur evi veya çocuklarının yanında kalmaya destek bir araç olarak görülmektedir.

“O sana bir güvencedir. En azından maaşın var maaşın olduğu sürece herkesin yanına sığırsın. En basiti maaşını bağlar huzur evine gidebilirsin. Maaş senin güvencendir. Ama evladının yanında kalırsan da maaşın hatırına kalıyorsun.” (54 yaşı, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Çalışma yaşamından emekli olduktan sonra ya da başka sebeplerle girişimci olan katılımcılarınsa sosyal güvenceleri bulunmasına rağmen buradan elde edilen gelirin gündelik hayatı sürdürmeye yeterli düzeyde olmadığı belirtilmiştir. Katılımcıların geneli sosyal güvenceyle edilen gelirin yetersizliği yanında sunduğu sağlık hizmetlerinin de memnuniyet verici olmadığını vurgulamıştır.

“Emekli maaşım ile seyahat edebilmeyi, tatile çıkabilmeyi yani şöyle giderlerimi karşıladıktan sonra. Mesela faturalarımı ödedikten sonra oradan bir miktar para biriktirip onunla bir şey yapabilmeyi isterim. Yani geçimimi sağlamak, en azından evde iki kişiyiz hani yarısını, ihtiyacımın yarısını karşılayayım maaşımdan. Sonra da belki biraz kendime tatil bütçesi ayırayım isterim. Bence doğrusu odur. Sağlık hizmetlerinden memnun değilim. Kendimi güvende ve iyi hissetmiyorum yani.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Sosyal güvenlik hizmetlerinin hastalık dönemlerinde yetersizliği özellikle emeklilik döneminde verilen maaşın bir kişinin gündelik yaşamını sürdürmeye yetecek düzeyde olmadığına önemli vurgular yapılmıştır.

Kentlerdeki çalışma hayatının yoğun temposu içinde bireylerin kendine yeterli zamanı ayırması yaşam şartlarını zorlayarak gerçekleşmektedir. Özellikle evli ve çocuklu olan katılımcılar için kendine ait özel vakitler yaratabilmek neredeyse imkânsız gibidir. Bu başlıkta kısa da olsa girişimci kadınların çalışma hayatıyla birlikte gündelik yaşamda neler yaptıkları, neler hissettikleri aktarılmaya çalışılacaktır.

Katılımcılardan çok azı kendisine kısıtlı sürelerde olsa da zaman ayırmaya çalıştıklarını anlatmıştır. “Ayırıyorum adaya gittiğim zamanlar. Mesela dün Alterdeydim çalışmadım, Perşembe çalışmadım Alter galerideydim bütün gün. Orada gezdim.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Çalışan bireylerin yaşamlarının büyük bölümü işyerlerinde geçmektedir. Aşağıdaki anlatı işyerinin özel alanı olarak tanımlandığı ve yoğun çalışma temposu içinde verilen kısa araları kendine zaman ayırmak olarak nitelendirildiğiyle ilgilidir.

“Şurada zaman geçirdiğim zaman şu sevdiğim işi yapıyorum ya burası benim özel alanım. Ne kadar yorucu olsa da burası benim kendime zaman ayırdığım alan. Ne kadar müşterilerle uğraşsak da alanımız burası bizim. Yeri gelince

çalışırız ama işte kafemize de gidiyoruz, çayımızı da içiyoruz, arkadaşlarımızla da muhabbet ediyoruz. Kendimize ayırdığımız zaman bu. Günde arada bir yarım saat bile bize göre o çok güzel bir lüks.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Kişisel bakımına vakit ayırmanın mutluluk ve enerji verici etkiler sağladığını İstanbul’u gezerek vakit geçirmenin moral verici olduğu anlatılmıştır. “Kendini seviyorsun kendi kişisel bakımını yapıyorsun. Geziyorsun ben İstanbul’u gezmeyi çok seviyorum. İşte sahilde oturmayı seviyorum bunların hepsini yapıyorum. Ya bi şekilde mutlu oluyorum.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Ücretli çalışanı olmayanların anlatılarındaysa kendine vakit ayırmanın mümkün olmadığı tek düşüncesinin işyerine ilişkin sorumlulukları olduğu bu yorucu yaşamla ilgili yıpranma süreçlerini detaylı paylaşmıştır.

“Bu işe başladıktan sonra yaşlandığımı hissediyorum. Kendi işinizi yapmak hiç kolay değil çünkü stresi çok fazla. Yetiše bilecek miyim, bu ay nasıl çıkacağım bu işin içinden diye düşünmek ve her akşam o yastığa başınızı koyduğunuzda yarın ne yapacağım acaba çünkü esnaf olmak garantisi yok hiçbir işin. Bugün hiç kimse gelmez yarın bakarsınız milyonlarca insan girer kapıdan içeri. O yüzden sıkıntılı bir iş yani.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Kadınların ev ve çalışma hayatını dengeleme stratejileri hakkında evli ve bekar olanların anlatıları farklı detayları içerse de benzer yönlü ifadelerdir.

“Saatleri zamanı büküyorum. Evdeki işleri gün gün sıraya koyuyorum. Evde iki kedim var mesela onlarla da ilgileniyorum. Haftada bir günü pazar ya da pazartesi günü boş bırakıp bütün gün evdeki işlerle ilgilenip yine evde yaptığım işi de kalan zamanı kendi yaptığım işimle dolduruyorum. Çok yorucu oluyor ama.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kişiye özel terzi).

Çalışma hayatında uzun yılları geçiren evli kadınların bir kısmı evinde bir düzen sağladığını çocuk sahibi olmanın çalışma hayatını aksatmadığını söylemiştir. “Dengelenebilecek bir şey. Zor bir şey değil. Düzenli gidersen dengelenir. Hepimiz yıllardır çalışıyoruz. Ev de devam ediyor. Şu an aç gayet derli toplu bir evim var.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, terzi).

Gündelik yaşam rutininde dışarıdan destek alarak kendine vakit ayırmaya çalıştığını ayrıca çocuğu olduktan sonra çalışma yaşamının daha da zorlaştığından bahseden bir katılımcı işini çalışanına bırakıp evine gitmeyi denge unsuru olarak aktarmıştır.

“Her şey burada olduğu için çok zor olmadı bütün gün dükkânda oluyordum. Eşim işten çıkıyordu dükkâna geliyordu bir şeyler yiyorduk evimize gidiyorduk. Ve o rutinin içinde benim yorgunluğumun dışında bir sorun yoktu. Çünkü zaten paramızı kazanıyorduk evimizi birileri temizliyordu işte bilmem neydi. Ama çocuk olduktan sonra gerçekten benim için zorlanmaya başladım çünkü manevi olarak çok yorgundum. Yani saat 3’te dükkânı bırakıp ben eve gitmeye başladım elemana bırakıp.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kafeterya).

Başka bir anlatıda ise ev işlerinde mükemmeliyet kavramının önemini yitirdiğini ev işlerini yapmayarak çocuklara vakit ayırmanın tercih edildiğiyle ilgilidir.

“Her şey mükemmel olsun diye uğraşmıyorum. Bazen mesela pazar günü evde bir sürü ütüm var evi temizlemem gerekiyor. Eğer çocuklarla bir program yapıyorsam bırakıp çıkıyorum. Yani ütülenecekse hafta içi kime lazım olacaksa ütüler giyeriz artık yapacak bir şey yok. Biraz böyle yorucu oluyor evet. Çok koşturuyorum. Ama dediğim gibi o yüzden de ben burada tam performans çalışmıyorum.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, dikim evi).

Çocuğu küçük yaşta olmasına rağmen hiç kimseden destek alamayanlarsa ev işleriyle birlikte işyerindeki düzeni sağlama endişesinin kendilerini uykularında dahi strese soktuğunu anlatmıştır.

“Benim çocuğum küçüktü akşam uyurken şey yapıyormuşum konfeksiyodayız parti yetiştiriyoruz saat 2’de 3’te çıktığım oluyordu. Yatarken şöyle yapıyormuşum, kendi sesimde kulaklarımda kuru fasulyeyi suya koyayım parti yaparken arada kuru fasulyeyi haşlayacağım. Tamam diyorum fasulye kaynayacak dur. Yani uykumda artık fasulye pişiriyordum, partileri dikiyordum. Yani nasıl dengeliyordum öyle dengeliyordum. Rüyamda bile çalışıyordum.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Aileden veya dışarıdan destek almanın bu çifte mesaide işlerine daha fazla vakit ayırma imkânı sunduğu üzerinedir.

“Bana göre öyle bir zorluğu olmadı yani. Yo yani yardımcım oluyordu dolayısıyla ben bir sıkıntı yaşamıyordum. Aynı anda hem evi hem işyerini yürütmek ya da bir yerde çalışmak çok daha zor. Sonuçta birkaç yere bölünüyorsunuz eğer ki bir desteğiniz yoksa yani. Bir dönem bende mesela o şekilde çalıştığımda zorlanıyordum yani eve gel yemek yap, çalış, işinle ilgilen, eşinle ilgilen falan gerçekten burada olan hep kadına oluyor.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Ev yaşamıyla iş arasında düzen sağlamada evde kız çocuğunun önemli rolü anlatılar arasında yer almıştır. “Kızım vardı, o dengeliyor onu. Evdeki işlere o yardımcı oluyor.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiye).

Evli olanların geneli ev işlerinde eşlerinden destek alamadığını ifade etmişlerdir. Eşinden alanlarsa bazı işleri birlikte yaptıklarını anlatmıştır.

“Yemeklerin çoğunu eşim pişiriyor ama malzemeyi beraber hazırlıyoruz genellikle. Temizliğe bir on beş günde birisi geliyor ve diğer şeyleri ben yapıyorum. Genelde toparlama işlerini ben yapıyorum.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, faaliyet alanı kafeterya).

Hane içi sorumluluklar kadınlar tarafından yapılması nedeniyle özellikle evli kadınların çalışma yaşamında yükleri ağırdır. Kadınların zamanının çoğu işyerinde geçtiği için dışarıdan ücretli destek almayı tercih etmemektedirler. Anlatılarda ev işlerinde kız çocuklarının desteğinin eşten daha fazla olduğu görülmüştür. Bekar katılımcılar iş yaşamı ve ev yaşamı arasında dengeyi sağlama da evli kadınlara göre bir nebze daha rahat olsalar da uzun saatler çalışmanın yorgunluğundan şikayetçidirler.

Çalışma yaşamına katılarak ailesi dışındaki insanlarla iletişim kurmanın kendisine tecrübe kattığını özellikle iş yaşamında hiyerarşinin gücü karşısında disiplini sorumluluk ve kendi kişisel duygularının törpülendiğini aktaran katılımcı annelikle birlikte sabrının da artığına vurgu yapmıştır. Çalışma hayatı kadınlar için ekonomik özgürlük elde etmenin en yaygın biçimidir. Çalışma yaşamıyla özgüvenli olduğunu daha rahat hissettiğini aktaran katılımcılar da olmuştur.

“Çalışma hayatına girmeden önce insanları sadece ailenizde ya da arkadaş ortamındaki insanlar olarak tanıyorsun. Çalışma hayatına girdikten sonra her çeşit insanı görmeye başlıyorsunuz bu da size tecrübe kazandırıyor. Eskiye baktığım zaman çok daha sert çok daha keskin bir Nermin görüyorken şimdi hani anneliğin de vermiş olduğu bir şey olabilir bilmiyorum daha sabırlı. Beklemeyi öğrendim, itaat etmeyi öğrendim ki aşçılıkta da öğrendim bunu. Gerçekten itaati öğrendik, üstün ne söylüyorsa o. Yanlışta olsa o, doğrudan olsa o. Ama şu an daha böyle kendi kimliğimi kazandığıma inanıyorum.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Çalışma hayatı ve elde edinilen tecrübeler anlatıları doğrudan girişimcilik faaliyetlerine ilişkin dengeler, mali riskler, ülkedeki ekonomik krizler nedeniyle fırsat görülen yatırımlara sermaye eksikliğinden yönelememek katılımcıların önem verdikleri başlıklardır. Aynı iş kolunda uzun süreler çalışmalarına rağmen ‘tüccar’ olamadıklarını ancak işlerini çevirmeyi öğrendiklerini aktarmışlardır.

“Yorgunluk. Çalışmayı seviyorum gerçekten. İnsanlarla diyalog kurmayı seviyorum. Benimle çok başlayan %99 insanlar mesleği bıraktı. Ben kendimi daha öne götürmeye çalıştım. Kurslara gittim belge aldım ve durmadım. Daha bir yaşındaydı çocuğum konfeksiyon açtım. O ara büyük 98 bir kriz vurdu.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Ücretli çalışanların her ay ellerine geçen sabit bir gelir olduğuna vurgu yapan katılımcılar girişimcilik faaliyetlerinin gelir sağlama noktasında riskli işlerden olduğunu sürekli ekonomik plan gerektirdiğini aktarmışlardır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde birikimi olmayanların eksi bakiyeden işlerini sürdürmek zorunda kaldıkları dile getirilmiştir.

“Ya ücretli iş şöyle en azından sabit elinize ne geçeceğini biliyorsunuz ve ona göre bir yol çizip ben bununla şunları yapabilirim. Ama kendi işinizde o yok fazlası da olabilir eksisi de olabilir. Eğer şey değilseniz hani onun planlamasını yapmadıysanız zorlanırsınız. Kendi işinizde o riskler hep var hep eksiden de gittiği bir süreç oluyor yani. Pandemi süreci bizim için öyleydi. Ücretli işte dediğim gibi yani terfi etme şansınız var ya da ne bileyim maşınıza zam gelir.

Kendi işinizde öyle bir şey yok tamamen gidişata göre değişen bir şey.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Bir katılımcıysa üniversite okumuş olsa da ne sosyal güvenlik alanında ne de işiyle ilgili yatırım yapamadığını çalıştığı semtin siyasi, politik, kültürel vb. her türlü krizden ekonomik açıdan etkilendiğini anlatmıştır. Ekonomik krizler nedeniyle yatırım yapma riskini alamadığını elde ettiği kazançla ancak işyerini yönettiğini aktarmıştır.

“Bizim üniversite okumuş insan bu şey işlerine daha az kafası basıyor. Gelecek, Sgk’lı olmak e çok kazanayım hani filan bizim daha az kafamız. Yani 30 yıldır hani böyle vav ne tüccar olmadık ama e dengede işi çevirmeyi öğrendik en azından. Ama kardeşim hiç bitmiyor ülkedeki krizler. Türkiye’nin siyasi tarihine ve Beyoğlu’ndasın ve göbeğindesin. Her biri çok çok etkileniyor. Yani ama o zaman alınabilir, biz o zaman keşke bir de mağaza alaydık. Ama kredi almak diye bir kavram yoktu o vakit. 20. 000 TL’ye daire satılıyordu dükkânı açtığımızda Galatasaray’da. Ama bir lira yok ya ancak dönüyorsun o zamanlar.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Girişimcilik faaliyetlerinde çevreyle olan ilişkilerde, işyerini mahrem alan olarak kabul edip işle ilgili sorunlarını, endişelerini kimseyle paylaşmamayı, işyerini sadece kendisinin açıp kapatması hususunda dikkatli olması üzerine olan anlatı çalışma yaşamıyla ilgili tecrübelerden dikkat çekenler arasındadır.

“Büyümeme vesile oldu. Müşterileri haricinde insanlarla çevrendeki insanlarla ateşle münasebetin nasıl onun gibi olacak yani. İş yerin senin mahremin kendini koruyacaksın bir çizgi olacak bayağı bir duvarın olacak. Ve ben bunun geçmesine izin verdim. Zamanında malımı, anahtarımı teslim ettiğim insanlar oldu hüsrana uğradım. Bunların olmaması gerektiğini öğrendim.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

İşyerine gelen müşterilerin ödedikleri ücretler karşılığında insan ilişkilerinde adap sınırını aşanlarla ilgili anlatılar da oldukça fazla olan anlatılardandır.

“Hala deneyim kazanıyorum açıkçası. Çünkü her insanın bana yaklaşımı, konuşması ben “a böyle biri de mi varmış, o böyle düşüncelerde mi varmış?” diyorum. Edindiğim tecrübelerde şunlar insanlar zorbalıkla bir şeyleri bir yere getirmeye çalışıyorlar. Buradaki müşteri potansiyeline bakıyorum burada bir

çikolata alacaklar ama buranın sahibi gibi ya da seni satın almış gibi davranıyorlar. Bir de galiba sosyal medyadan kaynaklı mı nedir. İşte seni hemen çekeceğim hemen ifşa edeceğim durumları var galiba. Hani güç tek ellerinde gibi düşünüyorlar. İnsan diyor ki eski esnafılık ve hani ticari ilişki nerede, şu anki ilişki nerede” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Çalışma hayatının, gündelik yaşamı mesleki sorumluluklar ve kamusal saatlere bağlılıklar konusunda bir rutine bağlandığını anlatanlar da olmuştur. “Eskiden erken giderdik sabah git, her sabah erken kalk hele Ataköy’den. 9.00-10.00 gibi işte olmak akşam 9.00-10.00 yani. Bir işte çalışıyorsan e öyle bir sorumluluğun var çalışan olarak sorumluluğun var.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kırtasiye).

Çalışma, hayatı bireylerin özel alandan ayrılarak kamusal yaşama katılmalarının en önemli alanıdır. “Etrafla ilişkilerin geliyor. Kendine daha çok özgüven duyuyorsun. Daha rahat oluyorsun yani. Bilmediğin şeyleri öğreniyorsun.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiye) anlatısında yer verildiği gibi kadınların kendine özgüven kazanlarında kamusal alanla olan etkileşimleri önemlidir.

Girişimci kadınlardan bazıları çalışma hayatının kendilerine sorumluluk, disiplin, itaat gibi kavramları öğrettiğini ve yeni insanlarla tanışma olanağı sunduğunu aktarmıştır. Ticari faaliyetlerin çok yönlü yorgunluk ve stres yarattığı en önemli stres kaynağının mali yetersizlikler olduğunu aktaran katılımcılar uzun yıllar çalışmalarına rağmen kazançlarının sadece işyerinin maliyetlerini karşılayarak kendilerinin geçimini sağladığını ifade etmişlerdir. Çalışma yaşamının her alanında insan ilişkilerinin zor olduğunun bilincinde olan katılımcılar çalışırken yakın çevrelerine anahtar teslim edemeyecek kadar güven duymadıklarını işle ilgili sorunları başkalarıyla paylaşmanın kendilerine zarar verdiğini aktarmışlardır. Günümüzde ilişkilerin tüketime dayalı biçimiyle ilgili düşüncelerini dile getirirken müşterilerin sosyal medya gücünü kullanarak iktidar ve egemenlik ilişkileri yarattığına değinilmiştir.

4.2. İşyerinin Kuruluşu ve Mekânsal Özellikler

Üniversite yıllarında el becerisine dayalı ürünler üreterek fuar, sergilere katılanlar veya kentin sokaklarında stant açıp satışlar yapanlar bu yıllarda kurdukları arkadaşlık ilişkilerini daha sonraki yıllarda iş ortaklığına çevirdiklerini aktarmışlardır.

Bazı girişimci kadınlar ilerleyen yıllarda iş ortaklarından ayrılarak tek başına girişimcilik faaliyetlerine devam etmeyi tercih ettiklerini dile getirmişlerdir.

“Üniversitede deri çanta takı filan yapıyordum ev arkadaşım ile beraber. O zamanlar AVM’ler yoktu e ben yaptığım takıları kitap fuarında kadın standına, feminist radikal feminist standına verdim. O sırada bütün bu aracılıklı silsilelerle ortağım ile tanıştık. E onunla bir mağazada altı yıl çalıştık.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Arkadaşlarla birlikte alınan kararlar da iş yeri açmada teşvik edici olmuştur.

“Biraz kolektif bir şey oldu arkadaşlarımın da buna yoğun bir istek duyması böyle bir alternatif olmasa ben öğretmenlik yapmaya devam edecektim. Böyle buradan açılan pencereyi kapıya dönüştürdüm yani.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Katılımcıların çoğunun iş kurma süreçlerinde ve işin sürdürülmesinde en büyük destekçileri yakın aile fertleridir. Anlatılarda iş kurma kararı, ekonomik ihtiyaçların olduğu süreçler ya da işle ilgili konularda ailelerin sürekli kızlarının yanında olmaya gayret ettiği yönündedir.

“Ailem çok destek oldu kardeşimin kendi işyeri var deri üretiyor. Sermayemin büyük bir kısmını babam karşıladı. İkinci ailem buradaki yakın arkadaşlarımda birbirimize sürekli destek oluyoruz. Bu da çok büyük bir şey oldu itici güç oldu.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Bir katılımcının ise yakın arkadaşının annesi ekonomik sermayeyle birlikte kendi mülkü olan işyerini eşyalı, araç gereçleri tam donanımlı bir halde kendisine verdiğini anlatmıştır. Kendisi de girişimci olan sermayedar kadın katılımcıya çalışma hayatının ilk yıllarında maddi destek verdiği gibi iş deneyim ve tecrübelerini de paylaşarak kendisine rehberlik ettiğini aktarmıştır.

“Aliye Hanım benim sermayedarım oldu. Dükkânı A dan Z ye hazır etti. Bana ayda 1000 dolar ödeyeceksin dedi. Kazanmadığım zamanlar borç hanesine yazdı hiçbir zaman beni zorlamadı.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Sosyal ağ başlığıyla katılımcıların girişimci olma niyetlerinde ve işyerlerini açma süreçlerinde kimlerden ve nelerden etkilenecek bu faaliyetleri tercih etme tercihleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Girişimci kadınların girişimcilik faaliyetlerine başlamak ve bu faaliyetleri yürütecek kadar güçlü sosyal ağları olmadığı aile çevresi ve yakın dost çevresiyle sınırlı kaldığı görülmüştür.

Girişimcilik faaliyetleriyle uğraşan katılımcılar genellikle hizmet sektöründe geçen yeme içme işleri, çiçekçilik, kuaförlük, tuhafiyecilik, el sanatlarına yönelik alanlarda çalışmaktadırlar. Araştırmanın saha çalışması yapılan bölgelerde mevcutta faaliyette bulunan her iş kolundan girişimci kadınla görüşme yapılmasına gayret edilmiştir. Katılımcıların girişimcilik deneyimlerinin yaklaşık beş- on yıl arasında değişmektedir. Kuruluş sermayesi anlatıları öncelikle kişisel tasarruflardan daha sonra yakın çevreden borçlanarak temin edildiği üzerinedir.

İşyerini yeni açmış olan katılımcılardan üç kişi önce evinin bir bölümünde ürettiği ürünleri internet üzerinden online satış yaparak girişimciliğe başlarken diğerleri doğrudan iş yeri açarak çalışmaya başlamışlardır.

“Altı aydır dükkân olarak ama öncesinde zaten instagram dan yapıyordum çevreme. Yani kendi evimde bir odamı ayırmıştım atölye gibi. Dört sene öyle bir oda ayırdım yani.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Uzun yıllar aynı sektörde çalışmayı aktaran ifadeler olduğu gibi “Yirmi beş – yirmi sekiz senedir kendi işimde çalışıyorum.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı) girişimcilik faaliyetlerine sektör değiştirerek devam etmeye ilişkin anlatılarda vardır. “Önce kafe işletmeciliği üç buçuk yıl şimdi gözlük dükkânı.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Girişimci kadınlar işyerini kurarken öncelikle kendi tasarruflarına yöneldiklerini ve çok düşük sermayelerle işlerini kurduklarını aktarmışlardır. “Burayı açarken 80.000 harcamışızdır.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik). İşini kurma sürecinde belirli bir tutar belirtemese de kendi tasarrufunun yetersiz kaldığını birinci dereceden yakın akrabalarından ekonomik destek alarak işyerinin kurulduğu aktarılmıştır.

“Ufak birikimim vardı. Aldığım tazminat, babamın verdiği rahmetlinin o zaman bana biraz verdi. Biraz borç elden alınmış ama annemin emeklisinden de çektiğim krediler vardı.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Finans kurumlarından kredi çekerek işyeri açanlar bu süreçlerde talep edilen şartların ağır olduğuna ilişkin ifadeler kullanmışlardır. Şartları yerine getiremeyen katılımcılar yakın akrabaları adına kredi çekerek işyerlerini açtıklarını anlatmışlardır.

“Kredi kullanıyorum. İş yerini belli bir süre açtıktan sonra esnaf kredileri var. Yine çok daha uygun, özel kredi değil de esnaf kredisi olarak alıyorsunuz. Onun belli özellikleri var işte. Bir yıllık iş yerinizin çalışıyor olması üzerinize bir arsa ev araba bir şey tapu isteniyor. Sizin yoksa başka birisinin tapusunu istiyorlar.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Finans kurumlarından destek almayan katılımcılar altın ve nakit para borçlanarak işini kurduklarını anlatmışlardır. “Ben o zaman altın borç aldım gram altın 120 gram altın aldım, 8 çeyrek aldım. 31.468 TL civarında.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya). Girişimci olmak istemesine rağmen kişisel tasarrufu hiç olmayan bir katılımcı arkadaşının annesinden destek aldığından bahsetmiştir. “Aliye Hanım benim sermayedarım oldu çok şahane bir annelik yaptı bana.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Başka bir katılımcıysa hiç kimseden destek almadan evinde kullandığı ütü, ütü masası ve dikiş makinesi ile işini kurduğunu aktarmıştır. “Hiçbir yerden. Bir makine, ütü masam bile yoktur evdeki ütü ve masamla geldim, bir düz makinem bir overlokum vardı. O kadar. Başka hiçbir şey yok bomboş.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi). Ev kadınlığından evrilerek aile mülkünde girişimciliğe başlayan katılımcıysa dışarıdan finansal destek almadan işyerini açtığından bahsetmiştir. “Benim şu an üç yıl muafiyetim var. Ev hanımlarına devletin verdiği bir vergi muafiyeti var hani sadece el işi yapıyorsun çünkü.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Araştırmaya katılan girişimci kadınlardan uzun yıllardır girişimcilik yapanlar kuruluş sermayesini hatırlayamadıklarını söyleyerek bu soruya net rakamlarla cevap verememişler ancak işyerini açmaya yetecek kadar ürün aldıklarını zamanla işyerini bugünkü haline getirdiklerini ifade etmişlerdir. Bir kişiye bu sorunun mahrem bir

konuya değindiğini söyleyerek rakam belirtmemiştir. “Onlar çok mahrem konular. Yani yüksek bir meblağdı tabî ki.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Araştırmaya katılan otuz katılımcıdan sadece birisi KOSGEB hibe programından kira ve şirket kuruluşu için destek aldığını başka bir katılımcı ise yaşının yirmi beş olması nedeniyle genç girişimci vergi muafiyetinden faydalandığını anlatmıştır. “KOSGEB’den aldım. Ama ben artı bir destek para almadım. Sadece hani genç girişimci olarak kendini gösteriyorsun, yaşı tutuyor zaten. Ondan kaynaklı sana indirim yapıyor.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

Girişimcilik faaliyetlerine devam ederken ortağından ayrılarak yeni bir iş kurmak isteyen katılımcı KOSGEB desteğiyle ilgili süreci detaylı bir biçimde anlatmıştır. Bu süreçte, iş projesini kurallar doğrultusunda titizlikle hazırladığını, danışmanıyla sürekli iletişim halinde kalarak uzun ve yorucu prosedürlerden sonra desteği alabildiğinden bahsetmiştir.

“KOSGEB desteği aldım. Kursu oluyor ona gidiyorsunuz sonra bir proje hazırlıyorsunuz, o sunuluyor kabul görürseniz oluyor. Benim bu evi tutma amacımda öyleydi. Ben bir başka dükkâna bir ortakla girmiştım, adıma açamıyordum. Çünkü açtığınız anda başlıyordu sistem. Kuruluş için bir destek alıyorsunuz, teçhizat desteği alıyorsunuz, bir de kira olarak alıyorsunuz destek. Ben evi iş yeri olarak tuttum ilk, hakikaten de koydum atölyemi. Proje sunuyorsunuz tabi, o projeye göre atıyorum mesela altı aylık kira bedelini yolluyorsun onlar senin hesabına yolluyor, belli bir oranını. İşte teçhizat şu kadarlık, sunuyorsun alıyorsun, geliyorlar görüyorlar zaten ondan sonra onun parası yatıyor. Şirket kuruluşu ile ilgili bir şeyler oluyordu onları biriktiriyorsun onu alıyorsun gibi. Kiranın belli bir yüzdesini, işte teçhizat da yine bir miktar, zaten total bir rakam vardı mesela 30.000 liraysa bunun bir kısmı kirayla ilgili olan, şu kadar liralık teçhizat, bir de şirket kuruluşu. Bunları siz zaten baştan veriyorsunuz ona göre de o veriyor sana. Ben çok debelendiğim için oradan oraya ben kiralaramı aldım, şirket kuruluşumu aldım, makine teçhizatla evrakla uğraşamadım. Zaten benim birçok makinam da vardı açıkçası. Ama aldım.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Araştırmanı katılımcılarından bazıları KOSGEB desteklerinden faydalanmak için yaptıkları başvurularının da olumlu sonuçlanmasıyla eğitim programlarına katıldıklarını ancak süreçlerin uzunluğu ve yerine getirilmesi gereken şartların ağırlığının yarattığı ümitsizlikle hibe programlarına başvuru yapmadıklarını anlatmışlardır. Eğitim sonucu öğrenilen bilgilerin finansman, kar/zarar, riskler hakkında çalışma yaşamında kendilerine yol gösterdiği üzerinedir.

“KOSGEB eğitimlerine falan katıldım baktım çok olanaksız bir şey hiç gerek duymadım açıkçası oralara başvurmaya. Ticari anlamda katkısı oldu. Bazı değerlendirmeler maddi değerlerin siz iş yeri sahibisiniz eğer o iş yeri tüm iş yeri giderlerini ekstrasından karşılamıyorsa onu hiç yapmayın gibi şeyler. Hiç iş yerim olsun da zamanla kazanırım diye düşünürken güzel katkıları oldu.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Kimi katılımcılarsa KOSGEB destek programlarına başvuru yapıp olumlu sonuç alamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Ya ben KOSGEB’e sonrasında açtıktan sonra bir başvurdum destek alamadım. Çiçeklere çokta bir şey yapmak istemiyorum çok yıllar oldu KOSGEB’e başvuralı ama alamadım. Bir sıkıntı olduğunu ve oraya, çiğköfteçiler falan da alıyordu zaten orada.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Araştırmaya katılan kadın girişimcilerin çoğu ilk işlerini kurarken KOSGEB veya başka kurumların sunduğu desteklerin uzun süreçlerine, verilen meblağların yetersizliği gibi gerekçelerle hiçbir destek ve hibe programına başvurmadıklarını anlatmışlardır. Ancak katılımcıların ifadelerinde destek ve hibe programlarının işlem hacminin daha büyük iş kollarına verildiğiyle ilgili bir algı söz konusudur.

“O kadar büyük olmadığım için ama belki de evet büyük ticari atılımda fabrika tarzı bir şeyler kurmaya çalışan hanımefendilerde bir ürünü yükselişini sağlaması için bunlara katkıda bulunabilir. Ben Kobi desteği görmediğim için ama gören hanımefendilerde o büyük ticari amaçlı büyük ihtimalle çekiyordur diye düşünüyorum girişimci fabrikasyon tarzı şeylerde ya da ihracat yapan mesela.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Bu desteklerin bölge bazında değerlendirildiğini doğu bölgelerine destek verildiğiyle ilgili düşüncelerin yanı sıra politika yapıcılarının kentlerde girişimcilik yapanların desteğe ihtiyacı olmadığını aktaran çarpıcı ifadeler vardır.

“Ama şöyle köylerde olan doğu bölgelerinde olan insanlara daha çok el atıyorlar. Biz zaten esnaflık yapıyoruz, bakıyorlar ki bunlar bir şekilde yapıyor. Çok iyi proje lazım onlara, o projenin zaten oradan onaylanıp geçmesi lazım. Bizim zaten tarzımız belli çok insan yapmaya çalışıyor bunu. Zannetmedik ki hani şey yapsın, el atsınlar sana. Onun için kalkışmadım.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Girişimci kadınların hepsi KOSGEB gibi devlet desteklerinin başvuru süreçlerinde, eğitimlerden sonraki aşamalarda karşılaşacakları bürokratik iş ve işlemlerin caydırıcı olduğunu, ne kadar destek alacaklarını ya da destek alacaklarının garantisinin olup olmadığını bilmediklerinden başvuru yapmadıklarını anlatmışlardır. Eğitime katılarak belge alanlar da süreçlerin bürokratik prosedürlerini yerine getirememişlerdir. Bu desteklerin doğuda bulunan kentlere yönelik olduğu İstanbul gibi gelişmiş kentlere verilmediği de anlatılar arasında yer almıştır. Katılımcıların algısında devlet desteğinin büyük hacimli işyerlerine verildiği üzerine bir algı olması da başvuru yapılmasında caydırıcı olmaktadır.

Girişimci kadınların çoğu işyeri açma ve işleri yürütmeye ilişkin yasal sorumluluklar hakkında genel bilgilere sahip olduklarını aktarmışlardır. İşyeri açarken bir muhasebeciyle çalışmaları gerektiğini, eleman çalıştıracaklarsa sigorta yaptıрма yükümlülüklerinin olacağı, faaliyette bulundukları ilçenin belediye ve vergi dairelerine başvuru yapmalarının kanuni zorunluluğu olduğunu bilmektedirler. Ancak bu kurumlarda hangi bölümlere, ne için gitmeleri gerektiğine ilişkin detaylı bilgilere sahip olmadıklarını bu süreçleri yasal temsilcilerinin ilgilendiğini ya da yasal temsilcinin verdiği bilgilerle kendileri veya aile yakınlarının takip ettiğini ifade etmişlerdir.

“Yani şöyle biz hiçbir zaman sigortasız insan mesela çalıştırmadık. Hani hiçbir şey bilmem gerekmiyordu, tek bilmem gereken sigortasını yaptırmak. Öyle bir sürü şeyi zaten aslında yaşarken öğreniyorsunuz. Çok mecburi şeyleri öncesinde öğreniyorsunuz.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcılardan bir tanesinin ifade ettiği gibi “hiçbir şey bilmeden” ilerisini düşünmeden detaylı bir vekalet verdiği bunun üzerine yaşadığı sorunlar aşığıdaki anlatıda aktarılmıştır.

“Hiçbir şey bilmeden sıfırdan işe başladım gözü kapalı. İlk zamanlarda diyorum ya vekaletnameyi vermişim süresiz vekalet vermişim adama neden imzalarken düşünmedim sorgulamadım. En son derede uyandım baktım en son nerde uyandım muhasebeci benim adıma birini sigortalı yapmış benim iznim dışında. Eskiden eşimin sözü, ne derse o geçerliydi şimdi artık biliyor bana sormadan hiçbir şey yapamayacağını.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Girişimci kadınlardan önceki işlerinde yönetici pozisyonunda ya da finansla ilgili sektörlerde çalışanlar yasal sorumluluklar ve haklar noktasında bilgiye sahip olduklarını aktarmışlardır. Bu bilgilere sahip olmanın yasal temsilciyi denetleme ve takip etme konusunda yardımcı olduğunu, ticari faaliyetlerinin bir muhasebeci veya mali müşavir tarafından takip edilmesinin gerektiğini aktarmışlardır. “Benim birçok konuda bilgim vardı zaten genel müdür yardımcısı olduğunuzda biliyorsunuz her şeyi. Yani muhasebeden şeye o konularda bilgim vardı ama sektörel olarak bu konuda bilgim yoktu.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Katılımcıların eğitim durumları ve önceki işlerden elde ettikleri deneyimler yasal hak ve sorumluluklar noktasında sahip olunan bilinç düzeyini etkilemektedir. Yasal hak ve sorumluklara ilişkin detaylar ticari faaliyetler yürütülürken zaman içerisinde katılımcıların karşılaştıkları sorunlara paralel öğrenilmiş ve gerekleri yerine getirildiğı aktarılmıştır.

Girişimci kadınların işleriyle ilgili faaliyetlerini yürütürken karşılaştıkları veya karşılaştacakları hukuki sorunlara ilişkin bir yasal temsilcilerinin olup olmadığı sorulduğunda çoğunun resmi olarak hukuki bir yasal temsilcisinin olmadığı ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğu hukuki sorunlarla karşılaşmadıklarını eğer böyle sorunlar olursa da müşterilerinden destek olacaklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın katılımcılarının anlatılarında en önemli yasal temsilcilerinin muhasebecileri veya mali müşavirlerinin olduğu ifade edilmiştir.

“Muhasebecimiz var işte ona soruyorum zaten şeyleri, mali konuları. Avukatlıkta bir şeyimiz olmadı. Yok, muhasebecimiz mesela birisi işten ayrılacak ya da işe alacağız işte o tür şeylerde olan şeyleri muhasebecimiz söylüyor zaten. Onun dışında ama bir avukat arkadaşımız var bir şey olsa ona sorarım yani.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Araştırma katılımcılarından sadece iki kişi avukata vekalet verdiğini aktarmıştır. “Düzenli çalıştığımız bir avukatımız var.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Girişimci kadınların ticari faaliyetlerle uğraşmasına rağmen neredeyse hepsinin hukuki bir temsilcisi bulunmamaktadır. Anlatılar süresiz zamanlı bir hukuki temsilcinin bulunmamasını yürüttükleri ticari faaliyetlerin küçük ölçekli olması ciddi hukuki sorunlarla karşılaşmalarına neden olmadığı yönündedir. Aynı zamanda işyerlerinin küçük ölçekli olması ekonomik kazancı da etkilediği için girişimci kadınlar ekonomik açıdan maliyeti yüksek avukatlık hizmetini zorunluluklar dışında tercih etmediklerini aktarmışlardır.

Katılımcılardan özellikle iyi eğitim ve iyi gelire sahip olanlar ücretli işlerini bırakıp girişimcilik faaliyetleri gibi sabit ve düzenli bir geliri olmayan işe başlama kararı aldıklarında ailelerinin kendileriyle iletişimi kopardığını üzüntüyle anlatmışlardır. Aileyle olan ilişkinin düzelmesinin yıllarca sürdüğü dile getirilmiştir. Yıllar sonra ailesi tarafından takdir edilmek, işyerinin ziyaret edilmesinden duyulan mutluluksa neşe içinde anlatılmıştır.

“O en başta ailemin itirazları onuncu yıldan sonra kesildi. Sonra gurur duyuyoruz filan dediler. Çok iyi oluyor ayak altında mesela hiç görme imkânı olmayacak ahabpların çat diye a Beyoğlu’na yolum düştü diyip sana uğruyorlar yani. Bilmiyorum onlar nasıl değerlendiriyor içlerinden. E işte ara sıra şey olunca mesela daha çok hoşlarına gidiyor insanların dizi filmlerde sahne oluyor bir şey oluyor.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Bazı katılımcılarsa çevreleri tarafından elde ettikleri kazanımların zorluklarının göz önüne alınmamasından üzüntü duymaktadırlar. Evli ve çocuklu olan katılımcılar bitmeyen mesaieleri onları oldukça yorgun düşürse de işlerini aksatmamaya özen gösterdiklerini belirtmektedirler.

“Biraz uzaktan bakınca dükkân aa filan yapıyorlar Sevgi’nin sanki mal varlığı varmış tahta oturmuş gibi görüyorlar ama öyle değil. Temizliği koşturması hamallığı işi gücü emek boyutunda hani gerçekten ciddi anlamda harcadığınız bir emek var ama uzaktan bakınca Sevgi’nin Kuzguncukta dükkânı var mevzusu oluyor.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, faaliyet alanı, deri işleri tasarımı).

Katılımcıların bazılarıysa iş kurma aşamalarında aile ve çevreleri tarafından desteklendiğini aktarmıştır. Çevrenin kendisini maddi özgürlüğü olan başarılı bir kadın olarak değerlendirdiğini dile getirmiştirler.

“Olumlu şey yapıyorlar. Mesela yani başarabiliyor diyor becerebiliyor diyor, yapabiliyor diyor bu işi. Mesela maddi güçten yana onlar da biliyor senin özgür olduğunu, rahat olduğunu. Yani etraftan da olumlu şeyler oluyor diyor bu kendi kendine yetebiliyor diyor.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiyecilik).

Bir işyeri açmış olmalarının kendilerine statü sağladığını toplumsal yaşamda kendilerine saygı duyulduğunu belirtenler de olmuştur.

“Şöyle, esnafsın esnafa bakışları farklı oluyor. Mesela elemanım olsa ona davranışı farklı, bana davranışı farklı. Ben patronum çünkü insanların. Ya da normal çevrede de öyledir. İş sahibi oldum. Hep o mantıkla bakılır.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Katılımcılar kendi işini kurma süreçlerinde en büyük desteği anne, baba, kardeş ve eş olmak üzere birinci dereceden aile üyelerinden aldıklarını anlatmışlardır. Bazı aileler kızlarının kendi tercihlerine bağlı işleri yaparak ekonomik özgürlüklerini elde etmelerini desteklemişlerdir. Aile desteği alan katılımcılar kendilerine güven duyduklarını aktarmışlardır.

“Hep destek aldım. Yok olmadı. Çünkü siz bir yola çıktığınız zaman kendinize güveniyorsunuz, ailenize, arkanıza güveniyorsunuz bu iş olur diyorsunuz. Yani aileniz çok önemli.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Katılımcıların iş kurmak için kişisel tasarruflarını kullanmasına karşılık başarısızlık ihtimali yakın çevredeki bireyleri endişelendirdiği üzerine anlatılar da

olmuştur. Kimilerinin ortak desteğiyle iş kurması, pandemi süreci, işyerinin konumu, faaliyet kolu gibi nedenlerin olumsuz tepkilere neden olduğu dile getirilmiştir.

“Deli misin sen dediler Pandemi var dükkân yerin altında ciddi misin sen, kafayı mı yedin felan güzel tepkiler aldım. Anlam veremiyorum ne gerek ben koydum kafaya yapacağım. Yolun açık olsun de Allah kolaylık versin de düşüncen zihniyetin neyse o konuda olumlu bir mesajda verebilirsin. Ama belki de öyle söylemeleri beni güçlü ve kıldı.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Diğer bir etken de katılımcıların ülke düzeyinde daha iyi bir eğitime sahip olması, önceki işinden elde ettiği gelirin tatmin edici olması ve sahip olunan statünün girişimcilik faaliyetlerinden daha prestijli görülmesidir. Katılımcılar iyi kazançlı mesleklerini bırakmanın toplumsal kabullerin dışına çıkan, yıpratıcı süreçler olduğunun farkındalığıyla kendi işlerini kurmaktan vazgeçmediklerine vurgu yapmışlardır.

“Bu işi çok istediğim için hatta ailem tam tersi destek verdi. Bende onun için yalnız yapayalnız geçti. Bu tamamen, kendine inanmak, çok istemek, çok da zor bir dönem geçirdim. Çok çalışmak, çalışmaktan vazgeçmemek. Burası bana çok güzel tecrübe oldu. Bu yola çıktığında hani şey değil bir de hani genel kabule karşı bir hareketin oluyor. Herkes senin hah yapamadı, biz demiştik. En sevilen cümleyi söylemek için herkes var. O bile korkunç bir şey.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Ailesinin toplumsal cinsiyet normları ekseninden hareket ederek girişimciliğin kadınlara uygun olmadığını ailesinin kendisini evliliğe yönlendirdiğiyle ilgili anlatılar olmuştur.

“Yüzde 10’luk bir kesim destekledi gerisi kalan kesim yerden yere vurdu ve bunun içerisinde babam vardı. Babam yine ticaret seviyor. İflasından değil, doğulu bir aile kızısın yaşın 30’a gelmiş ve evlenmemişsin. Öğretmenliği bırakıyorsun kalkıyorsun sen macera arıyorsun ona göre. Sevmedi hiç istemedi. İşte evlen dedi, sen niye evlenmiyorsun dedi, sen ne yapıyorsun.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Kimi katılımcılar yaşlı bakımıyla ilgili sorumlulukları nedeniyle hane içindeki yaşlı bireylerin sitemine maruz kaldıklarından bahsetmiştir.

“Babam biraz bozuldu o da şey çok yaşlı insanlar. Babam 87 yaşında annem 81 yaşında. Onlarla sürekli ilgileniyordum hastanelerinden yemeklerine her şeyine. E şimdi biz ne yapacağız ne edeceğiz, 7 kardeşiz oysa. Şimdi babam her gün bir geliyor beni ziyaret ediyor “iyi oldu burası kızım, hiç olmazsa benimde oturacak bir yerim oldu.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Devlet memuriyetinden emekli olduktan sonra girişimcilik faaliyetlerine başlayan bir katılımcı emekli bireylerin kendi işini kurmasının toplum tarafından hobi olarak değerlendirildiğini anlatmıştır.

“E artık dinlenmeye geçmen bunu dinlenmek olarak gördüler ama ben hiçbir zaman dinlenme olarak görmüyorum.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Katılımcılardan biri, eşinin ailesinin yaşam biçimini ataerkil değerlerin belirlediğini aynı zamanda yaşadığı semtin değerlerinin de kadınların çalışmasına destek olmadığını aktarmıştır. Kayın pederinin yurt dışında çalışma deneyimiyle çevreye göre daha kültürlü olduğunu, işyerini açma kararında kendisine en büyük desteği onun verdiğini dile getirmiştir. Katılımcı mevcut çevrenin kendisine yaşından ötürü takdirle karışık baskı yaptığına da vurgu yapmıştır.

“Şöyle söyleyeyim tamamen geri bir ailede evlendim. Tutucu bir aileydi. Çalışmayı kesinlikle, diyorum ya bir kaynatam destek verdi. O da Almanya’da çalışıp o kültürü aldığı için. Herkes şaşırdı. Hâlâ hâlâ çevremde “ya bırak yorulmadın mı, sana hayranım nasıl azim bu, kaç yaşındasın hala bırakmıyorsun” çünkü bu sonradan başlanılmış bir şey değil hiç bırakılmamış bir şey. Hep mücadele.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Kadınların girişimciliğe başlarken ailelerini desteği iki tarafı keskin bıçak misali teşvik edici olduğu gibi engelleyici de olmuştur. Ataerkil normların etkisi kültürde hala sağlam bir yere sahiptir. Bu değerler katılımcılara yaş, medeni durum, kadınlara uygun görülen meslek alanlarını seçmeleri konusunda baskı yapmaktadır. Girişimcilik faaliyetlerine yönelen katılımcılara bu işe başlamadan önce rol model

olan kimse olmadığı gibi iş kurma süreçlerinde mesleki konularda destek olan mekanizmalar da olmamıştır. Bu araştırmanın verilerinde kadınların girişimcilikle ilgili deneyim ve bilgi alacakları örgütlülüğün olmadığı anlatılar arasında yer almıştır.

Araştırma katılımcılarının geneli girişimci adaylarına verecekleri tavsiyeleri kendi çalışma hayatı deneyimlerinden paylaşmışlardır. İşyerini işletirken kazandığı tecrübeler üzerinden lokasyona, çalışma saatlerine, kuruluş sermayesinin güçlü olmasına dikkat çeken anlatı ticari faaliyetlerin ekonomik risklerini ortaya koymaktadır.

“Hani yapacağınız işi iyi düşünmenizi tavsiye ederim. Lokasyon onu kaldırıyor mu, yapabilir misiniz ya da o iş sizden ne talep ediyor siz onu ona verebilir misiniz? Belki sekiz saat dükkânda durmanız gerekecek, beş saat dursanız olmuyor. Onu yapabilecek misiniz? Biraz eliniz güçlü mü? Çünkü belli bir sermaye harcamış oluyorsunuz, hani altı ay bile bazen az geliyor bir sene bir rutin para kazanmaya başlıyorsunuz. Hani onu yapabilir misiniz? Biz kafede bunu yaşadık. Çünkü ondan öncesi biz zaten yaptığımız masrafi çıkarma kısmını söylemiyorum çıkaramadık ama rutin aylık olarak işte a evet ortalama şu gelir dediğimiz altı aydan sonra oldu.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Önemli anlatılardan bir tanesi girişimciliğe niyetlenenlerin çalışmak istedikleri iş kolunda bir başkasının yanında ücretli çalışan olarak deneyim kazanmanın öğretici olacağına ilişkindir.

“Kendisinin neyle karşılaşacağını iyi bilmesi için benim gibi önceden gidip bir yerde çalışmasını öneririm. Çok iyi tartsınlar düşünsünler hangi alanı seçeceklerse dikkatli davransınlar. Ekonomik durumlarına göre tabi ki verecekleri kararlar da ama baştan çok büyük iddialı başlamak çok stresli bir şey bence ama çok paraları varsa ona bir şey diyemem tabi ki.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazı katılımcılarsa girişimciliğe niyetlenen kişilere farklılık yaratmak, hayal etmek, cesur olmak, mücadele etmek, sabırlı ve güler yüzlü olmak, iyi iletişim kurmak, başaracağına inanmak, kendini geliştirmek, kriz anını yönetmek, gelir endişesine

kapılmadan gözlerini karartarak girişimci olma kararının peşinden gitmelerini, para kaybetmekten korkmamalarını tavsiye olarak vereceklerini ifade etmişlerdir.

“Bak diyorum, sen buraya geldiğin andan beri kenarda pasif pasif oturuyorsun. İşte konuşmaktan bile çekiniyorsun dedim. Sen dedim mutfakta çalışıyor olabilirsin ama sen bir kriz anında yönetebilecek güce sahip misin? Ya da işte elemanın işi bıraktığında hem servise koşup hem onu yapabilecek misin? Yani kadın işletmecilerin hep söylüyorum sadece güzel yemek yapmakla işletmeci olunmuyor. Yani her şeyi iyi yönetmek lazım, kriz anlarını iyi çözmek lazım.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

İşyeri açma süreçlerinde yasal prosedürlerin bilincinde olmanın ve bürokratik işlemleri takip etmemenin cezai işlemler yaratacağına dikkat çeken anlatılar olmuştur. “Ben bu işte hani ne gibi zorluklarla karşılaştıysam hepsini sana tek tek gösteririm. Gidip bizim gibi terzi odasını Taksimde arayacağına buradakine kayıt yaptırsaydın. Kendi tecrübelerimi paylaşıyorum.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Aşağıda yer verilen anlatı girişimciliğe niyetlenenler için detaylı bir anlatım olma özelliği taşımaktadır.

“Benim daha önce yaptığım hataları yapmasını istemem. Derim ki yani ona başlamak istiyorsan birikim yap en azından bilgi birikimi yap. Lokasyonu araştır. Hijyene dikkat et derim. Misafirperverliğine, güler yüzlülüğüne bunlara dikkat et derim. Madem borca giriyorsun bunların ipin ucunu kaçırmamaya çalış derim. Çevrende kim olursa olsun ilk başta belirttiğim ateşle münasebetin nasılsa hani aynı şekilde olsun. Zaaflarını bilmesinler. Muhasebecisini iyi tutması lazım, iyi yönlendirmesi lazım iyi analiz etmesi lazım. Elemanlı mı, elemansız mı daha iyi çalışır burası analizini yapmalı. Gardı düşmemeli. Kendine zaman ayırması lazım. Kafasını toparlaması, yeniliklere açık olması lazım. Ama saygı çerçevesini bozmaması işini sevmesi lazım.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kafeterya).

Her katılımcı çalışma yaşamında karşılaştığı engeli girişimciliğe niyetlenecek kadınlara faydalı olmak için kendi sesinden aktarmaya çalışmıştır.

4.3. İşyeri Kimin Üzerine Kayıtlı ve Girişimci Kadının İşteki Konumu

Bu araştırmaya katılan katılımcıların çoğunun vergi levhası kendi adına kayıtlıdır. Kendi adına vergi levhası almayanlar dört kişidir onlar da emeklilik, başka bir işte ortaklığının bulunması, iş yerinin faaliyeti için gerekli olan sertifikaya sahip olmamaları gibi gerekçelerle vergi levhasını üzerlerine alamadıklarını aktarmışlardır. “Ben emekliliğimi verdiğim için, yaştan beklediğim için kız kardeşimin üzerine açtım burayı.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Araştırmaya katılan kadın girişimcilerin hepsi işini kendi yönetmektedir. İşyerini ortakla açan katılımcılardan bir tanesi işle ilgili kararları kadın olan ortağıyla birlikte aldığını ifade etmiştir. “İkimiz de yöneticiyiz sonuçta ortağız iş yeri benim üstüme ama ikimiz de yöneticiyiz.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcılar küçük ölçekli işyeri çalıştırdığı için ücretli bir çalışanı yoktur. İşyerinde temizlik, üretim, müşteriyle ilgilenmek vb. süreçlerin hepsiyle girişimci kadın ilgilendiği için işteki konumuyla ilgili patron olduğunu söylese de net bir tanım yapılmamıştır. “Hem buranın patronuyum hem dükkân sahibiyim ama bunun yanında temizlikçisiyim, bulaşıkçısıyım, aşçısıyım, servis elemanıyım her şeyiyim dükkânın öyle söyleyeyim.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya). Ancak bazıları kendilerini “Amele.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi) olarak tanımlamıştır.

Patronluk kavramını benimsemeyen katılımcılarsa işlerindeki konumunu emekçi kavramıyla ilişkilendirmiştir. İşlerin devam edebilmesiyle girişimci kadının motivasyonun birbirine girift olması onların kendilerini emekçi olarak değerlendirmelerine neden olmuştur. “Ben burada kendimi işçi olarak görüyorum hem de ev sahibi olarak görüyorum. Daha çok emekçi olarak görüyorum burada. Çünkü tek çalıştığım için.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

El emeği yoğun işlerde (deri dikimi) üretim yapanlar işlerini sanatla kendilerini de zanaatkarla ilişkilendirmişlerdir. “Deri ustası işte zanaatkar aslında. Zanaat sanat bir arada.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Kendi işini kurarak kendinin patronu olan girişimciler işle ilgili kritik kararlarda en fazla kendi kararlarına güvendiklerini söylemişlerdir. Yakın çevrelerinden güven duydukları kimselerden fikir almayı da ihmal etmediklerine

değınmişlerdir. “Eski eşime çok kritik zamanlarda aklına fikrine çok güvenirim iyi bir iş adamıdır ona açıp sorarım.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Ücretli çalışanından veya başka iş kollarında çalışan girişimci kadın arkadaşlarından destek aldığını söyleyenlerde vardır.

“Dikişle ilgili Aysel hanımdan alıyorum. Onun dışındaki destekleri de yine yakın arkadaşlarımdan alıyorum. Cihangirde de bir arkadaşım var mesela esnaf o da takı yapıyor. Onlardan bilgi alıyorum ya da bir şey destek oluyorlar. Yapılacak bir şey varsa da elde yapılacak benim yapmam gereken bir şey varsa da oturup bir akşam üstü hep birlikte hop çıkarıyoruz.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Girişimci kadınların geneli yaptıkları işi kendilerinden daha iyi kimsenin bilemeyeceğini bu nedenle hiç kimseden destek almadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışma hayatı boyunca elde ettikleri deneyimlerin ışığında karar alma süreçlerini kendilerinin yönettiğine vurgu yapmışlardır.

“Hayat öğretiyor. Yani görüyorum, gözlemliyorum neye ihtiyaç olduğunu zaman içinde sezebiliyorum. Mesela işte insanlar artık mesela şu yemeğimizi yemiyorlar o zaman onun yerine başka bir şey yapalım fikri doğuyor çalıştığım insanlara hep sormayı tercih ediyorum.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Araştırmanın katılımcısı olan girişimci kadınların kendi işlerini yönetme süreçlerinde işleriyle ilgili kararlarda yakın çevrelerinden fikir alışverişi yapsalar da son kararı kendilerinin aldığını diğer kişilerin girişimcilikle ilgili görüş ve düşüncelerine güvenemeyeceklerini anlatmışlardır.

Bu araştırmada toplam yirmi dokuz kadın girişimciyle görüşme yapılmıştır. Katılımcılardan altı kadın girişimcinin işyerinde sürekli ücretli eleman çalışmaktadır. Yeme içme işlerinde faaliyet gösterenler sezona bağlı olarak kısmi zamanlı ücretli çalışan istihdam etmek zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. “Dört çalışanım var. İlk defa bu kadar kalabalığız.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Bir katılımcının evden çalışan ücretli bir işçisi vardır. “Evden çalışan bir kişi var.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi). Bazı katılımcılarsa pandemi

öncesinde işyerinde ücretli çalışanı olduğunu ancak pandemiden sonra aile yakınlarından destek aldıklarına vurgu yapmıştır. “Abim var çocuklar geliyor. Mesela pandemi döneminden önce iki kişi daha çalışıyordu burada. Pandemi başlayınca çıkarttık yani.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiyeye).

Ücretli eleman çalıştıran katılımcıların hepsi çalışanlarının yemek ve sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşıladıklarını aktarmışlardır. “Onlara şey söylüyorum bugün ne yemek istersiniz ablanız size ne yapsın diyorum mesela. Mesela bugün canları kısır çekmiş ben öyle elemanlarımı mutlu etmek için elimden geleni yapıyorum.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Katılımcıların hepsi işçilerinin yemek ihtiyaçlarını ve sigorta ödemelerini yaptığını ifade etmiştir “Tabi, yapıyoruz hepsi sigortalı çalışıyor bende.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya). Sadece bir katılımcı ücretli çalışanına ekonomik nedenlerden bir ödeme yapamadığını kazançtan %50 verdiğini bu nedenler çalışanın yemek ve sosyal güvenliğine ilişkin bir ödeme yapmadığını aktarmıştır. “O %50 alıyor, o kendi ödüyor sigortasını.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Girişimci kadınlar faaliyetlerini yürüttükleri iş kolunun ihtiyaçlarına bağlı çalışanlarına iş bölümü yapmışlardır. Yeme içme işlerinde çalışanlar ücretli işçilerini mutfak, servis hizmetlerinde ve temizlik işlerinde görevlendirdiklerini anlatmışlardır.

“Mutfakta çalışan bir hanım var. O hep mutfakta çalışıyor, onun işi mutfak. Diğerleri servis elemanı olarak, işte bir tanesi geliyor dükkânı açıyor, temizliğini yapıyor, bulaşık vs. varsa onları toparlıyor. Diğer garsonlar işte servis yapıyorlar, çaydı, çöptü vs.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Ücretli bir çalışanı olmayanlar ileride de bir çalışan almadan devam etmeyi düşündüklerini çünkü ücretli bir çalışanın giderlerini karşılayacak düzeyde gelirleri olmadığına aktarmışlardır. Bazıları getir götür işleri, fiziksel güç gerektiren işler olduğu zamanlarda çirak niteliğinde geçici olarak bir çalışan almayı düşündüklerini anlatmışlardır.

Çalışanlar tercih edilirken; çalışkan, güler yüzlü, iletişim becerilerinin güçlü ve görüntüsünün düzgün olması, işini aksatacak sorumlulukları olmayan, “ev kızı, ev kadını” imajına uygun niteliklere sahip olup olmadığına önem verildiği aktarılmıştır.

“Eli yüzü düzgün ve temiz mi diye bakıyorum. Sonuçta insan içine çıkacaklar ve temiz olması gerekiyor. Çalışkan olup olmadığını deneyerek alıyoruz. Sıcak insanları tercih ediyoruz. Biraz da daha böyle ev hanımı ya da ev kızı gibi diyebiliriz. Yani illa tecrübeli olması gerekmiyor. Bir de takıntısı olmamalı. Yani saat sıkıntısı olmamalı ya da bugün çocuğum hasta geledim bahaneleri olmayacak insanları seçiyoruz.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetlerinde insan ilişkilerinin önemine değinen anlatı da her bölgenin kültürel değerlerinin iletişim biçimlerini etkilediğini girişimci kadının iş tecrübesinden açığa çıkmaktadır. Müşteri kitlesinin diline hitap eden mahallenin yerlisinden birisi tercih etme nedenlerine aşağıdaki anlatıda yer verilmiştir.

“Buralı olmasına dikkat ettim. Sonuçta buranın insanlarını tanıyan ve ona göre konuşabilen bir insan olması gerekiyor. Sohbeti çok seviyor çünkü. Bu bir yetenektir. Bir şeyi pazarlamak bir yetenek. Dolayısıyla sadece onun yapabileceğine inandığım için çalıştım. Çünkü inanmadığınız hiçbir şeyi yapamazsınız.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Fiziksel açıdan küçük mekânlara sahip olan işletmeciler özellikle sadece kadınlarla çalışmayı tercih ettiklerini aktarmıştır.

“Hiç erkek çalışanımız olmadı. Çünkü çok küçük alanda çalışıyoruz. O yüzden fiziksel olarak rahat olmak için ben kendimde hep erkek çalışan olmasını istedim. Kadın çalışanlar olsun istedim.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcılar kendi işyerini kuran girişimciler olmakla birlikte faaliyetlerinden yeterli kar elde edemediklerinden kendi işinde ücretli eleman gibi çalışmaktadırlar. Dolayısıyla konumlarını girişimci veya kendi işinin patronu olarak tanımlamakta çekimser kalmaktadırlar. Ücretli çalışan istihdamında girişimci kadınların cinsiyeti iş bölümüne dayalı tercihlerde bulunarak toplumsal cinsiyet değerlerini yeniden ürettikleri görülmektedir.

Girişimcilik faaliyetleri ticari faaliyet olması nedeniyle iş yerinin büyüklüğü, küçüklüğü, aydınlatması, ısıtması, havalandırması, sokağın fiziksel yapısı vb. nedenler müşteri tercihlerinde etkili olmaktadır. Fakat dikkat edilen en önemli özelliğin kira

tutarının kendi bütçelerine göre uygun tutarda olmasıdır. “Kiranın uygun olması.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Diğer özelliklerse işyerinin yapılacak iş koluna uygun bir sokakta olması, müşteri kitlesinin ve işyeri sayısının fazla olan bir sokakta yer alması, müşterilerin yürüyerek geldiği bir mekânın tercih edilmesi, çalışılan bölgede tanıdıkların olması gibi özelliklerden bahsedilmiştir.

“İş yerini Ümraniye’de açma sebebim Ümraniye, potansiyelinin daha yüksek olması. Herkes buraya akın ediyor. Üsküdar’ı olsun, Çengeli olsun, kendi mahalleleri zaten büyük. Yavuztürk’ü, Elmalıkent’i, Karabekir’i idi. Yani ölçüm olarak mahallesi çok büyük bir yer. Müşteri akışı önemli, yaya olması. Diğer dükkândan buraya çok küçük olduğu için taşındım.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Girişimci kadınlar işyerinin cephesinin içeriyi tamamen göstermesine, tamir işlerinin az olmasına, sokağın hareketli olmasına, işyerinin etrafında kendilerine müşteri potansiyeli yaratacak daha büyük alışveriş merkezlerinin olması gibi özelliklerin işyerini kiralarken dikkat edilen hususlardan olduğuna değinilmiştir.

“Cephesi çok önemli. İçeriye tamamıyla yansıtıyor. Ve şey temiz mi? Bana fazla masrafa mal olmaması gerekiyor. Evime yakın. Ama daha çok tabi ki de turistik olması. Çünkü biz birkaç yer gezdik dedim bu kadar hareketli bu kadar iyi iş yapabilirsin potansiyeli olan başka bir yer yoktu yani. Şimdi Galataport geldi onun da hareketliliği bize denk geliyor tabii ki.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, özel tasarım butik).

Çalıştıkları bölgede kahvehane gibi işyerlerinin fazla olmasından rahatsız olanlarsa böyle bir kalabalığın gözünün önünde olmayı tercih etmediğini aktarmıştır. “O zaman bu caddedeki dükkanlar hep kahveler filan olduğu için ben cadde olmasındansa sokak arası olmasını tercih ettim. Hani caddeye çok yakın caddeden görünüyor ama ara sokakta sakinliğini koruyor iki katlı şömine var.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınların işyeri kiralarken dikkat ettikleri temel özellikler pencere-vitrin-lavabo olması, uygun kira, işyerinin tadilat ihtiyacının minimum seviyelerde olması, faaliyet alanına göre işyerinin atölye ihtiyacını karşılaması ve semtin

ekonomik kültürel bileşenler yapısının müşteri potansiyelinde olumlu etki yapması gibi beklentilerden oluşmaktadır. Daha sonra semti sevmek, semti tanımak, evine yakınlık, semtin tarihi dokusu, geçmişi ve enerjisi gibi daha öznel hususlar dile getirilmiştir.

Girişimci kadınların geneli faaliyetlerini yürütmek için kiraladıkları işyerinde geniş çaplı tadilatlar yaptıklarını anlatmışlardır. İşyeri binalarının eski olması nedeniyle kapı, çerçeve, zemin, duvar, elektrik ve doğalgaz tesisatı çekilmesi, lavabo, tuvalet gibi alanların eklenmesini de kapsayan geniş çaplı tadilatlar yapıldığı anlatılmıştır.

“Burası zaten eski hali çok kötüydü zemin kırılmış, toprak yani burada temelde yok, toprağın üstüne bir şeyler yapmışlar. Altı doldurduk biz moloz üstüne beton işte. Eskiden yağmur yağıp içeri girdiğinde yandan su çıkıyormuş. Oraları izolasyonu yaptırdık, merdiveni yaptırdık, doğalgazı getirttik. E tuvalet lavabo yukarıya yaptırdık. İşte açılır kapanır kafe olduğu için işte o dönem şey düşündük açılır kapanır bir sistem yapalım ki yazın orayı açalım çok da güzel oluyordu.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

İşyerinde değişiklik yapmayan katılımcılar daha önceki girişimciyle benzer veya aynı işi yaptığı için tamir tadilat yapmadan küçük değişiklikler yaparak çalışmaya başladıklarını söylemiştir. “Hani tadilat, masraf çok bir şey yapmadık. Hatta hiçbir şey yapmadık direkt kiralayıp içine girdik.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

İşyerinin kiralanmasında en önemli belirleyen girişimcinin elindeki sermayenin miktarıdır. Sermayesi güçlü olanlar müşteri rantı daha yüksek olan yerlerden iş yeri kiralama imkânına sahiptir.

Girişimcilik faaliyetleri için tercih edilen faaliyet kolu, mekânın büyüklüğünden, fiziksel şeklinden, görünümünden etkilenmektedir. Araştırmada görüşme yapılan katılımcılar iç mekân büyüklüğünün daha büyük olmasını istediklerini ancak iç mekânın mevcut haliyle de kendilerine yeterli geldiğini aktarmışlardır. Dış mekânla ilgili alana yaz dönemlerinde ihtiyaç duyduklarını anlatmışlardır.

Kimileri iç mekân büyüdükçe maliyet artışı olacağından büyük bir yer düşünmediklerini kimileriye iç mekân büyüklüğünün işyerine ve müşteriye

hakimiyeti engellediğini vurgulamışlardır. “Valla genişledikçe, kiran artıyor, giderin artıyor. E ona göre de elektrik faturan artıyor. Çok büyüttükçe eleman almak zorundasın.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, tuhafiye).

Katılımcıların çoğunluğu işyeri ne kadar büyük olursa olsun yeterli gelmeyeceğini malzeme aldıkça mekânda alan yaratıldığını dile getirmiştir. “Ya mağazacılıkta hiçbir zaman dükkân yeterli gelmez. Biz öyle düşünmeyiz yani sürekli yeni stant gelir, yeni ürün gelir ama bir şekilde sığar. Yani itersin kakarsın üst üste koyarsın olur.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Girişimci kadınlar işyerlerinde dış mekân kullanımını çeşitli amaçlara tahsis etmişlerdir. Dış mekâna bir masa sandalye yerleştirerek dinlenmek için ayıranlar olduğu gibi genel ihtiyaçlara göre dış mekânın düzenlendiği de dile getirilmiştir. “Mesela Bahçe geldiğimde çöplüktü o bahçeyi temizledik adam ettik, tel örgü falan. Onlardan 1 lira para istemedik. Biz yaptık çok pisti. Ardiye gibi kullanıyoruz. Lavabo koyduk.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Kimi katılımcılarsa işyeri cephesinin bazı bölgelerinin kör alanda kalması nedeniyle müşteri çekebilmek ya da daha görünür olabilmek için dışarıya ürün koyduklarını anlatmışlardır. “Sokağı kullanıyorum standım var. Yukarıdan gözükmediğim için bu standı, gözükseydim ben bunu asla koymazdım. Bunun kalabalığı falan mağazayı bozuyor bence. (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Tüketim tercihleri mevsimsel şartlardan etkilendiği için girişimci kadınların da iç mekân ve dış mekânı kullanım biçimleri mevsimsel değişimlerden etkilenmektedir. Özellikle yeme- içme faaliyetlerini yürüten işletme sahipleri iç ve dış mekân kullanımından daha çok etkilendiklerini dış mekânla ilgili yeterli kullanım alanı olmadığını dile getirmişlerdir.

“Burada yazın çok kuyruk oluyor kavga oluyor artık. Burada şu taşların üzerine şey koyuyorum minder koyuyorum yazın orada oturuluyor. Geçen yaz şu merdivenlerimin üstü doluydu. Çoluk çocuk herkes oturup elinde bir şeyler falan yemeye çalışıyorlar. Çok hoş bir görüntü tıklım tıklım görünüyor ama yetmiyor artık.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

İşyerlerinin iç ve dış mekân büyüklüğü kadar havalandırma ve ısıtma özellikleri de ticari faaliyetlerden kazancı etkilemektedir. Görüşme yapılan girişimcilerin bu konularda kendi çözüm yollarını üretmişlerdir. İşyerleri kapı açılarak havalandırıldığı gibi klima aracılığıyla ısınma ya da soğutma yapılmaktadır. En önemli ısınma aracı elektrikli ısıtıcıdır. Kış aylarında ziyaret edilen katılımcıların ısıya dayanıklı kıyafetler ve ayakkabılar kullanmayı tercih ettiği görülmüştür. “Klima taktırdım. Doğalgaz yok bura o şekilde idare etmeye çalışıyorum. Yazın Memnunum.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

İşyerinde kalorifer tesisatı olan katılımcılar ısınma şartlarından memnun olduğunu, havalandırma ihtiyacını da camları açarak giderdiklerini aktarmıştır.

“Doğalgaz olduğu için çok memnunum, sıcak. Havalandırmam çok güzel. Arkada zaten iki tane camım var, biri zaten sürekli açık yaz kış açık kalıyor. Yazın burayı da açıyorum genelde. Sabah yemek yaparken de kapım açık olduğu için ceryan yapıyor alıyor götürüyor.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Faaliyet gösterilen sektördeki iş yerinin mekânsal özellikleri, havalandırma ve ısıtma koşulları zaman içinde katılımcıların ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmiştir.

Girişimci kadınlara faaliyetlerini yürütmek için yeterli araç gerece sahip olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların çoğu işlerini ilk kurduğunda adım adım ilerlemeyi, zaman içinde işlerin daha iyi olacağı beklentisine göre araç ve gereç temini yaptıklarını ifade etmişlerdir. “Yani aslında çok az işle adım adım gittim bu dükkânı hani en baştan beri öyle yani daha ileride de bir tık daha iyi olacağını düşünüyorum yani. Adım adım.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Katılımcıların bazıları işlerini yürütürken araç-gereçlerinin eksik olduğunu ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle bu araçları satın alamadıklarını aktarmışlardır.

“Zaman zaman sıkıntı çekiyoruz. Daha geniş kapsamlı daha iyi makinalar var daha verimli çalışmak için olabilirdi. Şimdilik idare ediyordum. Hani şimdi arkanızda duran makine günde on tane ip koparıyorsa daha sağlam daha profesyonel hani idare eden değil de profesyonelce çalışabilirdik.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Yerleşimi eski olan tarihi semtlerde girişimcilik yapanlar binanın mimari ve fiziksel yapısının yeterli değişikliğe uygun olmadığını bu nedenle sanayi türü makinalar kullanması gerekirken ağırlığı nedeniyle ev tipi makinalar kullanmak zorunda kaldığını anlatmıştır.

“Mekânın koşulları sebebiyle çok da fazla öyle ultra yeniliklere açık olamıyoruz. Mesela buraya profesyonel bir bulaşık makinası koyamıyorum ben. Çünkü mutfak asma katta birincisi makina ağırlık bakımından hem çok ağır, büyüklük ebat açısından kapıdan geçmiyor, tezgâh yüksekliğine göre ayarlanamıyor.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetlerinin sürekli değişiklik ve yenilikçi olduğuna vurgu yapan katılımcılardan ekonomik gücü yeterli olanlar bu ihtiyaca karşılık verme gerekliliğinden işlerini yürütecek tüm araç gerece sahip olduklarına vurgu yapmışlardır.

“Sürekli değişim istiyor. Biz yetersiz bir şeyle zaten iş yapamayız. İşte tabakların zamanla kenarları böyle kırılıyor, kırık bir tabakla müşteriye yemek vermek istemiyoruz. Ne yapıyoruz sürekli bir yenileme. Bardak kırılıyor sürekli bardak alabiliyoruz. İşte masa sallanıyordur ya da artık müşteri sürekli buraya geldiğinde hep aynı şeyleri görüp sıkılmasın diye daha farklı süs püs yapıyoruz. Ufak tefek değişiklikler yapıyorum. Biraz daha keyfi oluyor aslında.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Hizmetlerin sağlanmasında araç gereçlerin yeterliliği kimi katılımcılarda fazlasıyla olduğu kimi katılımcılardaysa işlerini yürütecek miktarda olduğu görülmektedir.

4.4. Girişimci Kadının Bir Çalışma Günü

Girişimci kadınların güne başlangıç deneyimleri birbiriyle benzerlik göstermektedir. Hepsinin önceliği çalışılacak iş gününe ait hazırlıkları yapmakla ilgilidir. Bu hazırlıklara ya bir gün önceden başlandığı ya da iş yerine gelir gelmez doğrudan müşteri siparişleri doğrultusunda hazırlanmak olduğu ifade edilmiştir. Vakit varsa çay kahve içildiği ve gün boyunca işyeriyle ilgili temizlik işlerinin aksatılmadan yapıldığından da bahsedilmiştir.

“Pastacı kremam akşamdan hazır olur, magnolyam, narlı çikolatam hazır olur, çikolata dolabım temizlenir. Hani bunların hepsini akşamdan yaptığım için sabah gelir gelmez önce bir çayımı alır, kitabımı alır önce kitabımı okurum. Daha sonrasında da müşteriler gelir gelmez hazırlığıma girişirim. Gün içerisinde üç kere temizlik yapıyorum.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Kimisi çalışma gününe işleri için alışveriş yapmakla başladığını kimisi temizlik, evcil hayvanlarının bakımı ve günün diğer işlerini önem sırasına göre belirleyip günlerini tamamladıklarını aktarmışlardır.

“Alınacak malzeme çok oluyor, sabahları ilk işim Eminönü’ne gidip sonra buraya gelmek oluyor. Buraya geliyorum temizlik yapıyorum, kedilerle ilgileniyorum sonra da işte bir plan yapıp oturup çalışmaya başlıyorum. Siparişlerim oluyor onları sıraya koyup dikmeye başlıyorum. Bütün gün akşama kadar arada çay kahve molası veriyorum onun dışında hep çalışarak hep dikerek geçiriyorum.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Ticari faaliyetler bir işyerinin içinde gerçekleşiyor olsa da bazı işyerlerinin fiziksel mekânı işyerinin dışına taşmaktadır. Ticari işyerlerinin müşterileri kamusal alana çıkan bireylerden oluşmaktadır. Bu nedenle girişimci kadınların çalışırken işyerinde tedirgin olup olmadıkları araştırılmıştır. Tedirgin olunan konulardan birbirinden farklı olan anlatılara yer verilmiştir. Saha çalışmasında girişimcilik faaliyetleri uzun saatlere yayılan, sosyal ilişkilerin yoğun olduğu ve müşterileri memnuniyetine dayalı işlerden olmasının sebep olduğu huzursuzlukların ve tehditlerin kadınlar tarafından tecrübelendiği görülmüştür.

“Evet, rahatsız edilme oldu. Tehdit aldığım zamanlarda oldu. Müşterilerin sözlü tacizine de uğradım zamanlar oldu. İşte gelip dolandırıcılar da ilk geldiğimde zamanında baklavayı getirip te dükkân sahibininmiş parayı verdim kasadan. Misal, buraya gelip te ahkam kesen de oldu. İşte birinin milletvekilinin oğlu bir yerden resmi görüp buranın işte o Atatürk resmini kaldırsın hiç hoş değil diyende oldu.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Son zamanlarda yaşanan ekonomik krizlerin yaratacağı olumsuz etkilerden kaygı duyduğunu belirten bir katılımcı işyerinde özellikle akşamları kapısını kilitlediğini aktarmıştır. “Şimdiden itibaren tedirginliğim başladı. Mesela akşamları kapıyı kilitlemek zorunda kalıyorum. İş yerinin, içerideyken. Yani karanlıkta. Çünkü insanların bu ekonomik şartlarda ne yapacağını bilemiyorum.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Çalışırken yakın çevreden ve müşteriler tarafından üstesinden gelinmeyecek ölçüde sorunla karşılaşmadığını aktaran ifadeler kısa ve birbirine benzer anlatılar olduğu için bu bölümde ilgili konuyla tek bir anlatı paylaşılmıştır.

“Böyle kadın olmakla ilgili sorun yaşadığım oldu. Ama hiçbirini büyütülecek şeyler değildi. Hani benim tavrımla şekil alabildiler. Israrcı veya kötücül bir durumla karşılaşmadım açıkçası. Ama Tuğba’ya demişliğim var o masaya sen bakma Emre baksın demişliğim var mesela.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Kamusal alanda ticari faaliyet işlerinde çalışırken her sınıftan insanla karşılaşma olasılığı diğer iş sahalarına göre fazladır. İstanbul gibi insan çeşitliliğinin fazla olduğu büyük şehirlerde kamuya açık bir işyerinde kendi işini yürüten kadınların işinde tecrübesiz olması, cinsiyeti veya toplumdaki değişim ve dönüşümlere bağlı olaylardan etkilendikleri anlatılarda ortaya çıkmıştır.

Çalışma gününde ara verme ve bu arada nasıl vakit geçirildiği işlerin yoğunluğuna göre değişiklik göstermektedir. İşlerin yoğun olduğu dönemlerde ara vermeden çalışmayı tercih ettiklerini ancak yorulduklarında işyerinden çıkıp işyerinin çevresinde gezinti yaparak kendilerini dinlendirdiklerini anlatmışlardır. Yorgun hissettiklerinde sabah vaktini dinlenerek geçirdiklerini bu nedenle işyerini geç açtıklarını ifade etmişlerdir.

“Vermiyorum ama bu iş şöyle mesela şu ara ekstra çünkü bir yere hazırlıyorum ama bir yandan da kendi işimin de patronuyum, baktım çok yorgunum o gün geç açıyorum. Ya da bi çok bunaldım, boğuldum turlayıp geliyorum.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Katılımcıların geneli müşterinin olmadığı zamanları ara vermek olarak nitelendirmişlerdir. O vakitleri de işyerlerinde yeme, içme, dizi izleme, müzik

dinleme, internette vakit geçirmek, faturaları ödemek, alışveriş yapmak eylemleriyle açıklamışlardır.

“Çay içiyorum, internete giriyorum pekte bir şey yapmıyorum onun dışında. Canım sıkılınca çıkıyorum bir dolaşıyorum. Alışveriş yapacaksam alışveriş yapıyorum. Zaten bazen işlerim oluyor evin işte faturadır şudur budur hallediyorum. İnternette yapmazsam burada çıkıp yapıyorum.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Özellikle sipariş usulü çalışan katılımcılar sürekli işyerini açmak zorunda olmadıklarını evlerinden müşteri taleplerine göre çalıştıklarını aktarmışlardır.

“Benim genelde telefon ve internet müşterisi olduğu için hani sürekli kapının açık kalmasına gerek kalmıyor. Kendi saatlerimi kendime göre ayarlayabiliyorum ya da geçen hafta yoktum mesela gitmeden tüm müşterilerimin çiçeklerini verdim.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

İşyerinin dışına çıkma olanağı olmayanlar arkadaşlarını kendi işyerinde misafir ederek ara verdiğini işyerinden çıkma zorunda kalırsa da her an işyerine çağrılacağı kaygısıyla mahallenin dışına çıkmadığına satır arasında değinilmiştir.

“Genellikle arkadaşlar gelir, sosyalleşiriz işte çay, kahve sohbet, muhabbet ya da Kuzguncuk içinde yapmam gereken bir iş varsa onu halledip gelirim. Telefon açtıklarında 5 dakikada dükkânda olabileyim diye.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınlar çalışma saatleriyle ilgili rutinlerinin sabah saat 9.00-10.00 arası çalışmak olduğunu akşamsa geç saatler olan 23.00-24.00’ e kadar işyerinde kaldıklarını ifade etmişlerdir. Haftanın yedi günü çalışmak zorunda olduklarını sadece yaz ve kış dönemine bağlı çalışma saatlerinin değiştiğini dile getirmişlerdir. “Kışın 10-10.30 arası geliyorum ama yazın tam 9- 9.30 gibi burası açılıyor. Yazın da 23.30, 23.45 tamamen artık her yer toparlanıyor bizde. Sonra buralar keşfedilince tam gün kapatmam yok kesinlikle.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Sürekli çalışan olmayanların tamamı işyerlerini kendilerinin açtığını, hastalık gibi durumlarda işyerinin kapalı kaldığına vurgu yapmışlardır. “Ben açıyorum, ben

kapatıyorum maalesef. Ben hasta olduğum zaman kimse gelip dükkanımı açmıyor öyle diyeyim.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya). Katılımcılardan sürekli çalışan olanların işyerini düzenli olarak çalışanlar açmaktadır. Zaman zaman ihtiyaç olursa girişimci kadının kendisi de işyerini açmaktadır.

4.5. İşyeriyle İlgili Borçlar ve Ele Geçen Gelirden Memnuniyet

Girişimci kadınların elde ettikleri gelirden memnuniyetlerini işyerinin maliyetleri önemli ölçüde etkilemektedir. İşyeriyle ilgili borçlar vergi, sigorta primleri ve pandemi süresince ertelenen ödemelerden kaynaklandığı tedarikçilere ve devlete olan borçların ödemesi için finans kurumlarına borçlanıldığı ifade edilmiştir.

Girişimciler işlerinin aksayarak gelirlerinin düşmesi siyasi, sağlık ve ekonomik krizlerden dolayı yeterli kazanç sağlayamadıklarını söylemişlerdir.

“Şu anda sadece karın tokluğuna çalışıyorsunuz ve sistemin kölesisiniz başka hiçbir şeyi yok. Onu sizde yazın lütfen böyle tırnak içerisinde sistemin kölesiyiz yani biz hepimiz. Şu an mal sahibine, vergiye, mal parasına, elemana falan çalışıyoruz. Boğaz tokluğuna, sıfıra sıfır yani. E dükkân tabi beş yıl oldu sonuçta kendi ihtiyaçlarını dükkân çeviriyor. Fakat bir birikim yapmak söz konusu bile değil. Özellikle 1 buçuk yıldır.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Uzun yıllar girişimcilik yapanlar çalıştıkları bölgedeki alt yapı çalışmalarından dolayı uzun bir süre su baskınları, kazı ve kaldırım çalışmaları nedeniyle müşteri sayısının azaldığını dolayısıyla gelirlerinin de düştüğünü aktarmışlardır. 2016 yılında siyasi nedenlerin yol açtığı darbenin olumsuz etkileri devam ederken Covid -19 pandemisi ve sonrasında gelen ekonomik krizle işlerin bir türlü düzelmediği ifade edilmiştir.

“Burayı açtığım günden beri Kuzguncuğun başına gelmeyen kalmadı. Şu sebepten yol çalışması oldu, durduruldu ve bir yıl boyunca yollar derme çatmaydı benim kapımın önünü bile kazıdılar masa sandalye atamadım. Bir yıl onun hengamesini çektim. Sonra darbe oldu darbeden kaynaklı bayağı bir kötü oldu. Tam böyle darbe bitti dedik işler yoluna girdi kazanmaya başladık dedik pandemi çıktı. Ya pandemiye tam atlatıyoruz diyoruz falan vs. kriz çıktı.

Yani burası açıkçası bana oluk oluk bir kazanç getirmedi.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Araştırmanın katılımcıları işlerinden elde ettikleri gelirden memnuniyetle ilgili aktarımlarında olumlu ifadeler kullanmamışlardır. En iyimse ifadeler işini yeni kuran girişimci kadınlardan gelmiştir. İşlerini yeni kurdukları ve sürekli büyüdükleri için elde ettikleri geliri iş planları doğrultusunda yeterli görmektedirler.

“Ya tabi ki daha biz yeni bir şirket olduğu için burası daha yıllar hani dört- beş yıl olacak işte bu yıl e sürekli evet büyüyor. Bu hep zaman içinde olduğu için şu an memnunum ama hani plan iş planıma baktığım zaman seneye daha da memnun olacağım diye umuyorum hani.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Yukarıdaki ifadelerde girişimcilik faaliyetlerinin ülke şartlarına fazlasıyla bağlı olduğunu siyasi ve ekonomik dalgalanmaların girişimcilerin gelirlerine doğrudan olumsuz etki yaptığı anlatılmıştır. Son yıllarda yaşanan siyasi ve sağlık krizleri nedeniyle elde edilen gelirin ancak işyeri maliyetlerini karşıladığını bu durum da “karın tokluğu ve sistemin kölesi” olarak çalışmakla ilişkilendirilmiştir.

Ekonomik kazanç ve borçlara ilişkin tüm olumsuz anlatımlara rağmen girişimci kadınlar faaliyetlerine devam etmeyi istediklerini yaptıkları işi sevdiklerini söylemişlerdir. “Ben çalışmadan duramam. Her türlü yapardım evde durmam yani. Valla bu on beş sene başkasının yanında çalışabilir miyim bilmiyorum.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Girişimci kadınlardan küçük çocuğu olanlar çalışmayı istemediklerini aktarsalar da aslında çalışarak gelir elde etmenin, ekonomik özgürlüğe ihtiyaç duyduklarına vurgu yapmışlardır.

“Hayır evimde boş oturmak isterdim. Kızımın evde zaman geçirmek isterdim tabi ki çalışmak güzel ama belli bir yerden sonra insanı sıkıyor. Evet bir kadının ekonomik özgürlüğün elinde olması kendi parayı kazanmak çok güzel bir duygu bir erkeğe muhtaç olamamalısınız diyorum erkek size muhtaç olsun siz olmayın diyorum.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Ticari faaliyetlerin sürekliliği için kazanç elde etmek önemli unsurlardan birisidir. Katılımcıların ticari kazançları işyerini çevirecek tutarlarda olup girişimci kadınların geçimlerini asgari düzeyde sağlamaya yetecek kadardır. İşyerinin sürekliliğini sağlamak için hayatlarının büyük bir bölümü işyerinde çalışarak geçmektedir.

4.6. İşyerinin Denetim Süreçleri ve Yerel Yönetimle İlişkiler

Yerel Yönetim girişimci kadınların faaliyetleriyle ilgili işyerinin açılışı için gerekli izinlerin alınmasında ve faaliyetlerin devamlılığında müracaat edilmesi gereken başlıca kurumlardan bir tanesidir. Girişimci kadınların hepsi bağlı bulundukları yerel yönetimlerle ilgili kurumsal hizmetlerde hiçbir sorun yaşamadıklarını, tersine işlerinin hızlı ve sorunsuz şekilde çözüldüğünü aktarmışlardır. Vergi ödemeleri, ruhsat işlemlerine ait ödemelerini takip ettiklerini aktarmışlardır.

“Vergi veriyorum işte. Onun dışında pek bir ilişkim yok, gelmiyorlar. İşte çöpü bana ait. Veriyorum. Koştur koştur ödemelerimi yaptığım için ne gelip soracaklar bana. Aman bu uslu takılıyor diye.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Zabıta ile ilgili zaman zaman yaşanan sorunlarında üçüncü kişilerin şikâyeti üzerine oluştuğunu ifade etmişlerdir.

“Belediye ile şöyle bir sorun yaşamadım ama şu son zamanlarda işte şikâyet üzerine gelen o zabıtlar işte ne bileyim işgal parası bilmiyorum onlarla.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazı girişimci kadınlar yerel yönetimin işyerinin saçağında kullandığı tente rengine müdahale ettiğini, yine sınırları içindeki kalan kamusal alanların kullanım amaçlarının düzenli denetiminden, çevre temizliği ve estetiği konuları üzerine sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“Herkes bir örnek şemsiye olacak dediler. Biz de dedik ki gittik toplantı kaç kere esnaflar olarak. Yani bakın dedik bej renk olmaz cadde üzeri pislenir, kirlenir yani ben onu nasıl yaptırayım tekrar. 4.000 lira verdim. Şimdi kim bilir

ne oldu. Ama beni temsil ediyor o şemsiye. Niye bizi dinlemiyorlar ki.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

“Belediye Bostan konusunda geçmişte yapılanların kıymetini bilmiyor. Şimdi orda Pazar kuruluyor. O Pazar başka bir yerde de kurulabilir. Çünkü Pazar kurulan Pazar ekonomisi daha düşük olan insanlara hitap eden bir Pazar olması lazım. Doğru yer neresi Üsküdar meydanı. Çünkü oranın Üsküdar’ın bağlantı yerlerinin insanların ekonomik gücü bize göre çok düşük buraya göre. Burada içeriye herhangi bir araç sokulmaması ile ilgili bir protokol olmuştur sözlü protokol. Ama mesela belediye buna hiç uymuyor” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Katılımcılar yerel yönetimlerin sınırları dahilinde yaşadığı bireylere karşı temizlik, ulaşım, çevre düzenlemesi gibi konularda sorumluluğunun olduğu bilincini taşımakta ancak taleplerin yerine gelmesi için tanındık insanların olması gerektiğine bireysel başvurularla olumlu bir sonuç elde etme konusunda ümitsiz olduklarını anlatmışlardır.

“Belediye ile çok ilişkimiz yok açıkçası. Hiç ilişkim olmadı belediye ile. Bize karşı görevleri olduğunu düşünüyorum ama bunun karşılığını alabileceğimi düşünmüyorum. En basiti mesela bu sokak için bir sürü esnaf arkadaşımızla birlikte konuşuyoruz, buranın temizlenmesi, sokağın temiz olması, bir çiçek olması sokakta, buraların güzelleştirilmesi, daha böyle temiz ve gezilebilir olması için. Gidip gelmek gerekiyor ya da birilerine ulaşmak gerekiyor.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Bazı katılımcılarsa çalıştığı mahallenin yerel yönetimiyle yaptığı işle ilgili bürokratik sorunlar yaşamadığını, işlerinin mutlaka çözüldüğünü ifade etmiştir. Yaşadığı çevreyle ilgili talepleri hakkında yerel yönetimden destek istemediğini anlatmıştır.

“Ben açıkçası belediye ile ilgili bir problem olduğunda hiç sorun yaşamadım şimdi. İşlerimle ilgili yaşamadım. Ama taleplerimle ilgili zaten bir talepte bulunmadım. Ama belediye ile ilgili gittiğimde yani çözümsüz şey kalmadı. Yani o konuda şimdi şey Sezar’ın hakkı Sezar’a. Ya biz bunları zaten kendi aramızda konuştuk, hani Türk insanı öyledir ya konuşur ve çözüm üretmez

yani. Belki biraz da bizim işgüzarlığımız. Ya son geline siyasi noktada kimse görevini yapmadığı için. Dediğim gibi yaparlar belki biz o tarz isteklerimizi dillendirmedik hiç.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Girişimci kadınların hepsi denetim süreçlerine ilişkin yasal zorunlulukları yerine getirdikleri için bu süreçlerde zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Şöyle Üsküdar belediyesinin, tarım il müdürlüğünün köy başkanlığından işte belli bir zaman aralıklarında geliyorlar denetliyorlar ama biz bu zamana kadar hiçbir sorun yaşamadık.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazılarıysa denetimlerin uzun periyotlarla belli dönemlerde yapıldığını özellikle işyeri açma ruhsatının bulunup bulunmadığının kontrolü için denetimlerin olduğunu anlatmışlardır.

“Bir ruhsat için geldiler. Ona da gidip başvurulacak. Burada altı buçuk sene ama ruhsata gezmiyorlardı yeni geziyorlar tüm mahalleyi.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Denetim süreçlerinde katılımcıların tamamı yasal prosedürlere uygun koşullarda çalıştıkları için sorun yaşamamaktadırlar.

5. GİRİŞİMCİ KADIN VE GİRİŞİMCİLİK KÜLTÜRÜ

Bu başlıkta girişimci kadınların kendilerini nasıl tanımladıkları, başarılı olma kriterleri hakkındaki düşünceleri paralelinde kendilerine ait bir mesleklerinin olmasının onlara ne hissettirdiği ele alınacaktır. İşyerleri için malzeme tedarikinden, rekabet, mesleki odalar-derneklere üyelik, diğer girişimci kadınlarla sorun çözme yeteneği, çalıştıkları bölgeye ve iş koluna katkılara kadar yaşanan deneyimleri araştıran bu bölümde ekonomik krizlerin çalışma yaşamına etkileriyle birlikte girişimciliği ve kültürünü oluşturan öğeler katılımcıların dilinden tanımlanmaya çalışılmıştır.

5.1. Girişimci Kadın Olarak Kendisini Nasıl Anlattığı

Araştırma katılımcıları girişimci bir kadın olarak kendilerini yenilikçi, yaratıcı, risk almaktan çekinmeyen, üretmeyi seven kavramlarıyla tanımlayan ifadeler kullanmışlardır. Ülkenin ekonomik durumunun kötü olmasına rağmen girişimcilik yapmaya devam etmenin cesaret gerektirdiğine de değinmişlerdir

“Cesaretli buluyorum. Bu koşullarda böyle ticaret yapmak özellikle ülkenin ekonomik durumunda biraz da cesaret gerektiren bir şey olduğunu düşünüyorum. Üretmeyi seviyorum. Girişimci olarak kendimi çalıştığım insanlara da adaletli bir zemin hareket etmeye, bu zemini oluşturmak adına adım atarım.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Katılımcılar girişimcilik yapma nedenlerini maddi kazanç sağlayarak özgürlük elde etme, birine bağlı olmadan çalışmak, sevdiği işi yapmak, bilmediği şeyleri öğrenmek olarak açıklamışlardır.

“Ben asla altta çalışmak istemem. Altta başlarım ama hızla yukarıya çıkmak için uğraşırım, mücadeleciyimdir, pes etmem, vazgeçmem. Çalışmaktan yılmam. O yüzden dediniz ya başınız sıkışsa kime gidersiniz kimseye gitmem. Sorunu ben çözmem lazım.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Bir başka katılımcıysa çocuklarına sunduğu imkânların artmasıyla ilişkilendirmiştir.

“Hem maddi açıdan hem manevi açıdan özgür oluyorsun. Çocuklarına daha verimli oluyorsun. İnsan bilmediği şeyleri öğreniyor. Daha cesur kararlar alıyor, kendini rahat hissediyor.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, faaliyet alanı, tuhafiyeye).

Araştırma katılımcılarının çoğunluğu küçük adımlarla ilerlerseler de risk almaktan çekinmediklerini anlatmışlardır. Başarısızlığın sonucu olan iflas için cesur ifadeler kullanarak kaybedecekleri tek şeyin para olduğunu vurgulamışlar yaşamlarının geri kalanında yarım kalan hayallerin kendilerini huzursuz edeceğini anlatmışlardır. Girişimcinin kendine güvenerek çalışkan olmasının vazgeçilmez bir özellik olduğunu söyleyen bir katılımcı kişisel refah düzeyinin yüksek olmasının risklerle mücadele etmekten kendini rahatsız etmeyeceğini aktarmıştır.

“Ben risk almaktan korkmuyorum, eğer iş yapmak istiyorsan risk alacaksınız. Şimdi ben burayı açarken bana herkes dedi ki işte “masraf yapma, onu yapma, bunu yapma, ya tutmazsa” dedim ki yani en fazla 300-500 binimden olacağım. Hayatım boyunca acaba ben dükkân açsaydım nasıl olacaktı düşüncesine kapılmayacağım. O yüzden adı üstünde girişimci olmak lazım, korkmamak lazım, cesaretli olmak lazım. Kendime güveniyorum çünkü ben çalışırım. Sabaha kadar da çalışırım, ben en lüks evlerde de otursam, en lüks arabaya da binsem ben poğaça yapar gider sahilde satarım diyorum ve bundan gocunmam.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcıların girişimcilik faaliyetleriyle ilgili anlatıları günün saatlerine göre veya mevsime göre yoğunluğu artan ya da azalan, çalışma saatleri belirsiz olan, genellikle insanlarla birebir iletişim halinde olma, müşteri beklentilerini karşılamaya dönük işler arasında olduğu üzerinedir. Girişimci kadınlardan tekstil, dikiş, butik gibi faaliyetler üzerine çalışanların çoğu müşterilerin beklentilerini karşılarlarken, onlara ürün seçiminde yardım etmenin yorucu olduğundan bahsetmişlerdir. Ekonomik krizlerin kısıcında ayakta kalma mücadelesinin yarattığı baskıyla geleceğe duyulan ümitsizlik katılımcılara harcadıkları emeğin değersiz olduğunu düşündürmektedir.

“Yorulmuş, hayattan bezmiş, hakkını alamayan. Şikayetçi, sürekli söylenen, yaşlı bir kadın. İnsanlarla uğraşmaktan yorulmuş. Çok zor insanlarla uğraşmak

canım benim. Kaç senedir uğraşıyorum.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Katılımcılar girişimci olarak kendilerini tanımlarken çalışkanlıklarına, hayallerinin peşinden gitmenin önemine değinmişlerdir. Kendine ait bir iş kurmanın kolay olmadığını ancak korkularla hareket etmenin “Öbür türlü annelerimizin babalarımızın öğrettiği ve güvende, güvenli alanda kalma” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat) ifadesinde girişimci adayının sınırlara meydan okuma gücüne sahip cesur birisi olması gerektiğini söylemiştir.

Katılımcılar girişimcilik kültürünü sağlayan özelliklere ilişkin düşüncelerini aktarırken yaşanan semtin, ailenin, eğitim sisteminin ve arkadaş çevresinin değer yargılarının bireyin kimliğinin şekillenmesinde önemli unsurlar olduğunu dile getirmişlerdir. Aileler için çocuklarının sabit ve düzenli bir gelire sahip olmasının önemli olduğuna vurgu yapan katılımcılar girişimcilik faaliyetleri gibi gelir elde etme süreçleri riskli mesleklere çocukların yönlendirilmesinin güçlüğünden bahsetmişlerdir.

“Ben önce ülkeden çok aile yapısı diye düşünüyorum çünkü bir insan önce ailesinde gelişiyor. Sonra hocaları ve okul daha sonra çevre ve gördüğü hayat diye düşünüyorum. Hani terbiyeyi de ahlakı da iyiyi de kötüyü de her şeyi önce onlardan alırsınız sonra arkadaş çevreniz olur daha sonrasında da dediğim gibi ülkenin tabi ki hani şey ama ülke de önemli ya. Ülkenin hani, hatta semt, yani düşünün ülkeyi de bıraktım da semt bile önemli.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, faaliyet alanı kafeterya).

Aşağıdaki anlatı girişimcilik politikalarının toplumda kabul görmediğini ortaya koymaktadır.

“Bizde biraz zor galiba çünkü aileler o kadar oynak ekonomisi ve gündemi, ajandası olan bir ülke ki burası kimse çocuğunu aslında girişimci olarak yetiştirmiyor. Bize hep daha böyle sabit bir işin olsun, gelirin sabit olsun güvende ol gibi bende aileden böyle gördüm. O yüzden onların hiç hoşuna gitmedi. Kendi girişimci yerimi açmam. Şu an çok mutlular ama en başta iyi gittiği için tabi mutlular. O girişimci kafasıyla yetiştirilmiyoruz çoğumuz.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Araştırmaya katılanlar girişimcinin cesaretli, kar hedefli olmasını önemsemektedirler. İş kurulurken harcanan parayı kaybetme korkusu taşımadan iş kurulmasını gerektiğini söylerken riskleri göze aldıklarına değinmişlerdir.

“Nedir girişimciliğin tabiri zaten karı hedefleyen, riski göze alan kişi. Bir müteşebbis olarak da bakarsan tamamen bu zihniyeti de kafaya koyunca, biraz da cesaretiniz varsa yaparsınız zaten. Kadınlara göre sağlamıyor ama bence tamamen parası olan birisi bence iş yeri açabilir. Gözden çıkardığı bir rakamınız varsa bir iş yeri sahibi olursunuz. Nasıl diyim insan ilişkileriniz iyiye de yaparsınız.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Tüm katılımcılar her ne kadar cesur, korkusuz, kendine inanmanın gerektiğini düşünseler de ekonomik sermayenin en önemli kaynak olduğunu aktarmışlardır. Ancak genellikle sermaye sahibi olmadıklarını da ifade etmişlerdir.

“Korkusuz olmak, tabi ki maddi gücünüzün de olması lazım. Kenarda bir paranızın olması lazım ve çöpe atabileceğin bir paranızın olması lazım. Evet bu para yok dediğiniz zaman üzölmeyeceğiniz bir paranızın olması gerekiyor.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Katılımcılar yapılacak işin girişimci tarafından bilinmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. “Yapacağınız şeyi bilmek gerekiyor. Yaratıcılık ve başlama cesareti, cesaret tabi ki çok önemli.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Ticari faaliyetlerinde insan ilişkilerinde güler yüzlü, sabırlı, çalışkan, sağ görölü, güncel ve girişken olmanın önemine değinen ifadeler fazladır. Çalışma hayatı boyunca karşılaşacağı sorunlar karşısında vaz geçmeden disiplinli bir çalışmanın, yaşadığı sorunlardan bir şeyler öğrenerek ileri görüş sahibi olmanın önemi tekrarlar arasındadır.

“Yani şöyle bir insan eğer iletişimin yoksa, somurtkansan, tembelsen ne işin var senin burada. İşte ne bileyim yani böyle sergilemiyorsan. Mesela ben bir vitrin yapıyorum Instagram’a atıyorum bana şey müşteri yazıyor diyor ki bu eşarbi istiyorum diyor. O yüzden çok böyle alt, ikinci, böyle sıkılğan, nasıl diyim tarzsız, vizyonsuz insanların bu işe girmemesi gerekiyor. Yani bence güncel kalabilmek işte içinde bulunmak, araştırmak, görmek. Biraz açık olmak bir şeylere çok etkili.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Müşteriye karşı güler yüzlü ve anlayışlı olmanın önemine değinen katılımcı olumsuz şartlarda üsluplu davranmak gerektiğini dile getirmiştir. “Esnaflar güler yüzlü olacak, Polyanacılık oynayacak, müşteriye yani çok ters yapamıyorsun haklı da olsan. Bazen de işte noktası var ha onu da üslubunda söylüyorsun.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Kültürel farklılıkların girişimcilik faaliyetlerinde kar elde etmeye yönelik bakış açılarını etkilediğine yönelik izlenimler aktarılmıştır.

“Biraz memleketle de alakası var ben onu da anladım. İnsan ayrımcılığı yapmıyorum bir Kürt işletmeciyse bir Arnavutluk işletmeci farklı mesela. Ben Arnavut’um bizimkilerin mantalitesi bulunduğu yerde şubeleşmek değil de bulunduğu yeri donanımlı hale getirip oradan ilk mülk sahibi olmak. Orayla ün sahibi olmak. Kürtler sırf paraya yönelik. Karadenizlilerin mantalitesini daha çok bize benziyor daha fazla kafa olarak.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik özellikleri ve kültürünün oluşumunu sağlayan koşullarla ilgili düşüncelerle ilgili paylaşımlar üretim yaparak istihdam sağlamakla ya da girişimciliği yeni bir şeyi icat etmekle ilişkilendirmek üzerinedir. Kendi işyerlerini ve hizmet alanlarını istihdam ve üretimle ilişkilendiremeyenlerse kendilerini girişimci olarak değil de esnaf olma ve esnaflık kavramıyla ilişkilendiren ifadeler kullanmışlardır.

Girişimciliği istihdam sağlamak ve yeni bir şeyle ilişkilendirmek olarak tanımlarken kendisini girişimcinin ürünlerini satan birisi olarak tanımlamıştır.

“Tamam girişimci benim için daha çok şey istihdam sağlayan. Ondan sonra daha yeni bir şey çıkartan ortaya. Hani çayı girişimcilik ben bulmadım çayı. Girişimciyim de yanımda kaç kişi çalışıyor veyahut ta biz çayı üretmiyoruz. Yani ben çayı üretene girişimci diyorum. Bir kadından ben artık çay bahçemi aldım bu çayları da ben yapıyorum adı da X bence girişimci bu. Ama ben o X’in çayını alıp burada satıyorsam ben esnafım, ben öyle düşünüyorum.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Esnaflık ve girişimcilik arasındaki farklara değinen anlatı girişimciliğin iş hacminin büyümesine paralel artan satış, ücretli istihdam yaratma ve pazar alanını genişletmek üzerine düşünceler dile getirilmiştir.

“Şu anda girişimci olmaya çalışıyoruz çünkü farklı bir sektöre girmeye çalışıyoruz. Yani firma gibi büyümek istiyoruz. Şu anda biz girişimciyiz, şu ana kadar esnaftık. Biz diyoruz ki adet çoğaltalım, internete verelim, şube artıralım, elemanları çalıştıralım, atölyeleri çalıştıralım. Bu girişimciliktir, bu esnaflık değil. Esnaflık şu an kalıp müşterinin talebini karşılırsak biz esnafızdır. Biz girişimciliği büyütme çalışıyoruz. O girişimcilik.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Girişimci kadınlar esnaf sözcüğünü ağız alışkanlığı olarak kullanmakta olsalar da sıfırdan bir şey üretmekle, istihdam sağlamak ve büyük ölçek olmakla ilişkilendirmektedirler. Erkek esnaflarla etkileşimin esnaf muhabbeti yapa yapa gelişmesi anlatısı kadınların kültürün parçası olan bir söylem biçiminden faydalanarak çalışma hayatında kalma stratejileri geliştirdiklerini göstermektedir.

Araştırmanın odağında kadın girişimci olması nedeniyle derinlemesine görüşme rehber formuna ideal kadın girişimci özelliklerinin neler olduğu yönünde bir soru eklenmiştir. Girişimcilik kültürü özellikleri kadın girişimciyi ifade etse de bu soruyla katılımcıların kadın girişimciyi daha öznel ifadelerle değerlendirecekleri düşünülmüştür. Katılımcılar cesaretli, yenilikçi, ümitli olmak, sorunlara hızlı çözüm üretme ve zorluklara karşı mücadeleci olma tavrının girişimcilik faaliyetler için önemli özellikler olduğunu dile getirmişlerdir. Ne istediğini bilmenin önemine değinen katılımcıların işlerini sürdürürken mutlaka birikmiş bir sermayenin gerekliliğini dile getirmişlerdir.

“Cesaret galiba ve özellikle yılmamak hemen, çok panik olmamak, karamsar olmamak. Yani hep bir “tamam o öyle oldu ama bir yolunu bulurum” diye bir alternatif çözümler, kafanın biraz hızlı çalışması gerekiyor hani. Tamam! Bu olmadı hani onun üzerine durmayacağım yeni sorunla değil de işte çözümle çözmeye çalışmak gerekiyor. Daha böyle panik bir insan ne yapacağım çünkü böyle insanlarda geliyor.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Üretmek ve esnek olmak zorluklarla mücadelede çözüm olarak görülmektedir.

“Esnek olmalı biraz, yani üretmeyi sevmeli, zorlukla herhangi bir zorlukla karşılaşacağını bilmeli ve buna yönelik bazı şeyler geliştirmeli kendi içinde, davranış şekilleri diyebilirim ya da maddi anlamda bir destek, fon oluşturabilir.

Biraz cesaret demiştim başta öyle bir girişimci kadın ne istediğini bilmeli.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Yenilikçi olmak ve günceli takip etmenin müşteri taleplerini karşılayacağını düşünen katılımcı bu özelliklerin tüm girişimciler için önemli olduğunu söylemiştir. “Yenilikçi olmak gerekiyor. Takip etmek gerekiyor. Yani insanların isteğini karşılamak gerekiyor. Hani bu sadece kadın için mi geçerli bilmiyorum. Onun dışında yok başka bir şey takip etmek gerekiyor.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

İdeal kadın girişimci özelliklerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu soruda bazı katılımcılar cinsiyetçi olmadıklarını belirtmeler de ifadelerinde toplumsal cinsiyet kalıpları bağlamında namus kavramına, kadın üretkenliğinin kadının doğurganlığıyla özdeşleştirerek fedakr ve özverili olma kavramlarına vurgu yapmışlardır.

“Ya işte ben şey değilim onun ayırımını yapacak insan değilim yani. Kadın erkek olarak hani atıyorum belki bir erkeğe sorsanız şey der işte namuslu olsun falan da ben hani kadın erkek bende şey değil yani. Cinsiyetsiz baktığım için olaya. Hani onun cevabını veremem.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Katılımcılar işyeri açmanın kadınları girişimci yapmadığını işine ve müşterilerine karşı sorumluluk sahibi olmanın, drştlk, saygılılık ilkelerine bağlılığın, işyerini ilk atığında hizmet ve ürün kalitesinin sürdürülebilir olmasını yaptığı işe sahip çıkmayla özdeşleştiren ifadeler kullanmışlardır.

“İdeal bir girişimci bir kere işine sahip çıkması gerekiyor. Yani şey dememesi gerekiyor atık işte ama bilmiyorum falan değil. Yani açtım evet bu işi sahipleniyorum, bu işi benim işim, en iyisini en iyi şekilde yapacağım demesi gerekiyor.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

Katılımcılardan biri üretme kavramını sanayi veya fabrikayla ilişkilendirmeden kadınların hane içi el emeklerinin üretim süreçlerinden bir parça olduğuna dikkat çekmiştir. Hane iinde üretilen ürünlerin ekonomik kazanç sağlama potansiyelinin kadınları güçlendirerek maddi özgürlük sağladığına vurgu yapmıştır.

“Yani şimdi artık kadınlar erkeğin eline bakmak istemiyorlar. Mesela köylerde ne yapılıyor son dönemlerde köy kadınları da artık esnaf oluyor. Turşusunu yapıyor, reçelini yapıyor, konervesini yapıyor kapaklayıp kargoluyor. Kendine özgüven sağlıyor. Kendi kazancını elde etmiş oluyor. O da bu toplumda bende bireyim diyor. Çünkü üretmeyen kadın hep geride kalan kadın. Ya da erkek baskısı, baba baskısı, ağabeyi baskısı sen otur yemek yap anca evde temizlik yap. Bu değil, bu üreten kadınlar kendi özgürlüklerini ve haklarının farkındalar.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför)

Katılımcılar girişimcilik faaliyetlerinde başarılı olmak hakkında, işyerinin açılacağı bölgenin özellikleri, inandığı iş kolunda çalışmak, cesur, yenilikçi, disiplinli olmak, müşterilerle iyi ilişkiler kurmak, süreklilik, kendini geliştirmek, hayal gücünü de kullanarak ticari kazancı artırmaya yönelik çözüm ve stratejiler üretmek olarak düşüncelerini dile getirmişlerdir.

“Kendimi geliştiriyorum, takip ediyorum, etrafı çok takip ediyorum. Hayal gücümü açık tutmaya çalışıyorum, okuyorum, araştırıyorum. Gerçekten etrafıma da bakıyorum, insanlardan da çok şey öğreniyorum. İlham aldığım çok insan var. Sanatçılar, müzik bir şey bunlar çok beni destekleyen şeyler. En büyük başarılı olmanın en güzel yanı da sürekli çalışmak, sürekli üretmek. İnsan o pratik bilgiyi çalışırken zaten öğreniyor ve daha da geliştiriyor.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Başarılı olmakla aile ilişkilerinin iyi olması ilişkilendirilmiştir. “Ailesiyle iyi geçinmesi lazım. Aile huzuru olması lazım. Aile faktörü çok önemli. Buraya geldiğim zaman ben sürekli annemi kardeşimi düşünürsem ne olur ben işime adapte olabilir miyim? Ben bu işi geliştirebilir miyim?” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınların hepsi başarılı olmanın ön koşulunun fedakârca çok çalışmak, müşterilerle ilgilenmek ve doğru işler yapmak olduğunu ifade etmişlerdir.

“Tabi kendi özel hayatımızdan çok fedakârlık yapıyorsunuz. İşiniz birinci planda oluyor her zaman. Özel hayatınız ikinci planda oluyor ya da olmuyor. Çünkü kolay olmuyor öyle bir yere gelmek. Şu anda şurada oturuyor konuşuyorsam o rahatlığı geçmişime doğru işler yaptığımdan dolayı. Ya da yok

olur giderdim yani. Hala dimdik ayakta duruyoruz.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Hangi iş kolu olursa olsun girişimci kadınlar pek çok konuda sürekliliğin önemli olduğunu zorluklar karşısında direnç göstererek pes etmemenin girişimciliğin temeli olduğunu tekrarlayan ifadeler kullanmışlardır. “Ya çok çabaladım, çok çabaladım hani pes etmedim. Hani o bir- iki yılda ben yapmayacağım diyip çekilebilirdim. Çekilende çok oldu, hani başlayıp.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Katılımcılar girişimcilik faaliyetlerinde başarıyı elde etmek için müşterilerinin kendilerini tercih etmeme nedenleri araştırıp öğrenmenin, gelir elde etmede riskleri göze alarak daha fazla kazanmaya ihtiyaç duymanın, işyerinin açılacağı semtin kadınların güvende hissedeceği özelliklere sahip bir mekân olmasının önemine değinen ifadeler kullanmışlardır.

“Elimden geldiğince insanlar ne istiyor onu görmeye çalışıyorum. İnsanlar buraya girdiklerinde burada ne bulmak istiyorlar. Buradan boş çıkan bir insan buradan neden boş çıktı diye hep düşünürüm. Eğer yakın temas kurduysam sorarım. Ne ararsınız burada falan. Araştırma, yenilik, bulma yani her zaman farklı ne var acaba o yani.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, faaliyet alanı, kişiye özel tasarım butik).

Bir katılımcıysa girişimci olarak çalışacağı iş kolunun ve çalışma saatlerinin kadınlara uygun olmasının kendi başarısını etkileyen unsurlardan olduğuna ilişkin düşüncelerini aktarmışlardır.

“Valla cinsiyet gözeterek hiç düşünmedim ama tabi bizim de yapabileceğimiz yaparken rahatsız olabileceğimiz işler vardır hayatta. Yani kendi özelimde ben bunları hiç imtina etmedim. Gözüm kesti yaptım. Ama şu andaki durumda bana deseniz ki git sen Beyoğlu’nda bir işletme işlet geceleri çalış tabi ki yapmam yani yapamam. Tamamen güvenlik açısından. Çünkü onunla baş edebilmeyi de bilmek de ayrı bir meziyet.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Başarılı olma özellikleri çalışkan, üretken, zorluklara karşı dirençli, sabırlı, yenilikçi olma özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Kimi katılımcılar aile ilişkilerin yolunda olmasını, müşteri sayısı düşünce nedenini araştırmayı, sanattan, müzikten

ilham almayı, pratik bilgiye sahip olmayı, iflas etme olasılığına dirençli olmayı ve işini daima ön planda tutmanın girişimcilik için ideal özellikler olduğunu söylemişlerdir. Bölgenin kültürel değerlerinden bağımsız başarılı olunamayacağına vurgu yapan bazı katılımcılar güvenliğin ve çalışma saatlerinin kadınlar için önemli olduğunu aktarmıştır.

Katılımcılar çalıştıkları iş kolu aracılığıyla bedeni zayıf ya da kilolu bireylerin giysi ihtiyaçlarını karşıladıklarını, yenilik, çeşitlilik, sunumda farklılıklarla müşteri memnuniyetini sağladıklarını konularına vurgu yapılmıştır. “Yaptığım şey kadınların kendi vücutlarına uygun iç çamaşırı. Mesela kilolu kadınlar da çok müşterilerim var, çok zayıflarda var. Kilolu kadınlarında mesela sadece penye iç çamaşırı giymesine gerek olmadığını düşünüyorum.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kişiye özel terzi).

Yeniliğin önemine değinen anlatılarda işin sürekliliği ve müşteri memnuniyeti sağlamanın yenilikle mümkün olduğu görülmektedir.

“Bir çay kaşığı bile koyduğumuzda herkes soruyor bu çay kaşığını nereden aldınız diyor. Geçen bir müşteri bardağı bu bardağı nereden aldınız diye sordu. Ben bu anlamda yenilik getirdiğimi düşünüyorum. Sunum noktasında, farklı tarifler noktasında, müşteriyle belki iletişim noktasında.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Turist müşterilerin yoğun olduğu mahallede hizmet veren kadın girişimciler mahalleyi, ülkeyi iyi temsil ettiklerine dair ifadeler kullanmışlardır.

“Türkiye Cumhuriyeti’ni bulduğum lokasyonu, semti, Taksim, Beyoğlu’nu ve Kumbaracı Yokuşunu iyi temsil ettiğimi düşünüyorum en azından gelen yabancılara karşı kültürümüzü. Bu şeyi kırdım ben en azından kendi adıma Türkler dolandırıcı işte kazıklıyorlar şeyini kırdım. Turistler şu anda beni şey görüyorlar kendi evlerindeymiş gibi hissettiriyorum ve güven yani” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Bireylerin meslek seçmesinde etkili olan toplumsal cinsiyet değerleri girişimcilik faaliyeti hizmetlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerle özdeşlesen teknik işler, teknik hizmetler alanında çalışan katılımcı bir kadın olarak böyle bir iş yapmanın kendisini mutlu ettiğini dile getirmiştir. “Yani şöyle erkeğe mal edilmiş bir

iş kadının da yapabileceği hissini vermek çok hoş bir şey. Yani sadece erkeklerin yapabileceği bir şey değil. Kadınlar her alanda başarılı olurlar bence”. (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

El yapımı deri ürünler üreten girişimci kadınlar geri dönüşüme verdikleri önemi iş yaşamına da yansıtmaya gayret ettiklerini anlatmıştır. Rutin malzeme alımlarının dışında büyük firmaların kalan parça derilerini satın alıp onları ürün olarak dönüştürdüklerini belirtmişlerdir. Yine kişiye özel ürün tasarımlarıyla müşteri memnuniyetine sağladıkları katkıya vurgu yapmışlardır. El emeğine dayalı işlerde çalışmakla birlikte meslekleriyle ilgili eğitimler vermelerini mesleğe katkı olarak ifade etmişlerdir.

“Natural bir malzemenin el yapımı fabrikasyon değil daha gündelik hayata girebilmesi insanların daha ulaşabileceği bir şey olması. Hem kullanım anlamında hem eğitimle birlikte insanların üretebilmesi üretebiliyorsa yani onu kendi el becerisine emeğine üretebilmesi açısından yönlendiriyorsunuz. Bu anlamda çok olumlu sonuçlara şahit oldum” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

İşleriyle ilgili eğitimler veren katılımcılarsa bireyleri meslek sahibi yapmaya teşvik ederek yardımcı olduğunu aktarmıştır. “Eğitim veriyorum dedim ya, eğitim verdim kişiler de bunu hobi olarak değil de meslek olarak yapmak isteyenlere. İyi bir eğitim verdiğimi de düşünüyorum.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Yaptıkları işlerle doğaya zarar vermeden üretim sağlamak, mesleki eğitimlerle bireylere iş kazandırmak, cinsiyetçi iş bölümüne meydan okumak gibi çok çeşitli konularda hem tüketicilerin yaşamına hem de ülke temsiline katkı sunulduğuna ilişkin bilgiler paylaşılmıştır.

Girişimci kadınlar yaptıkları işle ilgili eğitimli olmanın yenilik ve fark yaratma da öncü olmayı sağladığını ve kendi markasını yaratma gücü verdiğini anlatmıştır.

“Farkım tabi ki ilk önce bir eğitimli olmak. Eğitimli olmam, başka farklı lezzetler çıkarmak bu farktır. Öncülük olmak o da bir farktır. Kendi tatlımı üretmek o da bir farktır bence bana göre.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetlerinin yapıldığı semtte o iş kolunda tek işletme olmak ya da piyasaya sunulan ürünlerin başka işletmeler tarafından satılmaması katılımcılar için o bölgede yaratılan fark olarak değerlendirilmiştir.

“Biz de şu an gözlükte tekiz. Bence mesela gözlükte daha çok fark yarattık. Birde kimsenin aklına gelmeyen bir şey yaptık.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Güler yüze ve yakın ilişkilere dikkat çeken anlatılar olmuştur.

“Yani ürünlerimiz bir kere farklı olduğu için. Yani bir de esnaflık çok başka bir şeydir. Bu bir meziyettir yani. Genelde derler ki sohbetiniz, güler yüzünüz. Gerçekten hani bir şey satmak için ben mutlu olmam. Ben birisi üstüne bir şey giydi mi olmadıysa olmadı, yok sana yakışmadı, bu sana göre değil diyebilmeli bence insan. Samimi olmalı. O yüzden farklı olduğumu biliyorum.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Çalıştığı sektörle ilgili eğitimi yurt dışından alan bir katılımcı sahip olduğu vizyonu aldığı eğitime borçlu olduğunu aktarmıştır. Pratik eğitimini Türkiye’deki ustalardan alarak kendine özgü ürünler üretip satmayı çalıştığı semte katkı olarak değerlendirmiştir.

“Bir senelik bir eğitimi o vizyonu İtalyanlar, tasarım ve vizyon benim için o önemliydi orada almak istedim. İyi ki de öyle olmuş, iyi bir eğitim aldım. Sonra da burada ama en önemli eğitimi ustaların yanında bayağı atölyede çalıştım ben iki sene. O da işte aslında pratik eğitim oluyor ki o çok kıymetli.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Araştırmanın katılımcıları faaliyetlerini yürüttükleri bölgede yaşayan diğer kadınlara ve gelen kadın müşterilerine girişimci olma yönünde rol model olduklarını dolayısıyla çalıştıkları bölgeye değer kattıklarını ifade etmişlerdir.

“Buradaki kadınlara bir kadının da iş yapabileceği mesajını ilettim. Kadının toplumda biraz daha estetik gözüken bir tarafı var bu işi bir kadının da yapıyor olması yani ürünlerdeki estetik görüntüyü yükselttiğini de düşünüyorum.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Aynı bölgede yaşayan kadınlar birbirine destek olarak yeni işyerlerinin açılmasını sağladıklarına vurgu yapmışlardır.

“Kuzguncuk’taki ilk kadın işletmeci ilk kafeyi açan insan bendim şimdi kafeden geçilmiyor ortalık. Neticede ön ayak oldum. İkinci açılan yer X kafe idi Neşe benim yakın arkadaşımıdır. Birkaç ay gelip benim yanımda çalıştı mutfakta. Geldi birlikte yemekler yaptık filan falan ondan sonra kendi dükkanını açtı bu benim için onur ve gurur verici bir şeydir yani.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcılardan bazıları çalıştıkları semte kadın girişimci olarak işyeri açmanın en önemli katkı olduğunu aktarmışlardır. Araştırmanın yapıldığı bazı semtlerde yaşayan kadın müşterilerin özellikle kadınların çalıştığı işyerlerinden alışveriş yapmayı tercih etmeleri kadın girişimcilere duyulan ihtiyaç olarak ifade edilmiştir. “Cemaatten gelen kadınlar gelince bayan görünce rahat ediyorlar.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

İşyerinin bulunduğu sokağın konumunun kör cephede olması ve o bölgede faaliyet gösteren girişimcilerin birbiriyle iletişimde olmaması nedeniyle bazı katılımcılar çalıştıkları bölgeye bir değer katmadıkları yönünde görüşlerini bildirmişlerdir.

“Zannetmiyorum. Çünkü beni burada kimse görmüyor. Çoğu belki de benim ön sokağımda duran insanların çoğu beni burada kafe işlettiğimi bilmiyor. Çünkü o kadar alakasız insanlar burada birbirleriyle.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcıların geneli faaliyetleriyle çalıştıkları bölgeye eğitilmiş olmanın verdiği vizyonla özgün ürünler üreterek, diğer kadınlara rol model olma misyonuyla değer kattıklarını düşünmektedirler.

5.2. “Kendine Ait Bir İş”: Kendi İşini Kurmak

Bu araştırmanın katılımcılarına girişimci olma nedeni sorulduğunda kadın girişimcilerin çoğunun başkasının emri altında çalışmama, kendi ayakları üstünde

durma isteği, masa başı işlerde ve devlet dairesinde çalışmayı sevmedikleri, piyasadaki ihtiyaç duyulan sektör boşluğunu doldurma isteği olarak cevap vermiştir:

“Çok rahat bir şey, bir de şöyle e aslında o kadar uzun zamandır kendimin patronuyum ki o anlamda tırnak içinde kendimin patronuyum. Çok güzel yani kimliğimi verdiğimi düşünüyorum bu mekâna ve o çok hoşuma gidiyor.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Kurumsal da olsa özel şirketlerde çalışan katılımcılar insan ilişkilerinden, hiyerarşı kurallarından, erkek çalışanlarla yaşanan fiziksel ve psikolojik tacizlerden yorulunca kendi işini kurmaya karar verdiklerini aktarmışlardır.

“Çalıştığım ortamlardaki insanların hırsları, bencillikleri ya da taciz de oldu tabi. Yaşadığım çalıştığım yerlerde erkek tacizine tabi maruz kaldığımda oldu. Psikolojik oluyor bir şeyler bekliyor insanlar. Fiziksel olmasa da psikolojik olarak taciz etmeye başlıyor.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Covid-19 pandemisi döneminde mezun olduğunda uzun süre işsiz kaldığı için girişimci olmak zorunda kaldığını aktaran katılımcılardan birisi girişimciliğin sermaye olması halinde işsizliğe alternatif bir çözüm olduğunu göstermektedir. “İş bulamamak oldu tabiki de. En büyük etken buydu. İş bulsaydım böyle bir şey zaten düşünmezdim, adım atmazdım.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

Bazı katılımcılar girişimcilik faaliyetlerinin bir patrona, dışarıdan bir güce bağlı kalmadan çalışmanın özgürlüğüne dikkat çekmiştir. Bu katılımcılar ne devlete ne de bireylere herhangi bir nedenden bağlı ve borçlu olmadan eleştirme gücünü ellerinde tutarak kendi kimliklerini koruduklarına vurgu yapmışlardır.

“Özgüvene sahip oluyorsunuz. Bir sözümün olduğunu hissediyorum. Burda evet bir kadın olarak girişimciyim bu bana ne sunuyor biliyor musun? Ben devleti de eleştirme hakkına da sahip olabilirim. Şu an bulunduğum hükümeti de eleştirme ben bugün burayı kapatırsam ben eleştiremem hükümeti. Mesela bir yerde çalışırsam X partiye oy vermeyen bir insanım ben bir yerde çalışıyorum düşünsene şeyler yapıyorum sosyal medyadan bir şey bir şey yazabilir miyim? Burada özgürüm konuşma hürriyetim var. Bir kimliğim var

bu kimlik adı altında eleştirebilirim yani.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Mesleğiyle güçlü ve kararlı olmayı deneyimlemenin yaşamla ilgili konularda cesur kararlar almayı öğretmektedir. Para kaybetmekten korkmadan yılmadan çalışmanın önemi dile getirilmiştir.

“Güçlü olmayı öğrendim. İnsanlar yirmi beş yaşında üniversiteden mezun olduklarında iş hayatına başladım dedikleri dönem ben sekiz- on yıldır çalışıyordum kıvamındaydım. Günlük hayatta vereceğiniz kararlara yansıyor mesela burayı eğer ben çalışmamış olsaydım daha zor bir kararla açardım. Ama bende çalışıp para kazandığım için en fazla kaybedeceğimiz para. Yıkılmamayı çünkü o kadar fazla kendi başınıza gelmese bile o kadar fazla şey görüyorsunuz ki meslek hayatınızda. E düşmemeyi, düştüyseniz bile aynı anda kalkmayı öğreniyorsunuz.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Katılımcılar kendine ait bir mesleğin bireysel enerji ve yeteneklerini ortaya çıkartma imkânı sunduğunu çalışma yaşamı yolculuğunda kendilerinin başka yeteneklerini de keşfetme olasılığından bahsetmişlerdir.

“Allah’ın bana verdiği gücü, enerjiyi, yeteneği, kabiliyeti ziyan etmemiş oluyorsunuz, kullanıyorsunuz. İnsanın kendini keşfedemediği yönlerinin olduğuna da inanıyorum.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Katılımcıların neredeyse hepsi kendilerine ait bir mesleğin olmasının kendilerini maddi ve manevi güçlendirdiğini dile getirmişlerdir. “Yani maddi ve manevi açıdan doyuruyor insanı.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiyecilik).

Katılımcılara kendine ait bir mesleklerinin olmasının onlara ne ifade ettiği sorularak kadınların meslek sahibi olmayı kent hayatıyla hangi açılardan ilişkilendirdikleri veya ilişkilendirmedikleri, meslek sahibi olmanın gündelik hayatlarına etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Kentte yaşayan kadınlar için meslek sahibi olmak fazlasıyla içselleştirilmiştir ve sıradan bir özellik olarak dile getirilmiştir. Meslek sahibi olmanın girişimci kadınlara sunduğu en önemli fayda maddi özgürlük sayesinde özgür hareket etme imkânı sunması olarak aktarılmıştır. Maddi özgürlükle birlikte girişimci olmanın kendilerine siyasi düşünce ve kimliklerini özgürce yaşama hakkı verdiğine inanmaktadırlar.

Eğitimli olmanın gündelik yaşamda ve iş yaşamında kendine güvenme, işini profesyonel düzeyde yapma, işle ilgili süreçlerin çok yönlü kontrolünü yapmayı sağladığı anlatılmıştır. Eğitimli olmanın çalışma hayatında cesur kararlar almaya, iş kolu değiştirerek farklı alanlara yönelmede motive edici olduğuna vurgu yapılmıştır. Çalışma yaşamında cesur kararlar almanın diğer kişilere rol model olduğu ifadelerle eklenmiştir.

“Tabi işletme hani muhasebeden de eğitim aldım çünkü. Anlıyorum ya da hani birine iş yaptırıyorsunuz ama takip edemeye de bilirsiniz. Şimdi ben hepsinin hesapları yapmayı da biliyorum. İşte pazarlamanın da eğitimini aldım, finansın, işletmenin o yüzden herhangi birisinin girdiğini gördüğüm zaman hiçbir şeyden anlamadığı çok belli oluyor ve o da birine güvenmek zorunda.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Eğitim süreçlerinden sonra diğer bireylerle iletişim kurmanın daha kolay ve rahat olduğu, kendini ifade etme noktasında kendine güvenmenin müşterilerle olumlu ilişki kurmaya destek olduğu ifade edilmiştir.

“İşimi daha iyi yapmamı sağlıyor ve ben öyle insanlar geliyordu ve bence eğitimli olmam burada önemli. Kendimi ifade edebilen biriyim güzel konuşuyorum bu da etkileyici. Hani kafam birçok konuda berrak.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Eğitimli bir kadın olmanın kendisine ekonomik özgürlük, kendi ayaklarının üzerinde durmayı sağladığı için rahat bir yaşam sürdüğünü eğer eğitimi olmasaydı ailesinin yanında bağımlı bir yaşama mahkûm olacağına vurgu yapılmıştır.

“Düşünemiyorum eğer üniversiteye gitmeseydim ne olurdu. Evlenip yani beni evlendirmeye çalışıyorlardı. Okuduğum için rahat bir hayatım var yani o olanağı açtı bana. Yoksa bir ev kızı olup, muhteremin kızı olup evde dizlerinin üzerine oturup bugünkü maddi gücümü elde edemezdim.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Eğitim, öğretim hayatının bir parçası olmanın girişimci kadınların çocuklarına ve çevrelerine rol model olmak bağlamında katkı sunduğu ifadeler arasındadır.

“Ben sırf çocuklarıma örnek olsun diye bile okumak istedim. Çünkü hani insan yaptıklarıyla örnektir aslında. Söyledikleriyle değil de daha çok. Eğitimli olmak hani bilmem bana özellikle kattığı bir şey mutlaka bir şeyler katmıştır da böyle hayatın içinde geçiyorlar çok farkında değilim. Ama dediğim gibi çocuklar mesela benim diplomamı falan görünce çok sevinmiştiler. Bende sevindim, iyi oldu.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Eğitimli olmanın iş ve kariyer olanakları sunmadığını bu nedenle farklı bir iş kolunda çalışıldığı, eğitim süreçlerinde bireylerin teknik bilgiyle donatıldığı ifade edilmiştir.

“Kadına ya da erkeğe de çok sunmuyor. Şu anda eğitimli olmanın çok avantajının kaldığını da düşünmüyorum. Yani iş bulma, iş yapma konusunda. Eğitimli olmanın insana faydası teknik bilgiyi pratik hayatta uygulayabilmek yani o günlük hayatımıza aktarıyoruz eğitimi aldığımız yıllarda eğitimi aldığımız şeyleri. Onun dışında eğitimin en çok katkısı olması işte şeydir insanın kendi ayağı üzerinde durmayı öğrenmesi, birey olmayı öğreniyoruz.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Eğitimin uzun yıllar sürmesine rağmen bireylere önemli bir katkı sunmadığını düşünen katılımcı diplomanın iş piyasalarında önemli olduğunu dile getirmiştir.

“Tabi sağlıyor şu dönemde ülkemizde okumayana pek bir şey gösterilmediği ne mezunusun diye soruyor sana. En basit çalışmaya tezgahçılık bile olsa sana mezuniyet soruyorlar yani o yüzden önemli. Başka bir katkısı var mı bana göre yok. Sadece hayatımızdan bilmem kaç sene alınıyor. Diplomaya değer var ne diyim.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Girişimci kadınlar aldıkları eğitimin vermiş olduğu güvenden cesaret alarak girişimci olduklarını, eğitimleriyle işlerinin mali kontrolü sağladıklarını, ticari alışverişi, bakış açılarında farklılık, iletişim becerilerinin gelişmesi gibi özellikleri kazandıklarını ifade etmişlerdir.

“Bir yerden hepimiz destek oluyoruz ama onu kontrol edebilme açısından falan tabi iş planını yapabilme ne yapıyorum neredeyim, tabi çok faydası oldu işletme eğitiminin.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

“Bilgili olmak iyi bir şey, bütün her şeye de bakarsanız benim buradaki bu gelişmem bir önceki iş hayatımdaki bilgilerden geliyor, o bilgileri aldığım eğitimlerden geliyor.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Katılımcıların bir kısmı için aldığı eğitimle yaptığı işle ilişkilendirerek teknik bilgisinin arttığını çizimlerini daha profesyonel biçimde yaptığını dile getirmiştir.

“Yani çizim yaparken sadece. Onu yaparken daha rahat ve daha bilerek yapıyorum. Onun dışında okudum harika bir satış yapıyorum öyle bir şey yok yani. Bence pek bir katkısı yok yani. Esnaf için belki. Ama tabi ki de dil bilmek tabi ama onu da dışarıda geliştiren insanlar var pek bir şey diyemeyeceğim.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

Eğitilmiş olmanın toplumsal ilişkilerde kaynak kapatıcı olduğu, diğer kişilerin yetersizliğinin eğitilmiş bireylerle iletişimde zorluklara neden olduğu aktarılmıştır. “Tersine herhalde. Kaynak kapatıcı olmuş olabilir. Bir tane çocuk bana dedi ki dükkâna gelen “Türkçeniz sizin çok değişik” dedi.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kırtasiye). Eğitilmiş olmak kadınlara maddi özgürlük sağladığı gibi işlerini yönetme süreçlerinde de kadınlara rehberlik etmektedir. Ancak Türkiye’de eğitimin bireylere özellikle kariyer fırsatı sunmadığını, iş piyasalarında aranan vasıf olması nedeniyle önemli olduğuna vurgu yapılmıştır.

Girişimci kadınların çalıştıkları iş kollarını tercih etme nedenleri, bu alanda çalışmaya başlama kararını etkileyen faktörler, işleriyle ilgili teknik, ekonomik zorluklarda desteğin olup olmaması kentin iş imkânlarının kadınlarının istihdamındaki rolü açısından ele alınmıştır.

Bazı katılımcılar annelerinin gündelik yaşam biçimlerinden ve alışkanlıklarından etkilenecek onları rol model aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Tabi şimdi ben sana açıkça söyleyeyim ben annemden şey yaptım. Annem yemek yapıyordu çok ilgimi çekti, bende bunun mesleğini okudum. Çok da hoşuma gidiyor açıkçası.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Bazı katılımcılarsa tamamen kendi ilgi alanlarına yöneldiğini söyleyerek anlatısına başlamıştır kimisi de erken yaşlarda çalışmaya başladığı iş kolundaki pratik bilgilerin tamamına sahip olduğu iş kolunda işyeri açmayı tercih ettiğini anlatmıştır.

“On üç yaşında çalışmaya başladım. O zaman perde işi ile uğraşan bir komşumuz vardı gir bari orada mesleğin olsun. Tabi bilmiyoruz hiç daha iğne tutmuş birisi değilim.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Katılımcıların çoğu çalıştıkları sektör hakkında daha önceden bir bilgiye ve fikre sahip olmasa da hayal ettikleri, ilgi duydukları iş kollarına yöneldiklerini ifade etmişler. Bir katılımcının ifadesinde belirttiği gibi “Hiç yoktu. Tam olarak kervan yolda dizildi derler ya” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya) çalışma hayatının içinde deneyimleri arttıkça yaptıkları işe hâkim olmayı öğrendiğini söylemiştir.

Araştırma katılımcılarının anlatılarında iş kurmak için tercih ettikleri bölge ve faaliyet gösterdikleri sektöre bağlı müşteri kitle beklentisi ve çeşitliliği birbirinden farklılık göstermektedir. Girişimci kadınların genelinin müşteri beklentisini öncelikle kendi arkadaş çevreleri, işyerinin kurulduğu bölgenin ve bu bölgeye yakın semtlerin sakinleri oluşturmaktadır. Turistik semtlerdeki işyeri sahibi kadınlar öncelikle yabancı turistleri sonra yerlileri müşterileri olarak beklediklerini aktarmıştır.

“Bu çevredeki, çevredeki derken birçok yerden insanlar buraya geldiği için sadece Ümraniye insanı değil. Daha böyle çoğu yerden çoğu semtten gelindiği için kumaş olarak kumaşçı sokağı, kumaşçılar sokağı bilindiği için yani hedef kitlesi Ümraniye’nin dışıydı.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Girişimci kadınların iş kurdukları sektörlerden bazıları ürünlerini yurtdışından satın almaları, müşteriye doğrudan sipariş yöntemiyle hizmet vermelerinin maliyetleri yükselttiğini bu nedenler satışları doğrudan yüksek gelir grubuna yönelik olduğunu söylemişlerdir.

“Ülke standardına göre de bir gülün fiyatı şu anda 60 lira. Şimdi bunu alabilecek maalesef maalesef makas hep Türkiye’de açıldığı için. E insanlarda belli. O yüzden biraz daha en yüksek gelir gurubuna dahil insanları kitle olarak seçtik ve öyle oldu.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Müşterilerinin kimler olacağı üzerine özellikle bir hedef kitle belirlemeyen katılımcılarsa yaş, cinsiyet, beden, alım gücü, beslenme alışkanlığı vb. unsurları göz önüne almadan kendi tercih ettikleri konsepte bağlı ürün çeşitliğini belirleyerek faaliyetlerine devam ettiklerini anlatmışlardır.

“Herkes olabilir. Kadında olabilir, erkekte olabilir, transta olabilir. Daha çok festivallik şeyler de yapıyordum, kostüm gibi gençlerin festivalde giyebileceği, işte orta yaşlı kadınlar için daha çok büstiyerler falan. Böyle bir yaş ortalaması da belirlemedim kendime. Zaten yaparken de belirli öyle bir standardın içinde durmuyorum.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

İstanbul ilinin mimari ve kültürel mirasına bağlı mahallelerinde işyeri açan girişimci kadınların müşteri beklentisi ise “kafasının keyfini dinlemeye gelen” bireylerden olmasını ümit ettiklerini anlatmışlardır.

“Burası İstanbul dan birazcık şeyden sıkılmış kafasının keyfini dinlemeye gelen gerçekten de keyif yapmaya gelen insanların yeri.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcıların hepsi çalıştıkları iş koluyla ilgili teknik, ekonomik veya pazarlama vb. konularda karşılaştıkları sorunları öncelikle kendilerinin çözmeye çalıştığını anlatmıştır. “Kendim alırım. Hani belirler alırım ama şunu şöyle yapayım bunu böyle yapayım kendi işimle ilgili özellikle sormam. Düşünürüm kendim biraz cesaret varsa giriyorum ilerlemek istiyorsan da cesaret şart.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Kendilerinin çözemediği sorunlar olduğunda arkadaşlarından, ailelerinden veya müşterilerinden destek aldıklarını dile getirenler de olmuştur.

“Danışıyorum kardeşim, eşim yakınımdaykilerle danışıyorum ben öncelikle. O işin profesyoneli bir arkadaşım varsa ona danışıyorum. Kendim almıyorum, tek başına hiçbir zaman almam yani öyle biri değilim.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcıların çoğu işleriyle ilgili reklam konusunda profesyonel destek almaları gerektiğini düşünmelerine rağmen bu hizmetlerin pahalı olduğunu ayrıca kalıcı bir etki yaratmadıklarından dolayı tercih etmemektedirler.

“Bunun için profesyonel şirketler var. Yani bir dönem aldım e sonra bıraktım. Reklam olarak aldım. Kendim reklam vererek hallediyorum. Instagram’dan parayla reklam veriyorum. Influzır tarzı deniyor onlar daha çok hani nasıl diyim sayfasında yayınlanıyor, senin reklamını yapıyor, karşılığında ürün

alıyor falan filan ama kalıcı olmuyor açıkçası.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Katılımcılar maddi açıdan zorluk çektikleri dönemlerde kendi tasarruflarına yönelmekte, daha sonra aileye ve yakın çevreden destek istediklerini anlatmışlardır. Finans kurumları yüksek faizler nedeniyle tercih edilmemektedir.

“Yani ekonomik açıdan bir şeye ihtiyacım olsa bankaya gitmem. KOSGEB falan filan olsa belki olurdu ama. Bankalar faizli işliyor, onlarla uğraşmam. Yapabiliyorsam kendim yaparım. Yapamıyorsam da aileden vs. geri ödemek şartıyla bir destek alırım. Kayıinvalidemden alırım. Akıl açısından da ablama sorarım. Liseden tanıdığım bir arkadaşım çok girişimci fazla çevresi var. Eşime de sorarım.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Girişimci kadınların geneli yaptıkları işi kendilerinden daha iyi kimsenin bilemeyeceğini bu nedenle hiç kimseden destek almadıklarını ifade etmişlerdir. Kimi girişimciler fikir edinmek için ailesine, müşterilerine, çalışanlarına danıştığını söylemiş olsa da çalışma hayatı boyunca elde edinilen deneyimlerin rehberliğinde karar alma süreçlerini kendilerinin yönettiğine vurgu yapmışlardır.

Araştırmanın önemli sorunsallarından biri KOSGEB hibelerinin ve Yerel Yönetimlerin ücretsiz verdiği meslek edindirme kurslarının kadınların istihdamında etkili rol oynayıp oynamadığı üzerinedir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılardan bir tanesi KOSGEB hibelerinden faydalanmayı başarmıştır. Katılımcıların anlatıları devlete ve diğer kamu kuruluşlarına istihdam yaratma konusunda güven ve inanç duyulmadığı üzerinedir. Bu desteklerin kadınlara iş olanağı yarattığına inananlarsa kendilerinin böyle bir imkânla iş kurmadıklarını ancak başkaları için ümitli oldukları yönünde düşüncelerini bildirmişlerdir.

Araştırma katılımcıları kendi sermayeleri ve yakınlarından aldıkları maddi desteklerle işyeri açtığı için devlet kurumlarının desteğiyle işyeri açmanın mümkün olmadığını düşünmektedirler.

“Çevremde oradan buradan para alan hiçbir kadın göremedim. İnşallah birileri alıyordur. İnşallah da işe yarıyordur. Ben daha hiç görmedim, bu sokakta da var 4-5 kişi onlar da başvurmuş. Aldınız mı yok, aldınız mı yok. Yani

bilmiyorum inşallah alanlar vardır.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazı katılımcılar destek ve hibelerin kuruluş sermayesi olmayan bireylere özellikle gençlere iş fırsatı yaratacağına ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır.

“Ee oluyordur tabi hiç şeysiz olan insanlara. Aynı Yapı Kredinin bize faydalandırdığı şey genç müteşebbisler fonundan faydalandırmışlardı. O fon genç müteşebbisler hiç unutmam. Bu da öyledir kadın girişimcilere destek. Muhakkak gerekli ki bir altyapı oluşsun. Yoksa nasıl ilerleyecek. Ben devletten bir şey görmediğim için ben ölçü değilim.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Yerel yönetimlerle ilgili anlatılarda 3 kişinin yaşadıkları bölgedeki yerel yönetimin açtığı mesleki ve beceri kursuna gittiği görülmüştür. Katılımcılardan biri 1992 yılından beri bu kurslara devam ettiğini el sanatlarıyla ilgili açılan eğitimlerin tamamını aldığı gibi kurslarda yapılan ürünlerin satışıyla ilgili festivallerde de görev yaptığını dile getirmiştir.

“Beyoğlu Belediyesi kendi bünyesinde bir atölye kurdu. İşkur’la çalışıyor İşkur mesela diyor ki “hiç dikiş bilmeyen kadınlara makine öğret, biz günlük saat başına para vereceğiz o kadınlara ondan sonra onları işe yerleştireceğiz” tekstilde kadın lazım çünkü ve Beyoğlu Belediyesi makineleri aldı, sistemi kurdu kadınlara orada ders veriyor. Ücretsiz ders veriyor. İşkur onlara para veriyor kadınlara ve işe yerleştiriyor. Artı porselen ve seramik çalışmaları falan var bunları da kooperatif adı altında toplayacak. Kooperatifleştirecek kadınları yani.” (55 yaşında, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları).

Diğer iki katılımcıysa eğitimlere kısa süreli gittiklerini kurstan yeterli verim alamadıklarını aktarmışlardır. “Valla ben İsmek’e gitmiştim. Orada bir dolu dallar vardı, benim aklımda hep kuaförlük vardı ben kuaförlük dalına girdim. Orada da iki ay gitmeme rağmen orada ancak fön çekmeyi öğrenebildim.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Belediyelerin açmış olduğu mesleki beceri kurslarına katılan katılımcılar eğitimini aldığı meslek alanında işyeri açarak çalışmaya başladıklarını ve kendi bölgelerinde diğer kişilere rol model olmaktan mutluluk duyduklarını anlatmışlardır. “O

cadde hep vardı. Ama burada böyle bir yer yoktu. Yani ben açtım mesela akabinde mahallemizden bir çocukta caddede tuttu açtı aynı hemen hemen şü şeyleri seramikleri falan. Hazır ürünler ama “abla sen bizi teşvik ettin, hiç aklımızda yokken açtık” diyorlar.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

İşini kendi kuran katılımcılara girişimcilik faaliyetlerinin kadınlara iş fırsatı sunup sunmadığı da sorulmuştur. Bu soru ile katılımcıların yaptığı işi kendilerine meslek olarak seçip seçmedikleri, kendilerini istihdamın bir parçası olarak görüp görmediklerini ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Katılımcılar girişimcilik faaliyetlerinin kadınlara iş fırsatı yarattığı ve meslek sahibi ettiği yönünde düşüncelerini aktarmışlardır. “Yani ediyor evet. Yani mesela ön tarafta abla var yemek yapıyor. Gayet güzel bir şey. Yemekçi var ön tarafta var, karşıda var, orada var. Yani mesela abla senelerdir bu işi yapıyor, çoluk çocuğunu büyötmüş okutmuş falan.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Girişimciliğin kadınlara iş fırsatı sunduğunu düşünen katılımcılar bu faaliyetlerin sermayesi olan bireylere meslek edinme olanağı sunduğunu söylemiştir. “Ya bu elindeki sermayeyle ilgili. Ya bir de çok zaman tabi.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Kadın istihdamında kamu kurum ve kuruluşlarının hibelerinin, mesleki eğitimlerinin etkili olduğunu ancak girişimciliğe niyetlenen bireylerin kendi ekonomik sermayelerinin güçlü olmasının daha önemli bir kaldıraç olduğu görölmüştür.

5.3. Girişimcilik Kimin İşi?

Girişimci kadınlardan bazıları erkek girişimcilerin iş için her mekâna gitmelerinin kadınlara göre daha rahat olduğunu anlatmışlardır. İş için kendilerinin de bu yerlere gitmek gerekirse gidebileceklerini ancak erkekler gibi alışveriş, pazarlık konularında güçlü olamayacaklarını dile getirmişlerdir. Erkeklerin kadınlara göre daha uzun saatler çalışabileceğini kadınların gece çalışmalarının güvenli olmadığına vurgu yapılmıştır.

“Erkeğin daha çok avantajlı olduğunu düşünüyorum, kadının değil. Çünkü her yere girebiliyor. Biz kadınlar biraz daha şöyle kocaman bir iş hanına beni koyamazsınız. Girsem bile her şeyi kabul ederim evet evet derim çıkarım yani.

Erkekler belki hani girme çıkma konusunda, gece gündüz çalışma konusunda daha avantajlılar Kadınlarında şöyle bir avantajı var daha hırslıyız, daha güçlüyüz, daha üretiyoruz, daha mantıklıyız, daha sağlam düşünüyoruz.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Katılımcılar tarafından resmî kurumlarda erkeklere öncelik verildiği kendilerinin bekletildiği aktarılmıştır. Erkeklerin kadınlara nispeten daha girişken tavırları benimsediğini kadınların daha çekingen olduğu dile getirilmiştir.

“Belediyeye bile gittiğinizde ya da bir elektrik idaresine vs. daha kolay oluyor işler. Kadın olduğunuz zaman sizi sallıyorlar, bekletiyorlar falan. O benim çok sinirlerimi bozuyor işte burada ikinci plan muamelesi görüyorsunuz yani gittiğiniz yerlerde.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

İstanbul’da gelir düzeyi düşük semtlerde kadın olarak girişimci olmanın zor olduğu dile getirilmiş olup kendi çalıştığı semt büyük şehir içinde mahalle kültürü olan güvenli bir mekân olarak tanımlanmıştır.

“Erkek daha cabbar bu konuda. Kadınlar biraz daha geri duruyor da. Yani kadın olarak yaşamak zaten zor biliyorsun. Hele ki İstanbul’da her türlü insan yaşadığı için. Hani bizim burası evet küçük mahalle kültürüyle büyümüş metropol bir yer. Şimdi daha varoş yerlerde kadın girişimci olmakta zor.” (55 yaş, evli, 8 aydır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Girişimci kadınlardan kimileri girişimci olarak kadınları daha başarılı ve daha yetenekli bireyler olarak değerlendirmiştir. Kadınların erkeklerden haklar ve özgürlükler noktasında eşit olmadığı düşüncesinde olan katılımcılar buna rağmen kadınların yenilikçi ve daha azimli olduklarına vurgu yapmışlardır.

“Ya erkeklerin biz bazen beyin yükü daha çok yapıyoruz, onların beden üzerine de çalıştıkları işler oluyor. Dolayısıyla ben bir kadının bir erkekle birçok konuda eşit olduğunu düşünmüyorum. Güç olarak bir kere düşünmüyorum. Şartlar da özgürlük olarak bir kere eşit olduğumuzu düşünmüyorum. Onun dışında yani zekâ olarak bizim fazlamız var. Bizler daha avantajlıyız tabi ki. Bayan bayanla daha iyi bence ya da bayanların taleplerini daha iyi bildiğimiz için ama ne olursa olsun bunun bayan ya da erkeği yok para parayı çekiyor.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, faaliyet alanı, butik).

Katılımcılardan girişimcilik faaliyetlerinde erkeklerin ticarete daha kar odaklı baktıklarını kendilerinin parayla ilgili konularda daha duygusal kararlar aldığını anlatanlar olmuştur.

“Erkekler daha çok ticari daha çok para daha düzler yani buradaki erkek esnafa konuştuğumuz zaman saçmalamayın ya öyle yapmayın şöyle verin daha para. Biz böyle daha duygusal kadın yaradılışı daha duygusal bakıyosun. Biz ticarete çok sonradan girdiğimiz için bir de amaç değil araç olarak parayı da kullandığımız için şey yapmıyoruz erkek girişimciler daha doğru yönlendiriyorlar aslında. Gelip bize arada kızıyorlar.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazılarıysa kadınların hane içi sorumluluk yükünün ağırlığından ve girişimcilik faaliyetlerini yürütürken ciddiye alınmak için erkek gibi kadın olmanın gerektiğine vurgu yapmıştır.

“Kadın olunca biraz daha zor, işte alışverişi var, osu var, busu var, çocuklar var. Ya erkek erkek işe gidiyor geliyor ve bitiyor. Kadının sorumluluğu daha fazla oluyor. Bir sorun yaşadığınızda karşınızdaki kişi sizi kadın gördüğü için daha pasif görüyor. Karşısında erkek olsa aynı tutumu sergileyemiyor. Tabi ki erkek olarak bir iş yapmak her zaman daha kolay, burası kesin. Ama kadınsanız ve girişimciyseniz de kesinlikle erkek gibi kadın olmanız gerekiyor.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetlerinin kadınlara mı erkeklere mi daha uygun olup olmadığı konusunda girişimci kadınlardan kimisi de sermayesi, girişimcilik ruhu olan her bireyin bu işi yapabileceğini vurgulayan ifadeler kullanmışlardır.

“Bence burada çok cinsiyet ayrımı yapmak doğru değil gibi geliyor. Yani eğer bir insanın ruhu girişimciyse ve bu anlamda inançlıysa, kadın ya da erkek fark etmiyor ki. Çünkü girişimci kadınlığa has bir şey değil ki. Bence zekâsı olan ve zekâ ve cesareti olan herkes bunu yapabilir. Bakın parası olsun ya da olmasın fark etmez. Bir insan bir şeyi kafasına koyduysa ve zekâsı da varsa doğru stratejiyle zaten amacına ulaşır.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetleriyle ilgili; cesaretli, meraklı, yeniliğe açık, istekli olan her bireyin yapabileceği işler olduğu konusunda birbirine benzer ifadeler kullanılmış olursa da cinsiyetçi iş bölümüyle ilgili anlatılar da dile getirilmiştir. Erkeğin fiziksel gücü, kadının estetik bakış açısı, yemek işlerinin kadınlara daha uygun olduğuna yönelik düşüncelerini dile getirilmiştir. “Kadında erkeğin de de yapabileceği erkeğin beden gücüyle daha rahat yaptığı kadının da estetik gözüyle daha farklı bir hal kattığı bir iş aslında.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Yapılan işin kime daha uygun olduğu üzerine düşünceler tedarikçilerle yaşanan deneyimler üzerinden cevaplanmıştır. Girişimci kadınlar toptancı ve perakendeci işyerlerinin bulunduğu mekânların kendi çalışma bölgelerine göre farklı bir kültürün olduğunu bu mekânlara tek başına gittiklerinde ciddiye alınmadıklarını aktarmışlardır. Araştırmanın katılımcılarından eril tahakküme maruz kalanlardan bazıları ticari alışverişlerin yapıldığı bu yerlere yakını olan erkeklerle gitmeyi tercih ettiklerini dile getirmişlerdir.

“Böyle bir ayırım yapmıyorum. Aslında Eminönü gibi bir alışveriş yaptığınız yerlerin çok erkek olduğu yerlerse erkeklere uygun tabi ki. Erkek arkadaşım la gidiyoruz bazen Eminönü’ne malzeme almaya ona olan tavırları ile beni tek başına gördüklerinde ki bana olan tavırları çok başka. O daha rahat alışveriş yapıyor, daha uyguna yapıyor. Bana destek için geliyor. Onu yanımda gördüklerinde mesela “buyurun efendim diye kapıda karşılayıp” sanki onsuz ben bir hiçmişim gibi yani. Siz gittiğinizde de “evet ne alacaktınız? ondan yok” diyor bazen işte “O şu kadar para” şey yapıyor.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Faaliyet alanının erkeklerle özdeşleştirilen işlerden olması nedeniyle müşterileri tarafından dikkate alınmadıkları ya da görmezden gelindikleri üzerine paylaşımlar olmuştur.

“Zaten ilk önce beyaz eşya diyince insanların aklına direk erkekler geliyor ya, mesela beni hiç dikkate almıyorlardı. Ondan sonra erkek kardeşim hemen, anlıyorduk biz şey yaptığını falan. Ondan sonra zaman içinde, hala bile mesela elektronik bir şey olduğu zaman bana sormayabilirler. Beni es geçebiliyorlar.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Girişimci kadınların neredeyse hepsi malzeme alımını doğrudan kendilerinin yaptığını söylemişlerdir. Ancak kendilerine ait bir aracı olmayanlar ya da araç kullanamayanlar aile yakınlarından destek aldıklarını aktarmışlardır.

“Araçtan dolayı yine erkek kardeşimle gidiyorum. Ya da işte toptancıma yazıyorum o getiriyor. Hiç o konuda mal almaya gidiyorum işte çok sıkışıyorum hiç öyle bir sorunum yok. Merter’e de yine karşıya erkek kardeşimle.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Kadınların yaşadığı bir diğer zorluk da satın alacakları ürün fiyatlarının yüksek olması, toptancılarla pazarlık yapacak bilgi ve deneyimden yoksun olma, yaptığı işle ilgili ürün tedarikinde yeterli fiyat bilgisine sahip olunmadığı için satın aldığı ürünlere ederinden fazla ücretler ödeme konularıdır.

“Biz o zaman en başında ödeme zorlukları. Bir pazarlık yapıyorsun, ortağım ilk kez gittiğinde pazarlığa ağlamış. Ağlatmış adam. Yani öyle, yirmi sekiz-yirmi dokuz yaşındasın tabi canım öyle ödersin böyle ödersin diye.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

“Organizasyonla ilgili olanların çoğunu karşıdan Eminönü’nden aldım ama çok büyük kazıklandım. Sonra buraya geldiğimde baktım ki burada daha uyguna bulabileceğim yerler var. Sonra karşıya gitmekten vazgeçtim. İşte hani eskidendi o karşıya gidip uygun almak. Bunların hepsi işin içine girince öğreniyorsunuz. Bu işi yeni yapacağınız için çok güzel kazıklanıyorsunuz.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazı çalışma alanlarında kullanılan ürünlerin fiyatlarının yüksek olması katılımcıların satın alma gücünü zorladığı yönündedir. “Çok pahalı hayatım bir küçücük boya 1000 TL ye yaklaştı ve onları çok iyi koruyorum.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Malzeme alışverişine yürüme gidilen zamanlarda toplu ürün satın alındığında ürünleri taşımakta güçlük çekilmektedir. “En zoru da böyle toplu alışverişe gittiğinizde aldığınız şeyleri taşıyamıyorsunuz ya o çok büyük bir sıkıntı. E şuradan şuraya götürmek için dünyanın parasını istiyor insanlar sizden. Boyun fıtığım, bel fıtığım, sırtımda fıtıklarım var.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Ürün almaya gittiklerinde toptancıların kendilerine ihtiyacı olmayan ürünleri de satmak için çaba sarf ettiklerini özellikle bilmedikleri ürünlerin pazarlığında satıcılar tarafından yanıltıldıklarına vurgu yapmışlardır.

“Valla her ürünü sana satmaya çalışıyorlar. Bilmediğin bir ürünse. Yani yoksa aynı ürünü alıyorsan hiç sorun olmuyor ama çok güzel kafalamaya çalışıyorlar seni.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, faaliyet alanı, tuhafiyecilik).

Türkiye’den temin edilemeyen ürünlerin yurt dışından satın alınması nedeniyle ürünün kendilerine ulaşmasını bekleme süreci zorluklardan biri olarak ifade edilmiştir. “Sadece yurt dışından aldığımız bir fermuar var onu da bekliyoruz zaman olarak kargo ile geliyor.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, faaliyet alanı, deri işleri tasarımı).

Girişimci kadınlar içinde bulundukları ekonomik koşullara göre nakit, hesap kartı, kredi kartı, çek aracılığıyla bazen de açık hesap yöntemleri aracılığıyla ödemelerini yaptıklarını aktarmışlardır. “Genelde param kadar alıyorum. Ama bazen de çok beğeniyorum “al abla verirsin” diyorlar beni borca sokuyorlar. Sonra gittiğimde ödüyorum. Nakit ödeme yapıyorum, kart kullanmıyorum.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, terzi).

Malzeme tedarikinde girişimci kadınlar kriz koşulları nedeniyle ticari alışverişlerini TL üzerinde yapmaya dikkat ettiklerine vurgu yapmışlardır. “Kredi kartı, nakit. TL., yuro ile kahve aldık ondan dilim yandı o kur uçtu, uçtu, uçtu sonra biz o borcu ödeyene kadar canımız çıktı.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, faaliyet alanı, kafeterya).

Ticari faaliyetlerle uğraşmak ekonomik açıdan risklerin etkili olduğu piyasalarda işyerine doğrudan gelen malzemeyi almak yerine doğrudan malzemenin pazarlandığı alanlara gitmenin ürün çeşitliliğini görmek ve pazarlık açısından daha karlı olduğu üzerine deneyimler paylaşılmıştır.

“Bazen toptancılar geliyor, bazen haftada bir bazen ayda bir onlardan da alıyoruz. Toptancıların gelmesi daha avantajlı, rahat ama sen de gidiyorsun orada malını seçiyorsun mesela daha çok kişi ile fiyat araştırması yapabiliyorsun. Piyasayı daha çok didikleme çalışıyorsun.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, faaliyet alanı, tuhafiyecilik).

Girişimci kadınlar işlerini için malzeme tedarikinde tercih ettikleri mekânlar faaliyet gösterdikleri iş koluna bağılı sektörlerden işyerine yakın olan yerlerdir. Yeme içme üzerine çalışanlar zincir marketlerden alışveriş yaparken özel üretim ya da butik üzerine satış yapanlar işyerlerine yakın olan toptancılardan alışveriş yaptıklarını ifade etmişlerdir. “Zincir marketlerden alışveriş yapıyorum.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Araştırmanın yapıldığı semtlerde girişimcilik yapan kadınların işyerlerinin konumu toptancılara yakın olanlar malzeme alışverişini yaptıkları mekânlara yürüme gitmeyi tercih ettiklerini anlatmışlardır. Bu imkânlara sahip olmayanlar ya da İstanbul trafiğine katlanmak istemeyenler raylı sistem veya deniz yoluyla yapılan toplu taşıma olanaklarından faydalandıklarını aktarmışlardır. “Yürüyerek gidip geliyorum. Çok yüklü bir şey olmuyor. Çok yüklü bir şey alırsam da sağ olsunlar bırakıyorlar.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

İşyerleri ve toptancılar arası mesafenin fazla olduğu yerlere kendi aracıyla veya yakınlarının aracıyla gidenler olduğu gibi toplu taşıma araçlarını tercih edenler de vardır. Katılımcıların geneli yürüme gidecekleri yerleri tercih etmektedirler.

“İstanbul’da bir yerden bir yere arabayla gitmek çok mümkün olmadığı için taksi olsa taksiye binerim. Onun dışında vapurla karşıya geçip oradan da otobüse binip geçiyorum. Burada aşağıda inip tünelle yukarı çıkıp buradan geliyorum mesela.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

İşlerin devamlılığını sağlamak için malzeme tedariki zorunlu bir ihtiyaçtır. Girişimcilik faaliyetleri için malzeme alışverişinde işyeri sahiplerinin daha çok erkekler olduğu ancak bazı iş kollarında kadın satıcılara da rastlandığı bilgisi paylaşılmıştır. “Makineciler olarak bakarsanız tabi ki erkekler ama kumaşçıların yarısı erkek yarısı kadın.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Girişimcilik faaliyetlerinin yürütülmesinde ticari alışverişlerin yoğun olduğu bölgelerin erkek egemen bir yapıya sahip olduğu kadın girişimcilerin alışveriş yaparken ciddiye alınmadığı yer verilen ifadelerdendir. Ticari faaliyetlerinde kullanacakları ürünlerin alımında girişimci kadınlara ürünün ne olduğunu bilip bilmediğinin sorulduğu, fiziksel görünüşleri üzerinden değerlendirilerek kendilerine

fıyat verildiği ve kendilerinin ciddiye alınmadığı hissine en fazla kapıldıkları mekânların bu yerler olduğu anlatılmıştır.

“Ben bu işe girdiğimde Çemberlitaş erkek hegemonyası olan bir iş ve kesinlikle sana bakmıyorlar bile. Bir şey almaya geri zekâlı muamelesi yapıyorlar. Sen ne yapacaksın ki gibi. Hep böyle bir üstten bakış şey fakat zaman içinde bunu yapanlar arttıkça. Normalde malzeme alırken bile hep aşağılanarak alıyordum ben, hani bunu neye yaradığını biliyor musun ki sen gibi başlıyordu konuşma. şimdi ama şöyle bir şey oldu mesela benim kaç tane öğrencim var onlarda gidiyor alıyor, herkes böyle bir sektör oldu. Ben girdiğimde daha azdık ama şimdi artık çok dolayısıyla onlarda artık kabul etmeye mecbur kaldılar. Mecbur kaldılar kabul etmeye öyle söyleyeyim. Artık onun için aramız daha iyi ama deseniz ki on iki- on üç sene önce yani bayağı sıkıntı yaşadım.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Bu yerlerde ürünlerin üzerine fiyat yazılmadığı satıcıların müşterilere fiyat verme konusunda keyfi davranıldığından bahsedilmiştir.

“Pazardaki durumdan hiçbir şikâyetim yok, ama Eminönü öyle bir yer değil. Hepsi erkek çoğu zaman çok kaale alınmadığım zamanlarda oluyor kafalarına göre fiyat veriyorlar. Orada hiçbir şeyin gerçek fiyatını görmüyorsunuz. Paketin üzerinde bir fiyat görmüyorsunuz. Eğer toptan bir şey almaya kalkıyorsanız başınıza her şey gelebilir ya çok para ödersiniz ya da ucuza alırsınız falan. Oradaki erkekler de kadınları çok kale alıp, öyle ciddiye alıp doğru iletişim kurmadığı için sen çalışan olsan da atölyen dükkânın olsa da esnafta olsan onun gibi böyle çok da fark etmiyor. Sadece tipe bakıp öyle karar veriyorlar. Her şeyi bulabildiğin yer ama en sıkıntılı en sıkıcısı şey Eminönü.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Bir katılımcı çalıştığı sektörün kadınlara yönelik ürünler üzerine olmasına rağmen toptancıların erkek olduğunu bu yerlere erkek kardeşiyle gittiğini anlatmıştır. Tedarikçilerle ilişkiler iyi olsa ve kendisine kardeş gözüyle bakılrsa da tek başına bir depodan alışverişe gitmeyi tercih etmeyeceğini dile getirmiştir.

“Erkek kardeşim olduğu için bana da bir kardeş gözüyle bakılıyor. Çok fazla bir şeyim yok. Ben onlara abi diyorum ürün seçiyorum. Erkek kardeşim

olmasaydı o depoya girerken bile tırsardım, kesinlikle tek gitmezdim. Yani gidemezdim herhalde. Muhakkak yine biriyle girerdim ya da isterdim getirtirdim. Çok gideceğimi düşünmüyorum yani. (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Zamanla iş hacminin büyümesi, bu bölgelerde kadın girişimci sayısının artması, sürekli iletişim gibi nedenler erkek tedarikçilere ticari alışverişlerde girişimci kadınları kabullenmelerine neden olmuştur. Yine de kadın girişimciler erkek tedarikçilerle mesafeli ilişkiler kurduğunu özellikle pazarlık esnasında kendi kimliğinden sıyrılarak daha eril ifadelerle alışveriş yapıldığı aktarılmıştır.

“Daha hiç kadın yok tedarikçi olmuyor. Olmuyor dediğim gibi çünkü kendimce sınırları koyduğum için biraz acımasızca pata küte pazarlıkta yapmanız gerekiyor, yapıyorsunuz. Onu öğretiyor hayat size hayat ama ne oluyor bu işi daha naifçe kadın kalarak yapmak isterdik o ayrı. Ne gerek var bizi böyle herif herif hallere sokuyorsunuz demeye geliyor ama başka türlü anlayacakları yok. Ya birde öbür türlü davransanız mevzular uğraşılmaz, baş edilmez, çekilmez.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Ümraniye bölgesinde kadın girişimcilerin yoğun olmasının ilişkileri daha güvenilir kıldığını aktaran bazı katılımcılar toptancılarla ilişkilerinde zorluklar yaşamadıklarını aktarmışlardır. “Ümraniye çevresi zaten tamamen kadınların esnafçılığı ile dönen bir ortam. Bunu biliyorlar, yok bir sıkıntı olmuyor. Gayet memnunuz. Zaten senelerdir tanıyoruz hepsini.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Girişimci kadınlardan tedarikçiler tarafından kibar karşılandığını aktaranlar da olmuştur. Kadın müşterilerle iletişimde nezaket kurallarına önem gösteren tedarikçilerin de müşteri kitlesinin kadınlardan oluştuğunu bu nedenle aralarında ortak bir dil geliştiği ve alışveriş ilişkilerinin karşılıklı anlaşmaya dayalı kurulduğu ifade edilmiştir.

“Bir kere kadın olduğumuz için daha kibar davranıyorlar. İşin ilk kısmından başlıyım. Ortaklarımızla gittiğimizde hep şöyle karşılaştık daha kibar bir tavırla karşılaştık. Esimle gittiğimizde de öyle. Bir de gidince şöyle bir şey oluyor bir konu ile ilgilenirken yani o işin içine girdiğinizde sizinle o işin yapan birçok

kişinin var olduğundan haberdar oluyorsunuz. Buradan şunu da anlamış oluyorum tedarikçilerimiz benim ve bana benzeyen insanlarla zaten muhataplar yani onların yüz tane daha kadın müşterisi var ve nasıl anlaşabileceklerine dair bir dil oluşturuyorlar zaten zamanla beraber oluşturmuş oluyoruz. O yüzden böyle çok kolaylıkta sağlıyorlar” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

İşyerine malzeme alımı girişimci kadının kendisi tarafından yapılmaktadır ancak katılımcıların çok azının kendine ait aracı vardır. Özellikle uzak bölgelerden malzeme alınacaksa ailenin erkeklerinden destek alınmaktadır. Çalıştıkları bölgeyi iyi bilenler nereden uygun fiyata alışveriş yapacağını bilmektedir. Katılımcıların geneli yakın çevrelerinden ticari alışverişlerini nakit, kredi kartı, çek veya hesaba yazdırma şeklinde yapmaktadır. Malzemelerin tedarikçilerinin erkek satıcılar olduğu anlatılmıştır. Bazı bölgelerde erkek satıcıların ürün satarken alıcının ürün hakkında bilgisini ölçtüğünü, ürünler üzerinde fiyat etiketi olmadığı anlatılmıştır. Girişimci kadınlar tedarikçilerin tavırlarının dışlayıcı olduğunu alışveriş hacmi arttıkça kendilerinin ciddiye alındığına vurgu yapmışlardır. Katılımcılardan bazıları alışverişe eşleri, kardeşleriyle gittiğini aktarmış kimisi de tedarikçilere karşı erkeksi tutum ve davranışlarını benimseyerek iletişim kurduğundan bahsetmiştir.

Girişimcilik faaliyetlerinde rekabet ilişkileri işlerin sürdürülmesinde ve kazanç sağlamada önemli stratejiler arasında yer almaktadır. Araştırmanın alan verilerinde girişimciler arasında şiddetli rekabet olduğu anlatıları sayıca azdır anlatılar rekabetin gündelik ilişkilerin dinamik bir parçası olduğu üzerinedir. Bu başlıkta sırasıyla rekabetin hangi konularda olduğu daha sonra rekabetin olmadığı anlatılarla sunulmuştur.

Araştırmanın katılımcılarından bazıları şiddetli rekabet koşullarına maruz kaldığını ancak kendisinin baskıyı görmezden gelerek kendi lehine çevirdiğini aktarmıştır.

“Bir tanesinin gerçekten beni ezebilmek için elinden geleni yaptığını biliyordum. Ama ben bütün onların hepsini absorbe edip sindirip hiçbir şey olmamış gibi ilişkiye devam etmeyi seçtim. Sonuçta kazanan ben oldum o

olmadı ama tatlı rekabet olsaydı bu çok eğlenebilirdik karşılıklı ama o bana düşman olmayı tercih etti.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Çalıştıkları semtte tüm girişimcilerin benzer iş kollarında faaliyet gösterdiğini anlatan katılımcılar tatlı bir rekabetten kimseye zarar gelmeyeceğini rekabetin kendilerini güncel tutma da motive edici olacağı konusunda düşüncelerini paylaşmışlardır.

“Bu mahallede herkes herkese rakip. Çünkü herkes aynı işi yapıyor, herkes çay kahve satıyor, tatlı satıyor, poğaçaya satıyor. Rakip olmak aslında çok güzel bir şey, insanı sürekli bir dinamik şey yapıyor. Hayatın her yerinde öyle tembelleştirmez insanı.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Ürettiği ürünlerin özgünlüğü hakkında kendine güvenen katılımcılarsa çalıştıkları alanda görünürlük elde etmek için kadınlar ve erkekler arasında fırsat eşitliği olmadığını ifade edilmiştir. Fırsat eşitliği elde etmek için kadınların belli bir sınıfın mensubu olması gerektiği ya da bu alanda tanınmış erkeklerle görünmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

“Rakip görmüyorum ya sadece yok ulaşmam gereken iş olarak değil de işte onlar da erkek oldukları için biraz kadın olarak geriden geliyorsun. Daha çok çabalaman gerekiyor. Rekabet değil de erkeklere daha kolay açılıyor. Kadın, kadınsan ya birinin sevgilisi olacan ne bileyim büyük sosyetenin işte X bilmem ne o kategoride olacaksın yani.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Rekabet konusunda farklı düşünceleri olan katılımcılarsa girişimcinin işi hakkında kendine özgü yenilik, farklılıklar yaratarak diğer girişimcilere bağlı kalmadan işini yürütmesinin kendini daha başarılı kılacağına inandığını anlatmıştır.

“Bence en doğrusu insanın kendi yolunu çizmesi. Dükkanıma girmiyordu insanlar. Ne yapacağım diye düşünüyordum yani öğle yemeklerimiz artık o kadar çekici değil. İşte ne yapayım ne yapayım sordum böyle arkadaşlarım, müşterim ama arkadaşım. Dediler ki ya sende etli yemek yok. Yani kendimdeki sorun ne onu bulup, eksik ne onu bulup onu tamir etmeye çalışıyorum. Rakiplerim ne yaptığından daha çok onu yapmaya çalışıyorum. Öbür türlü başkasına bağlı kalıyorsunuz.” (52 yaş, evli, 14 senedir bu işinde, kafeterya).

Aynı veya benzer iş kollarında faaliyet gösteren katılımcıların aralarındaki rekabet konuları; lezzet farkı, ürün çeşitliliği, ürün markası ve müşteri tercihlerine göre oluşan taleplerdir. Girişimci kadınlar semtlerinde yapılan işler hakkında bilgileri olduğu için birbirlerini rakip görmediklerini ifade etseler de rekabet konularına açıklık getirmişlerdir.

“Valla benim müşterilerimin söylediğine göre benden daha kaliteli ürün satan yer burada yok. Daha çok genelde koyu tesettüre hitap eden mağaza burada çok. Bilmiyorum yani.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Markalı ürünlerin rekabet konusu olduğundan bahsedilmiştir.

“Ürün mesela belli markalar vardır o markalar sende varsa güzel iş yaparsın. Sorguluyorsun bu bende yok diye. Bulamayan mesela oraya gideceğim diyordu. Bende bozuluyordum. Burada olabilecek rekabet ürün.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Katılımcılardan sattıkları bazı ürünlerin popüler olduğu aktarılmış bu ürünlerin rekabet konusu olduğunu tariflerini sır gibi sakladıklarını diğer girişimcilerle paylaşmadıklarını dile getirmişlerdir. “Mesela bizim salebimiz çok iyiydi buradan biri benden tarif istedi “kusura bakma veremem” dedim yani.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Kimi girişimci kadınların işyerinin mimari yapısı ve büyüklüğü nedeniyle göz alıcı olmasının rakip girişimciler tarafından kiralanmak istenmesine neden olmaktadır.

“Hiç alakası olmayan. Ben burda kafeciyim ben burda çay kahve satıyorum. Orda eşya satan ya da kolonya satan benim rekabetim. Dükkânı istiyorlar. Bu konsepti, bu şirinlikte bu sokağı canlandıran bir dükkân görürsen benim sektörümde, yok. Üç katlı orijinal duvarları minimize şekilde döşenmiş bir yer göremezsın.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Bölgedeki diğer girişimcilerin vitrinlerine müşteriyi yönlendirmek için ilanlar asıldığını aktaran katılımcı bunu gereksiz gördüğünü satılan ürünlerin seri üretimle üretilen ithal ürünler olduğunu anlatmıştır.

“Ama yani bazen civardaki “onlara gitmeyin bizden alın” vitrinde öyle şeyler oluyor. Böyle ürünlerini bize bırakmışlar onlara bırakmayın oluyor ama zaten

kendi ürettiğimiz bir şeyi satmıyoruz. Üretilmiş şeyleri satıyoruz. Keşke hepsi Türk malı olsa, hepsi değil. Güzel şeyler ithal ürünler onları koyuyoruz.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Bazı girişimci kadınları ise bölgedeki toptancı sayısının artması rekabet açısından zorlamaktadır. Toptancılarla fiyatlar konusunda rekabet edemediğini bunun da müşteri kitlesini etkilediği aktarılmıştır.

“Toptancılar var. Mesela senden 2 aşağı 3 yukarı fiyat ayarlıyor. Orada bir fiyat şeyin oluyor senin o daha senden daha iyi şey yapıyor adapte oluyor. Toptancı olduğu için mesela hatta buraya geldiler burada açtılar mesela rekabet oluyor tabi. 2-3 tane geldi bizi zorluyor tabi. Biz de fiyat kırıyoruz bazen de kıramadığımız yerler oluyor.” (51 yaş, evli, 7 senedir bu işinde, tuhafiyecisi).

Aynı semtte veya bölgede girişimcilik faaliyeti yapan katılımcılar özellikle işyerleri birbirine bitişik olanlar veya daha önceden dostlukları olanlar aynı iş kolunda da çalışsalar aralarında rekabet olmadığını hatta birbirlerine karşılaştıkları engel ve zorluklar karşısında destek olduklarını anlatmışlardır.

“Rakip derken tabi şey olarak vardı hani birkaç tane bizim aynı şeyde mesela Sibel ama biz rakip olarak görmüyorduk yani. Biz dosttuk hepsiyle, normalde görüştüğümüz insanlar. Fikir alışverişi de yaptığımız insanlar bu arada. Hani bazen şey söylerim ya bunu böyle yapıyoruz, böyle mi yapsak.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Katılımcılardan faaliyet gösterdikleri alanda tanınmış ve kurumsal markaların ürünlerinin satışını yaptıkları için bölgedeki girişimcilerle aralarında bir rekabet olmadığını satışını yaptıkları markaların birbiriyle rekabet ettiğini aktaranlar olmuştur.

“Zaten firma tanınmış bir firma. Şu anda yok. Zaten Beko bir marka, o zaten kendi içinde bir sektör. Yani onların kendi şeyleri onların kendi rakipleri var. Onlar kendi aralarında hallediyorlar.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Her girişimcinin farklı alanlarda ürün piyasaya sunması nedeniyle aralarında rekabete gerek olmadığı düşüncesini taşıyanlar da vardır.

“Bence rakibim yok. Hani şöyle de olmasın hiç rakibim yok gibi de değil de. Esnaflık bir rakipleşme işi değil bence o yüzden. Çünkü ben giysi satıyorum, o kolon yağı satıyor, o takı. Aramızda öyle bir şey yok yani.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, özel tasarım butik).

Birbiriyle benzer ya da aynı işleri yapan girişimci kadınlarsa müşterilerinin tercihine saygılı olduklarını herkesin kendine göre bir müşteri kitlesi olduğunu müşteri tercihlerinin de rekabetle ilişkilendirmenin doğru olmayacağına vurgu yapmışlardır.

“Butik iş yapan hepimiz birbirimizi biliriz. Ya onun müşterisinin bana geldiği oluyor tabi ki benimkinin de gittiği oluyordur. Ama yine de herkesin kendi kitlesi, kendi kitlesi oluyor.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Rekabet ticari faaliyetler için dinamik unsurlardan birisidir. Anlatılar ticari faaliyetlerde bulunanların hangi iş kolunda olursa olsun birbirine rakip olduğu yönündedir. Yeni girişimcilerin en büyük rakipleri semtte eskiden beri girişimcilik yapanlardır. Girişimcilerin kazançlarının düşmesinde bölgede artan toptancı sayısı ve büyük markaların gücü girişimcilerin kendi aralarındaki rekabetten daha etkilidir.

5.4. İstanbul’da Kadın Girişimci Olmak

Katılımcılar İstanbul’un ticaret hacminin ve pazar payının diğer bölgelere göre yüksek olduğunun farkındalığıyla İstanbul’da kadın girişimci olarak çalışmanın daha karlı olacağına ilişkin düşüncelerini dile getirmişlerdir. İstanbul ilinde hammaddeye ulaşmanın kolay olduğunu, nüfus çeşitliğinin yeniliklere ilgiyi artırdığının hatta yeni fırsatlar yaratma imkânları sunduğu yönünde ifadeler kullanılmıştır.

“Bence bu işi İstanbul’da yapmak kolay, neden kolay? Çünkü Anadolu’da ya da daha farklı bir yerde olduğumuz zaman e meblağlara çok daha fazla takılıyorlar ve ister istemez kitle ona göre azalıyor. Burada bilmem kaç milyon insan var. Herhalde 22 milyon insan var herhalde net bilmiyorum ama. O yüzden burada çok daha kolay.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

İstanbul’da pazarın büyüklüğü ve yeniliğe ilginin önemine vurgu yapılmıştır.

“Yeniliklere çok açık. Yani pazar büyük, çok yaşayan bir şehir yani çok alan var daha her şeye ulaşabiliyorsunuz. Yani bence herkes doğru adımları attıktan sonra bir şeyler yaratabilir, kurabilir. Burası o anlamda daha iyi başka şehirlere göre düşünüyorum. Ama aynı zamanda bir o kadar da büyük ve şey yani ne bileyim yaşaması, benim yaşantım çok kolay gördüğünüz gibi.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

İstanbul ilinde kadınların girişimcilik faaliyetlerine dahil olmasının toplumsal cinsiyet değerleriyle bağdaştırılarak aktarıldığı ifadelere yansımıştır. Katılımcılar Anadolu’da cinsler arasında eşitlik gözetilmediğini, kadın olarak İstanbul’da daha özgür hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak İstanbul ilinde semtler bazında da özgürlüğe ilişkin farklılıkların olduğu dile getirilmiştir. Bu konuya çalışılan semt başlığında daha ayrıntılı değinilmiştir.

“Yani erkek için iş daha kolay, kadın için her zaman zordur. Biz Kuzguncuklu olduğumuz için ama Kuzguncukta zaten buradaki dükkanların hepsinin çoğunun sahibi kadındır. Biz burada o cinsiyet ayrımını yaşadığımız bir yer değil. O yüzden hani şey söyleyemem benim söylediğim burayı baz alarak söylüyorum ama Türkiye’nin gerçeği bu değil. Bunu hepimiz biliyoruz zaten. Anadolu’da bir dükkân açacağım çok farklı belki tepkiler alırım ama Kuzguncukta şey değil yani cinsiyetçi bir yer değil o konuda.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı)

Kadınların cinsiyetinden dolayı kamusal alanda hareketlilik ve görünürlükleriyle ilgili yaşadığı eşitsizliği anlatan ifadede de kamusal ataerkilliğe rağmen medeni kanunun kadınlara verdiği haklara vurgu yapılmıştır.

“Bir yandan düşünüyorum da aslında güzel bir ülkede yaşıyoruz. Ama devlet yeteri kadar bazı kadınlarımızı görmüyor. Bizleri görmüyor aslında destek çıkması lazım. Ama bir yandan da özgürüz. Buna seviniyorum. Çünkü burda durduğum sürece başka ülkelerde ki insanların şeylerine yaşadığı kadınların sıkıntıları. Diyeceksin ki şimdi niye Ortadoğu’dakiyle karşılaştırıyorsun ama bakıyorsun kısıtlılar yani çoğu kısıtlılar biz yine bir şeyler açabiliyoruz yani değil mi kendi ayaklarımızın üstünde durmaya çalışıyoruz. Seviyorum yani İstanbul’da girişimci olmak çok güzel bir duygu

her şeye rağmen insanlığa rağmen burda yaşayan insanlığa rağmen.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

İstanbul’da kiraların yüksek olması nedeniyle katlanılan maliyetin ağırlığı, AVM fazlalığı ve online alışverişin talebi karşılama potansiyeli gibi faktörler bu kentte girişimcilik faaliyetlerinde kar elde etmeyi zorlaştırmaktadır.

“Ben eğer doğulu olmuş olsaydım, doğudan kente gelmek yerine orada açardım. İç çamaşırını orada açardım. Çok daha güzel iş yapıyorlar. İstanbul’da yok. İstanbul’da bitti. Çünkü İstanbul’da AVM’ler çok fazla. Yani oradaki insanlar hala şey kültürü, doğudaki insanlar gezeyim, göreyim, alayım. Yani oradaki internetten sipariş veren insanlar çok daha az. Hala o kültürü yaşıyor doğudaki insanlar. Yani hala gezerek görerek alarak. İstanbul’da bu yok.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, tuhafiyecisi).

Kendi mülkünde, vergi muafiyeti desteğiyle girişimci olan katılımcı kira ve vergi ödemeleri olmadığı için girişimcilik yapabildiğini anlatmıştır. Girişimcilik faaliyetleri için birikim sahibi olmanın önemi her başlıkta dile gelen önemli konular arasındadır.

“Kiralar çok yüksek olduğu için kadınlara da çok üzülüyorum. Benim burada kiram olmadığı için ben burada durabiliyorum. Kiram olsa, maliyeye bağlı olsam hani bir vergi mükellefi olsam bende ödeme yapamam. Onun için çok zor. Hani bir miktar birikimin olacak kira hani geldiği zamanda öde.” (55 yaş, evli, 8 yıldır bu işinde, el sanatları dükkânı).

İstanbul’da ticaret pazarının büyük olduğunu düşünen katılımcılar kiralar ve yüksek maliyetlere rağmen bu şehirde tüketimin dinamik bir yapıda olduğunu düşünmektedirler. İstanbul gibi ekonomik ve kültürel gelişmenin hız kesmediği bir şehirde kadın girişimciliğinin semtin ataerkil değerlerinden bağımsız yapılamayacağı anlatılar arasındadır.

Son yılların tercih edilen alışveriş biçimlerinden olan online alışverişler girişimci kadınların da kazanç artırmak yöntemleri arasında olduğu için hepsinin işiyle ilgili sosyal medya hesabı bulunmaktadır. Fakat katılımcıların çok azı hesaplarını aktif

olarak kullandıklarını anlatmıştır. Vakit ayırıp işleriyle ilgili paylaşım yapanların hepsi kazançlarının olumlu yönde etkilendiğini aktarmıştır.

“Kullanıyorum ama çok seviyor muyum dersiniz sevmeyerek kullanıyorum. Kullanabildiğim kadar. Avantajını da görüyorum, bir kere hayatta olduğunuzu haber vermeniz gerekiyor. Üretiyorum mesela daha dün biri geldi paylaştığım bir şey çok beğendi. Tabi ki faydası oluyor reklam olarak. Satış olarak çok kullanmıyorum ben çünkü. Hani satış odaklı kullanmıyorum.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Sosyal medya hesaplarının yanı sıra harita uygulamalarının İstanbul’da pek müşteri tarafından kullanıldığı bu uygulamaların bölge bazında popüler işletmeleri puanlayarak kullanıcılarına bilgi sunduğu anlatılmıştır. Katılımcılar bu uygulamalardaki kullanıcı yorumları ve puanlandırmalardan etkilendiklerini aktarmışlardır.

“Google bizim için gerçekten bulunmaz bir nimet. Çünkü senin orada haritada gösteriyor, yorumlar yapılıyor, gerçekten doğru dürüst yorumlar bence Google de var. Instagram falan değil. Ondan sonra adam orada sana her türlü olanağı sunmuş işte masa ayırtabiliyor, gelen müşteriyi Google’dan, senin internet siteni sergiliyor, oradan puanlar veriliyor. İşte konumunu gösteriyor, yani Google gerçekten iyi bir şey, restoranlar için. Sosyal meydanında faydası var ama kulaktan kulağa gidenin daha çok faydası var.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Bazı katılımcılar işlerinin yoğunluğundan sosyal medyaya vakit ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Geçmiş yıllarda sosyal medya kullanım deneyimleri üzerinden kıyaslama yaparak ürün paylaşımının iş verimliliğinin artırdığına dair olumlu düşüncelerini dile getirmişlerdir.

“Çok yoğun değil. Kullansam belki biraz daha bir tık bir şeyler olacak ama maalesef makine başında olunca olmuyor. Ona da ayrı bir şey lazım bir ara reklam falan verdik şey istiyor devamlı yazı istiyor bu elimde iken onda çalışamıyorum. Onun için ekstre birini tutamam. O yüzden kalıyor. Büyük firmalar onun için eleman tutuyor. O devamlı cevap veriyor müşterilere.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Online sitelerle iş birliği yapmak her iş koluna uygun olmadığı gibi katılımcılardan bazıları bu sitelere üye olmanın kendileri için yüksek maliyetlere neden olduğunu aktarmışlardır. Bazı girişimciler online satış sitelerinin hem fiyatları aşağı çekmesi nedeniyle hem de müşteri kitlesinin kendilerini online satış yapan sitelerde görmek istemediğinden kendi işyerleri dışında satış yapmadıklarını vurgulamışlardır.

“Satış yapmak biraz zor oluyor, iç çamaşırı özellikle. Bir de kişiye özel yapıyorum onu da çok aktif kullanamıyorum sosyal medyayı da çok sevmiyorum ilgili de değilim.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Girişimci kadınlardan bazıları neredeyse tüm online satış sitelerine üye olduğunu ancak bu sitelerin satıcılardan çok müşteriye koruma eğilimi nedeniyle üyeliklerini iptal ettiğini anlatmıştır.

“X’da üyeyim, X’da, hepsi burada var fakat X’la kendim sözleşmeye aykırı hareket ettikleri için ben X’la çalışmayı kestim. Son 2-3 aydır tüm ürünlerimi de oradan çektim çünkü daha çok onlar müşteriye koruma odaklılar, satış ortağını koruma odaklı değiller. Bir sorun çıktığı zaman hemen aradan çekiliyorlar çünkü. Siz kendiniz halledin yapıyorlar.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Özellikle pandemi döneminde girişimci kadınlar online alışveriş sitelerine yöneldiklerini aktarmışlardır.

“Aktif kullanıyorum ama kesinlikle çok fazla hiçbir zamanda memnun değilim. Onların kesintisi onların kuryesini de kullanıyorum. Kendi motosikletçim yok. Motosikletçim olsa %13 ama onların motosikletçilerini kullandığım için %32 falan kesiyorlar benden. Bu da gerçekten büyük bir rakam. Çok tasvip etmem yani, mesela ben tıkıt almadım, sodekso almadım. X’ya neden girdim, yani pandemi için girdik ki işsiz kalmayalım. İki üç sipariş çıksın, yoksa onlara verdiğin komisyon ücreti çok aşırı.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Pandemi döneminde sokağa çıkma yasakları nedeniyle bireylerin online satış sitelerine olan yoğun ilgisi, katılımcıları da bu siteler aracılığıyla gelir elde etmeye yöneltse de bu konudaki ifadeler beklenen gelirin sağlanamadığı yönünde olmuştur.

Online sitelerin yüksek komisyon bedelleri alması, her sektörün online satışa uygun olmaması, bu sitelerin müşteri koruma odaklı yasalarla çalışması gibi etkenler girişimci kadınlar için caydırıcı olmuştur. Aynı zamanda bu sitelerden satış yapmak için müşterilerden gelecek soruların titizle cevaplanması, ürününün satışına ilişkin süreçlerin takip edilmesi vakit ve enerji gerektirdiğinden katılımcılar doğrudan müşteri odaklı çalışmayı tercih ettiklerini aktarmışlardır.

Girişimci kadınların kazançlarını artırmaya yönelik diğer çözüm arayışları yapılan işin sektörüne bağlı ürün çeşitliliğini artırmak ya da tam tersi ürün çeşitliliğini daraltarak maliyetlerden tasarruf yoluyla kazançlarını artırmak olarak anlatılmıştır. Girişimcilik faaliyetleri arz ve talep eksenli işler kategorisinde olması nedeniyle müşteri beklentisi ve istekleri girişimciler için belirleyici etkenler arasındadır. Araştırmanın katılımcıları müşteri talepleri ve piyasadaki fırsatlarına bağlı maddi kazançlarını artırma veya aynı seviyede koruma stratejilerini benimsemişlerdir.

Her katılımcı yaptığı işin piyasa koşullarına bağlı şartları göz önüne alarak kazanç artırma planlarını dile getirmiştir. Kendi atölyesini kurmak isteyenler kendi üretimlerini yaparak maliyetleri düşürmeyi hedeflemektedirler. “Kendi atölyemizi kurmak istiyoruz her şeyden en önemlisi. Şu an işi daha henüz bilmiyoruz çünkü. İş tamamen öğrendikten sonra kendi atölyemizi kurmak istiyoruz.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Kendi üretimleriyle daha özgün ürünler piyasaya sunmanın kazanç artıracığını düşünmektedirler.

“Daha iyi yerlere şöyle tasarımı artık atölyelerin dikip sürümüne vermek istiyorum. Bakış açım da daha büyük oynamak istiyorum. Önceden yoğunluktan düşünemiyordum. Belki de bu boşlukta, piyasanın bu boşluğunda artık zamanım var yapayım dedim.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Bazı katılımcılar ekonomik bütçelerini aşmadan müşterilerden işle ilgili gelen talepler doğrultusunda işlerini ve makinalarını çeşitlendirmişlerdir. Sadece terzilik yapmak isteyen katılımcı tadilat işleri gelmeye başlayınca önem sırasına göre yeni makinalar aldığını, işyerinde atıl olan alanları bölümlere ayırarak tadilat yapıp kullanıma açma niyetinden bahsetmiştir.

“Yani sürekli yer düzenlemeye çalışıyorum. Mesela önceden sadece overloku koyduk, tadilatı koyduk, çitçiti koyduk. Şu anda mesela şey düşünüyorum arka tarafı boş hani bu işe yönelik daha destekleyebilecek yeni şeyler olabilir, farklı şeyler yapmaya yöneliyoruz.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Bazılarıysa işyeri giderlerini göz önüne alarak işiyle ilgili masraflarını azaltma yoluna gittiğine vurgu yapmıştır.

“Valla masrafımı kısıtım. Çünkü giderlerim çok yüksek olduğu için gelirlerimi karşılamıyordum. Kısınca gelirler giderleri karşılar duruma geldi. Çokta bir giderim olmadığı için olduğu kadar geçinmeye çalışıyorum.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, tuhafiyecisi).

Girişimcilik faaliyetlerinin ruhunda piyasadaki fırsat alanlarını fark ederek çalışmaya devam etmek önemli kararlar arasındadır.

“Eniştemle beraber bir arazi aldık. Dün ettik biz lavantaları. Ben ilk yine el yapımı sabunumu işte naftalindi keseydi falan vs. bunları yapacağım açıkçası. Bunlar içinde bir arkadaşım var sabun yapıyor küçük küçük dersler alıyorum.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeteryacı).

Girişimci kadınlar bireylerin yaratma gücüyle ve girişimcilik ruhunun birleşmesi halinde girişimcilik faaliyetlerinin sektörel çeşitliliğinin yeni iş alanları açtığıyla ilgili görüşler dile getirmişlerdir. Girişimcilikle uğraşan katılımcı kadınlar bir işveren için çalışma eğiliminde olmamaları nedeniyle işlerine devam etmek istemektedirler. Piyasada fırsat gördükleri yeni iş alanlarına yönelme eğilimleri olduğuna vurgu yapmışlardır. Kazanç elde ederken hobilerine, aldıkları eğitimlere yönelik işleri yapmayı tercih edenler olduğu gibi piyasada ekonomik açıdan kazançlı fırsatlar doğduğunda faaliyet alanını değiştirmeyi düşünenler de vardır.

Araştırma katılımcılarının hepsi tek şubeli olmakla birlikte küçük ölçekli işyerleri olduğu için şube açmayı düşünmeyenlerin sayısı fazladır. Girişimci kadınlardan yaptığı işi gelecekte bırakmayı planlayanlar yeni fırsatlar olursa işyerini kapatmayıp şube açmayı düşünebileceğini anlatmıştır.

“Tabi ki, yani geri kalan yıllarımda ne zaman, yani şey ayrılacağımız zaman büyütebilirsem büyütürüm. Şube açmak, çok istedim bir şubem daha olsun,

“çünkü müşteriden talep geliyor, karşı taraftan.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetlerinde bazı bölgelerin daha ünlü ve tanınmış olduğunu aktaran anlatıda katılımcı öğrencileriyle daha özgün tasarımlar yaparak daha büyük bir işyeri açmayı planladığını anlatmıştır.

“Şöyle bir hedefim var Türkiye’deki hedef kitle Nişantaşı’nda var. Öğrencilerimle bir yer açmayı planlıyorum şu an. Bir tık o. Ama daha çok daha çok istemem. Zaten bayilere zor yetişiyorum. Dediğim gibi o ruhtan çıksın istemem fabrikasyon olsun. Ben mutlu olarak çalışayım bir de daha çok kazanıp ne yapacağım yani hani.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Elde edilen kazanca veya piyasadaki fırsatlara bağlı şubeleşmek, franchise modeliyle büyüme hedefli olan katılımcılar öncelikle mevcut işyerlerini kapatmadan, özgünlüklerini koruyarak büyüme eğilimi taşımaktadırlar. Girişimcilerden bazıları fırsatları görmelerine rağmen teknik bilgiye sahip olamadıkları için büyüme hedeflerini de ertelemektedirler.

“Kazancımı yükseltebilirim şu pandemi borçlarını temizledikten sonra neden işte fransızlar olmasın. O yüzden farklı işler yaparak buranında işini yükseltip sonrasında şubeleşmek istiyorum. Çok şube istemiyorum ama mesela kendimle alakalı bir şubem daha benim olabilir geri kalanı fransız verebilirim diyorum. Ama kontrol edebileceğim kadar, çünkü ben çok para odaklı birisi değilim. Ben başarı odaklı birisiyim. Ben markama sahip çıkıyorum. Küçük küçük şubelerle ya da işte televizyon sektörüne girerek biraz daha oradan devam etmek istiyorum.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Bazı katılımcılarsa işlerini büyütmeden mevcut şartlarla devam etmek istediklerini dile getirmişlerdir. “Düşünmüyorum.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınların yaptıkları işi büyütme noktasında ikiye ayrılmaktadırlar, işlerini büyütmek isteyenler ve istemeyenler. Yaptıkları işlerde büyümek konusunda katılımcılar tamamen kazanç odaklı değerlendirmeler yapmaktadırlar. Ekonomik kazanç sağlamak açısından yeterli düzeye gelmekle birlikte işlerini büyütülmesi

planları dile getirilmiştir. Her ne kadar büyümek istediklerini ifade etseler de mevcut durumlarının daha butik olduğunu, sahip oldukları ruhu kaybetmeden kontrollü bir büyümeden yana olduklarını da ayrıca değinmişlerdir.

Katılımcıların gelecekteki iş planlarından bu işi devam ettirme düşüncesine ilişkin elde edilecek verilerden girişimciliğin kentli kadınlar için kalıcı istihdam sağlayıp sağlamadığıyla ilgili ip uçları aranmıştır. Katılımcıların bazıları yaptıkları işin uzantısı olarak şubeleşerek büyümeye gitmek istediğini bazıları çalıştıkları faaliyet kolunda maliyeti azaltmaya dönük çiftlik ve atölye açmayı planladıklarını ifade etmişlerdir. “İşte bundan sonra da yapmak istediğim şey de çiçeği kendim üretmek sattığım çiçeği.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Faaliyet gösterdikleri iş kolunda büyümek istemeyenlerse ürün çeşitliliğini artırmayı düşündüklerini bazı katılımcılarsa aynı işyerinde faaliyetlerine iş kolunu değiştirerek devam etmeyi arzuladıklarını anlatmışlardır. Aşağıdaki anlatıdaki gibi kafeterya işletmeyi bırakarak kendi yaptığı seramikleri aynı dükkânda piyasa sunma düşünceleri dile getirilmiştir. “Seramik atölyesi.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimcilik faaliyetleri kimseye bağlı kalmadan yapılan işlerden olması nedeniyle katılımcıların çoğu sağlıklarının elverdiği sürece işlerini ekonomik piyasaların durumuna uyum sağlayacak değişiklikleri yaparak yürütmeyi düşündüklerini dile getirmişlerdir.

“Bunu zaman zaman düşünüyorum ama çünkü fiziksel güç gerektiren bir iş çok şükür sağlıklıyım sağlığım el verdikçe üretime hep devam ettirmeyi isterim ama dediğim gibi bazı planlarımız var onları her gerçekleştirmek için yola çıktık. Daha çok internet üzerinden sürdürüp daha az çalışıp istiyorum.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Girişimcilik faaliyetlerine devam edeceğini aktaran katılımcı çalıştığı iş kolunda devam edip etmemesinin kâr zarar tablosuna bağlı olduğunu anlatmıştır. Girişimcilikte yeterli kazanç düzeyine ulaşmanın piyasa koşullarını değerlendirme ve sabırla ilgili olduğuna vurgu yapmıştır.

“Girişimcilik devam eder, para kazandığım sürece gider yani. Sonuçta biraz da paraya bakıyor bazı şeyler. Biraz sabrederim hemen yapmam onu. Gene bir

bir- bir buçuk yıl beklerim. Sonuçta pandemi süreci de var. Bunlar için doğru karar verme zamanları değil biraz beklemek lazım.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı).

Bazı katılımcılar ekonomik piyasalarda yaşanan zorlukların onları fazlasıyla etkilemesinden dolayı borçlarını kapattıktan sonra işyerlerini kapatacaklarını bazılarıysa iyi bir fiyata devretmek arzularının olduğunu belirtmiştir.

“Borçlarımı ödeyene kadar. Dükkânı ful kapatacağım yani buradaki, hatta Ekim’e kadar burayı devretmeyi ya da kapatmayı düşünüyorum, çünkü Ekim’de sözleşmem bitiyor, kira yenilemesi gelecek ve ben büyük ihtimalle ev sahibimin istediği, talep ettiği kirayı veremeyeceğim. O yüzden aramızda bir sürtüşme olmadan güzellikle yollarımızı ayıralım istiyorum.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcılardan bazıları yurt dışı üzerinden iş yapmayı düşündüklerinden bahsetmişlerdir. Bu istekteki katılımcıların bazıları işyerini kapatıp evde atölye kurmayı hedeflemektedir “Yurt dışında bir siteye ürün koyduk oradan satış yapıyordum. Bir süre açık kalacak belki dükkânı kapatıp oradan devam etmeyi düşünüyoruz. Evin bir odasını atölyeye çevirmek.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Yurt içi satışlarda müşteri kitlesinin muhafazakâr giyinen kesim üzerinden yerleşik bir yapıya kavuştuğunu aktaran katılımcı muhafazakâr ülkelere daha fazla ürün satmayı planladıklarını ifade etmişlerdir.

“Yaptığımız tasarımları ne bileyim Türkiye üzerinde de yurtdışına niye açılmayalım. Niye bizim markamız duyulmasın. Niye insanlar orda eksiklik çeksinler. Buradan oraya kargo veriyoruz. Şu anda çok çok yükseklerle bir Arap kafilesine dikmek isterim mesela. Festivallere katılıp çok iyi yerlere, festivaller kurmayı hayal ediyoruz ki yapacağız inşallah. Çünkü giyim tarzımız o yöne gidiyor bizim. Oturtturduğumuz müşteri potansiyelimiz. Her türlü dikerim.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Bölgedeki müşterilerin beklentilerini karşılamak, moda trendleri doğrultusunda işini atölye açarak büyütmek isteyen girişimciler sermaye yetersizliğinden ve eleman çalıştırmanın zorluklarını göze alamadıklarını anlatmıştır.

Bu nedenlerden dolayı mevcut şartlarla işlerine devam etmek istediklerini belirtmişlerdir.

“Büyük bir atölye istiyorum. Yani birilerine dikmek değil, kendi diktiklerimi birilerine vermek, pazarlamak. KOSGEB’e başvurarak 50-100 binle olabilecek bir şey. Ama zihnimi çok meşgul etmiyor bu fikir. Ama yapsam o işi gerçekten para hırsı olsa yani azmi. Azim yani normal kendi işimde var. Bir yeri açmak için hayatta düşünmem. Ama düşündüğün zaman bir 50 bin 100 bin gidecek. Çalışan elemanlarla uğraşmak zor. Onu düşünüyorsun bugün var yarın yok. Şu Ümraniye halkı da değişik bir şeyler istiyor. Hep kimsede olmasın değişik bir şeyler özellikle tasarımcılar seviyorlar” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Geleceğe dönük hedefler sorusunda bazı katılımcılar çalışmaya devam etmeyip, emeklilik planları yaptıklarını yönelik olmuştur bazılarıysa girişimcilik dışında ilgi duydukları mesleklere yönelmek istediklerini belirtmişlerdir.

“Devam ettirmeyi düşünmüyorum. Yani artık şey diyorum bir Ege sahillerine yerleşeyim artık birazcık keyfimi süreyim diye düşünüyorum. Bir de tekne var küçük bir tane. Böyle bir geziyoruz, o yetiyor bana huzur veriyor. Ondan sonra yani yetiyor, ben hayatımdan memnunum. Ailem sevdiklerim yanımda başka da bir şey istemiyorum zaten.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, tuhafiyeye).

Aşağıdaki anlatı toplumsal kabuller nedeniyle tercih edilememiş mesleği yapma hayali üzerinedir. “Yani dediğim gibi böyle iyi bir teklif alırsam şoförlük.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, faaliyet alanı, dikim evi).

Katılımcıların çoğu gelecekte de çalışma hayatının bir parçası olmaya istekli olduklarını ifade etmişlerdir. Çoğunluğu girişimcilik faaliyetlerini sürdürmeye niyetlidirler. Bazıları iş hacmini büyütmek isterken bazıları sektör değiştirmek ya da ürün çeşitliliğini artırarak devam etmek istemektedirler. Uzun yıllar çalışma hayatının içinde olanlar emekli olmak arzusunu taşımaktadırlar. Katılımcılardan birisi genel kalıpların dışına çıkarak şoför olmak istediğini belirtmiştir.

Girişimci kadınların iş hayatlarında gerek işe başlama gerek sürdürme süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar sorulmuştur. Bu soruların anlatılarıyla büyük kentlerdeki girişimci kadınlara devlet ya da sivil örgütler tarafından işleriyle ilgili

destek politikaları hakkında bilgi sağlamak amaçlanmıştır. Katılımcıların hepsinin yaşadığı en önemli engel güçlü bir sermayenin eksikliği olarak dile getirilmiştir. Girişimci kadınların hepsi işyerlerinin devamlılığı için ekonomik sorunlarla mücadele ettiklerini bu dönemlerde aile ve yakın çevreden borçlanıldığı ifade edilmiştir.

“Çünkü bir işe kalkıştığınız zaman hele ki bizim gibi işi bilmeden kalkıştığınız zaman, elinizdeki bütün parayı ve akabinde borçlarla birlikte elinizdeki parayı tükettikten sonra o zaman biz burayı kapatalım demiyorsunuz. Bu sefer yakın çevreden borç döndürmeye başlıyorsunuz. Ya da işte altın dolar artık neyse bir şekilde takviye sağlamaya başlıyorsunuz. Girişimciliğin zor yanı bu.” (27 yaş, evli, 10 aydır bu işinde, abiye kiralama).

Düzensiz bir gelire sahip olmanın psikolojik olarak katılımcıları yıprattığı zaman zaman ücretli bir işte çalışmanın ekonomik güvencesine ihtiyaç duydukları anlatılara yansımıştır. “Ekonomik anlamda aylık bir maaşla çalışmamanın vermiş olduğu arada bir yoklayan güvende hissetmeme durumu oluyor çok oldu zorluğu bu ekonomik.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Ekonomik zorlukların yanı sıra kadın girişimcilerin yaşadığı diğer önemli zorluk girişimcilik faaliyetlerine belirli bir bilinç ve meslek eğitim düzeyiyle başlamadıklarından işlerinde yeterli bilgiye, deneyime sahip olmamalarıdır. Mesleki bilgi eksikliği online bilgi ağlarından telafi edilmeye çalışılsa da ustaların bilgi ve deneyimine ihtiyaç duyduklarını ancak ustaların mesleki deneyimlerini aktarmadığına vurgu yapılmıştır.

“Zorlukları şöyle bir sürü bilgiye internetten ulaşabiliyoruz onların online eğitimi de var. Kumaş seçme, onları meçleme bir sürü bir şeyleri var daha çok pratik bilgiye ulaşamıyorum. Yardım istediğim birkaç terzi olmuştur burada. Daha çok pratik bilgiye ulaşabileceğim insanların, bu mesleği yapan insanların özellikle, büyüklerin, yaşlıların terzilerin, çok deneyimli terziler var, bu mahallede de var aslında çok ama insanlar bilgi paylaşımını yapmıyor birbirleri ile. Bir şey öğretmek istemiyorlar.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Girişimci kadınlar işlerini yürütürken işyerine gelen erkek müşterilerin tavırlarından, malzeme tedariginde, işyeriyle ilgili tamirat işlerinde kadın olmanın zorluklarını yaşadıklarını ve psikolojik açıdan baskı altına girdiklerini aktarmışlardır.

“Yani çevresel insanların bakış açısı özellikle erkekler vs. bu zorlukları yaşıyorsunuz haricen dışarda gelen erkeklerin çok fazla farklı bakması. Çok fazla cemaatten gelip illa ki de bayan olun diyenler veya erkek geldiği zaman bakıyor böyle bayan görerek tavırlarının değişmesi. Psikolojik baskı altında hissetmesi insanı her şekilde kendini kötü hissettiriyor açık ve net kadın olsun erkek olsun. A sı da geliyor B si de geliyor o yüzden herkese de uyum sağlamak zorunda kalıyorsun esnaf olduğun için birazda susmak zorunda kalıyorsun tamam deyip güle güle diyorsun. Yani her şekilde zorluyor ya hani kadın olduğun zaman her zaman her yerde biraz daha zor geçiyor süreçler birçok süreçler geçiyor.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Kadınların güçlü ve güvenilir hissetmesinin mevcut kültürel değerlerde mümkün olmadığına vurgu yapan katılımcı iş yaşamında bir erkeğin görünürlüğünün önemli olduğunu dile getirmiştir. Erkeklere uygun görülen işlerde (tamir, tadilat) kadın olduğu için eşitsiz muamele gördüğünü aktarmıştır.

“Bir erkek figür olması lazım arkanızda, arka planda. Çünkü çoğu şeyi ne kadar yapsan bile mesela atıyorum ben bir çilingirci çağırısam kadını diyem daha fazla para isteyebiliyor. Bazı noktalarda esnaf içinde senin güvenilirlik ya. Bazı kadınlar işte kadın kadındır işte erkeğe ihtiyacı yok falan hayır bu toplumda öyle bir şey yok. Ben bunu hiç kabul etmiyorum. Yani nerede olursan ol maalesef ki bir erkek figürü aranıyor.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Kimi katılımcılarsa girişimcilik yaparken işle ilgili alışverişlerde erkeklerle “abi, abla” tabirleriyle araya mesafe koyduğuna dikkat çekerken bu söylemin pazarlık kapılarını açmada kendisine kolaylık sağladığını dile getirmiştir.

“Ticari anlamda baktığınızda sektörün içinde o kadar çok adam var ki giydirdikçe giydirebilirler uyanık olmanız gerekir. Hani az önce dedim ya abi muhabbeti abla muhabbeti özellikle yaparım hem kendi mesafemi koyarım, sınırlarımı koyarım. Hem de abi muhabbeti yeri geldiğinde pazarlık yapmamı

kolaylaştırır hem de yeri geldiğinde koyduğum sınırdan dolayı karşı tarafın abuk sabuk davranışlarında engeller. Dediğim gibi zamanla girip çıktığınız yerlerden kimlerle ticareti döndürebileceğinizi seçiyorsunuz ona göre davranıyorsunuz.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Kadın girişimcilerin büyük ölçekli işler kurmasının güçlüklerini ataerkil değerler yörüngesinden değerlendiren katılımcı girişimci kadınlar için erkek eleman çalıştırmanın zorluklarını kadın patrona itaat etmenin erkek çalışanların hoşuna gitmediğini ve iftiraya uğramanın ihtimaliyle ilişkilendirerek anlatmıştır.

“Şimdi ben çok basit bir iş yapıyorum ya belki bana göre biraz kolay ama benim dışımda işte yanında eleman çalıştıran daha büyük firmalarda çalışan hani kendine mağaza kurmuş, butik yapmış ya da işte büyük restoranlarda çalışan hanımlar var. E mesela örnek verebileceğim X abla var. Yanında bir sürü elamanı var. Şirketler falan kurdu hatta küçülmeye gittiler şimdi. İşte bu şekilde büyük yerler kurmak kadın için zor. Yanınızda erkek çalıştırıyorsunuz, kadın patron olması bir süreden sonra onların hoşuna gitmiyor. Farklı şeyler çıkıyor falan. E bunun iftirası var vs. var. Çok çalıştığımız için bunun çekememezliği var, gibi bir sürü etken var yani.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Çalışma hayatının sürekli işyerinin içinde veya çevresinde geçmesi aileye, duygusal ilişkilere vakit ayıramamak katılımcıların kentte yaşadığı diğer engellerdendir. Eşe, aileye, sevdiklerine zaman ayıramamak zaman içirişinde aile huzurunda ve düzeninde ilişkilerin yıpranmasına neden olmaktadır.

“Hiç zamanınız yok. Özel hayatınız sıfır. Erkek arkadaşınız olsa bile hani onunla randevu sistemiyle çalışıyorsunuz. Bu sefer ilişki olmuyor. Sadece sevdiklerinize çok fazla zaman veremiyorsunuz. Cenazeniz mi var cenazeye bir gün katılabiliyorsunuz. Düğün mü var düğüne iki saat öncesinden katılabiliyorsunuz, iki saat öncesinde bile hani çalışıyorsunuz burada.” (30 yaşında, bekar, 5 yıldır bu işinde, kafeterya).

Sürekli işyerinde olma halinin eşle ilişkiyi yıprattığı anlatılmıştır. “Bir kere eşinle beraber adam akıllı bir tatile gidemiyorsun. On beş gün mesela gitmemiz

gerekiyor, bizim devri mülkümüz var. On beş gün dükkânı kapatıp gidemiyorsun. Ondan sonra kopukluklar oluyor.” (49 yaş, evli, 20 senedir bu işinde, tuhafiye).

Birbirinden farklı alanlarda çalışan girişimci kadınlar mesleklerinden duyduğu memnuniyeti mutluluk içinde anlatmışlardır. Müşterilerle sürekli iletişim halinde olmak, huzurlu bir ev atmosferi yaratmak, ürünlerini tasarlayarak müşteri memnuniyetine sunmanın işlerinin en keyifli yanları olarak dile gelmiştir.

“Sosyalleşmeyi çok seviyoruz, o beni çok mutlu ediyor ve insanlar bana kolaylık sağlıyor. Şimdi ne kadar da zor olsa benim müşterim güler yüzlü. Bana sürekli gelmesi, sürekli bizim için gelmesi o beni tabi çok mutlu ediyor. O zorlukları ortadan kaldırıyor açıkçası.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Ev huzuru ve empati üzerine kurulu bu anlatı aslında müşteri beklentisine göre hizmet vermeyi anlatmaktadır.

“İnsanlarla ilişki kurmakta empati kabiliyetim de yüksek olduğunu söylerler onların ne istediğini algılayabilmekte bir ev huzur ortamı yaratmak kabiliyetlerim arasında bunları kullanarak devam etmeyi tercih ettim.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Çalışma saatleri, işyerinin düzenlenmesi, kimlerin ağırlanacağı, hangi işin hangi saatte yapılacağına ilişkin görev tanımlarının girişimci kadına bağlı olması en önemli memnuniyet konuları olarak dile getirilmiştir. Ancak bu anlatının en önemli vurgusu işyerini “evinin” dışında özgürlük alanı olarak tanımlamasıdır.

“En kolay tarafı şu başımda patron yok. Şu saatte niye geldiysen niye geldin. Sabah mesela 11.30 falan açtım dükkânı Onun dışında birisi geliyor mesela rahat rahat oturuyorum muhabbet ediyorum keyifle. Arkadaşlarım falan gelebiliyor. Evim dışında da bir yerim var. Hoşuma gidiyor yani aslına bakarsan.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Mesleki zorluklara rağmen ekonomik kazanç elde ederek gündelik hayatı sürdürmek ve geçimini sağlamak girişimci kadınları memnun etmektedir. “Beni mutlu eden tarafları evet var çok iş yapıp bu ayı da çok güzel çok şükür atlattım. Hiç sıkıntısız

kredi kartlarımı ödedim. En mutlu olduğum anlar o anlar” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Mağazacılığın hem maddi kazanç sağladığını hem de kıyafet satarken müşterilere yardımcı olmanın keyifli olduğuna değinildiği gibi diğer kadınlar açısından rol model anlamı taşıdığına ilişkin düşünceler dile getirilmiştir.

“E perakendecilik zevkli bir şey. Sıcak parayla çalışıyorsunuz sonuçta. Bir de giyim seçmek bilmiyorum ya her kadın sever yani. Bugün sorsanız on kadından dokuzu ya bir kafesi olmasını ister ya da butiğinin olmasını ister yani.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik).

Katılımcılar ekonomik zorluklara ve toplumsal genel kabullerin yarattığı engellere rağmen işlerini severek yaptıklarını dile getirmektedirler.

5.5. Kadın Girişimcinin Örgütlü Olmak Üzerine Düşünceleri

Katılımcılar girişimcilik faaliyetlerini diğer meslek gruplarına göre çalışma saatleri, kazanç miktarı, vb. konularda sınırları belirlenmemiş meslek grubu olarak tanımlamışlardır. Özellikle zaman ve kazanç konusunda kısıtlar yaşayan kadın girişimciler ancak mahallelerinde bulunan veya çok yakınında faaliyet gösteren kadın girişimci arkadaşlarıyla görüştiklerini ifade etmektedirler.

“Tabi ki dışarıda çok yok bir Tirilye’de var. Ama daha çok burada esnaf yan tarafım kadın onun yanı kadın.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Mahallesinin dışında girişimcilik yapan kişilerle görüşme olanağına çok az kadın girişimci sahiptir.

“Çok var tabi paslaşıyoruz. Yani bu işleri düzenleyen festival düzenleyen arkadaşım da var mesela kadın girişimcilerle ilgili. Yazın katıldım en son yazın bir tanesine katıldım. Şehir içinde olanlara katıldım ayda 1-2 defa oluyor. Katkı sunuyor.” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Girişimcilik faaliyetlerine devam ettiği sokaktaki diğer girişimci arkadaşlarıyla görüşen bir katılımcı girişimcilik faaliyetlerine başlamadan önce kendisinden daha tecrübeli olan girişimcilerle görüşmeden işyeri açmanın kendisine verdiği ekonomik zararın üzüntüsünü dile getirmiştir.

“Bu sokakta var mesela terzimiz var, butikte çalışan arkadaşlar var. Bir sıkıntı yaşadığımda manevi açıdan desteklerler. Maddi açıdan herkes kendini çevirmeye çalışıyor doğal olarak. İşte dediğim gibi keşke o zaman konuşmuş olsaydım, açmazdım kesinlikle organizasyon işi.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Katılımcıların çoğu kişisel beklenti ve düşünce farklılıklarının örgütlenmeyi engellediğini bu nedenle bireysel hareket ettiklerinden bahsetmişlerdir.

“Şu ana kadar örgütlenebiliyor muyuz? Çok örgütlenebilme herkesin ayrı bir kafası olduğu için yani. Örgütlenebileceğimizi düşünmüyorum örgütlenme olmadı şu ana kadar olursa da. Ya bu trafiğe kapatma olayı tabi ki hep birlikte imza verilerek oldu ama yani olmasa da olurmuş. Yani dediğim gibi bir tek ben sıkıntı çekiyordum başka kimse sıkıntı çekmiyordu gibi. Yani bir şey diyemiyorum çekimser kalıyorum.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi).

Bazılarıysa da örgütlenememekle ilgili sorunu çalışma hayatının vermiş olduğu yorgunluğa, işyerinin düzenini sağlamaya bağlamıştır.

“Öyle bir örgütlenme burada görmedim. Hiç görmedim. Yani o kadar güç yok insanlarda belki. Uğraşmaktan usanmışlar. Çabuk kabulleniyorlar. Mesela fatura konusunda bile hani şikâyet ediyoruz, şey yapıyoruz. Çoğuna bakıyorsun ya ödeyeceğiz ne yapalım diyorlar. İnsanda bir kabullenmişlik var. Koyun gibi olduk. Cidden öyle.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi).

Girişimci kadınlar faaliyetlerini yürüttükleri çevreyle ya da işleriyle ilgili yaşadıkları sorun ve engeller karşısında ataerkil örüntüler nedeniyle de örgütlenme konusunda çekimser kaldıklarından bahsetmişlerdir. İşyerinin bulunduğu çevrede girişimcilik faaliyetlerinin daha çok eril bir yapıya sahip olması girişimci kadınların örgütlenme konusunda cesaretlerini kırmaktadır. Bazı iş kollarında çalışan kesimler örgütlü olsa da girişimci kadınlardan ataerkil değerler yörüngesinde sosyalleşenler bireysel kalmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Gelmezler, toplanamazlar hiç inanmıyorum, belki ben bile gitmem bunu açık söyleyeyim. Çünkü yani daha çok erkeklerin nüfus ettiği bir yer burası. Kadınlara çok zor öyle bir kitle yok burada.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Festivallerin de düzenleyicisi ve katılımcılarının erkek ağırlıklı olduğu anlatılmıştır.

“Ya şimdi herkes bireysel çalıştığı için çokta ihtiyaç duymuyorum. Sinema ve Sanatçılar Derneği zaten Taksimdeki festivalleri genelde onlar açıyorlardı. Kültür bakanlığına da bağlandılar onlar. E onlar otuz- kırk zanaatkar. Mesela yarısı kadınsa yarısı erkek. Onlar kendi aralarında işte Konya’ya festivale gidiyorlar, Antalya’ya festivale gidiyorlar. Ama ben şehir dışına çıkmıyorum,” (55 yaş, evli, 8 yıldır bu işinde, el sanatları dükkânı).

Kadın girişimcilerin ifadelerinde örgütlenme konusunda genel olarak bireysel kalma eğilimi olduğu, yoğun çalışma temposu, kişisel düşünce farklılıkları ve erkek egemen yapının güçlü olması gibi etkenler girişimci kadınları yaşadıkları sorunları konuşma veya yaşanılan çevrede değişiklik yaratma konusunda bir araya getirememektedir. Katılımcılar örgütlenemedikleri gibi işle ilgili yaşadıkları sorunları kendilerinin çözmesi gerektiğini içselleştirmişlerdir. Aynı meslek dalında çalışan diğer girişimcilerle görüşemediklerini yakın çevredekilerle de ancak sosyal ilişkiler boyutunda görüştiklerini dile getirmişlerdir. Sosyal ağları iyi olan ya da yerel yönetimle iletişim halinde olan katılımcılar sorun ve engel çözme konusunda daha ümitli ifadeler kullanmışlardır.

Girişimci kadınların hepsinin çalıştığı faaliyet koluyla ilgili oda ve dernekler hakkında bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğu İstanbul Ticaret Odasına, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği’ne ya da her ikisine üye olduklarını söylemişlerdir. Girişimci kadınlar kredi olanaklarından faydalanmak ve işyerlerinin ruhsatının sürekliliğini sağlamak gibi zorunlu nedenlerden oda ve derneklere üye olduklarını anlatmışlardır.

Katılımcıların hepsi dernek ve odaların kendilerine sorunları ve ihtiyaçları noktasında yardımcı olamadıklarını, bu dernek ve odaların “haklar ve faydalar” konusunda işlevsel olmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Özellikle pandemi döneminde kredi ihtiyaçlarını karşılamak için üyelik yapmak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir.

“İstanbul Ticaret Odasına üyeyiz. O da bu pandemi döneminde kredi alabilmek için mecbur tuttukları için sadece bir üyeliğim var. İşte yıllık seçimleri varmış

onun mesajı geldi ama bir kez gittin mi bile gitmedim yani.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Aşağıdaki anlatı ruhsat işlemleri üzerinedir.

“Sadece Esnaf Birliği Odası o da ruhsatı mesela şu an bir yıl verdi, devamı olması için oraya üye olmam gerekiyormuş, büyük bir ihtimal oraya da üye olacağım” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

Girişimci kadınlardan faaliyet gösterdikleri iş koluyla ilgili dernek ve odalara üyeliği olmayan katılımcı sayısı çok azdır. Faaliyetlerini yürütmek için bu oda ve derneklere üye olmaya ihtiyacı olmadığını kendi ekonomik gücüyle ayakta kalmayı tercih ettiğini anlatmıştır.

“Olmadım. Varlıklarından haberdarım ama üye olmadım. Gerek duymadım. Ya ben kendi işimi yapıyordum çok fazla da insan ya da topluluk şey istemedim yani bir şeye ait olmak. Daha çok bireysel kalmak daha iyiydi benim için. Ya problem yaşamadım belki diyorum ya ailemin desteğini çok gördüm ben gerek duymadım.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, faaliyet alanı, gözlük dükkânı).

Mesleki dernek veya kuruluşlarla ortak çalışma yürütme girişimci kadınlar için örgütlü olmanın anlamı üye oldukları kuruluşların onların mesleki gelişimlerine katkısını ortaya koymakla ilişkilidir. Katılımcılardan sadece bir tanesi işiyle ilgili bir dernekle son yıllarda iletişim kurduğunu, büyük firmalarla iş yapmak için derneğe üye olduğunu ifade etmiştir. Bir katılımcı görüşmenin yapıldığı günlerde bu dernekle gelecek yıllara dönük işler yapma ümidi taşıdığını anlatmıştır.

“Saraciye derneği İstanbul öyle bir dernek bu yıl yönetim kurulundayım. Başka girişimci destekleyen bazı büyük firmaların kursları oluyor bir tanesinden bir kurs almıştım hatta oradan mentor desteği kazanmıştık. Mentorla çalışma deneyimini edinince disipline olurken başka uyaranlara kayabiliyoruz. Aynı zamanda ev hanımıym evle ilgilenmem gerekiyor iş çok fazla oralarla ilgilenirken kaçırdığım yerler oluyor. Düşüncelerimi, dükkânla, işimle ilgili yapmak istediğim şeyleri disipline etme yöntemini gösterdiği memnun kalmıştım. Saraciye derneğine üye olmamızın sebebi büyük firmalarla çalışırken bizden belge istenmişti o yüzden ortaya katılmıştık. Sadece yönetim

kurulu çalışmamız oldu.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Aşağıdaki anlatı katılımcıların çoğunun düşüncelerinin toplu bir anlatısı niteliği taşımaktadır. Her katılımcı meslekleriyle ilgili kurulan derneklerin işlerini yürütmek açısından yeterli desteği sağlamadığından şikâyet etmektedir.

“Geliyor, fiyat listesini veriyor aidatını alıyor gidiyor. Dükkânlarımız iki ay kapalı kaldı kardeşim pandemideyiz. Şu pandemide almayın şu kayıt parasını. Size maaş bağladık biz devlet miyiz size bakıyoruz dedim. Sen bana kredi vermiyorsun ki esnaf odası olarak benden ev istiyorsun, teminat istiyorsun. Herkesin evi mi var kardeşim. Kredi alamıyorsun, teminat göster. “Yok, teminatım dükkânım var” yok kabul etmiyor. E senin bana hiçbir faydan yok ki.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Girişimci kadınların anlatılarında faaliyet gösterdikleri sektörle ilgili dernek ve odaların örgütlülük anlamında kendilerine herhangi bir kazanç sağlamadığını, birlikte hareket etmenin mümkün olmadığını, üyeliklerinin onların mesleki yaşantılarına destekleyici bir rol oynamadığını ifade etmişlerdir. Kredi çekmek, büyük firmalarla iş yapmak vb. gibi nedenlerden dolayı mecburi üyelikler yapıldığını anlatarak üyelik için ödedikleri aidatları kazançlarından kayıp olarak değerlendirmişlerdir.

5.6. Çalışma Hayatı Boyunca Yaşanan Krizlerin Etkileri ve Devlet Desteği

Araştırmanın katılımcısı olan her girişimci kadın çalışma deneyimi süresine bağlı yaşadığı ekonomik krizleri anlatmıştır. Aşağıda ifadesine yer verilen katılımcı otuz yedi senedir girişimcilik faaliyetleriyle uğraşmaktadır. 1998 yılından beri yaşadığı her ekonomik kriz sonucunda borçlarını ödeyemediğinden işyerini kapatıp farklı sektörlerde işyeri açarak hayatta kalmaya çalıştığını anlatmıştır.

“1998 Ahmet Nejdett Sezer Ecevit’e Devalüasyon oldu biz bittik battık. Marketim vardı, o zaman banka krediyle gidip Metrodan alışveriş yaptım. Devalüasyon olduğu gün 1500 liralık borcum 3000’e yükseldi. Dükkânı sattık. 15 Temmuz’dan sonrada müşteri potansiyeli olmadı. O kriz bizi bir 6 ay -1 sene geri attı. Hiçbir kartlarımı ödeyemedim bankalara hacizlik oldum. Bugün

Cumartesi bak bugün gelen ikinci müşterim. Bom boş olmaması lazım tıklım tıklım olması lazım. İnsanlarda para yok. (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Referandum ardından pandemi gibi ülke genelinde yaşanan her kriz katılımcıların gelir elde etme ve ticari faaliyetlerini sürdürmeyi zorlaştırmaktadır.

“Referandum olayı vardı benim burda durduğum zamanlarda bir de yukarısı kazıldı bir de pandemi, yeni kriz. Dört kriz oldu yani. Her şey pahalandı ve çok etkiledi yani hep açık veriyorsun. Tam bir şeyleri düzene böyle ödemeleri en azından her aya bağlamak suretiyle bir gevşeme oldu ama şimdi açık veriyorsun yani. Gidiyorsun çay alıyorsun çay 24 TL’ idi şimdi 40 TL’ ye kadar çıktı. Her şeyin iki katı mesela.” (30 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kafeterya).

Kuzguncuk semtinde yapılan altyapı çalışmalarının uzun bir zamana yayılması çeşitli sorunlara neden olmuştur. Lağım ve su taşmaları girişimci ticari faaliyetlerde aksaklıklara neden olmuştur.

“Kazı çalışması bitti asfaltlar yapıldı işte betonlar döküldü üstüne taşlar döşendi tabi bu esnaf için korkunç bir kayıp oldu bu üç yıl sürdü. 15 Temmuz darbesinden sonra hem ekonomik olarak hem insanların mutsuzluğu, endişe ve kaygı ile beraber düşüşe geçtik. Şimdide aynı şekilde ben cebimde para olsa da dışarda yemek yemeye itina ediyorum. Çünkü geleceğimle bir umudum, hayalim kalmadı.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Taksim’de yaşanan sokak çatışması, bomba ihbarı ya da patlaması gibi eylemler Tomtom semtindeki girişimci kadınları endişelendirmektedir. Son yıllarda bu bölgede meydana gelen şiddet eylemleri ve bomba patlamalarının can ve mal kaybına neden olmaktadır. Şiddet olayları üzüntü yarattığı gibi kazançları da düşürmüştür.

“Kasım’da işler kesildi. Bak bombalardan birinde bizim camlar indi. İngiliz konsoloslugu bombalandı ya adam öldü, elçi bir sürü insan öldü orada. Mahallelilerimiz öldü. Tabi pandemiden ya da şeyden ama pandemide bütün dünya etkilendi. Ama Beyoğlu’nun güvenliği, bomba tehlikesi onlar bize özel olarak çok fazla etkiliyor ve gezide biz çok biber gazı yedik. Gezi sonrası. Tabi o zamanda yoktu iş.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Dünyada ve Türkiye’de meydana gelen ekonomik ve siyasi krizlerin dışında her katılımcının kendi çalışma şartlarında meydana gelen değişiklik bir kriz olarak ifade edilmiştir. Ticari faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü ortaklardan ayrılma, eşin askere gitmesi gibi nedenler girişimci kadınlar tarafından kriz olarak değerlendirilmiştir. “Krizler bizi çok etkilemedi. Biz orada çalışırken de hatta Körfez Savaşı vardı. Herkes kan ağlarken biz çok iş yaptık. Bekir askere gitti mesela o da bir krizdir benim için.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi).

Ticari faaliyetlerin sürekliliği için alışveriş hacminin düşmeden devam etmesinin önemine değinen katılımcılar 15 Temmuz, Covid- 19 pandemisi gibi salgınların önemine değinirken 2021 yılında başlayan ekonomik krizin sürekli fiyatları değiştirdiğini yeni ürünler almakta ekonomik açıdan zorlandıklarını ya da aldıkları ürünlerin fiyatlardaki artışlar nedeniyle satışlarının düştüğünü ifade etmişlerdir.

“Ben Covid hiçbir şeymiş dedim. Bir yılda iki kriz neler neler atlatıyorum. Ürünlere yüzde elli zam geldi. Müşteri seni hemen fırsatçısın gibi ilan ediyor. Ben on beş gün hiç doğru düzgün ciro yapamadım ve ciddi bir korku geldi bana. Ben herhalde biteceğim gibi bir şey, takıldım yani. Normalde on milyarlık mal aldığımında şu tezgâh doluyorsa şu an yarısı doluyor. Yani hem satıcıyı hem alıcıyı herkesi çok olumsuz etkiledi.” (30 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, eşarp dükkânı).

2021 yılı ekonomik krizin katılımcıların ticari faaliyetlerine kazanç elde etme noktasında önemli ketler vurduğunu, düşen müşteri sayısının giderleri karşılayacak geliri sağlamadığından bahsedilmiştir. Ekonomik krizin kendilerini borçlanmaya ittiğine vurgu yapılmıştır. Ekonomik zorlukların girişimci kadınların yaşamlarında ümit duygusunu zedelediği görülmüştür. “Şu anda borçlanıyoruz, kredi çekeceğim ne yapayım. Kaç saattir şurada seninle oturuyoruz, kaç kişi geldi, o gün de iki gün evvelde seninleydik kaç kişi geldi? Böyle oturuyoruz, elektrik su yanıyor.” (49 yaş, evli, 7 yıldır bu işinde, kafeterya).

Bu dönemde işyerlerinin toplu yasakların olduğu dönemde kapatmak zorunda kaldıklarını işyerlerinin giderlerini kendi tasarruflarından karşıladıklarını anlatanlar sayıca fazladır. “Ne vardı elime para geçmedi ama buranın ödemelerini de yaptım. Tasarruflarımdan ödedim.” (41 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, dikim evi).

Evi işyerine yakın olan katılımcılar işyerlerine geldiğini küçük nitelikte işler yaptığını ancak daha çok işyerinin ve evcil hayvanlarının bakımıyla ilgilendiğini anlatmıştır. İşyerinde kaldığı sürece online satışlar için üretmeye devam edilmiştir.

“Evim çok yakın olduğu için ben her gün işe geldim. Kedilere baktım, temizlik yaptım. Bir şey ürettim, yaptım, fotoğraf çektim yani durdurmam. Bu süreçte online satış yaptım.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Girişimci kadınlardan kimisi eşlerinin gelirinden destek aldığını kimileri de finans kurumlarından kredi çekerek bu dönemi atlarmaya çalışmıştır “O arada eşim çalışıyordu sağ olsun o takviye yaptı. Gene bir yerden destek yoktu.” (37 yaş, evli, 6 senedir bu işinde, terzi).

Kapanma döneminde satışları düşse de çalıştığı alanda eğitimler vererek gelir elde eden katılımcı bu dönemin yeni fırsatlar ürettiğini ifade etmiştir. “O dönem bir kapanma dönemi olduğu için herkes yeni uğraşlar. Benim öğrencilerimde artış oldu.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, art sanat).

Araştırmanın katılımcılarına Covid-19 pandemi süresinde yaşadıkları mali yetersizlikler karşısında devlet desteği alıp almadıkları, aldılarsa yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Bu dönemde devletin her sektöre maddi destek vermediği anlatılmıştır. Kendilerine verilen 1000-3000 TL’nin işyeri giderlerinden elektrik faturasını dahi ödemediği üzüntüyle dile getirilmiştir.

“Çok küçük, sanırım iki sefer 3.000 lira verildi. Bir seferde 750 mi öyle bir şey verildi. Tabi benim kiram 5.000 lira bana verdiği şey 1.000 lira atıyorum. Ne kiramı karşılıyor ne faturamı karşılıyor. Biraz sosyal medya oradan da para kazanıyordum işte reklam yaparak. Biraz gene bir gelirim vardı ufak bir gelirim kira gelirim onu kullandım. O şekilde yoksa devletin yaptığı şey yani çok kötü bir tabir olacak belki ama derler ya kepçeyle verip kazanla geri aldı gibi bir şey oluyor. İşte sadece laf olsun diye yapılan şeyler.” (38 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Covid-19 pandemisiyle tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz ve eve kapanma girişimcilerin çalışma hayatına ket vurmuştur. İşyerlerinin kapanmasına rağmen sabit giderlerin devam ettiği bu giderlerin çoğu kişisel tasarruflardan karşılandığı anlatılmıştır. Tasarrufu olmayan katılımcılar finans kurumlarından, yakınlarının maddi

desteğinden faydalanmıştır. Bu süreçte devlet desteğinin hiçbir şekilde sabit giderleri karşılamadığı özellikle belirtilmiştir.

Covid-19 pandemi salgınının en güçlü etkisi ekonomik alanda olmuştur. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı dönemlerde çalışamayan katılımcılar ekonomik gelir elde edemediklerini bu nedenle ödeme güçlükleri yaşadıklarını aktarmışlardır. Sokağa çıkma yasaklarından sonra ürün fiyatlarındaki artışla oluşan pahalılığın daha ağır maliyetler getirdiğini ifade etmişlerdir.

“Mahvetti bizi diyebilirim. Buraya almış olduğum aksesuarların taksitlendirme yaptıklarında vardı. Buzdolabım, fırınım, işte masam, sandalyem falan onların taksitlerini öderken de çok zorlandım mesela. Kapattığım süreçte herkes bekliyor. Ödeme günün geliyor, insanlar arıyorlar seni.” (46 yaş, bekar, 3 senedir bu işinde, kafeterya).

Ürün fiyatlarındaki artışıyla ilgili anlatı aşağıda sunulmuştur.

“Kapama bitti bir bakıyorsunuz ürün fiyatları falan her şey artmış. Hani bizim bütçemiz öyle değildi ama artırmak zorunda kalıyorsunuz falan falan gibi birkaç sorunla karşılaştım.” (25 yaş, bekar, 9 aydır bu işinde, kişiye özel tasarım butik).

Katılımcılardan sadece bir tanesi faaliyet kolu nedeniyle bu süreçte kazancının düşmediğini aktarmıştır.

“Ya Covid’de biraz şanslıydık biz çünkü insanların hep morale ihtiyaca vardı ve moral için çiçek göndermekte ilk akla gelen şey olduğu için biz hep çalıştık.” (31 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, butik çiçekçi).

Kimileri salgının etkisiyle zarar ettiği işyerini kapatarak başka bir faaliyet kolunda iş kurduğunu anlatmıştır. “Kafeteryayı kapatarak gözlük dükkânı açtım.” (41 yaş, bekar, 1 senedir bu işinde, gözlük dükkânı) Kimileri de ticari faaliyetler için sabit bir mekâna ihtiyaç duymadığını her yerde üretim yapabileceğini fark ettiğini söylemiştir.

“Bu işi sürekli bir dükkân olmaktan bir mekâna ihtiyaç duymaktan ziyade bunu her yerde yapabileceğime dair bir şey yarattı. Ben nere gidersem bu iş benimle birlikte gelebilir bunu internet üzerinden de yapabilirim deme şeklini gösterdi

ama gerçi ona girmeyeyim ekonomik anlamda herkesi zorladı.” (39 yaş, evli, 10 senedir bu işinde, deri işleri tasarımı).

Katılımcılardan biri salgının etkilerini birkaç açıdan ele almıştır. Salgının yaşamında psikolojik, sosyal, ekonomik ve toplumsal ilişkiler açısından değişim yarattığına değinmiştir. Bu süreçte sanal ortamlara yöneldiğini bunun da kendisinde gerçek yaşamla bağını koparmak hissini verdiğine vurgu yapmıştır.

“Psikolojik olarak etkiledi, maddi anlamda da çok etkiledi hepimizi. Hayatımızı değiştirdi, sosyal yaşantımızı, işle olan ilişkilerimizi değiştirdi. Sosyal medyaya çok ilgili bir insan değilim, bakarken de sıkılıyorum ama bu hastalık insanı daha çok sanal ortamlara var olmaya yöneltti. Gerçek hayatla bağımız kalmamaya başlamıştı. Evden dışarı çıkmıyorduk zaten.” (37 yaş, bekar, 6 senedir bu işinde, kişiye özel terzi).

Tüm dünyada eve kapanmanın toplu yaşanması endişe ve korkulara sebep olsa da evde ailesiyle vakit geçirmenin güzel bir dönem olduğu da anlatılara yansımıştır.

“Çok utanarak söylüyorum ama hayatımın en güzel dönemini yaşadım tüm dünya aynı durumda olduğu için en ufak bir suçluluk duygusu hissetmeden evde, ailenle bir aradasın, dışarı çıkamıyorsun. Tabi ki endişeler korkular. O korkuların, endişelerin dışında güzel bir dönemdi.” (48 yaş, evli, 25 senedir bu işinde, kafeterya).

Girişimci kadınlar iş kurmada ve işi sürdürmede sermaye teminiyle ilgili engellerle karşılaştıkları için en temel ihtiyaçlarının ekonomik destek olduğunu ifade etmişlerdir. KOSGEB’in hibe ve destek programlarında süreçlerin uzun, denetimlerin yetersiz olduğuna, makine-teçhizatla ilgili verilecek desteğin işe başladıktan sonra verilmesinin destek olarak nitelendirilemeyeceğine vurgu yapılmıştır.

“KOSGEB olaylarını biliyorum nasıl yaptıklarını sözde destek veriliyor ama olması gereken yere doğru yerlere gitmiyor. Makinalarınızı her şeyinizi alın aradan bilmem ne kadar zaman süreç geçiyor sonra devlet onu size ödüyor faturalarınızı istiyor ya zaten herkesin elinde ögle bir sermaye olsa öyle bir desteğe ihtiyacı olmaz. O sürecin biraz daha kolaylaştırılması gerekiyor” (35 yaş, bekar, 6 aydır bu işinde, deri işleri tasarımı).

Araştırmanın saha çalışmasında girişimci kadınların kira, elektrik, stopaj, çevre ve ilan reklam vergisi, işgal harcı gibi düzenli ödemelerin ekonomik açıdan güçlük çekilen konular arasında olduğu görülmüştür. Girişimci kadınlardan çalışma yılı daha uzun olanlar vergi yükünün ağır olduğunu devletin kendilerine destek olmadığını girişimci kadınların devlete destek olduğuna vurgu yapmıştır.

“Çok fazla vergi yükü var üzerimizde yani. Biz şu anda vergilere çalışıyoruz. Çok fazla vergi veriyoruz yani şöyle söyleyeyim devlet bize bakmıyor, biz devlete bakıyoruz. Ben bu yaşa geldim devletten hiçbir şey talep etmedim. Aynı ama hiçbir şey görmedim.” (66 yaş, bekar, 28 yıldır bu işinde, beyaz eşya dükkânı).

Katılımcıların bir kısmıysa zorluklar karşısında devletten ve finans kurumlarından hiçbir destek ve yardım beklentileri olmadığını iş yaşamında karşılaşılabilecekleri engellerin üstesinden kendi çabalarıyla geleceklerini aktarmışlardır.

“Aman yani gölge etmesinler başka bir şey istemem. Biz kendi bankamızdan söylerim ben oradaki bizim ticari hesaba bakan arkadaşla ya uygun faizli kredi bulursan bizi ara zor durumdayız.” (58 yaş, evli, 29 senedir bu işinde, kırtasiye).

Katılımcılardan kimileri yaşadıkları toplumsal yapı içinde bir kadın olarak kendilerini güvende hissetmediklerini, ihtiyaç duydukları anda güvenlik güçlerinin zamanında yanlarında olmasına ihtiyaç duyduklarına vurgu yapmışlardır.

“Ben sadece güvenliğimiz sağlandığını bilmek istiyorum. Şunu biliyim ben burada polisi aradığım zaman pıt diye gelsin. Bu kuruluşları yapmışlar gelsinler ben önce güvenliğimi istiyorum. Hani güvende olduğunu bileyim bir yere gittiğimde bir bekçiyi çağırdım onun peşine düşecek sadece bunu istiyorum ya o kadar korkuyoruz ki beni birisi bıçaklar mı, tecavüz mü eder. Hani bu sokakta olmasa bile korkuyorum.” (39 yaş, bekar, 5 senedir bu işinde, kafeterya).

Risk olarak piyasada tutunmaya çalışan girişimci kadınların çalışma hayatı sosyal normlar ve ekonomik kısıtlılıklarla denetim ve kontrol altında tutulmaktadır. Girişimcilik faaliyetleriyle uğraşan katılımcıların anlatıları bu alanda kamu kurum ve kuruluşlarının bu engellerin bizzat üreticisi olduğu üzerinedir.

6. TARTIŞMA

Araştırmanın kent yaşamı bölümünde girişimci kadınların yaşadıkları ve çalıştıkları semtte komşuluk ve sosyal ilişkilerden etkilenme biçimleri ve bu semtlere kendilerinin de etkilerinin olup olmadığının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Katılımcıların çalıştıkları ve yaşadıkları mahalleye ilişkin anlatıları gündelik yaşam pratikleri ve semtlerdeki değişim hakkında bilgiler sunmaktadır. Mevcut kültürel yapının içinde kadınlar komşuluk ilişkilerinin kurulmasında ve sürdürülmesinde etkin rol oynamaktadırlar. Kamusal alana ücretli işlerle dahil olan kadınlar komşularıyla yeterli vakit geçiremeseler de komşuluk ilişkilerine önem vermektedirler.

Mahalle yaşantısında sosyal ilişkilere yönelik anlatılarda güven duygusu, yardımlaşma ve birbirlerine destek olma kavramları öne çıkarılmıştır. Sembolik bir harita işlevi gören mahalle sözcüğü bireylerin aidiyet, kimlik, güvende olma, yardımseverlik, dayanışma gibi ihtiyaçlarına dönük çağrışımlar yapmaktadır. Mahalle sakinleriyle iletişim halinde olma ve mekâna aidiyet duygusu bireylerin sosyal ve fiziksel olarak kendilerini güvende duymalarına neden olmaktadır (Koyuncu, 2009, s. 31; Ardahan, 2013, s. 1086).

Yapılaşmayla birlikte müstakil ve bahçeli evlerin yıkılarak yerine çok katlı bağımsız birim sayısı fazla olan apartmanların yapılmasının semtlerdeki kamusal alanda sosyalleşme süreçlerinde değişim yaratmıştır. Artık komşuların birbirini tanımayan insanlardan oluştuğu sokakta ortak buluşmaların ve komşuluk sohbetlerinin olmadığı ayrılmış bir mahalle yaşamı söz konusudur. Kent yaşamının önemli unsurlarından birisi olan ücretli çalışma zorunluluğunun komşuluk ilişkilerinin eskisi gibi sürdürülmemesine neden olduğu tekrar edilen ifadeler arasındadır.

Gündelik yaşam pratikleri kendi rutininde devam ederken zamana yayılan değişim bireylerin arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Mekândaki fiziksel değişim semt sakinlerinin geçmişten kurduğu ve sürdürdüğü etkileşim mekanizmalarını, yaşamlarıyla ilgili ağları ve yerel kültürü zedelemiştir. Geleneksel dokunun dışında inşa edilen çok katlı ve çok bağımsız birimli yapılar çok sayıda hane barındırmasına rağmen yakın ilişkiler kurma noktasında işlevsel değildir.

Aynı yerleşim alanında uzun bir süre yaşamanın sosyal ve toplumsal sermayenin güçlenmesi arasındaki bağı komşuluk ilişkileriyle ele aldığımızda

günümüz bireyleri semtlerinde yabancı hissetmektedirler (Koyuncu, 2009, s. 38; Çubukçu, 2011, s. 102; Ardahan, 2014, s. 45). Atatürk ve Kuzguncuk Mahallesinde katılımcılar yaşadıkları ve çalıştıkları bölgenin yerlisi oldukları için mekândaki fiziksel ve yeni insanların gelmesiyle sosyal ilişkilerin değişiminden üzüntü duymaktadırlar. Örneğin Nur mahalledeki insan profili değişimini “Kuzguncukta şeydi yani Kuzguncuklu yürürdü.” sözcüğüyle ifade ederken yeni gelenlerin kendisini semtinde yabancı gibi hissettirdiğine vurgu yapmıştır.

Girişimci kadınlar yaşadığı ve çalıştığı semtte uzun yıllardan beri yaşayan mahalle sakinlerinin sayıca azaldığını semtlerine yabancı kişilerin yerleştiğini aktarmıştır. Semtin gerçek yerlisine ilişkin ifadelerse bugünden daha eski süreçleri içeren anlatılar olmuştur. Anlatılarda mahalle kültürü mirasını sürdüren semtlerde yeni geleni benimseme süreçlerinin zamana yayıldığı ve karşılıklı hoşgörüyle de olsa temkinli ilişkilerle sürdürüldüğü görüşleri ortaya çıkmaktadır. Bireyler kendilerinin ve diğerlerinin aidiyetini kentle ve mahalleyle ilişkilendirirken hanenin eski ya da yeni olmasıyla birlikte bir kentte uzun süre yaşamayı sosyal konumla bağlantılandırmaktadırlar (Sencer, 1967, s. 207).

Kentsel mekân içinde üretim yapılan bir yapıdan üreten bir yapıya evrilmiştir. Bir meta haline dönüştürülen mekân üretim ilişkilerindeki dönüşümle birlikte mekânın kullanımı ve yapılanması da farklı boyutlar kazanmıştır. Üretim ilişkileri, mekân ve toplumsal yapının etkileşimi sonucunda mekâna kimliksel yeni tanımlamalar ve damgalar (Goffman, 2014) yüklemektedir. Mekânın kimliğe ilişkin tanımlar üretmesi sınıfsal yapılar arasındaki farklılıkların kimlik kavramına çarparak toplumsal ayrışmalara neden olmaktadır.

İç göçle gelen bireylerin İstanbul’da hemşerilerinin yaşadığı semtleri tercih etmesi o semtlerin göçmenlerin kimliğiyle özdeşleştirilmesine neden olmaktadır (Sencer, 1967, s. 210; Tümtaş, 2016, s. 139). Mahallede yaşayan bireylerin arasındaki farklılıklar her birey tarafından farklı sözcüklerle ifade edilse de kimin kentli olduğu ya da olmadığına ilişkin düşünceler araya mesafeler koymaktadır. Köprü sözcüğünün anlamından bir değerlendirme yapacak olursak köprü yapısı itibariyle ayırma ve birleştirme işlevine sahiptir ancak daha çok birleştirmeyi temsil etmektedir. Bu çalışmada kentli olduğunu düşünen girişimci kadınlar çalıştıkları semt sakinleriyle olan ilişkilerinin köprü işlevi görerek değişim yaratacağını düşünmektedirler.

Kent hakkı, şehrin sahip olduğu kaynaklara bireysel veya toplu erişimden daha derin bir anlam taşımaktadır. Kent hakkı, kenti isteğimize göre dönüşüme uğratma onu yeniden keşfetmek hakkı ve biçimlendirmektir. Kentin kolektif olarak dönüşüme uğratılarak şekillendirilmesi kentleşme süreçlerinde toplumsal grupların gücünü etkinleştirecektir dolayısıyla “kent hakkı belirleyici bir gücü talep etmek ve bunu kökten, radikal bir şekilde yapmayı” ifade etmektedir (Harvey, 2013, s. 44-45).

Kentte yaşayan bireyler kenti çalışma, ikamet etme veya ulaşım hizmetlerini elde edilmiş hizmetler olarak değerlendirmektedir. Kentlilerin çoğu için kentsel hayata özgü değerler niteliklerini kaybetmektedir. Kentli bireyler artık kentin politik bağlamda temsiline ilişkin bir sorunsal dile getirmekten kaçınmaktadırlar. Yaşanan bu kriz kentlilerin sorunudur. Bu açıdan bakıldığında “kent krizi bilinci” kentlilerin yaşamlarını kente özgü değerleri eşliğinde sürdürmeleri için gereklidir (Helle, 1996, s. 71).

Kentin yöneticilerinin kent hakkı kavramı prensipleri doğrultusunda yatırımlar yapmadığını düşünen katılımcılar siyasi temsili semtlerinde görmek istemediklerini ifade ederek beklentilerinin çerçevesini sınırlı tutmuşlardır. Bu beklentiler, altyapı hizmetleri, semtin tarihi ve mimari dokusuna uygun sokak düzenlemeleri, kaldırımların genişletilmesi, genel temizlik hizmetleri, yeşil alanların çoğaltılması gibi temel konular üzerinedir. Sadece bir katılımcı yerel yönetimlerin bireylerin refahlarından sorumlu olduğunu anlatmıştır. “İnsanların hayat şartlarını değiştirmeleri lazım yani, gelir düzeyini yükseltmek lazım kızım. Ana yol burada, otobüsler, minibüsler geçiyor. Parksa park var otobüs durağımız var aradığın her şey var burada. Ama insanlarda para yok.” (54 yaş, bekar, 9 senedir bu işinde, kuaför).

Kentin girişimcilik faaliyetlerini yürüten kadınlar için kamusal alanda iş kurma, işini devam ettirme imkânını mekânsal ve toplumsal bağlamda sunup sunmayacağı girişimci kadınların çalıştıkları mahallenin değişimine ilişkin görüşleriyle oluşmuş veriler ışığında değerlendirilmiştir. Bu araştırma alan yazında geçtiği gibi girişimci kadınların belirli bir noktaya erişene kadar kendi birikimlerini kullandığını göstermektedir. İşyeri açan kadınlar kuruluş sermayesini kendi tasarruflarından veya araba, ev gibi varlıklarının satışından elde etmektedirler. Girişimci kadınlar işyerini kurduktan sonra üç- beş yıl aralığındaki oluşacak maliyetler

için sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar (Zeyt nl , 2021, s. 130; Dibek, 2022, s. 37). Zeyt nl  ve Dibek'in tartişmasında yer aldığı gibi bu araştırmaya katılan girişimci kadınlar işlerini kurma süreçlerinde bireysel tasarruflarından g ç almaktadırlar.

Katılımcı kadınların kentte girişimcilik faaliyetleri deneyimleri odak alınarak mekânın dönüşüm ve şekillenme süreçlerini açığa çıkararak anlatılarda kenti ve kent toplumunu anlamının bir yolu olarak ele alınmıştır. Girişimci kadınların anlatılarında mekânın kullanılma şekli, mekânın temsil edilme biçimi ve mekânın cinsiyetine atfedilen anlam hakkında bilgiler sunmaktadır (Topçu, 2018, s. 181).

Mekân şekillenirken toplumsal yapıyı da şekillendirmektedir. Katılımcılar kamuya açık alanlardaki etkileşimlere kendileri anlam atfetmedikleri gibi bu alanları kullanma seçimleri ve biçimleri hakkındaki kararları doğrudan kendileri vermemektedirler. Kültürel ve yaşam dünyalarıyla ilgili anlamlar erkekler ve kadınlar tarafından birlikte üretilmektedir (Erdönmez ve Akı, 2005, s. 85).

Ataerkil toplumlarda egemenlik ve g ç ileri yaşlardaki erkeklerin hegemonyasındadır. Yaşlı erkekler iktidar biçimlerinin çeşitliliğinden faydalanarak kadın ve erkeklerin yaşamları üzerinde, karar alma süreçlerinde söz sahibidir ( zbay, 2013, s. 191). Toplumsal cinsiyete ilişkin analizler yaparken kadınların ve erkeklerin mekânda görünür olma pratikleri hakkında mekânla bütünleşen kültürel yapıdan bağımsız c z mlleme yapmak cinsiyetler arasındaki davranış modellerinin, ilişkilerin, cinsiyet rollerinin ataerkil yapının ve egemen sistemin işleyişinin saklı kalmasına neden olacaktır ( ubuk u, 2011, s. 103).

Kadınlar yaşadıkları mahallelerde kamusal alana çıkarken erkek bakışının denetleme ve kontrol gücünün farkındalığıyla çevreleriyle göz temasından kaçınmaktadırlar. Erkek egemen düşünce biçimi kadın davranışlarının uygunluğu ve uygunsuzluğu hakkında belirgin sınırlar çizmiştir. Bu sınırların anlamlandırılması, konumlandırılmasıysa ikilikler inşa edilerek meşrulaştırılmaktadır (Hutton, 2001, s. 110). Kadınların kamusal alandaki gündelik yaşam ilişkilerinde mesafe belirsizliği yaratan bazı (abla, abi, yenge) unvanlar vardır. Bu geleneksel seslenmeler kimi zaman kadınlara yerinin neresi olduğunu hatırlatırken kimi zamanlar da koruma kalkanı işlevi görmektedir (Aktaş, 2021, s. 44-45).

Girişimci kadınların semtlerine ilişkin ifadeleri mekândaki yapısal ve toplumsal değişimin yeni egemenlik ve güç ilişkilerinin oluşmasına neden olduğu

yönündedir. Bazı anlatılarda semtlerine medyada ve siyasette tanınan kişilerin ilgi göstermesinin mahallenin ekonomik rantını artırarak semtte yeni egemenlik ve güç ilişkilerinin ortaya çıktığı yönündedir. Mekânda süregelen değişimler bireylerin kamusal alanı nasıl kullanacağını da şekillendirmektedir.

Kadın ve erkek cinsinin kamusal alanı kullanma ve görünür olma biçimleri eşitlik ilkelerine göre belirlenmemiştir. Kadınların kamusal alanda görünür olmalarını engelleyen yazılı yasalar olmasa da ataerkil değerler yörüngesinde belirlenen normlar kamusal alanda erkekleri daha özgür ve bağımsız bırakmıştır. Erkeklerin ve kadınların sosyalleşme süreçleri çocukluk yaşlarından itibaren cinsiyetlerine göre düzenlenmiş mekânlarda gerçekleşmektedir. Bireyler “habitusla” dünyaya gelmezler. Sosyalleştikleri toplumsal yapının verili değerleri oyunun kurallarını ve oyunu nasıl oynayacaklarını belirlemektedir (Calhoun, 2014, s. 79). Sokaklar ve kahvehaneler erkeklerin kullanım amaçlarına göre düzenlenmiş erkeklere uygun görülen yerlerdir. Kahvede vakit geçiren eşine ulaşmak isteyen kadın bir erkekten yardım istemelidir. Kültürel yapı her iki cinsin birbirini dışlayan öğrenme ve değerler sistemi üzerine kurulmuştur. Kadınlar ve erkekler sıradanlaşmış mesafeleri içselleştirdikleri için kendilerine uygun görülen mekânların sınırlarını aşmamayı benimsemektedirler.

Toplum tarafından kabul gören egemenlik biçimlerinden biri olan eril tahakküm mekânsal ikilikler ve cinsiyetler arasında iş bölümü yaratarak, kadın ve erkek bedeninde cinsiyet ayrım ilkelerini doğanın döngüsüyle ilişkilendiren ayrımlar inşa etmiştir (Bourdieu, 2015, s. 22). Girişimci kadınların anlatıları eril mekânların yoğun olduğu cadde ve sokaklarda kamusal alanda görünmez olmayı tercih etme yönündedir. Katılımcılar ataerkil değerlere uygun davranışlar yörüngesinde girişimcilik faaliyetlerine devam etme stratejisini benimsemişlerdir. Normlar ve değerler kadınlar tarafından belirlenmese de bu normların çizdiği hattın dışına çıkmayan eylemler ataerkil iktidarın yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Araştırmanın katılımcılarının sık sık tekrar ettiği “değişim” kavramı işyerleri için ödenen kiralar konusunda da dile gelmektedir. Her bölgenin kendine özgü yapısı kira oranlarının artışına yansımaktadır. Beyoğlu semtinin eğlence mekânları, işyerleri ve tarihi mirasıyla önemli bölgeler arasında olması onun mahallelerinden birisi olan Tomtom Mahallesini de etkilemektedir. Tomtom Mahallesinin pek çok sokağı 2021 yılında açılan Galataporta bağlanması nedeniyle değerlendirilmiştir. Kuzguncuk Mahallesi

tarihi ve mimari dokusunun aslına uygun korunmuşluğu, dizi çekimleri ve toplum tarafından tanınan kişilerin yerleştiği bir semt olmasıyla bilinen bir yerdir. Ümraniye çarşısı kendi tarihsel sürecinde alışveriş ve ticari faaliyetlerin yoğunluğu nedeniyle işyeri kiralarının yüksek olduğu bölgelerdendir.

Sermayenin kamusal alana hâkim olmasıyla kentlerde fiziksel çevre bozularak refah dengesi sarsılmıştır. Üretim ve tüketim alanlarının artması bölgesel ve sosyal farklılıkların doğmasına neden olarak kentte ayrışmalar yaratan mekânlar oluşturmuştur (Güler, 2011, s. 68). İstanbul şehrinde yerel yönetimlerin kent kaynaklarını paylaştırırken eşitlik ve adalet ilkeleri yerine kentsel rant faaliyetlerine öncelik vermeleri kentin toprağın ve aklın denetimini kontrolüne alarak ekonomik ilişkileri malların değiş tokuşuyla kendi lehine kullanmasına neden olmuştur. Şehrin büyümesine paralel para piyasası da güçlenmektedir (Tekeli, 2015, s. 80; Weber, 2018, s. 42).

Kira bedellerinin yüksek olması girişimciliğe niyetlenen bireylerin işyeri kurmak istedikleri bölgelerde işyeri açmalarının önündeki önemli engellerden bir tanesidir (Bozkurt ve Yaşar, 2018, s. 246). Tüm bu bileşenler bu bölgelerdeki taşınmazların ekonomik rantını yükseltmektedir. Saha araştırmasında girişimcilik yapan kadınların karşılaştıkları engellerle ilgili yazımda geçen konular katılımcıların deneyimleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Katılımcılar kira kontratlarının yenileneceği dönemlerden sonrası için işlerinin sürekliliğini sağlamakla ilgili endişeli ifadeler kullanmışlardır.

Araştırma katılımcıları çalıştıkları mahallelerin bazı boyutlarına vurgu yaparak anlatmışlardır. Araştırma sahası olan semtlerden Kuzguncuk tarihi evleri, kafeleriyle, Atatürk Mahallesi gelinlik, çeyiz, giyim, kumaşçılarıyla tanınırken Tomtom Mahallesi, İstiklal, Galata kulesiyle ve Galataport'la kesişen yolları, kafeler, tasarım eşya dükkânlarıyla moda ve tüketim kültürünün bir parçasıdır. Bireyler bu yerleri gezmek, alışveriş yapmak, fotoğraf çekmek için ziyaret ederek bir bütünün içinde farklı hissetmenin alternatiflerini aramaktadırlar. Kent, bireylerin ihtiyaçlarının çeşitliliğine hizmet ederken bir tüketim metasına dönüşmüştür.

Baudrillard, insan yaşamında pek çok alanının çeşitli tüketim biçimleriyle egemenlik altına alınarak anlamlı ve birleştirici bir var oluşun temsilini “müsrif aylaklık” kavramıyla izah etmektedir. Bireylerin gündelik yaşamlarını sürdürürken

tüketim nesnelere yönlendirilerek zengin ve çeşitli yaşam alanlarının yaratılmasında boş zaman etkinlikleri ödül ve eğlence araçlarıyla işlevselleştirilip kültürün bir parçası olarak düzenlenmiştir (Baudrillard, 2013, s. 20). Tüketim nesneleri modanın cazibe ve çekim merkezinde konumlanarak bireylerin toplumda farklılaşma ve bütünleşme ihtiyacını değişim kavramıyla gidermektedir.

Moda bireyler arasında toplumsal eşitlik sağlama işleviyle çeşitli yaşam biçimleri arasında benzerlik üretmektedir (Simmel, 2006, s. 106). Moda sınıf farklılığı göstergelerini tüketim nesnelerinin kullanımıyla yanıltarak bireylere çeşitli seçenekler sunma yoluyla mekânın metalaşmasına aracılık etmektedir. Örneğin katılımcılar Kuzguncuktan söz ettiklerinde özellikle kafelerin fazla ve geç saatlere kadar açık olmasından mahallenin huzurunu, sakinliğini yitirerek kalabalık, gürültülü bir mekâna dönüştüğünden özellikle Kuzguncukta yaşayanlar şikâyet etmektedir. Sokağa çıkamadıklarını, yaşama alanlarının daraldığını evlerinde dinlenirken bile mahremiyet alanlarının ziyaretçilerin fotoğraf çekimleriyle işgal edildiğini aktarmışlardır.

Aynı kentte uzun yıllar yaşamak bireylere aidiyet duygusu kazandırarak bulundukları semtte “yerli” hissetmelerine neden olmaktadır. Çalışma yaşamındaki konumundan memnuniyet duymak, yaşadığı kentte veya semtte mülk sahibi olmak bireylerin aidiyet duygusunun güçlenmesini etki eden diğer kazanımlardır (Erder, 2021, s. 181). Bachelord, ev kavramını kullanarak insan ruhunun çözümlenebileceğini, ev içinde yaşanan mekân olma anlamını taşıdığı gibi bireylerin acılarını, sevinçlerini ve anılarını saklayan mekân olarak değerlendirmiştir. Yaşanılan mekân bireylerin dünyalarından bir köşedir. Bireyler ev ve odaları anımsayarak duygu dünyasını inşa ettiği gibi kent ve semtlerini de anımsayarak aidiyet duygusu geliştirmektedirler (Bachelord, 1996, s. 28).

Bu araştırmanın bağlamında yaşanan kente ve semte aidiyet duygusu girişimci kadınların işlerini devam ettirmeleri konusunda bize ipuçları vereceği düşüncesiyle araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın verileri değerlendirildiğinde katılımcıların yaşadıkları semte ve İstanbul şehrine işleri, aileleri, arkadaşlarının varlığı nedenleriyle bağ kurduğu görülmüştür. İstanbul’un vazgeçilmez bir şehir olduğunu aktaran katılımcı “Üç kat yerin altında olsun ama Ümraniye’de olsun. Çocukluğum burda geçtiği için memleketim Ümraniye İstanbul derken farklı bir yerini

düşünemiyorum.” (40 yaş, evli, 16 senedir bu işinde, terzi) aidiyet duygusuyla ilgili güçlü ifadeler kullanılmıştır.

Siyaset toplumsal ilişkilerin ve kurumsal faaliyetlerin gündelik işleyişinde belirleyici gücü elinde tutmaktadır. Cinsiyetçi ilişkilerin resmi işleyişe yön vermesi bireylerin sosyalleşme süreçlerini cinsiyetçi tahakküm biçimleri çerçevesinde şekillendirmektedir. İlişkilerin bu şekilde kurulması kadın ve erkeklerin kamusal alanda eşit değerler ekseninde var olmasını engellemektedir. Alan yazında vurgulandığı gibi kamusal alanın kullanımını şekillendiren hizmet politikaları toplumsal cinsiyet eşitliği için önemlidir. Kadınlar kamusal alana ücretli çalışanlar olarak katılmalarına rağmen karşılaştıkları ilk mekânlar kendi mahalleleri ve mahallenin sokaklarıdır. Sınıflar arasında ve toplumsal cinsiyete ilişkin çözümlemeler yapılırken gündelik yaşam pratikleri içinde kültürel ve sosyal süreçlerin analiz birimi olarak dikkate alınması her iki cinsin kamusal alanı kullanmalarında yeni politikaların üretilmesine yardımcı olacaktır (Çeğin, 2018, s. 62; Çakır, 2019, s. 132; Akçayır ve Biricikoğlu, 2021, s. 108).

Kentte yaşayan katılımcıların kentte hareket etme kabiliyetlerinin mekânı nasıl kullandıkları hane içindeki sorumluluklar ve iş yaşamı sorumluluklarıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Yaşadıkları semtin tüm ihtiyaçlarını giderdiğini aktaran ifadeler katılımcıların evlerinden ve işlerinden uzak kalmayı göze alamadıkları yönündedir. Kamusal alanda çalışma hayatının sınırlarının özel alanın sınırlarıyla bütünleştiği ortaya çıkmaktadır. Girişimci kadınların çalıştıkları mahalle ve işyerleri her ne kadar kamusal alanın bir parçası olsa da kadınlar için özel alan gibi işlev görmektedir.

Toplumsal kabuller ve mekân cinsiyet rollerinin inşasında birbiriyle ilişkilidir. Kadınların yaşadıkları yer ile kurdukları bağ ve kadınların toplumsal cinsiyet değerlerini sarsmayacak mekânsal örgütlenmeyi sağlayan mekanizmaların üretimi kadınların cinsiyet algılarının değişmeden sürmesini sağlamaktadır (Dedeoğlu, 2014, s. 198). Ataerkil değerlerle kadınların yerinin özel alan olarak sınırlandırılması ve bu değerlerin kadınların istihdama katılırken kamusal alanı düzenleme gücü “mekânsal örgütlenme stratejilerini” de belirlemektedir. Kadınlar istihdama katılırken evlerine en yakın yerlerdeki işleri tercih etmektedirler (Dedeoğlu, 2014, s. 200). Girişimci kadınların geneli çalıştığı mahallede ya da bu mahalleye çok yakın alanlarda ikametgâh etmeyi tercih etmişlerdir. Bu stratejik tercihte şehrin trafiğinden, ulaşım

kaosundan uzak kalmak önemli olmakla birlikte iş yerinden ve evden uzaklaşmamak en temel nedendir.

Kadınlar çalışma hayatının getirmiş olduğu özgüven ve saygıdan motivasyon sağlayarak iş yaşamında kendilerini yeterli görmektedirler. Elde edilen gelirin yetersizliğine rağmen işini severek yapmanın vermiş olduğu tatminle mesleklerine devam etmek istemektedirler. Çalışma hayatı kadınların yaşamında önemli bir yere sahip olsa da ücretli emeklerinin varlığı hane içindeki sorumluluklarını bir değişiklik yaratmamıştır. Çalışma yaşamı, gündelik hayat ve aile yaşamı arasında dengeyi sarsan evin düzenini sağlama, çocuk, yaşlı ve hasta aile üyelerinin bakımı gibi çoklu rolleri kadınlar düzenlemek zorundadırlar.

Kadınlar tam gün ev kadınlığı yapmaya devam etmeleri özellikle evli ve çocuklu kadınların kendine vakit ayırmasına imkân vermemektedir. Çalışan kadınların cinsiyetçi iş bölümünden doğan hane içi düzeni sağlama sorumlulukları kadınların ailelerine dahi vakit ayırmalarını engellemektedir (Helvacıoğlu-Gümüšoğlu, 1994, s. 6; Gönen, Hablemitoğlu ve Özmete, 2004, s. 65; Bock, 2005, s. 376; Molyneux, 2016, s. 118-119). Pandemi sürecinde girişimci kadınlar kazançları olmasa da ailelerine vakit ayırmanın ve dinlenme olanağı elde etmenin kendilerine mutluluk verdiğini ifade etmişlerdir (Zeytünü ve Yazgan, 2021, s. 10). Pandemi gibi olağanüstü bir dönemde aileyle yeterince vakit geçirilmiştir.

“Neredesin diye sorduklarında böyle bir sessizlik oluyor benden bir şey mi isteyecekler. Tüylerim diken diken ya getiricen ya götüricen ya onu isteyecek. Hani anne nerdesin dediklerinde benden bir şey istemeyeceklerini artık sindirdim yani. Bizim yaş grubumuz kadınlar böyle çocuklara bir adanmışlık, aileye bir adanmışlık var.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, faaliyet alanı, sanat galerisi).

Anlatısında ifade dildiği gibi ataerkil normlar her dönem hane içinde her türlü bakım hizmeti, aile ilişkileri ve yakın akrabalarla iletişimi düzenleme görevini kadınlara vermiştir. Evin alışverişi, faturaları ödeme gibi sorumluluklar da kadınların mesuliyeti olmuştur. Tüm bu yaşam temposu içinde gündelik yaşamlarında kadınlar medeni durumu fark etmeksizin kendine vakit ayırma etkinliklerini evde dinlenme,

kitap okuma, yürüyüş gibi yaşadıkları mekânın sınırlarını aşmayan faaliyetlerden bahsetmişlerdir.

Girişimcilik faaliyetleri kimseye ve yaşa bağlı olmadan yapılan işler olmasına rağmen, toplumsal bireye yaşından ötürü takdirle karışık baskı yapmaktadır. Yaşlılık kavramı biyolojik yaşla ilgili olduğu gibi kültürel değer yargılarıyla da ilintilidir. Türkiye’de bireyler genç yaş dönemlerinin içindeyken “yaşlı” olarak gruplandırılmakta sosyal yaşam ve çalışma hayatından dışlanarak yetersiz, verimsiz bireyler olarak değerlendirilmektedirler. Yaşlılık her canlı için doğal bir süreç olmakla birlikte ileri yaş bireylerin deneyimleri toplum için önemli kaynaklardan bir tanesidir. Yaş almasına rağmen çalışma yaşamı için kendini yeterli gören bireyler daha iyi yaşam standartları için çalışmaya ihtiyaç duymaktadırlar (Çayır, 2012, s. 5; Buz, 2015, s. 269; Topgül, 2016, s. 384).

Bir katılımcının belirttiği gibi, geleneksel ailelerde ve çevrelerde kadınların çalışma hayatına dahil olmakta destek bulması kısıtlıdır. “Bırak yorulmadın mı, sana hayranım nasıl azim bu, kaç yaşındasın hala bırakmıyorsun” çünkü bu sonradan başlanılmış bir şey değil hiç bırakılmamış bir şey. Hep mücadele.” (49 yaş, evli, 26 senedir bu işinde, moda dikim evi). Ataerkil değerler algısıyla biçimlenen geleneksel kalıp yargılar, kadınların yaşamlarını her yaşta kontrol etme gücüne sahiptir. Cinsiyetçi toplumsal değerler kadına genç yaşta hane içi sorumluluklar atfetmekteyken ileri yaşlarda da evde oturan verimsiz birey algısı yaratarak aktif bir yaşamdan koparma eğilimi taşımaktadır.

Kendi işini kişisel tasarruflarıyla kurarak başarılarını tamamen kendi çalışma azmine borçlu olan katılımcı kadınlar toplumdaki cinsiyete dayalı ayrımcılıklar nedeniyle eşitsiz ölçüde yüklenen sorumlulukların da taşıyıcısıdır. Araştırmanın önemli bulgularından bir tanesi girişimci kadınların anlatılarında esnaf sözcüğünün yer almasıdır. Esnaf kavramı sınıf kelimesinden gelen bir sözcük olup küçük el sanatları, tuhafiye, manifatura, terzilik vb. gibi küçük ticari işlerle uğraşanları tanımlamak için kullanılmaktadır (Özdemir, 1986, s. 156). Aynı zamanda şehir halkının gündelik ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan, şehrin ticari hayatını canlandırmak için mal ve hizmet üreten ticari işlerle uğraşan kesim esnaf olarak anılmaktadır (Özdemir, 1986, s.178). Katılımcılar esnaf kavramını müşterilerinin ihtiyaçlarını ticari faaliyetlerle

karşılamayla ilişkilendirmelerinin yanı sıra girişimciliği yeni bir şey icat ederek fark yaratmak olarak algılamalarıyla da ilişkilendirmişlerdir.

Esnaflık sözcüğü gündelik yaşamda konuşma alışkanlıklarına yer etmiş bir kavram olması da bu sözcüğün sık tekrarına neden olmaktadır. Bir katılımcıysa “Mesela annem hep babamın işlettiği bilinir ama annem zaten yıllardır orada çalışıyordu. Ama mutfakta idi. Kasada olmadığı için hesap almadığı için hiçbir zaman o kadın girişimci olarak görülmedi. Ama aslında annem kadın girişimciden farkı neydi. Kendi açmamış olması mı? Aslında o değil birlikte açmışlar. Ama orada hep göz önünde olan babamdı. (30 yaş, 11 aydır bu işinde, kafeterya, pilot görüşme) kadınların mutfakta çalışıp kasada görünür olmadıkları için toplumun genel kabulleriyle değerlendirildiğini ataerkillik normlarının kadına girişimcilik rolünü atfetmediğini aktarmıştır.

2015 yılında Uygulamalı Girişimci Eğitimlerine katılarak KOSGEB destekleriyle kendi işini kuran kadın ve erkek girişimci oranları incelendiğinde, Ege Bölgesi %55.5 Marmara Bölgesi %53.3, Akdeniz Bölgesi %52.20 oranında kadın girişimci iş yaşamına dahil olmuştur. Bu oranlar Güneydoğu Anadolu Bölgesinde %34.2 Doğu Anadolu Bölgesinde %39.4, İç Anadolu Bölgesinde %48.5 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında ataerkillik değerlerinin kadınların iş yaşamına ve kamusal hayata katılarak aktif rol almasında bölgesel değerlerin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür (Vural, 2017, s. 106).

Ataerkillik toplumlarında kadın giyim, kuşam biçimiyle toplumsal ve siyasi ideolojinin bir parçası olagelmıştır. Tüm bedeni saran giyim biçimiyle mahremiyet sağlandığı gibi toplumsal düzen de sağlanmaktadır. Toplumsal normlar çerçevesinde kadınların kılık, kıyafeti kamusal ve özel alanda ayrıma maruz kalırken erkeklerin giyinme tercihlerinde toplumsal normlar belirleyici bir role sahip değildir. Kamusal alanda kadınların normlara uygun giyimi ailenin ve devletin namusunu temsil etmektedir. Kamusal alan her özne için farklı anlamlar içeren kendi sosyal statü, sınıf, cinsiyet vb. özelliklere göre temsil edilen bir özgürlük alanıdır. Kültürün taşıyıcı olan bireyin giyim kuşamı ait olduğu sınıfın toplumsal yapının simgesel ve değerlerinin göstergesidir. Kıyafetler, kimliği yansıtmada ayırt edici özelliğiyle mevcut düzenin yeniden üretilmesi ve kültürün taşıyıcılığının rolünü üstlenmektedir (Köse, 2007, s. 470; Sennett, 2013, s. 41; Çakır, 2021: 245).

Alan yazında belirtildiği gibi giyim kuşam biçimleri kültürün ve kimliğin aynası olma özelliği taşımaktadır. Katılımcılar da bunun farkındalığıyla çalıştıkları semtin değerlerine uygun giyim kuşam stratejilerini benimseyerek işlerini devam ettirmektedirler. Aşağıda sunulan anlatı semtin kültürel değerlerine ilişkin çekişen duygular üzerinedir “Elma yerken bile durdum acaba beni görüyorlar mı dedim de geri kaçtım.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, faaliyet alanı, sanat galerisi). Anlatı kadınların giyim kuşam biçimlerinin yanı sıra tutum ve davranışlarının da sosyal çevre tarafından izlendiğini ve denetlendiğini göstermektedir.

Araştırma katılımcılarının girişimcilik faaliyetlerine başlarken çalıştıkları iş kolu hakkında fikre nasıl sahip oldukları ve bu alanda çalışmaya başlama kararını etkileyen faktörler önemlidir. Katılımcıların çalıştıkları iş kollarını tercih etme nedenleri kentin iş imkânlarının kadınlarının istihdamındaki rolü açısından ele alınmıştır. Girişimci kadınların çoğu başka işlerden ayrılarak girişimcilik faaliyetlerine yönelmiştir. Bu nedenle çalışılan iş kolu ilgi duyulan, yeteneği olduğu düşünülen sektörlerdir. Kimi katılımcılar ilgi duydukları alan hakkında bilinçli davranarak eğitim almışlardır. Kimileriye örgün öğretimde eğitimini aldığı ya da küçük yaşlardan itibaren çalıştıkları iş kollarında devam etmeyi tercih etmiştir. Çalıştığı iş kolu hakkında önceden bilgi ve deneyim sahibi olmayanlardan bazıları online çalışma süreçlerindeki tecrübelerden güç almıştır. Hobi olarak yapılan el işi ürünler eş dost dükkânında satışa sunularak işyeri açmanın altyapısı hazırlanmıştır. Bu bulgunun ışığında kadınların kendini istihdam etmelerinde genel yetenek ve becerileri önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Girişimcilik faaliyetleri kamu sektöründe veya özel sektördeki işlerden farklı bir yapıya sahiptir. Ekonomik refahın düzenli bir gelirle sağlanacağını düşünen aileler kızlarının üniversite eğitimi almasını sağlamıştır. Kızlarının maaşlı işlerini ve mesleki statüsünü kaybetmesini istemeyen anne babalar katılımcıların girişimci olmasını onaylamamışlardır. Girişimcilik yeteneklerinin meydana çıkmasında aile yapısı, toplumsal çevre, eğitim durumu, yaş ve cinsiyet gibi temel ögeler yön verici olmaktadır. Toplumsal çevrenin kültürel zenginliği, fırsatlara ve kaynaklara erişim, ailenin ekonomik durumu ve sosyal statüsü bireyleri girişimciliğe teşvik etmekte ya da engellemektedir. Girişimcilik yapacak bireylerin tercihlerini toplumun beklentileri ve ön kabulleri şekillendirmektedir. Toplumsal yapı bireyleri belirli rollere

yönlendirdiği gibi meslek ve iş seçiminde de sınırlayıcı çerçeveler sunabilmektedir (Aytaç ve İlhan, 2007, s. 105).

Girişimcilik faaliyetleri üretim, tüketim, zevkler, beklentiler, kültürel tercihler, ekonomik istikrarsızlık gibi pek çok faktörden etkilendiği için kazanç sağlama noktasında risk temelli mesleklerden birisidir. Türkiye’de bireyler aileleri tarafından düzenli gelir sağlayan mesleklere yönlendirilmektedir. Özellikle düzenli gelire sahip aileler kızlarının, eşlerinin girişimcilik faaliyetleri gibi belirsiz kazanç getirisi olan meslekleri tercih etmelerine engel olmaktadır (Dibek, 2022, s. 31). Araştırmanın katılımcıları çalıştıkları bölgede girişimciliğe niyetlenen kadınlar için uygun koşullar olup olmadığı hususundaki görüşlerini aktarırken, girişimcilik yapılacak mahallenin mekânsal imkânlarının ve kültürel yapısının işyeri açmak için önemli olduğunu ancak girişimciliğe niyetlenen kadınların çalışacakları iş kolu hakkında bilgi sahibi olmalarının ve işi mutlaka kendilerinin yönetmeleri gerektiği dile getirilmiştir. Katılımcıların tümünün hem fikir olduğu konuların başında girişimcilik faaliyetlerinin güçlü bir sermayeye bağlı gerçekleşmesidir.

Araştırma katılımcıları girişimci bir kadın olarak yeniliğe açık olmak, risk almak, yaratıcı olmak, cesur olmak, üretmeyi sevmek gibi girişimciliğin tanımıyla özdeşleşen kavramları kullanarak kendilerini tanımlamaktadırlar. Gelecek hedefli düşünen bu bireyler ekonomik kazanç sağlamayı çalıştıkları iş koluyla ilgili oluşabilecek sorunları önceden düşünen ve bu sorunların sorumluluğunu yüklenmekten çekinmeyen kimselerdir. Kendilerini anlatırken kadın olmak ya da kadınsı özelliklere atıf yapmamışlardır (Korkmaz, 2000, s. 169; Soysal, 2010, s. 91). Bireylerin zorluklar karşısında ayakta kalması, kendine yetme, ümitli, iyimser ve dayanıklı olma, kendi kararlarını verme çalışma hayatı için önemlidir. Bu özelliklerin güçlü olduğu bireylerin girişimcilik faaliyetlerine yönelme eğilimlerinin daha fazla olduğu özellikle kendine yetme ve ümitli olma halinin girişimcilik niyetini olumlu yönde etkilediğidir (Kahya, 2019, s. 645). Bu araştırma katılımcılarının kendilerini tanımlama ve başarılı olma anlatıları literatürle benzeşen ifadelerdir.

Görüşmenin yapıldığı günlerde Covid-19 pandemisinin etkisiyle oluşan ekonomik krizin her gün şiddetlenmesi karşısında kazanç elde etmek için yeni çözümler aramaya koyulan kadınlar risk alarak, ümit ederek mücadele yolunu

benimsemişlerdir. “Ben artık survayv etme şeyine alıştım. Sürekli bir yedek plan. Şimdi hani hiçbir zaman her şey düzgün gitse şoka girerim herhalde.” (55 yaş, bekar, 15 senedir bu işinde, faaliyet alanı, art sanat). Anlatının ifade ettiği girişimcilikte her şeyin yolunda gitmesi beklenmemektedir dolayısıyla girişimci kadınlar sürekli hayatta kalma mücadelesi içindedirler.

Bu araştırmaya konu olan üç mahallede yapılan saha çalışmasında aşağıda bahsi geçen girişimcilik faaliyetlerinde kadınların yöneldikleri iş kolları benzerlik göstermektedir. Taşdemir’in 2012-2020 yıllarını kapsayan KOSGEB verileri doğrultusunda destek alan Türkiye’deki kadın girişimcilerle gelişmişlik düzeyleri farklı ülkelerin kadın girişimcileri hakkındaki çalışmasında, Türkiye’deki kadın girişimcilerin genellikle şahıs firması şeklinde faaliyet gösterdiği görülmektedir (Taşdemir, 2021, s. 83). Bu tercihi etkileyen en önemli faktör bürokratik işlemlerin daha az olduğu ve küçük ölçekli işyerleri kurmalarıyla ilgilidir. Kadın girişimciler faaliyet kollarına göre sırasıyla toptan, perakende, imalat, konaklama, yeme içme, hizmet sektörlerinde işletme sahibidirler (Özyılmaz, 2016, s.76). Küçük hacimli işyerlerinde kendi işinin patronu konumunda faaliyet gösteren girişimcilerin yetenekli oldukları alanlarda, alaylı oldukları ya da usta çırak ilişkisiyle öğrendikleri meslek alanlarında çalışmaktadırlar. Bu faaliyetler süreklilik taşıyan kadınlara ekonomik özgürlük sunmakla birlikte şehrin sokaklarında görünürlük kazandırmaktadır. Girişimcilik faaliyetleriyle kendini istihdam eden kadınlar sosyoekonomik alanda güçlenmektedirler.

Türkiye’de kadınlar %83 oranıyla girişimcilik faaliyetlerini kariyer seçeneği olarak değerlendirmelerine rağmen erkeklere oranla girişimcilik yüzdeleri oldukça düşüktür. Kadınların %47,89 oranı girişimcilik faaliyetleri için bilgi ve becerisi olduğuna inanırken bu oran erkeklerde %65,50’dir. Erkekler ülkenin mevcut şartlarında yeni bir iş kurmanın kolay olduğunu düşünürken kadınlar zor olduğunu düşünmektedir. Kadınların başarısız olma endişesi %38,49 iken bu oran erkeklerde %29,7’dir. Erkekler kadınlara göre risk alma konusunda daha cesurdur (Karadeniz, 2019, s. 34). İstihdama katılım bireyler için ekonomik gelir elde etmekle birlikte toplumsal yaşamın da bir parçası olarak var olmayı sağlamaktadır. Çalışan bireyler mevki, kazanç, sosyal güvenlik sendikal örgütlenme gibi hakları elde ettiği gibi toplumsal yaşama aktif katılım sosyal ilişkilerinin de gelişmesini sağlamaktadır.

Ancak ülkemizde cinsiyetçi iş bölümü hala çok güçlü olup kadınların çalışma hayatında var olmaları hane içi sorumluluklarını aksatmadan yürütmelerine bağlıdır (Çakır, 2008, s. 27).

Bu çalışmada katılımcıların geneli daha önceki mesleklerinden ayrılarak girişimci olmayı tercih etmişlerdir. İşsizlik nedeniyle ve ev kadınlığından evrilerek girişimciliği tercih eden üç kişidir. Bu faaliyetlere yönelen kadınlar girişimciliği meslek olarak benimsemişlerdir. Her ne kadar kadınlara atfedilen iş kollarında girişimcilik yapıyor olsalar da bu faaliyetler kadınlara ekonomik özgürlük sunduğu gibi kamusal alanda varlık göstermelerine neden olan “direnme stratejileri” (Scott, 2021) arasında yer almaktadır. Girişimciliğe yönelen katılımcılar küçük ölçekli ticarethaneye sahip olup tek başlarına işlerini yürütüyor olmalarından ötürü pek çok engelle karşılaşılıyor olsalar da işlerinden ve toplumsal konumlarından memnuniyet duymaktadırlar.

Girişimciliğe niyetlenenlerin karşılaştıkları engeller sermaye temini, işyeri bulma, işi yürütecek araç gereç temini, bürokratik işlemlerin uzun, karmaşık olması, kamu kurumlarıyla iletişim iş piyasalarındaki belirsizlikler, sık yaşanan ekonomik krizler, finans kurumlarından maddi destek alma zorluklarıdır. Mikro boyutlarda karşılaştıkları engellerse, deneyimsizlik, eğitim düzeyinin düşük olması, sosyal çevreyle ve müşterilerle etkili iletişim kuramamak Buna rağmen adaylar herhangi birine bağlı olmadan yaratıcı potansiyelleri doğrultusunda kendi işlerinde çalışma arzusuyla motive olmaktadır. Girişimci adayları işlerine yaptıkları ekonomik sermayenin kısa sürede kara dönüşmesi beklentisi içinde değillerdir. Genellikle daha uzun vadede kar elde etmeyi göze almışlardır.

İşlerinden sağlayacakları başarı, bağımsızlık ve hayallerini gerçekleştirme arzusunu önemli bulmaktadırlar (Gözek ve Akbay, 2012, s. 51; Bozat, 2017, s. 34; Oğrak, 2020, s. 83). Bu araştırmanın bulgularında katılımcıların sıkça değindiği konu başlıkları alan yazındaki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Özellikle sermaye temininde yaşanan engeller, ekonomik belirsizlikler, finans kurumlarının kredi vermekten kaçınmaları katılımcıların kendilerinin ve yakın çevrelerinin tasarruflarına yönelmelerine neden olmuştur. Bu olanaklardan yoksun katılımcıların evlerindeki araç gereçlerden yaptıkları işle ilgili olanları işyerine yerleştirerek işlerini kurmuşlardır.

İşyeri açtıktan sonraki süreçlerdeyse kalifiye elaman bulma, müşteri portföyü artırma, bürokratik sorunlar ve ataerkil değerlerin kadına olan eşitsiz yaklaşımından kaynaklanan cinsiyetçi bakış açısının sonucu iş ve ev arasında denge sağlama sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar (Gül ve Gül, 2018, s. 90; Yavuz Özgül, 2019, s. 58). Bu araştırmada girişimci kadınlar evlenerek istihdamdan çekilmemişlerdir ancak ev ve iş hayatının ağır sorumluluklarının aşırı yorgunluğu altında ezilmektedirler. Çoğunun ücretli çalışanı olmadığı için işyerinde her işi kendi yapmak zorundadır. Bu nedenle çalışma hayatı ve hane arasındaki dengeyi sistemli bir programla sağlamaktadırlar. Ataerkil normların yörüngesinde biçimlenen aile ilişkilerindeyse ideal eş ve ideal anne olma konusunda baskı hissetmektedirler. Ancak ev ve iş yaşamı arasındaki dengeyi sağlarken çok yorulmalarına rağmen ekonomik özgürlüklerini kazanmak için çalışma hayatının içinde olmaktan memnuniyet duymaktadırlar.

Girişimcilik faaliyetleriyle uğraşanlar genel anlamda çalışılan iş kolunun yapısını biçimlendirmek, o iş kolunun sektöründe mevcut bölgeye ve ülke ekonomisine katkı sunmaktadırlar. Girişimciler hem bölgede hem de ülke ekonomisinde istihdam sağlayarak refah artışına katma değer sağlamaktadır (Kasalak, 2014, s. 264). Bozkurt ve Yaşar'ın (2018) KOSGEB desteğiyle işyeri açmış girişimci kadınlarla yaptığı çalışmada, katılımcılar geleceğe dönük projeleri hakkında ürün çeşitliliğini artırarak iş hacmini büyütmek, başka ilçelerde de yatırım yapmayı hedeflediklerini anlatmışlardır.

Bu hedeflere ulaşmak için bazı girişimci kadınlar eğitim alarak, iş piyasasında saygınlık ve güven ilkesine dayanarak müşteri çeşitliliğini artırmayı planladıklarını ifade etmişlerdir. Kimi katılımcılarsa yurt içinde ve dışında festivallere katılım sağlayarak el sanatına dayalı ürünleri sunarak ülkesini ve kendini tanıtmayı, engelli bireylere işyerinde ücretsiz hizmet verme, istihdam yaratmak gibi arzuları olduğunu aktarmışlardır (Bozkurt ve Yaşar, 2018, s. 249). Alan yazında belirtildiği gibi girişimcilik faaliyetleriyle kadınlar hem çalıştıkları bölgeye hem de ülkeye temsil noktasında değer kattıklarını düşünmektedirler.

Kazanç artırma ve gelecek planları iş hacmini büyütmek ve markalaşmak olarak belirtilmesine rağmen bunu başarmak için finansal açıdan ödeme kolaylıklarına ihtiyaç duymaktadırlar. Büyüme hedefleri arasında yurt dışına satış yapmak yer alsa da bu

konuda yeterli bilgiye sahip değillerdir (Yavuz Özgöl, 2019, s. 56). Bu çalışmada girişimci kadınların işlerini büyütmek ve markalaşmak arzusu güçlüdür. Özellikle yurt dışı satışlarla kazançlarını artırmak ve markalaşmak isteyenler vardır. Ancak bunu başaracakları ekonomik sermayeleri ve sosyal sermayeleri bulunmamaktadır.

Bourdieu “habitus” kavramını bireyi içinden biçimlendiren yapı olarak tanımlamaktadır. Özne kendi dışında oluşan toplumsal sistemi içselleştirdikten sonra eylemlerinde etkinleştirmektedir. Bireyin toplumsallaşma süreçlerinde oluşan “habitus” kavramı bireyin zihnindeki yönelimlere dil, toplumsal cinsiyet ve sınıfsal statüye atıf yapmaktadır. Her birey dış dünyaya karşı kendi toplumsal koşullarına göre edindiği deneyimler bağlamında tutum ve yaklaşımlar sergilemektedir (Tatlıcan ve Çeğin, 2014, s. 315). Bourdieu’nun habitus kavramı bize dışarıdaki iktidarın ve egemenliğin bireyin içinden gelerek kabulünü hatırlatmaktadır. Kadınların sosyalleşme süreçlerinden itibaren cinsiyetlendirilmiş mekânlarda vakit geçirmeleri kişiliklerinin oluşmasında sınırların kabulünü sıradanlaştırmıştır. Kamusal alanda sınırlı deneyimler sosyal ağların gelişip yeni fırsatlar yaratacak kaynakların oluşmasını engellemiştir. Sosyal sermaye, aktörler arasında karşılıklı kabul görmüş arkadaşlık ve tanıma ilişkilerine bağlı birikmiş güçlü ağla ilişkili gerçek ve potansiyel kaynakların toplamıdır (Özkaya, 2009, s. 56; Göker, 2014, s. 283). İşyerinin kuruluş süreçlerinde ya da işlerin yürütülmesinde güçlü sosyal ağların olmadığı araştırmanın bulguları arasındadır. Girişimcilik faaliyetleri katılımcıların bireysel çabaları ve azimleriyle sürdürülmektedir.

Bourdieu baskın sınıfın kültürüyle bastırılan sınıfın kültürü arasında bağlantılar kurularak yapılan araştırmaların tahakküm ve kültürel meşrulaştırma ilişkisi hakkında çok boyutlu veriler sunacağına vurgu yaparken “rekabeti, bilinçsizliği, hiyerarşiyi ve çatışmayı” öne çıkarmaktadır. Her alan çeşidinin toplumsallaşma süreçleri farklı gerçekleştiği için kendine özgü işleyiş özellikleri vardır. Alanın özgül sermayesi üzerinde hakimiyeti olan baskın sınıfla alana yeni dahil olan arasında sermayenin paylaşılması ve tarifi bağlamında sürekli bir rekabet vardır (Kaya, 2014, s. 400). Alanın eski sahiplerinin birikmiş sermayesi yeniden üretimlerini sağlayan yerleşik kanaatleri (doxa) onları alana hâkim kılmaktadır. Ancak alana yeni dahil olanlar da var olmak için baskın grubun hakimiyetini sarsmak için mücadeleye girecektir. Eskinin ve yeninin arasındaki mücadele alanın konumunun ve dinamizminin devamlı

korunmasını ve yeniden üretimini sağlamaktadır (Kaya, 2014, s. 401). Yazar biz araştırmacılara alandaki bu özelliklerin keşfedilerek diğer alanlarla nasıl ilişki kurulacağı üzerine tavsiyede bulunmaktadır. Alan kavramından hareketle girişimci kadınların ekonomik, kültürel ve beşerî sermayelerinin gücü veya güçsüzlüğü girişimcilik faaliyetlerinde işlerinin sürekliliğini sağlamakla ilişkilidir.

Girişimci kadınlar arasında rekabet birkaç şekilde meydana gelmektedir. Eskiden beri girişimcilik yapanların işlerinin oturmuş olması, benzer iş kolunda faaliyet gösterenler, kimilerinin çalıştığı sektörlerin daha popüler olması, kimilerinin çalıştığı bölgenin tanınmış olması, kimilerinin de tasarım ürünlerin biricikliği gibi alanlarda rekabet vardır. Yeni işe başlayanlarsa bahsi geçen konuların hepsine dahil olmaktadır. İşe yeni başlayanlarla eskiden beri bu işi yapanlar arasında rekabette eskinin her türde sermayesi birikmiştir ve alanlarını koruma isteğiyle yenilerle mücadeleye girerler. Yenilerse alanda var olmak için mücadele etmektedirler. Mücadele stratejileri çift taraflı gerçekleşmektedir.

KOSGEB girişimcilik faaliyetlerini desteklemek ve yaygınlaştırmak amacıyla kuruluş sermayesi yeterli olmayan ancak girişimciliğe niyetli olan bireylere faaliyetin gerçekleşeceği sektörde nasıl başarılı olunacağı, işin risklerinin nasıl planlanıp yönetileceği hakkında ücretsiz uygulamalı eğitim programları düzenlemektedir. Bu çerçevede sunulan programlarla bireyleri çalışma hayatına kazandırmayı hedeflemektedir. KOSGEB bu faaliyetleri yürütme süreçlerinde kamu kurumlarından, sivil toplum kuruluşlarından, üniversitelerden destek almaktadır. KOSGEB eğitimlerinin içeriğinin genelini mevzuat, teknik bilgiler, girişimciliği teşvik eden kişilik özellikleri çerçevesinde belirlemiştir. Eğitim sürecinin sonunda girişimciliğe niyetli bireylerin çalışacakları faaliyet koluna yönelik bir iş planı hazırlayacak düzeye ulaşmalarını amaçlanmaktadır. Eğitimlerin eksik yönü kursiyerlerin daha iyi tanınarak onlara uygun olan girişimcilik faaliyeti planlamasının yapılmamasıdır (Güner ve Korkmaz, 2016, s. 165; Kahya, 2019, s. 636).

Girişimcilik hibelerinden faydalanmak isteğiyle girişimciliğe niyetlenen kadınlar çalışacakları faaliyet kollarına göre eğitim almaktadır. Eğitimini bitirip işyerini açan girişimciler iş kollarına göre ayrılan hibelerden faydalanmaktadır. Geleneksel girişimci destek programı faaliyete yeni başlayan girişimcilerin uzun

vadede iş piyasalarında kalmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda kuruluş, performans, sertifika desteği vermektedir. İleri girişimcilik destek programı ülkenin öncelikli planlarına bağlı iş kollarında faaliyetleri kapsamaktadır. Bu iş kollarına kuruluş, makine, araç gereç, yazılım uygulamaları, danışmanlık, performans ve sertifika destekleri verilmektedir. Girişimci adaylarının KOSGEB desteklerinden faydalanabilmesi için eğitimi tamamlayarak şirket kurmaları yapılan tüm harcamaları faturalandırarak iş planıyla birlikte KOSGEB kuruluna onaylatma süreçlerinden geçmeleri gerekmektedir (Sönmez ve Toksoy, 2014, s. 55; Durukan, 2021, s. 35). KOSGEB uygulamalı eğitim programına katılan girişimci adaylarıyla KOSGEB eğitimleri üzerine yapılan çalışmanın sonucunda, katılımcılara verilen eğitimlerin girişimcilik hakkında temel bilgileri sunarak iş yaşamında daha rasyonel düşüncelerine katkı sunduğu görülmüştür (Eroğlu vd., 2015, s. 540). Alan yazında belirtilen bu konuyla araştırmanın elde edilen verileri benzerlik göstermektedir. Bu eğitimlerin sonucunda KOSGEB destek ve hibelerinden katılımcılar bürokratik nedenlerden dolayı işyeri açamamışlar da öğrendikleri bilgiler işlerini sürdürürken ticari odaklı düşüncelerine destek olmuştur.

Güner ve Korkmaz'ın KOSGEB'in uygulamalı eğitimlerine katılan girişimciliğe niyetli 2787 katılımcıyı kapsayan çalışmasının sonucunda bu kişilerden %73.4'lük oranı işyeri açma imkânına erişemeyip %26.6'lık kesim iş yeri açmıştır. Katılımcılar işyeri açamama nedenlerini; işyeri kurmak için yanlış zaman olduğu, KOSGEB desteğinin işyeri açmaya yeterli olmadığı, işyeri açıp açmama noktasında karar verme döneminde olduğu, çevre engeli, işyeri açmak istememek, çalışılacak faaliyet konusunda yeterli bilgiye sahip olmamak, kazanç sağlayacak bir iş fikrine sahip olmamak şeklinde ifade etmişlerdir (Güner ve Korkmaz, 2016, s. 177). Bu araştırmanın sahasında Covid-19 pandemi dönemine rağmen dört katılımcının işyerini yeni kurduğu bir katılımcının da pandemi nedeniyle iş kolunu değiştirdiği ortaya çıkmıştır.

Bazı katılımcılar yaşadığı mahallede yerel yönetimin veya halk eğitim merkezinin açmış olduğu kurslara giderek katılım sertifikası almışlardır. Devlet politikalarının ev kadınlarının açtığı işyerlerine tanıdığı vergi muafiyeti nedeniyle KOSGEB desteklerine başvurulmadığı ifade edilmiştir. Bahsi geçen kanun; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanun'un 9. Maddesi Vergiden Muaf Esnaf başlığında gelir vergisinden

muafiyet şartlarını, iş kollarını ayrıntılarıyla açıklamıştır. Sözü edilen kanunun 8. Fıkrasında “kendi ürettikleri ürünleri satanlara münhasır olmak üzere” el sanatlarına yönelik ürünlerin yapımıyla uğraşanların (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023). G.V.K.’un 47. maddesine atıfla “kendi işinde bilfiil çalışmak veya işin başında bulunmak” şartıyla “ticaret ve sanat erbabı gelir vergisinden muaftır” hükmüne istinaden işyeri açan bireyler belirtilen şartları sağladıklarında kanun hadlerine göre gelir vergisinden muaf olmaktadır (İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı, 2016, s. 181). Kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen vergi muafiyetiyle ilgili küçük bir desteğin dahi işsiz kadınlara istihdam olanağı yaratma gücünün olduğu araştırmanın bulgularında ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan birisi özellikle vergi muafiyeti imkânıyla işyerini açmıştır.

Büyükşehir Belediye Kanunu yerel yönetimlere meslek ve beceri kazandırmak amacıyla eğitimler verme yetkisi tanımıştır. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları arasında madde 7, v fıkrası) mesleki ve beceri edindirme kursları açmak, bu faaliyetleri yerine getirirken üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği yapmak, kendisi işletmek veya işletirmek yetkisi vermiştir (Türkiye Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2024). Yerel yönetimler bu hizmetleri kendi kadrolarıyla yürütebileceği gibi eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak da yerine getirebilme olanağına sahiptir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kursları (İSMEK), İstanbul’da yaşayan bireylerin mesleki ve bireysel gelişmelerine destek olmak, kentlileri tüketim kültüründen üretim kültürüne yönlendirerek gelir elde etmelerini sağlamak ve şehrin istihdam oranlarında olumlu değişim yaratma hedefiyle hizmet vermektedir (Bulut, 2010, s. 72).

Yerel yönetimlerin sunduğu mesleki ve teknik eğitim programları ücretsiz olmaları, eğitim kalitesine duyulan güven, sertifika vermesi, geleceğe yapılacak yatırım gibi nedenlerle işsiz bireylere, işinde ilerlemek isteyenlere ya da kariyer planlaması yapanlara cazip gelmektedir (Koç ve Fidan, 2019, s. 65). Kurslara yüksek oranlı katılımın en önemli nedeni ücretsiz oluşudur (Hayran, 2013, s. 140). Tercih edilen eğitim dalları, el sanatlarına yönelik olan branşlar, kuaförlük, takı tasarlama, cilt bakımı, güzellik, patchwork, pasta ve sabun yapımıdır (Hayran, 2013, s. 142). Kursiyerler eğitimini aldığı eğitim dallarına yönelik işlerde çalışmak istemektedirler (Hayran, 2013, s. 146). Eğitim aldıkları kursun gelecekte istihdam yaratma potansiyeline inanmaktadırlar (Hayran, 2013, s. 147). Eğitim programında alınan

eğitimin uygulamada yeterli pratiği sağlamadığı düşünülmektedir (Hayran, 2013, s. 148).

Kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve teşvik edilmesinde yerel yönetimler kendi bünyelerinde açtıkları eğitimlerde birbirinin tekrarı olan projelerin dışına çıkarak teknik konularda eğitimler düzenlemeleri girişimcilik ruhu taşıyan kadınlara daha yol gösterici olacaktır. Pazar ağlarının, pazarlama tekniklerinin, muhasebe kayıtlarının nasıl tutulacağı, finansal zorlukların nasıl aşılacağı, verimli sosyal medya kullanımı gibi konularda destekleyici bilgiler verilmesi ve KOSGEB vb. kuruluşlarla iş birliği kadın girişimcilerin engelleri aşmalarında destekleyici rol oynayacaktır (Sürmeli, 2014, s. 281). Alan yazında belirtilen bu konular katılımcıların da dile getirdiği engeller arasındadır. Katılımcılardan dört kişi yerel yönetimlerin projelerinden aldıkları sertifikayla iş yeri açmıştır. Anlatılan verilen eğitimin yetersiz olduğu, mesleğin çalışırken öğrenildiği yönündedir. Daha iyi hizmetler verilirse kendilerinin de daha başarılı olacaklarına inanmaktadırlar.

Çalışma hayatında mesleki örgüt ve derneklerin rolleri üyeleriyle faaliyette bulundukları sektörde iş birliği yapmak, sorunlar ve engeller karşında kamu kurum ve kuruluşlarıyla iletişim sağlayarak veya aracılık yaparak destek olmaktır. İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği (İSTESOB) 1951 yılında kurulmuş bünyesinde yüz kırk sekiz meslek odasını bulundurmaktadır. İSTESOB gıda, tekstil, metal, ahşap, taşımacılık ve ulaştırma alanlarıyla birlikte hizmet ve imalar sektörlerinin de dahil olduğu iki milyon kişiyi temsil etmektedir. İSTESOB kuruluş amacını “Üyelerinin ticari ve teknik gelişimi ile eğitimlerine katkıda bulunan, her türlü ekonomik ve sosyal hakları için mücadele veren kuruluş” olarak açıklamaktadır (İSTESOB, 2023).

İstanbul Ticaret Odası (İTO), 1882 yılında kurulan bünyesinde yedi yüz bin üyeyi barındıran bir kuruluştur. Üyeleriyle birlikte Türkiye’nin de uluslararası ticaretten pay olmasını sağlamak, küresel ölçekte rekabet edebilme gücünün sağlanması için mücadele eden, özel sektörün ülke ekonomisinden kaynaklanan sorunlarının çözümünde yardımcı olarak güçlü ve istikrarlı bir ekonomi için katkıda bulunma vizyonu ile çalışmaktadır. İTO görevlerini, kanunlar aracılığıyla resmî belgelerin tescili, eğitim ve bilgilendirme hizmetleri ve üyelerinin ticari alanlarda hak ve menfaatlerini korumak olarak açıklamaktadır. Bu hizmetleri almak isteyen ticari

kuruluşlar üye olmak zorundadır (İstanbul Ticaret Odası, 2023). Ticari faaliyetlerde üyelerinin hak ve menfaatlerini korumak amacıyla kurulan bu iki meslek örgütüne katılımcıların çoğunun üye olduğu görülmüştür.

Aşkın ve Barış'ın "Kadın İstihdamında Sosyal Sermayenin Etkisi: Tokat İlinde Kadın Girişimciler Üzerine Bir İnceleme" isimli çalışmasında katılımcıların ne kendi aralarında ne de çalıştıkları iş kollarıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla iletişim kurmadıkları sadece çalıştıkları ilin sanayi ve ticaret odasına üye oldukları bu üyeliğin de resmi işlerle ilgili olduğu görülmüştür. Girişimci kadınlar mesleki ve sivil toplum kuruluşlarına üye olmama nedenlerini eş ve babalarının engeli ile açıklamışlardır (Aşkın ve Barış, 2016, s. 76). Katılımcılar örgütlenmeyle gelecek iş birliğinin iş yaşamlarında kendilerine yeni fırsatlar ve olanaklar sunacağını düşünmemektedirler. Aşkın ve Barış bunu katılımcı kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğüyle ilişkilendirmiştir (Aşkın ve Barış, 2016, s. 76). Bu çalışmanın verilerinde bazı katılımcıların mesleki ve derneklerin düzenlediği fuar ve festivallere eğitim düzeylerinden ziyade toplumsal cinsiyet rollerinden etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu etkinliklere katılımı hane işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar engellemektedir.

Kadın girişimciler mesleki örgütlere üye olma konusunda isteksiz bir söylemi benimsemişlerdir. Mesleki örgüt kurumlarının çalışmalarını yetersiz bulan katılımcılar finansal ihtiyaçlarını karşılamak için resmiyet gereği bu kurumlara üye olmaktadır. Mesleki dayanışma kurumlarının çalışmalarına, toplantılarına katılmayıp üyeliğin devamı için aidat ödemektedirler. Kurumsal örgütlerin eşitsiz, cinsiyetçi tutumlarından sıyrılarak kadın istihdamını artıracak projeler ve çalışmaları yapmaları gerektiğini düşünen katılımcılar uzun süreli projelerin kendilerine destek olacağına inanmaktadırlar (Yavuz Özgül, 2019, s. 72). Benzer iş kollarında çalışan girişimci kadınların karşılaştıkları engelleri çözmek, yeni politikalar üretmek için örgütlü olmak onlara güç kazandıracaktır. Ekonomi piyasalarının istikrarsızlığından kaynaklanan gelir oranlarının düşmesi, büyük kentlerin yapısal özelliklerinden kaynaklanan imkânsızlıklar, yüksek vergiler, cinsiyet ayrımcılığı vb. engellerle mücadelede örgütlenmeyle oluşacak iş birliği daha etkili sonuçlar yaratacaktır (Oğrak, 2020, s. 84).

Bu araştırmanın verilerinin sonuçlarında kadın girişimciler mesleki derneklerle iş birliğinden uzak durmalarının en önemli nedenini mesleki derneklerin özellikle

ekonomik kriz dönemlerinde finansal açıdan hiçbir desteği sağlamadıklarıyla ilişkilendirmeleridir. Bazı katılımcılarsa mesleki derneklerin cinsiyetçi tavırları nedeniyle başvurusunun reddedildiğini aktarmıştır. “Orada olan kadın kadının düşmanı zaten iyi ki almadınız beni dedim. Çünkü görüyorsun bazen bazı şeyler olmuyor yeterli değiller. O yüzden bu galeriyi açtım en sonunda. Daha özgürüm ben buradan yoldan geçene satıyorum niye galeriye ihtiyacım vardı fuar için vardı. Onu da yapıyorum şimdi.” (60 yaş, evli, 12 senedir bu işinde, sanat galerisi). Anlatıda belirtildiği gibi mesleki dernek ve örgütler üyeleriyle olan ilişkilerinde ayrımcılık yapmaktadırlar. Katılımcı meslek hayatında hedeflerine kendi çabalarıyla ve daha özgür iradeyle ulaştığına vurgu yapmıştır.

Yerelde ve uluslararası piyasalarda yaşanan ekonomik dalgalanmalar, finansal sermayenin ekonomik krize olan yatkınlığı bireylerin yaşam kaynaklarının daralmasına neden olmaktadır. İnsan emeğinin ekonomik açıdan değersizleşmesi, ²toprağın metalaşması ve rantlaşması kentlerde bireylerin yaşamını olumsuz etkilemektedir (Gidwani ve Baviskar, 2017, s. 198). Girişimci kadınların pandemi döneminde devlete yaptıkları vergi ödemeleri onlara finansal açıdan ağır yükler getirmektedir. Yürürlükte olan vergi nispetleri küçük işletmelerin bütçesinin üzerindedir. Devlet tarafından yeni açılan işyerleri için koşulsuz vergi muafiyet politikaları ve ekonomik kriz dönemlerinde girişimcilerin işlerini sürdürebilmeleri için devlete yapılan ödemelerde erteleme gibi uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Gümüş ve Mercan, 2022, s. 427- 428).

Pandemi sürecinde girişimci kadınların karşılaştığı en önemli sorun gelirin düşmesine rağmen sabit giderlerin devam etmesi olmuştur. Ticari faaliyetlerin azalmasıyla gelir elde edemeyen girişimciler bu süreci kendi tasarruflarını harcayarak atlatmaya çalışmışlardır (Zeytünü ve Yazgan, 2022, s. 1388). Kentlerde kadınların girişimcilik deneyimleri odağında yapılan bu çalışmada yaşanan ekonomik krizler ve krizlerin girişimci kadınları nasıl etkilediği önemli bir sorunsaldır. Kazanç odaklı olan ticari faaliyetlerde sürekliliğin sağlanması ancak ekonomik kazançla mümkündür.

² Araştırmanın sahasının başladığı günlerde 3 Ocak 2022 tarihinde Amerikan Doları satış fiyatı 13.4463 TL, EUR satış fiyatı 15.2616 TL’dir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları, 2024).

Pandemiyle başlayan 2023 yılındaki depremle şiddetlenerek artan ekonomik krizden katılımcılar devlet desteği almadan kendi tasarruflarıyla işlerini devam ettirmektedirler. Katılımcılar devletten ve finans kurumlarında hibe istememektedirler. Hibelerin oranı düşük olmakla birlikte belirli şartlara göre verildiği için herkesin faydalanması mümkün olmamaktadır. İşleriyle ilgili ekonomik engellerle karşılaştıkları dönemlerde sıfır faizli ya da düşük faizli kredilerle desteklenmeyi talep etmektedirler. Devlete ödenen vergilerin de ekonomik açıdan kendilerini zorladığını ifade eden katılımcılar yerelde ve dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik daralma süreçlerinde vergilerin alınmamasını veya faizsiz ertelenmesinin ticari faaliyetlerinde destek olarak değerlendirmişlerdir.

Kadın girişimciliğini sosyolojik bakış açısıyla ele alan bu çalışma işletme literatüründen kısmen yararlanarak istihdamın kadınların güçlenmesine etkisinin ortaya çıkarılmasını amaçlamıştır.

SONUÇ

Ulusal düzeyde kadın girişimciler üzerine yapılan çalışmalar daha çok kadınların neden girişimciliğe yöneldikleri, iş kurma ve devam ettirme süreçlerinde karşılaştıkları engeller, kadın ve erkek girişimciliği arasındaki farklılıklar, kadın girişimcilerin sosyo-demografik nitelikleri, girişimci kadınların etkilendiği bölgesel özellikleri ele alan ulusal-yöresel düzeyde girişimci kadın profili üzerinedir (Düzgün, 2021, s. 162; Gündüz ve Karadeniz, 2022, s. 105). İstanbul'un seçilmiş bölgelerinde yapılan bu araştırmanın odağında kentte girişimcilik yapan kadınların deneyimlerine ilişkin kendi anlatılardan yola çıkarak; kentli girişimci kadın kendini nasıl tanımlıyor, faaliyet gösterilen semtin imkânları ve engelleri girişimci kadınları hangi ölçülerde etkiliyor, kentli girişimci kadınların mekânı dönüştürme gücü var mı, değişim segmentleri hayatını nasıl etkiliyor konuları ele almıştır.

Bu çerçevede araştırmanın önemli sonuçları arasında kadınların çalışma yaşamına katıldığı meslekler ve çalışma şartları Türkiye'nin kadın istihdamının genel yapısıyla uyumludur. Katılımcılar çalışma yaşamıyla ekonomik harcamalarında güçlenmişlerdir. Ancak kamusal alanda ve sosyal yaşamlarında davranış ve tutumları toplumsal cinsiyet normları sınırlarının çerçevesinde belirlenmektedir. Kentte istediği zaman istediği yerde yalnız başına vakit geçirme düşüncesi yerleşmemiştir. İşyerleri girişimci kadınlar için yeni özgürlük alanı olarak şekillenmiştir. Mekâna yerleşmiş egemen güç ilişkileri girişimci kadınların kendilerini esnaf olarak tanımlamalarına neden olmaktadır. Fiziksel mekânın rantındaki artış ara sokaklarda bulunan işyerini kira fiyatlarının ana caddelerin kira tutarlarına yakın bir düzeye çekmiştir. Kira tutarlarının fahiş artışı kadınların girişimcilik faaliyetlerinin önündeki önemli engellerden bir tanesidir.

Bu çalışmada İstanbul ili nüfus çeşitliliğinin sunduğu kültürel yelpazenin genişliği ve mega kent özelliklerini taşıması nedeniyle seçilmiştir. Araştırma İstanbul'un Kuzguncuk (Üsküdar), Atatürk (Ümraniye), Tomtom (Beyoğlu) Mahallelerinde yirmi dokuz kadın girişimciyle yapılmıştır. Araştırma derinlemesine görüşme rehber formuyla niteliksel yöntem kuralları çerçevesinde yapılmıştır. Niteliksel yöntemle katılımcıların sesinden kentte çalışma yaşamında olmak, çalışmaya verilen anlam, çalışmanın yaşamlarındaki etkilerini onların

deneyimlerinden aktarmak bugünün ekonomik koşullarında kadın istihdamının önündeki engelleri ortaya çıkarmak için önemlidir.

Mahallenin kültürel yapısının sınıfsal ve toplumsal ilişkilerinin kadın girişimcilerin kamusal alanda kent imkânlarından eşit biçimde yararlanmak ve bu kaynaklara erişimde herhangi bir ayrıma maruz kalmadan girişimcilik faaliyetlerini sürdürebilmek için önemli bir dayanak noktasıdır. Toplumsal cinsiyet normlarının kadınların bu faaliyetlere başlama süreçlerinde cinsiyetçi ayrımcılık etkisinde kalıp kalmadıkları, çalışma bölgesi tercihinde toplumsal değerlerin onları nasıl etkilediği girişimci kadınların deneyimleri ışığında anlatılmıştır. Bu nedenle kadın girişimcilerin ticari faaliyetlerini sürdürürken çalıştıkları semtin gündelik yaşam pratikleri içine gömülü iktidar ve egemenlik ilişkilerini üreten süreçler toplumsal cinsiyet normları bağlamında ele alınmıştır.

Şehrin bu üç mahallesinin ekonomik, sosyal ve siyasi özellikleri birbirinden farklı yapıya sahiptir. Kuzguncuk ve Tomtom Mahallelerinde yaşayan bireylerin gelir durumu ve eğitim düzeyi Atatürk Mahallesinde yaşayan bireylerden daha üst segmenttedir. Kuzguncuk Mahallesinde medyada ve siyasette tanınan bireyler yaşamakta iken Tomtom Mahallesi ikametgâh için yabancı turistlerin gözde mekânları arasındadır. Atatürk Mahallesi iç göçle gelen nüfusun şekillendirdiği semtler arasındadır.

Kuzguncuk Mahallesinin ana caddesinde bulunan her bina giriş katları ve bodrum katlarıyla beraber işyeri olarak kullanılmaktayken üst katlar mesken olarak kullanılmaktadır. Bu mahallede çalışan girişimci kadınların çoğunluğu yeme içme alanlarında faaliyet gösteren küçük hacimli işletmelerdir. Atatürk Mahallesi ana caddeyle ikiye bölünmüş bir alanı kaplamaktadır. Bu mahallede kadın girişimcilerin işyerleri geniş bir alana dağılmıştır ve iş kolları daha fazla çeşitliliğe sahiptir. Atatürk Mahallesinde özel dikim, terzilik, tuhafiyeye, yeme içme, kuaför, butik gibi alanlarda çalışan girişimci kadınlarla görüşülmüştür. Tomtom Mahallesinin girişimci kadınları Boğazkesen ve Kumbaracı yokuşunda çalışmaktadırlar. Bu mahallenin girişimci kadınları özel tasarım takı, kıyafet, yeme içme hizmetleri, sanat galerisi, hediyelik eşya, özel tasarım giysiler üzerine faaliyetlerini sürdürmektedir.

Araştırmanın öznesi olan girişimci kadınların sosyal gerçekliklerine her mahallenin kendine özgü yapısal farklılıkları yansımaktadır. Atatürk ve Tomtom mahallesinde faaliyet gösteren girişimci kadınlar bölgenin toplumsal cinsiyet normlarından etkilenirken Kuzguncuk mahallesinde çalışan kadınlar daha az etkilenmektedir. Tomtom mahallesinde çalışan girişimci kadınlar çalıştıkları bölgenin kültürel ve sosyal yapısında zaman içinde değişim yaratma beklentisini taşımaktadırlar. Atatürk mahallesinde faaliyet gösteren girişimci kadınlar yaşamlarındaki ataerkil normların bilincinde olmalarına rağmen bu yönde bir dönüşüm yaratma ümidinden bahsetmemişlerdir. Çalıştıkları bölgelerin kültürel ve sosyal değerlerinin farklılığı katılımcıların ticari faaliyetlerini yürütürken farklı stratejiler benimsemesine neden olmuştur.

Katılımcıların iş yoğunluğu, hane içi işleri düzenleme, semtin toplumsal yapısı gibi nedenlere bağlı oluşan mekânsal sınırlıkları ve sınırları vardır. Katılımcıların yaşamlarının büyük bir bölümü ya evlerinde ya da işyerlerinde geçmektedir. Dolayısıyla yaşamlarının sosyalleşme süreçlerinin en önemli süreçleri işyerlerinde, mahallede ve mahalleye yakın alanlarda gerçekleşmektedir. Girişimci kadınların çalıştıkları semtlerde, malzeme tedarik süreçlerinde cinsiyet rollerine ayrımcılıklar yaşamaktadırlar. Mekânda şekillenen erkek egemen iktidara karşı çeşitli direnme stratejileri benimseyerek çalışmaktadırlar. Bu stratejiler; erkek egemen mekânların yoğun olduğu mekânlarda görünmekten kaçınma, mahallenin kültürüne uygun kıyafetleri giyinme, işyerinin önünde tutum ve davranışlarına dikkat etmek, erkek girişimcilerle eril söylem biçimini benimsemek. Mahallenin yerli sakinleriyle karşılıklı alışveriş yaparak ve halini hatırını sorarak etkileşimi canlı tutmak suretiyle onlardan biri gibi olma hali bir diğer önemli sosyalleşme stratejisidir.

Girişimci kadınlar çalıştıkları ve yaşadıkları mahallede komşuluk ilişkilerinin yakın ve dayanışma temelli olması nedeniyle çevrelerine güven duymaktadırlar. İstanbul'un doğup büyüdüğü şehir olması, ailelerinin, yakın çevrelerinin İstanbul'da yaşaması katılımcıların faaliyetlerinin sürekliliğinde en önemli imkânlardan bir tanesidir. Çalışma hayatlarının ve ailelerinin bu şehirde olması hem semte hem de kente aidiyet duygusunun gelişmesinde en önemli nedenlerindendir.

Yerel yönetimlerin ve devlet politikalarının kentin fiziksel mekânında meydana gelen değişim ve dönüşümleri bireylerin ihtiyaçları bağlamında gerçekleştirmediği düşünülmektedir. Çalışılan ve yaşanan semtlerde bireylere yürüyecek bir alanın dahi kalmadığı, fiziksel mekândaki değişimlerin mahallenin kültürel mirasına uygun olmadığı, karanlık ve tenhada kalan bölgelerin güvenlik açısından ışıklandırmaya ihtiyaç duyduğu, bazı bölgelerde toplu taşıma hizmetlerinin geç saatlere kadar verilmesi başlıca beklentilerdir. Kamusal alanda ve çoğu zaman geç saatlere kadar devam eden çalışma yaşamında katılımcılar kendilerini güvende hissetmemektedirler. Kentin yeniden yaratılma süreçlerine dahil olamayan katılımcılar kenti sahiplenme duygusuna sahip değildirler.

Katılımcıların anlatılarında değişim kavramı önemli bir yere sahiptir. Değişim kavramı bize bu çalışmada mahallenin sosyal ilişkilerindeki değişimi anlattığı gibi mekândaki fiziksel değişimi de anlatmaktadır. Bahçeli müstakil binaların yıkılarak yerlerine apartman tarzı binaların yapılmasıyla sokaklara taşan neşeli, bol sohbetli yakın ilişkiler yok olmuş yerine mesafeli ilişki biçimleri gelmiştir. Yapılaşmayla birlikte komşuluk ilişkileri zayıflamış evlerin kapıları kamusal alandaki buluşmalara kapatılarak sokak mesafeli ilişkilere terk edilmiştir.

Fiziksel mekândaki değişimin bir diğer boyutu şehir nüfusunun artarak mekânı tüketmek suretiyle yeni egemenlik ve iktidar alanları üretmesidir. Tüketici sayısına ve ihtiyacına göre artan işyerleri şehrin rantını yükselttiği gibi onu tüketimin de nesnesi haline getirmiştir. Tüketimin nesnesi olan bu üç mahallede artan ziyaretçi sayısı semtte gündelik yaşamın sürdürülmesini imkânsız hale getirmiştir. Kuzguncuk semtin de yaşayanlar kalabalık, gürültü ve kişisel yaşamlarının mahremiyet sınırlarının ihlaliyle ilgili engeller yaşarken Atatürk Mahallesi katılımcıları yabancı erkeklerin varlığından huzursuz olmaktadır. Değişimin bir diğer etkisi de gayrimenkullerin alım satım bedellerinin ve kira oranlarının fahiş tutarlara yükselmesidir. Kira oranlarındaki artış şehrin ana caddeye yakın olan ara sokaklarında dahi girişimci kadınların çalışma imkânlarını azaltmaktadır. Artan kira oranlarına karşılık boş işyerinin olmaması yeni girişimciliğe başlayacak kadınların ve eski kiracı olan katılımcıların karşılaşacağı bir diğer zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Girişimcilik faaliyetleri için çalışılan bölgenin fiziki dokusu ve kültürel yapısının önemli olması kadar bu faaliyetlerin güçlü bir sermayeye bağlı olması kadınların yapacakları iş hakkında mutlaka bilgi sahibi olmalarının ve işin başında kendilerinin bulunması açısından önemlidir. Katılımcılar işlerini kendi tasarruflarından veya yakınlarının tasarruflarından destek alarak kurmuşlardır. Devlet ve finans kurumlarından destek alamadıkları için KOSGEB hibelerinin büyük şehirlerde kadınlara girişimcilik yapma fırsatı verdiğine inanmamaktadırlar. Bu kurumlar bünyesinde verilen mentorluk eğitimlerinin işlerini yaparken ticari düşünmelerine destek olduğu ancak dönüşüm yaratacak gte olmadığı grlmştr. Yerel yönetimlerin düzenlediği ücretsiz eğitimlerin kursiyerlere işyeri açacak kadar pratik bilgi ve deneyim kazandırmasa da mezuniyet belgesi işyeri açma imkânı sunmaktadır. Bu eğitimlerin daha nitelikli bir yapıya kavuşturulması kursiyerlerin işyeri açma konusunda kendilerine güven duymalarını sağlayarak daha cesur olmalarını teşvik edecektir. Uzun süreli nitelikli eğitim kentte kadınların istihdamı için yeni imkânlar yaratacaktır.

Araştırmanın bulguları mesleki dernek ve kuruluşların gerekli örgütlenme yetkinliğinde olmadığı gibi ekonomik daralma ve kriz dönemlerinde girişimci kadınlara destek sağlamadığı yönündedir. Bu kuruluşların kadın girişimcilerin mesleki gelişim ve dönüşümü sağlayacak hiçbir politikayı benimsemediği sonuçlar arsındadır. Katılımcılar dernek ve odalara işyeri açmak ve finans kurumlarından kredi çekmek için ye olmaktadır. Dernek ve odalarla ilgili ücret tarifesi belirlemek dışında bir görev tanımını yapılmamıştır. Aynı zamanda bu kuruluşlara zorunlu üyelik nedeniyle ödenen üyelik aidatları gelirden bir kayıp olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcılar her ekonomik kriz döneminde olduğu gibi pandemi döneminde de işyeri giderlerini kendi birikimlerini kullanarak, finans kurumlarından kredi çekerek, yakınlarından borçlanarak veya ödemeleri erteleyerek işlerini ayakta tutmuşlardır. Bu dönemlerde devletin sınırlı iş kollarına maddi destek verdiğini bu desteğinde bir fatura ödeyecek miktarda olduğuna vurgu yapılmıştır. Girişimci kadınlar ekonomik kriz dönemlerinde, işlerini büyütme ve geliştirme süreçlerinde kamu kurum ve kuruluşlarından faizsiz veya düşük oranlarda faizli kredileri koşulsuz olarak vermesini beklemektedir. Bu dönemlerde devam eden vergi ve stopaj gibi devlete ve yerel yönetimlere yapılan ödemelerin faizsiz ertelenmesini veya hiç alınmamasının işlerinin

sürekliliğini sağlamadaki önemine vurgu yapılmıştır. Girişimci kadınların devletten en önemli beklentisi ülkede genel refah düzeyinin artırılması ve dengeli bir seyre kavuşturulmasıdır.

Toplumun ve ailenin güvenli bulduğu alandan çıkarak tüm ekonomik risklere ve zorluklara rağmen girişimciliği meslek olarak devam ettirmeyi seçen katılımcılar bu faaliyetlerin kadınlara yeterli sermayeleri olması halinde istihdam yarattığına inançları güçlüdür. Girişimci olma nedenleri kamuda çalışmak istememe, işsizlik, kendinde girişimci olma potansiyelini görme, hayallerinin peşinden gitme, düşük ücretler, özel sektörden çalışmaktan kaynaklanan sağlık sorunları, özel sektörde iş ilişkilerinde erkeklerin uygunsuz davranışları ve çatışmalar gibi nedenlerden kimseye bağlı olmadan özgürce çalışma arzusudur. Özgürlük kavramını her türlü düşüncelerini istedikleri gibi dile getirmekle ve sosyal medyalarını kendi tercihleri doğrultusunda kullanmayla ilişkilendirmişlerdir. Ticari faaliyetleriyle müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılama, çalıştıkları iş kolunda rol model olma, mahalleye, bölgeye ve ülkeye temsil güçleriyle değer kattıklarına inanan katılımcılar kendilerini başarılı bulmaktadırlar.

İdeal girişimciyi çevreden gelen olumsuz eleştirilere aldırmadan her koşulda pes etmeden çalışan, müşteri sayısı azalınca nedenlerini araştıran, karşılaştığı her kriz karşısında yedek planı olan, ürün ve hizmet kalitesinde çizgisini bozmadan devam eden, ahlaki değerlere, müşteri memnuniyetine önem vermek özellikleriyle tanımlamışlardır. Başarılı olmayı işini severek yapma, aile ilişkilerinin iyi olması, uzun saatler fedakârca çok çalışmayla ilişkilendirmişlerdir. Yapılan ticari iş kolunun girişimci kadın tarafından mutlaka bilinmesi gerektiği ve işle ilgili kararların kendisi tarafından verilmesinin önemi işin sürekliliğinde önemli olan diğer faktörlerdendir.

Toplumda girişimci kadın olarak çalışmanın kendilerine saygınlık ve konum atfettiğini düşünen katılımcılar uzun çalışma saatlerine ve işlerindeki yorgunluklarının çevre tarafından göz önüne alınmadan kazançlarının yüksek bulunduğunu aktarmıştır. Saha verilerinde yaş kavramı ataerkil normların kadınlara sınırlar koymak için başvurduğu kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Girişimcilik faaliyetleri herhangi bir yaşa veya cinsiyete bağlı bir iş alanı olmamasına rağmen toplumsal çevre yaş kavramı aracılığıyla kadınların kamusal alanda çalışmaması için baskı mekanizmaları üretmektedir.

İşyerinde kazanç artırmanın en önemli yolu ürün çeşitliliği ve miktarındaki artış olarak değerlendirilmiştir. Markalaşmak, şubeleşmek, yurt dışına satış yapmak iş hacmini büyüterek kâr marjını artırmanın güçlü bir strateji olduğunu düşünen girişimci kadınlardan bazılarının gelecek planlarında yurt dışına açılma arzusu güçlüdür. İş planları doğrultusunda büyüme hedefi olanlar kendi atölye ve imalathanelerini açarak maliyetleri düşürme yoluyla kazanç artırmayı amaçlamaktadırlar. Bugünlerde yaşadıkları ekonomik daralma sürecinin etkisiyle eleman çıkarmak, işyerindeki harcamalardan tasarruf ederek, tatil yapmadan özellikle yaz mevsiminde uzun saatler çalışarak kazançlarını artırma yoluna gitmektedirler.

Çalışma hayatına her birey farklı yaşta farklı konumda başlamaktadır. Bu araştırmanın katılımcılarından bazıları ailelerinin geçimini sağlamak için oldukça küçük yaşlarda tekstil ve konfeksiyon işlerinde çalışmaya başlamıştır. Bu nedenle eğitimleri ilköğretim düzeyinde kalmıştır. Lise eğitimi ve üniversite eğitimi alan katılımcılar diğer katılımcılara göre daha geç yaşlarda çalışmaya başlasalar da onlar da on beş – on yedi yaşlarında yaz tatillerinde harçlıklarını çıkarmak için çalışmaya başlamışlardır. Eğitim düzeyi yüksek olanlar özel sektörde uzun yıllar iyi konumlarda çalışma imkânını elde ederken eğitim düzeyi lise ve altı olanlar düşük ücretlerde sosyal güvenceden mahrum işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Çalışma yaşamında ücretler ve çeşitli çatışmalar kadınları birden fazla iş kolunda çalışmaya itse de bu işlerden elde edilen deneyimler girişimcilik faaliyetlerinin alt yapısını hazırlamıştır.

Katılımcıların aldıkları eğitimle girişimcilik faaliyetlerinde yapılan işin doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Küçük yaşlarda alaylı olarak yetişenler ve usta çırak tedrisatından geçenler önceden ücretli çalıştıkları iş kolunda girişimci olma imkânına erişmişlerdir. Girişimci olmaya karar verenlerden kimileri faaliyet gösterecekleri iş kolunda yurt içinden veya yurt dışından özel eğitim almışlardır. Bu eğitimlerden sonra doğrudan işyerini açanlar olduğu gibi çalıştığı iş kolunda başkasının yanında çalışarak belirli bir deneyimi kazanınca kendi işyerini kurmayı tercih edenler de olmuştur. Ülke koşullarında örgün eğitim kurumlarından alınan eğitimle iş fırsatları ve kariyer olanaklarını elde etmenin zor olduğunu bizzat deneyimleyen katılımcılar eğitimlerinin ve önceki işlerindeki tecrübelerin girişimcilik faaliyetlerine destek olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışma yaşamının bireylere sunduğu en önemli özgürlük alanı maddi kazanç elde ederek kendi ayakları üzerinde durma yetisini kazandırmasıdır. Kadınların çalışma hayatına ilişkin deneyimlerinde maddi özgürlüğün sunduğu imkânlar en temel kazanımdır. Ailenin ve yakın çevrenin dışına çıkarak başka insanlarla karşılaşmanın yaşamda öğretici olduğu, yöneticiyle veya diğerleriyle yaşanan çatışmaların kendilerini güçlendirdiğini, kamusal alandaki her türlü görme ve ilişki biçiminin yeni şeyler öğretirken hayat bilgisi dersi verdiği çalışma hayatının kazandırdığı zenginlikler olarak tanımlanmıştır. Girişimcilik faaliyetlerinde kimseye güvenmeden kendine güvenerek çalışmanın gerektiği önemli bir deneyim olarak paylaşılmıştır.

Günümüz yaşam koşullarında çalışma hayatının bir parçası olmak pek çok birey için vazgeçilmez özelliklerden bir tanesidir. Çalışma yaşamında olmak bazı girişimci kadınlar için boş vakit, dinlenme vakti gibi kavramların anlamını yitirdiği bir yaşam biçimidir. Uzun çalışma saatleriyle birlikte gündelik yaşam ve ev yaşamı arasında denge sağlamak katılımcılar için yorucu süreçlerdendir. Özellikle evli ve çocuklu kadınların yaşamında kendine vakit ayırma dışarıdan ücretli destek, anne baba desteğiyle mümkün hale gelmektedir. Eşlerin ev işlerinde kısmen desteği bulunsa da hane içindeki düzeni sağlamada en büyük destek kız çocukları tarafından sağlanmaktadır.

Araştırmada girişimci kadınların istihdam alanındaki diğer kadınlara göre ayrıcalıklı konumları (kendi işlerini kurabilmiş olabilmeleri) önemli bir konudur. Esnaf, esnafçılık kavramı araştırmanın önemli sonuçlarından bir tanesidir. Katılımcılar ticari faaliyetlerinde kendilerinden bahsederken gündelik yaşamdaki konuşma alışkanlığının bir parçası olarak esnaf kelimesini sık tekrarlamışlardır. Esnaf kavramıyla müşteri ihtiyaçlarını ticari faaliyetler aracılığıyla karşılamının yanı sıra girişimciliği yeni bir ürün icadıyla fark yaratmakla ilişkilendirmişlerdir. Bir diğer önemli nedense katılımcıların girişimciliği büyük ölçekli işletmelerin istihdam yarattığı ticari faaliyetler olarak algılamasıdır. Kendi iş hacimlerinin küçük olması ve ücretli çalışan istihdam edemeyip her işi kendilerinin yapması rol çatışmasına neden olmaktadır. Çalışma hayatındaki cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı ayrıma bağlı olarak işyerlerinde erkeklerin daha görünür olması kadınların kendilerini girişimci olarak değerlendirmesinin önüne geçmektedir. Araştırmanın bulguları ülkenin kültüründe

girişimcilik kavramının alan yazında tartişıldığı biçimde yer almadığını ortaya çıkarmıştır.

Bu tez bundan sonra yapılacak çalışmalar için şunları önermektedir;

Girişimcilik faaliyetleri sosyal güvenlik ve sosyal koruma (kreş, emeklilik vb.) olanaklarının birey tarafından karşılandığı, gelir seviyesi değişken ve istihdam biçiminin risklerle çevrelendiğı bir çalışma alanıdır. Kendi istihdamını sağlayan girişimciler devleti istihdam, sosyal güvence, maaş ödemesi vb. pek çok yükten kurtarmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının kadın girişimciliğıyle ilgili geliştirdiğı politikaların çalışma hayatıyla ilgili bir eyleme dönüşmesi için her sürecin takip ve destekle ilerlemesi gerekmektedir. Girişimci kadınların bu faaliyetleri gerçekleştirirken ekonomik daralma dönemlerinde vergi yükü, sosyal güvenlik harcamaları altında ezilmektedirler. Özellikle bu dönemlerde devletin ve sivil kuruluşların girişimci kadınların çalışma hayatına ekonomik alanda destek olacak politikalar geliştirmeleri beklenmektedir.

Saha bulgularında alaylı olmak ve usta çırak ilişkisinin kadınların istihdama katılmalarında destekleyici bir etkiye sahip olduğı görölmüştür. Girişimci olmaya hazır bu kadın iş gücünün maddi açıdan desteklenerek iş piyasalarına kazandırılmasıyla ilgili politikalar yerinde incelemeler yapılarak geliştirilmelidir. Bu deneyime sahip kadınlar iş piyasalarına tutunarak ayakta kalacak mesleki tecrübe ve güce sahiptir. Ticari faaliyetlerin sürekliliğı kadınları ekonomik ve sosyal anlamda güçlendireceğı gibi ülke ekonomisine ve refahına da dinamizm katacaktır.

Cinsiyet ayrımcılığının gündelik hayat pratikleri içinde ataerkil normlara paralel yeniden üretimi devam etmektedir. Bu yapının değişmesi için örgün öğretim müfredatlarının yeniden düzenlenerek eğitim müfredatına toplumsal cinsiyetle ilgili derslerin eklenmesi önemlidir. Cinsiyet fark etmeksizin her bireyin toplumsal cinsiyete ilişkin ilkeleri öğrenmesi ve bu ilkelere paralel sosyalleşme süreçleri kadın ve erkek ilişkilerinde işbirlikçi ve destekleyici bir yaşam biçiminin temellerinin atılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan- Unat, N. (1982). Toplumsal değişme ve Türk kadını. N. Abadan- Unat (Der.), *Türk toplumunda kadın içinde* (s. 1-32). Ekin Yayınları Ticaret A.Ş.
- Acar Savran, G. (2018). *Feminizm yazıları kuramdan politikaya*. Dipnot Yayınları.
- Akbaş, M. ve Bozok, N. (2015). Aylak adam ve tuhaf bir kadın sokaklarda gezinirken: Aynı sokaklar[da] farklı deneyimler(le). *Cyprus International University Folklor/ Edebiyat*, 21(81), 125-138.
- Akçayır, G. ve Biricikoğlu, H. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kent konseyi kadın meclisinin rolü: Sapanca kent konseyi kadın meclisi örneği. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 4(2), 106-131.
- Aktaş, C. (2021). Yenge parantezi. M. Çiftci ve T. Bora (Der.), *Yengeler Cumhuriyeti içinde* (s. 39-49). İletişim Yayınları.
- Alkan, A. (1999). Toplumsal cinsiyet ve kent planlaması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(4), 1-29.
- Alkan, A. (2000). Özel alan kamusal alan ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekân. *Kültür ve İletişim*, 3(1), 71-95.
- Alkan, A. (2006). *Belediye kadınlara da hizmet eder! Kadın dostu belediye hizmetleri: Neden, nasıl?* Kader Yayınları.
- Arık, H. (2017). Kahvehanede erkek olmak: Kamusal alanda erkek egemenliğinin antropolojisi. A. Alkan, (Der.), *Cins cins mekân içinde* (s. 168-201). Varlık Yayınları A.Ş.
- Ardahan, F. (2013). Komşuluk, farklılığa hoşgörü ve yaşam doyumu arasındaki ilişki, ilişkinin güçlendirilmesinde rekreatif etkinliklerin önemi. *International Journal Of Human Sciences*, 10(1), 1078-1090.
- Ardahan, F. (2014). Bireylerin sosyal sermaye profili: Antalya örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 38-56.

- Aşkın, E. Ö. ve Barış, S. (2016). Kadın istihdamında sosyal sermayenin etkisi: Tokat ilinde kadın girişimciler üzerine bir inceleme. *Business And Economics Research Journal*, (7)2, 63-82.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent mekânlarının sosyo-kültürel coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 199-226.
- Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimci kültür: sosyolojik bir perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 101-120.
- Atakan, A. G. (2013). Kırsal dönüşümün kadınların deneyimleri üzerine etkileri: Avanos. M. Tuna (Ed.), *VII sosyoloji yeni toplumsal yapılanmalar: Geçişler, kesişmeler, sapmalar bildiri kitabı I* içinde (s. 33-42). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2010). Kapitalizm ve ataerkillik enformel alanda nasıl eklenir? Bilinçli saklama ve saklayarak değersizleştirme mekanizmalarının ev eksenli çalışmada işleyişi. S. Dedeoğlu ve M. Y. Öztürk (Der.), *Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği Türkiye örneği* içinde (s. 79-132). Sav Yayınları.
- Bachelord, G. (1996). *Mekânın poetikası* (Çev. A. Derman). Kesit Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim toplumu söylenceleri yapıları* (Çev. H. Deliceçaylı ve F. Keskin). Ayrıntı Yayıncılık.
- Bedük, A. (2005). Türkiye’de çalışan kadın ve kadın girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (Elektronik)*, 3(2), 106-117.
- Bock, G. (2005). Refah devletlerinde yoksulluk ve annelik hakları (Çev. A. Fethi). *Kadınların tarihi* cilt 5 içinde (s. 373-400). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm* (Çev. B. Yılmaz). Bağlam Yayınları.
- Bozat, Z. A. (2017). Kadın girişimciler ve inovasyon; Topluluktan faydalanma yönteminin getirebileceği çözümler: Şişli bölgesindeki kadın girişimciler. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 26-37.

- Bozkurt, Ö. ve Yaşar, F. (2018). Girişimci olma yolunda kadın girişimcileri anlamak: Kadınlar ne ister? *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (66), 239- 251.
- Bulut, S. (2010). *Türkiye’de aktif istihdam politikası aracı olarak düzenlenen işgücü eğitim kurslarının istihdam açısından belirleyiciliği* [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Gazi Üniversitesi.
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(53), 268-278.
- Bülbül, Y. (2010). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’ özel girişimciliğe yönelik devlet politikaları*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Calhoun, C. (2014). Bourdieu sosyolojisinin ana hatları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi içinde* (s. 77- 129). İletişim Yayıncılık.
- Civelek, H.Y. (2022). *Çamur meselesi salgınla artan sosyal bilimlerde yöntem tartışmaları*. Nika Yayınevi.
- Connell, R.W. (2019). *Erkeklikler* (Çev. N. Koyuncu). Phoneix Yayınevi.
- Creswell, John W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir). Siyasal Kitabevi.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 25-47.
- Çakır, S. (2017). Osmanlı’da kadınların mekânı, sınırlar ve ihlaller. A. Alkan (Der.), *Cins cins mekân içinde* (s. 76-101). Varlık Yayınları A.Ş.
- Çakır, S. (2019). *Erkek kulübünde siyaset*. Sel Yayıncılık.
- Çakır, S. (2021). *Osmanlı kadın hareketi* (Yay. Haz. M. G. Sökmen ve E. Can). Metis Yayınları.
- Çayır, K. (2012). Yaşçılık yaşa dayalı ayrımcılık. *Ayrımcılık. Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 163-174.

- Çeğin, G. (2018). Türkiye’de çağdaş sosyoloji konuşmaları. H. Etil ve M. Demir (Ed.), *Türkiye’de sosyal bilimler alanında sınıf incelemelerini haritalandırmak* içinde (s. 43-74). Küre Yayınları.
- Çubukçu, S. U. (2011). Mekânın izdüşümünde toplumsal cinsiyet: Sulukule mahallesi ve romanlar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), 83-16.
- Dedeoğlu, S. (2014). İstanbul’da mekân, cinsiyet ve endüstriyel istihdam. A. B. Candan ve C. Özbay (Haz.), *Yeni İstanbul çalışmaları sınırlar, mücadeleler, açılımlar* içinde (s.198-211). Metis Yayınları.
- Demez, G. (2020). Beden sosyolojisine dair. G. Demez, M. Timurturkan ve C. Ertan (Yay. Haz.), *Beden sosyolojisi* içinde (s. 7-12). Bağlam Yayınları.
- Deniz, A. (2020). Bedenden mekâna taşan iktidara özdüşünümsel bir bakış heteroseksüel bir kadının lgbt bireylerin Ankara’sına yolculuğundan notlar. E. Erdoğan ve N. Gündoğdu (Yay. Haz.), *Türkiye’de feminist yöntem* içinde (s. 232-250). Metis Yayınları.
- Dibek, Y. A. (2022). *Toplumsal cinsiyet, girişimcilik ve yaş kesiminde Türkiye’de kıdemli kadın girişimciliği üzerine nitel bir araştırma* [Yüksek Lisans tezi]. T.C. Uşak Üniversitesi.
- Durkheim, E. (2021). *Sosyoloji ve Eylem* (Çev. Ö. Ozankaya). Cem Yayınevi.
- Durukan, L. (2021). Türkiye’de kadın girişimcilerin desteklenmesinde KOSGEB’in rolü. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*. 7(1), 17-37.
- Düzgün, S. S. (2021). Covid -19 salgını döneminde Türkiye’de kadın girişimcilik yazını. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 148-165.
- Ecevit, Y. (1993). Kadın girişimciliğinin yaygınlaşmasına yönelik bir model önerisi. A. Altınel (Yay. Haz.), *Kadını girişimciliğe özendirme ve değerlendirme paneli bildiriler ve tartışmalar* içinde (s. 15-34). Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Eğitim Serisi Yayın No/74.

- Ecevit, Y. (1998). Türkiye’de ücretli kadın emeğinin toplumsal cinsiyet temelinde analizi. A. Berktaş (Ed.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (s.267-284). Tarih Vakfı Yayınları.
- Ecevit, Y. (2007). *Türkiye’de kadın girişimciliğine eleştirel bir yaklaşım*. Uluslararası Çalışma Ofisi.
- Erder, S. (2021). *İstanbul’a bir kent kondu Ümraniye*. İletişim Yayınları.
- Erdönmez, M.E. ve Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekânlarının toplum ilişkilerindeki etkisi. *Megaron*, 1(1), 67- 87.
- Eroğlu, F., Çoban H. ve Koç, M. (2015). Toplumsal kalkınma ve kadın girişimciliği üzerine bir araştırma. *In International Conference On Euroasian Economies Proceedings Book*. Eurasian Economist Association (7), 534- 543.
- Ertürk, Y. (1993). Girişimcilikte örgütlü dayanışma yaklaşımı: Hindistan’dan bir örnek. A. Altınel (Yay. Haz.), *Kadını girişimciliğe özendirme ve değerlendirme paneli bildiriler ve tartışmalar* içinde (s. 43-58). Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Eğitim Serisi Yayın No/74.
- Eyüpoğlu, A., Özar, Ş. ve Tanrıöver Tufan, H. (2000). *Kentlerde kadınların iş yaşamına katılım sorunlarının sosyo- ekonomik ve kültürel boyutları*, T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik hayat eleştirileri* (Çev. D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin). Heretik Yayıncılık.
- Giddens, A. (1998). *Sosyoloji eleştirel bir yaklaşım* (Çev. R. Esengül ve İ. Öğretir). Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. ve Sutton W. P. (2019). *Sosyoloji* (Çev. E. A. Kayhan). Kırmızı Yayınları.
- Gidwani, V. ve Baviskar, A. (2017). Kentsel müşterekler. F. Adaman, B. Akbulut ve U. Kocagöz (Haz.), *Herkesin herkes için müşterekler üzerine eleştirel bir antoloji* içinde (s. 209- 233). Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı). Heretik Yayıncılık.

- Göker, E. (2014). Ekonomik indirgemeci mi dediniz? G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (s. 277-302). İletişim Yayıncılık.
- Gökgür, P. (2017). *Kentsel mekânda kamusal alanın yeri*. Bağlam Yayıncılık.
- Gönen, E., Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2004). *İş ve aile yaşamının dengelenmesi akademisyen kadınlar üzerinde bir araştırma*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gözek, D. S. ve Akbay, P. C. (2012). Girişimci adaylarının girişimcilik eğilimleri ve sorunları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 45-60.
- Gül, M. ve Gül, K. (2018). Balıkesir ilinde kadın girişimci profili ve sorunları: Yiyecek sektöründe bir uygulama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 82-96.
- Güler, M. (2011). Kentsel haklar, kapitalizm ve katılım, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(1), 49- 71.
- Gümüş, A. ve Mercan A. (2022). Kadın girişimcilerin vergi adaletiyle ilgili görüşlerin araştırılması: Ağrı ve Afyonkarahisar illeri örneği, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(3), 417- 441.
- Güner, H. ve Korkmaz, A. (2016). KOSGEB uygulamalı girişimcilik eğitimi girişimcilik ilişkisi: eğitimi alıp iş kurmayanlar üzerine bir araştırma. *İş ve Hayat*, 2(4), 155-182.
- Güney, S. ve Çetin, A. (2003). Kültürün girişimciliğe etkisi ve Türkiye’de girişimcilik kültürü. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 189-210.
- Günindi Ersöz, A. (2015), Özel alan kamusal alan dikotomisi: Kadınlığın “Doğası” ve kamusal alandan dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 80-102.
- Harvey, D. (2020). *Kent deneyimi* (Çev. E. Soğancılar). Sel Yayınları.

- Hayran, N. (2013). *Yerel Yönetimlerde kadın İstihdam politikaları: İzmit Belediyesi Meslek Edindirme Kursları Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Yalova Üniversitesi.
- Hekimoğlu, G. (2018). Kamusal alan: Toplumsal katılımın bir imkânı. *Türk İslam Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 543-555.
- Helle, H. J. (1996). Kentlileşmiş insan. *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (8), 71- 80.
- Helvacıoğlu-Gümüsoğlu, F. (1994). 1928'den 1994'e ders kitaplarında cinsiyetçilik [Yüksek Lisans Tezi] T. C. İstanbul Üniversitesi.
- Hutton, P. H., Foucault, M. ve Gutman, H. (2001). Foucault, Freud ve Benlik Teknolojileri (Çev. G. Çağalı Güven). *Kendini bilmek içinde* (s. 102-129). Om Yayınevi.
- İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı. (2016). *Tüm vergi kanunları*. İkaros Yayınları.
- Jarvis, H., Kantor, P. ve Cloke, J. (2015). *Kent ve toplumsal cinsiyet* (Çev. Y. Temurtürkan), Dipnot Yayınları.
- Kâhya, V. (2019). Psikolojik sermayenin girişimci olma eğilimine etkisi: KOSGEB girişimcilik eğitimine katılan kursiyerler üzerine bir araştırma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 12(18), 634-657.
- Kluge A. ve Negt, O. (2018). *Kamusallık ve tecrübe burjuva ve proleter kamusallığın analizine doğru*. (Çev. M. Atala). Notebene Yayınları.
- Kagider. (2019). *Türkiye'de kadın girişimcilik Endeksi araştırması 2019 araştırma raporu*, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, Türk Tuborg A.Ş. <https://kadingirisimci.gov.tr/media/yfldcfhq/4-t%C3%BCrkiye-kad%C4%B1n-giri%C5%9Fimcilik-endeksi.pdf>
- Kan Ülkü, G. (2018). Konutun Cinsiyeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 3 (2), 63-80.
- Karababa Kayalığıl, P. (2019). Odaları açmak: Kadınların kendi mekânını oluşturması. C. Özbay, A. Terzioğlu (Der.), *Türkiye'de kent kültürleri içinde*, (s. 83-107). İletişim Yayıncılık.

- Karadeniz, E. E. (2019). *Türkiye’de girişimcilik ve uluslararası karşılaştırma* (Ed. Ö. Ö. Sarıoğlu). Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Kasalak, M. A. (2014). Bölgesel kalkınma açısından sosyokültürel yapının girişimciliğe etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 249-266.
- Kartari, A. (2013). İşyerinde kültürlerarası iletişim araştırmaları ve iletişim etnografisi. H. Ergül (Der.), *Sahanın sesleri iletişim araştırmalarında etnografik yöntem içinde* (s. 199-224). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2014). Pierre Bourdieu’nun pratik kuramının kilidi: Alan kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi içinde* (s. 397- 419). İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 344-357.
- Keskin, S. (2014). Ankara- İzmir- İstanbul’da işveren ve kendi hesabına çalışan kadınlar (kadın girişimciler) ve swot analizi ile kadın değerlendirmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 166- 186.
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(1), 71-94.
- Kocatürk, G.A. ve Şengül, M. (2020). Kapitalist ataerkil ilişkiler ve kentsel mekânda kadınların gündelik hayatının coğrafyası: Tokat örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 715-746. <https://doi.org/10.33630/ausbf.678772>
- Koç, M. H. ve Fidan, T. (2019). Yerel yönetimlerin yaygın eğitim etkinliklerine ilişkin kursiyer görüşleri: İsmek dil kursları örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(1), 51-81.
- Korkmaz, S. (2000). Girişimcilik ve üniversite öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1), 163-179.
- Koyuncu, A. (2009). Küresel Kentte Komşuluk, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 23-42.

- Köse, H. (2007). Kültürel siyasal bir kimlikleşme aracı olarak giyim-kuşam modası. Z. Dilek, M. Akbulut, Z. C. Arda, Z. Bağlan Özer, R. Gürses ve B. Karababa Taşkın (Ed.), 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* içinde (s. 457-477). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları:11/2.
- Kümbetoğlu, B. (1999). Görünmeyen sektörün işçileri ve sağlık sorunları: Bir uygulama projesinin düşündürdükleri. *İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Kadın Araştırmaları Dergisi*, (5), 63-74.
- Kümbetoğlu, B. (2006). Buldanlı dokumacıların emek süreçlerinde değişim. A. İlyasoğlu ve G. Kayacan (Yay. Haz.), *Kuşaklar ve Deneyimler Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı* içinde (203-207). Tarih Vakfı Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2011). Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar. S. Sancar (Der.), *Birkaç arpa boyu... 21. yüzyıla girerken Türkiye’de feminist çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan’a armağan* içinde, (s. 475- 503). Koç Üniversitesi Yayınları I. Cilt.
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel araştırmalarda analiz*. Bağlam Yayıncılık.
- Layder, D. (2006). *Sosyal teoriye giriş* (Çev. Ü. Tatlıcan). Küre Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat* (Çev. I. Gündüz). Metis Yayınları.
- Mackenzie, S. (2002). Kentte kadınlar. A. Alkan ve B. Duru (Der.), *20. yüzyıl kenti* içinde (s. 249-283). İmge Yayınevi.
- Makal, A. (2001). Türkiye’de 1950-65 döneminde ücretli kadın emeğine ilişkin gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 117-155. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001830

- Makal, A. (2015). Türkiye’de kadın emeğinin tarihsel kökenleri: 1920-1960. A. Makal ve G. Toksöz, (Ed.), *Geçmişten günümüze kadın emeği* içinde (s.35-97), İmge Kitabevi.
- Mies, M. (2012). *Ataerki ve birikim* (Çev. Y. Temurtürkan). Dipnot Yayınları.
- Miroğlu, G. (2019). *Balıkesir kentinde kadınların kamusal mekân kullanımı: Feminist bir perspektif* [Doktora Tezi]. T.C. Balıkesir Üniversitesi.
- Molyneux, M. (2016). Ev emeği tartışması ve ötesi, G. Acar-Savran ve N. Tura Demiryontan, (Haz.), *Kadının görünmeyen emeği maddeci bir feminizm üzerine* içinde (s. 115-155). Yordam Kitap Yayınları.
- Mümtazpeker, M. (1999). Türkiye’de iç göçün değişen yapısı, A. B. Hacimirzaoglu (Yay. Haz.), *75 yılda köylerden şehirlere* içinde (s. 295-304). Tarih Vakfı Yayınları.
- Nayır, D. Z. (2008). İşi ve ailesi arasındaki kadın: Tekstil ve bilgi işlem girişimcilerinin rol çatışmasına getirdikleri çözüm stratejileri. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(2), 631- 650.
- Neuman, W. Lawrence. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar* (Çev. S. Özge). Yayınodası Yayıncılık Hizmetleri San. Tic. Ltd.
- Oğrak, A. (2020). Kadın girişimciliği ve devletin kadın girişimcilerine yönelik destekleyici politikaları. *Euroasia Journal Of Social Scienses & Humanities*, 7(6), 72-97.
- Olesen, V. (2021). Milenyumun ilk on yılında feminist nitel araştırmalar gelişmeler, zorluklar, beklentiler. G. Ekici ve S. Yeşilçınar (Çev. Ed.), *SAGE nitel araştırmalar kılavuz* içinde (s. 149-175). Vizetek Yayıncılık.
- Orhan, K. (2017). Girişimci kaderini yener mi: girişimci eğilime kaderciliğim etkisi. *Uluslararası Yönetim ve İşletme Dergisi*, 13(13), 143- 159.
- Öğüt, A. (2006). Türkiye’de kadın girişimciliğin ve yöneticiliğin önündeki güçlükler: Cam tavan sendromu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (1), 56-78.

- Özbay, F. (1993). Kadınların eviçi ve evdışı uğraşlarındaki değişme. Ş. Tekeli (Yay. Haz.), *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar* içinde (s. 129-158). İletişim Yayınları.
- Özbay, C. (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı* (63), 185-204.
- Özdemir, R. (1986). Ankara Esnaf Teşkilatı. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 1(1), 156-181.
- Özdemir, Y. ve Mazgal, S. (2012). Bir kariyer tercihi olarak girişimcilikte dışsal faktörlerin etkisi: Sakarya örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7(1), 87-102.
- Özgen Ertübey, N. (1992). Ege bölgesi girişimci profili ön çalışması modernleşmeci ölçütlerle girişimci kavramı. *Sosyoloji Dergisi*, (3), 217- 245.
- Özkaya, M. O. (2009). Kadın girişimcilere yönelik “Strateji geliştirmede” yerel yönetimlerle iş birliği içinde olmak mümkün mü? *Journal of Management and Economics Research*, 7(11), 56-72.
- Özyılmaz, A. M. (2016). *Türkiye’de kadın girişimciliği ve girişimci kadıların karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar* (Çev. D. Bayrak, H.B. Arslan, Z. Akyüz). Siyasal Kitabevi.
- Scott, J.C. (2021). *Tahakküm ve direniş sanatları gizli senaryolar* (Çev. A. Türker). Ayrıntı Yayınları.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti, erkekler devlet, kadınlar aile kurar*, İletişim Yayınları.
- Savrul, B. K. ve Akyüz, D. (2016). Türkiye ekonomisinde kadın girişimcilerin mevcut durumu ve geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(1), 165- 185.
- Sencer, M. (1967). Bir sosyal sınıf kriteri olarak yerleşme kesimi ve konut. *Istanbul University Journal of Sociology*, 2(21-22), 199-212.

- Sennett, R. (2013). *Kamusal insanın çöküşü* (Çev. S. Durak, A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve zihinsel yaşam. A. Aydoğan (Yay. Haz.), *Şehir ve Cemiyet* içinde, (s. 167-184). İz Yayıncılık.
- Simmel, G. (2006). *Modern kültürde çatışma* (Çev. T. Bora, N. Kalaycı, E. Gen). İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2020). *Harabe kapı ve köprü kulp* (Çev. A. Tümertekin, N. Ülner). Janus Yayıncılık Ltd. Şti.
- Soysal, A. (2010). Kadın girişimcilerin özellikleri, karşılaştıkları sorunlar ve iş kuracak kadınlara öneriler: Kahramanmaraş ilinde bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 71-95.
- Soysal, A. (2010). Türkiye'de kadın girişimciler: Engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(01), 83-114.
- Sönmez, A. ve Toksoy, A. (2014). Türkiye’de girişimcilik ve Türk girişimci profili üzerine bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(2), 41-58.
- Sürmeli, İ. (2014). *Kadın girişimciliğinin desteklenmesinde ve sorunlarının çözümünde yerel yönetimlerin rolü*, Procedia VI International Congress On Entrepreneurship Bishkek/ Kyrgyzstan, s. 278-282.
- Şahankaya Adar A. ve Dedeoğlu, S. (2023). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesine etkisi, *Fe Dergi*, 15(2), s. 8-49. [DOI: 10.46655/federgi.1337375](https://doi.org/10.46655/federgi.1337375)
- Şenol Cantek, F., Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Çakmak, Ş. (2013). Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: Kamusal ile özel “Ara”sında kalanlar. F. Ş. Cantek, (Der.), *Kenarın kitabı: ‘Ara’da kalmak, çeperde yaşamak* içinde (s. 121-159). İletişim Yayınları.
- Taşdemir, S. S. (2021). Sosyo ekonomik kalkınmada kadın girişimciler ve işletmeleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 16(2), 76- 90.

- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2014). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya yapının ikiliği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (s. 303-366). İletişim Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2015). *İlhan Tekeli ile günümüze ve geleceğe dair*. Ö. Taner (Yay. Haz.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toksöz, G. (2007). *Türkiye’de kadın istihdamının durumu*. Uluslararası Çalışma Ofisi Yayınları.
- Toksöz, G. (2016, 10 Aralık). Kadın’dan aile’ye geçiş Akp döneminin istihdam politikalarının toplumsal cinsiyet açısından analizi. *SİHUS VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*, Kocaeli.
- Toksöz, G. (2017). Neoliberal piyasa, özel ve kamusal patriarka çıkmazında kadın emeği. S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren (Der.), *Türkiye’de refah devleti ve kadın* içinde (s. 103-126).
- Toksöz, G. (2018). *Kalkınmada kadın emeği*, Varlık Yayınları.
- Topçu, Ü. (2018). Açık kamusal alan olarak mahalle parkı. M. Zühre Sözeri Yıldırım (Ed.), *Bir şehri düşünürken: İstanbul* içinde (s. 175-191). Ceres Yayınları.
- Topgül, S. (2016). Çalışma Yaşamında Yaşlı Ayrımcılığı mı Yaş Ayrımcılığı mı? *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 373-391.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusala feminist bir saha hikâyesi. *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 30-58.
- Tümtaş, M. S. (2016). Mekân, kimlik, siyaset. M. S. Tümtaş, A. Dericioğulları Ergun ve C. Ergun (Yay. Haz.), *Kente dair...* içinde (s. 124-141). Bağlam Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Şehir* (Çev. M. Ceylan). Yarın Yayınları.
- Wedel, H. (2001). Siyaset ve cinsiyet İstanbul gecekondularında kadınların siyasal katılımı (Çev. C. Kurultay). Metis Yayınları.
- Vural, Ü. (2017). Kadın ve erkek girişimcilerin oranlarının coğrafi bakımdan karşılaştırılması. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (46), 97-112.

- Yaman, M. (2016). Türkiye’de sanayi ve istihdam stratejileri çerçevesinde kadın istihdamının yönelimleri. M. Yaman, S. Dedeoğlu (Der.) *Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği neo-liberal ve muhafazakâr dönem içinde* (s.11-46). Sav Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Yavuz Özgül, S. (2019). *Kamu desteklerinden yararlanan kadın girişimciler: Ankara ili örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Yetim, N. (2002). Sosyal sermaye olarak kadın girişimciler: Mersin örneği. *Ege Akademik Bakış*, (2), 79-92.
- Yıldırım Saatci, E. ve Tekaüt Çal, B. (2014). Social business tradition of Turkish enterprises: “Theoretical and historical journey of cooperatives”. *International Journal of humanities and Social Science*, 4(1), s. 122- 134.
- Yılmaz, F. (2011). Mahrem değil mahrumun mekânı: Hanımlar lokali. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten* (8)7, 45-47.
- Zeytünü, G. ve Yazgan, Ç. Ü. (2022). Pandemi sürecinde kadın girişimcilerin iş ve aile yaşamları Ankara örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi* 12 (2), 1381-1398. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1100729>
- Zeytünlü, G. (2021). *Covid 19 Pandemisinin kadın girişimcilerin çalışma yaşamına ve aile içi ilişkilerine etkileri*, [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.

İnternet Kaynakça

- Ceid veri portalı (2024). *Cinsiyete göre istihdam payı- kendi hesabına çalışan*. 27 Mart 2024 tarihinde <https://veriportali.ceid.org.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Ceid veri portalı (2024). *Cinsiyete göre istihdam edilenlerin sayısı ve istihdam oranları*. 27 Mart 2024 tarihinde <https://veriportali.ceid.org.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2023). *Mevzuat*. 3 Haziran 2023 tarihinde <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat> adresinden edinilmiştir.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5362&MevzuatTur=1&MevzuatTarih=5>, 19 Mart 2024 tarihinde Resmî Gazete Tarihi: 21.06.2005 Resmî Gazete Sayısı: 25852 adresinden edinilmiştir.

İstanbul Ticaret Odası (2023). 9 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.ito.org.tr/tr/kurumsal/hakkimizda> adresinden edinilmiştir.

İstesob (2023). 9 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.istesob.org.tr/istesob/> adresinden edinilmiştir.

Toksöz, G., Kızılırmak, B. ve Memiş, E. (2022). *Türkiye'nin insani ve toplumsal cinsiyet gelişmesindeki durumu: İnşili-çıkışlı bir yol. Cinsiyet eşitliği izleme derneği.* 27 Mart 2024 tarihinde (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/2108>) adresinden edinilmiştir.

Türkiye istatistik kurumu istatistiklerle kadın 2021. 28 Mart 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=istatistiklerle-kadin-2021-45635> adresinden edinilmiştir.

Türkiye istatistik kurumu işgücü istatistikleri 2022. 28 Mart 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390> adresinden edinilmiştir.

Türkiye istatistik kurumu İstatistiklerle Kadın 2022. 28 Mart 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668> adresinden edinilmiştir.

Yanıkaya, B. (2011). *Şehirde kaybol(ama)mak ya da kadın olmak.* 1 Mart 2023 tarihinde (<https://www.stgm.org.tr/panel-kent-mekân-ekseninde-toplumsal-cinsiyet-tartismalari>) adresinden edinilmiştir.

03.01.2022 Günü Saat 15.30'da Belirlenen Gösterge Niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları. 28 Nisan 2024 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/202201/03012022.xml>, adresinden edinilmiştir.

EKLER

Ek-1: Araştırma Örneklemine Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Katılımcı Adı	Semti	Yaşı	Medeni Durumu	Hane Bilgileri	İstanbul'da Yaşam Süresi	Eğitim Düzeyi	Doğum Yeri	Ücretli İş Tecrübesi	Girişimcilik Süresi	Mahallede Çalışma Süresi
Esmâ	Kuzguncuk	49	Evli	3	23 Yıl	Lise	Yurtdışı/il	25 Yıl	7 Yıl	7 Yıl
Sibel	Kuzguncuk	41	Bekar	1	41 Yıl	Lisans	İstanbul	20 Yıl	6 Yıl	6 Yıl
Fikriye	Kuzguncuk	33	Bekar	3	27 Yıl	Lisans	İstanbul dışı/ilçe	16 Yıl	7 Yıl	7 Yıl
Sibel	Kuzguncuk	66	Bekar	2	66 Yıl	Lise	İstanbul	15 Yıl	28 Yıl	28 Yıl
Tuğba	Kuzguncuk	39	Bekar	3	39 Yıl	Lisans	İstanbul	21 Yıl	5 Yıl	5 Yıl
Neşe	Kuzguncuk	52	Evli	2	52 Yıl	Lisans	İstanbul	11 Yıl	22 Yıl	22 Yıl
Nilay	Kuzguncuk	48	Evli	3	48 Yıl	Lisans	İstanbul dışı/il	6 Yıl	25 Yıl	25 Yıl
Sevgi	Kuzguncuk	35	Boşanmış	5	30 Yıl	Ön lisans	İstanbul dışı/ilçe	6 Yıl	6 Ay	6 Ay
Reyhan	Kuzguncuk	38	Boşanmış	6	38 Yıl	Lise	İstanbul	3 Yıl	3 Yıl	3 Yıl
Selma	Tomtom	39	Evli	2	39 Yıl	Lisans üstü	İstanbul	6 Yıl	14 Yıl	8 Yıl
Rabia	Tomtom	37	Bekar	2	11 Yıl	Lisans	İstanbul dışı/ilçe	13 Yıl	5 Yıl	5 Yıl
Sakine	Tomtom	55	Boşanmış	1	15 Yıl	Lisans	İstanbul	18 Yıl	17 Yıl	10 Yıl
Hatice	Tomtom	60	Evli	4	33 Yıl	Lisans	İstanbul dışı/ilçe	22 Yıl	6 Yıl	6 Yıl
Gülşen	Tomtom	55	Evli	2	55 Yıl	Lise	Bitlis	Yok	8 Ay	8 Ay
İlknur	Tomtom	31	Bekar	1	14 Yıl	Lisans üstü	İstanbul dışı/il	1 Yıl	5,5 Yıl	2,5 Yıl
Nilüfer	Tomtom	25	Bekar	4	25 Yıl	Lisans	İstanbul	Yok	9 Ay	9 Ay
Şeyda	Tomtom	30	Bekar	2	30 Yıl	Lise	İstanbul	8 Yıl	6 Yıl	6 Yıl
Şükran	Tomtom	58	Evli	3	42 Yıl	Lisansüstü	İstanbul dışı/ilçe	6 Yıl	31 Yıl	29 Yıl
Yasemin	Ümraniye	54	Boşanmış	1	54 Yıl	Ortaokul	İstanbul	4 Yıl	24 Yıl	1 Yıl
Banu	Ümraniye	49	Evli	3	49 Yıl	Lise	İstanbul	2 Yıl	20 Yıl	18 Yıl
Asude	Ümraniye	51	Evli	4	51 Yıl	Lise	İstanbul	Yok	7 Yıl	7 Yıl
Dilara	Ümraniye	30	Bekar	4	28 Yıl	Lisans	İstanbul dışı/ilçe	6 Yıl	1 Yıl	1 Yıl
Canan	Ümraniye	40	Evli	5	32 Yıl	Ortaokul	İstanbul dışı/ilçe	13 Yıl	16 Yıl	16 Yıl
Sümeyra	Ümraniye	49	Evli	4	45 Yıl	İlkokul	İstanbul dışı/ilçe	14 Yıl	26 Yıl	26 Yıl
Mervegül	Ümraniye	41	Evli	4	27 Yıl	Ön lisans	İstanbul dışı/ilçe	2 Yıl	6 Yıl	6 Yıl
Nermin	Ümraniye	27	Evli	3	27 Yıl	Lisans	İstanbul	9 Yıl	7 Ay	7 Ay
Meltem	Ümraniye	46	Bekar	3	45 Yıl	Lise	İstanbul dışı/ilçe	22 Yıl	2 Yıl	2 Yıl
Ezgi	Ümraniye	39	Boşanmış	3	39 Yıl	Lisans	İstanbul	17 Yıl	5 Yıl	5 Yıl
Gonca	Ümraniye	37	Evli	4	37 Yıl	Ortaokul	İstanbul	8 Yıl	16 Yıl	16 Yıl

Ek-2: Araştırmada Kullanılan Görüşme Rehber Formu

Girişimci Kadınların Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul'da Kuzguncuk, Atatürk, Tomtom Mahalleleri Araştırma Görüşme Rehber Formu

İzin ve Açıklama

Ben Dilek Işık Beykent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora öğrencisiyim. Doktora çalışmam için; Girişimci Kadınların Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul'da Kuzguncuk, Atatürk, Tomtom Mahalleleri konusu çerçevesinde araştırma yapıyorum.

Bu araştırmada çalışma konuma bağlı olarak öncelikle iş deneyimlerinize ilişkin ayrıntılı sorularım olacak. Ayrıca bu görüşme de sizin iş ve özel hayatınızı nasıl bir arada yürüttüğünüze ait sorularım olacak. Bu konu ile ilgili görüşlerinizi benimle paylaştığınız için çok memnunum. Bu görüşmeye ilişkin bilgiler ve kimliğiniz bu çalışma dışında hiçbir yerde kullanılmayacak ve hiçbir kurum/kuruluş ve kişiler ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmadan çekilebilirsiniz.

Araştırma konusuna karşı gösterdiğiniz ilgi ve yaşantınıza ait kişisel deneyim ve tecrübelerinizi benimle paylaşarak araştırmama katıldığınız için teşekkür ederim.

Görüşülenin Takma Adı:

Görüşme Tarihi :

Görüşme Yeri :

Görüşme Süresi :

Görüşme Reddedildi ise Nedeni:

1. Sosyodemografik Bilgiler

1.1. Doğum Yeri

2. Köy (...)

3. İlçe (...)

4. İl (...)

5. Yurt dışı (...)

2.2. Yaş

1. 18- 23 (...)
2. 24- 29 (...)
3. 30- 35 (...)
4. 36- 41 (...)
5. 42- 47 (...)
6. 48-53 üzeri (...)

2.3. Medeni Hali

1. Bekar (...)
2. Evli (...)
3. Dul (Eşinden Ayrılmış) (...)
4. Dul (Eşi Ölmüş) (...)
5. Birlikte yaşıyor (...)
6. Diğer (...)

2.4. Eğitimi

1. İlk ve orta (...)
2. Lise (...)
3. Yüksekokul (...)
4. Lisans (...)
5. Yüksek lisans (...)
6. Doktora (...)
7. Varsa gidilen özel kurslar (...)

2.5. Mülkiyet Durumu

1. Ev (...)
2. Araba (...)
3. Başka mülk (...)
4. Memleketinde mülkiyet (...)
5. Ek gelir (...)

2. 6. Şu andaki işi (...))

1. Önceki işi

2. Kent Yaşamı

-Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz?

-Aileniz de İstanbul'da mı yaşıyor?

-İstanbul'a gelmeniz/ yerleşmeniz nasıl oldu?

-Bu mahallede ne zamandan beri yaşıyorsunuz?

-Yaşadığınız mahalle de akrabalarınız/ yakınlarınız da yaşar mı? (Güven duyulan kişiler)

-Yaşadığınız mahallede komşuluk/ sosyal ilişkiler nasıldır bahsedebilir misiniz?

-Bu mahallede ne zamandan beri çalışıyorsunuz?

-İşyerinizin bulunduğu bu mahalle size göre son yıllarda nasıl bir değişim geçirdi?

-Önceki hali nasıldı biraz anlatır mısınız?

-İşyerinizin bulunduğu bu mahallede uzun saatler geçiriyorsunuz bu mahallede nasıl zaman geçiriyorsunuz?

-Yaşadığınız/ Çalıştığınız mahalleyi nasıl anlatır mısınız?

-İşyerinizin bulunduğu mahallenin sosyal yaşamı nasıl anlatır mısınız?

-Siz mahallenin sosyal yaşamından memnun musunuz?

-Bu mahallede neler / nasıl olmasını isterdiniz?

-Siz bu sosyal çevreye uyum sağlayabiliyor musunuz?

-Mahallenizin dışında hangi semtlerde vakit geçirirsiniz?

-Vakit geçirdiğiniz bu semtlerde neler yaparsınız anlatır mısınız?

-Siz kendinizi bu mahalleye ait hissediyor musunuz?

-Size göre bu mahallede kimler yaşıyor?

-Yerel yönetimlerin mahallenize neler getirmesini istersiniz?

-Sizce hangi konular belediye tarafından çözüme kavuşturulmalıdır?

-Kiralar nasıl, işyeri sahiplerinin tavrı nasıl biraz anlatır mısınız?

-İşyerinizin mülkiyeti sizin mi?

-Siz ne kadar kira ödüyorsunuz?

-Bu mahallede başka kadınlar işyeri açmak istese buna erişme olanağı nasıl bu konuda neler düşünüyorsunuz?

3. Çalışma Hayatı

- Çalışmaya başlama kararınızı almaya neden olan faktörlerden bahsedebilir misiniz?
- Eğitiminizi aldığınız iş kolunda mı çalışıyorsunuz?
- Eğitiminizi almadığınız bu alana geçme kararını nasıl aldınız?
- Bugüne kadar çalıştığınız iş kollarından bahsedebilir misiniz? (Pozisyonu)
- Bu iş kollarında çalışma sürelerinizden bahsedebilir misiniz?
- Bu işlerden ayrılma nedenleriniz hakkında anlatır mısınız?
- Size göre çalışan kadınlar gündelik hayatlarını ve çalışma hayatlarını nasıl dengeliyorlar?
- Kendinize zaman ayırabildiğinizi düşünüyor musunuz?
- Ayrırabiliyorsanız neler yapıyorsunuz? (Dinlenme, kuaför, spor veya evde kendi kişisel bakım işleri vb.).
- Kendinize zaman ayıramıyorsanız nedenleriniz nelerdir, bunlardan bahsedebilir misiniz?
- Kendinize zaman ayırmak ya da ayıramamak sizi nasıl etkiliyor bu konuda neler hissediyorsunuz?
- Çalışma hayatına atıldıktan sonra hayatınızda ne gibi farklılıklar oldu bunlardan bahsedebilir misiniz?
- İlk işinizden bu yana çalışma hayatınızla ilgili tecrübelerinizden bahsedebilir misiniz?

4. İşyerinin Kuruluşu

- Ne zamandan beri/ kaç yılından beri girişimci olarak çalışıyorsunuz?
- Girişimci bir kadın olarak hangi iş kolunda faaliyet gösteriyorsunuz?
- İşyerinizle ilgili faaliyetlere başlarken kuruluş sermayesini nereden temin ettiniz?
- Bu işyerini açarken Kobi, KOSGEB, Kooperatiflerden ekonomik destek aldınız mı? (Ne gibi destekler)
- İşyeri kimin üzerine kayıtlı?
- İşinizin yöneticisi kim?
- Siz bu işyerinde ne olarak çalışıyorsunuz?
- İşinizde sizden başka çalışan var mı?
- Çalışanlarınız hangi işleri yapar? (İş bölümüne konu olan faaliyetler neler?)
- Çalışanlarınızı seçerken nelere dikkat edersiniz? (Cinsiyet-eğitimi-mahalleden birisi, akraba?)

- Çalışanlarınızın yemek ihtiyaçlarınız siz mi karşılıyorsunuz?
- Bir çalışma gününüzden bahsedebilir misiniz?
- Çalışırken hiç ara veriyor musunuz?
- Bu arada neler yapıyorsunuz anlatır mısınız?
- İşyerini saat kaçta kapatırsınız?
- İşyerini tam kapattığınız bir gün var mı? (Tatil günü var mı?)
- Çalışırken tedirgin olduğunuz anlar oldu mu?
- İşinizle ilgili kararlar alırken yardıma/ desteğe ihtiyacınız oluyor mu?
- Kimlerden destek alırsınız?
- İşinizden elde ettiğiniz geliri yeterli buluyor musunuz, yaşantınızdan memnun kalmanızı sağlıyor mu?
- Geçinmek için yeterli imkânlarınız olsa idi girişimci olarak çalışmak ister miydiniz?

5. İşyerinin Mekânsal Özellikleri

- İş yerinizi kiralarken nelere dikkat ettiniz? (Cadde, cephe, kirası, popülerliği?)
- İşyerini kurarken ne gibi değişiklikler /hazırlıklar yaptınız?
- İşyerinizin büyüklüğü/ genişliği hakkında neler düşünüyorsunuz?
- İç mekân kullanımı yeterli mi?
- Dış mekânları istediğiniz gibi kullanabiliyor musunuz?
- Havalandırma özellikleri nasıl?
- Faaliyetlerinizi yürütmek için yeterli araç gerece sahip misiniz?
- İşyerinizi kim açar kim kapatır?
- İşyerinizi denetleyenler var mı?
- Hangi zamanlarda gelirler, bu denetimlerden bahsedebilir misiniz?

6. Kadın Girişimci

- Girişimci bir kadın olarak kendinizi anlatır mısınız?
- Bu işe başlamadan önce bu işle ilgili bir fikriniz var mıydı?
- Evetse, bu fikre nereden, nasıl sahip oldunuz?
- İşyerinizi açarken müşterilerinizin kimler olacağını düşündünüz mü?
- İşyeri açarken yasal işlemleri nasıl/ kimlerle yürüttünüz?
- İşyerinize ait yasal hak ve sorumluklarınız hakkında bilginiz var mıydı?
- Kadın girişimci olarak başka kadın girişimciler tanıyor musunuz?
- Çalıştığınız alanla ilgili bir kuruluş bir dernek var mı?

- Varsa, hiç gittiniz mi?
- Birlikte ortak çalışmalarınız oldu mu? Neler?
- Çalıştığınız alanla ilgili bir kuruluşa bir derneğe üye misiniz?
- İşyerinizle ilgili sorunlar yaşadığınızda bir avukata ihtiyacınız oldu mu?
- Belediye ile ilişkileriniz nasıl?
- Hiç sorunlar yaşadınız mı?
- Ne gibi sorunlar yaşadınız?
- Sizden daha tecrübeli kadın girişimcilerle görüştünüz mü?
- Sizin gibi olan kadın girişimcilerle sorunlarınızı, karşılaştığınız engelleri, çözüm arama yollarını konuştunuz mu?
- Daha ne kadar süre işinizde çalışmayı düşünüyorsunuz?
- Farklı bir iş düşünceniz var mı?
- İşinizi geliştirmek/ kazancınızı artırmak için neler yapıyorsunuz?
- İşyerinizi büyütmeyi düşünüyor musunuz?
- Sosyal medya hesapları kullanıyor musunuz? (Avantajları-dezavantajları)
- Trendyol -getir- yemek sepeti vb. şirketleri ile iş birliğiniz var mı?

7. Ataerkil Ortam

- Kendinize ait bir mesleğinizin olması size ne hissettiriyor bu konuda neler düşünüyorsunuz?
- Sizi kendi işinizi kurmaya iten nedenlerden bahseder misiniz?
- Girişimci bir kadın olmaya karar verdiğinizde yakınlarınızdan/çevrenizden nasıl geri dönüşler/ tepkiler aldınız?
- Girişimci bir kadın olmanın zorluklarından bahseder misiniz?
- Girişimci bir kadın olmanın kolaylıklarından bahseder misiniz?
- Erkek girişimci olmak ile kadın girişimci olmanın farklılıkları hakkındaki düşüncelerinizden bahseder misiniz?
- İşinizle ilgili ekonomik, teknolojik, pazarlama gibi alanlarda zorluklar yaşadığınızda kimlerden destek alırsınız?
- Rakiplerinizin kimler olduğunu düşünüyorsunuz?
- Hangi konularda rekabet var bahseder misiniz?
- Eğitilmiş olmak size günlük hayatta ve iş hayatında fırsatlar yaratıyor mu, kariyer olanakları sunuyor mu?

- Eğitimli bir kadın olmak hakkında neler düşünüyorsunuz?
- Eğitiminiz çalıştığınız bu işlerde size ne gibi kolaylıklar sağladı? (Fırsatlar-kaynaklar)
- Bu işinizle ilgili kurs vb. faaliyetlere katıldınız mı? Neler yaptınız?
- İşyerinizin bulunduğu bu bölgede bir kadın girişimci olmak fark yaratıyor mu?
- Hangi konularda fark yaratıyor anlatır mısınız?
- Yaşadığınız zorluklar karşısında devletten/ finans ve sivil toplum kuruluşlarından beklentileriniz nelerdir?
- Sosyal güvenceniz var mı?
- Ne zamandan beri sosyal güvenceniz var?
- Size göre sosyal güvenceli olmak ne demek?
- Çalışanlarınıza sosyal güvence sağlıyor musunuz?
- İşyeriniz için mal alımını nasıl gerçekleştiriyorsunuz?
- Nerelerden mal alıyorsunuz?
- Mal alım işleriniz siz mi yapıyorsunuz?
- O semtlere ulaşımı nasıl sağlıyorsunuz?
- Bu konuda yaşadığınız zorluklar hakkında neler anlatabilirsiniz?
- Bu zorluklar karşısında destek aldığınız biri var mı?
- Mal alırken ödeme yöntemleri neler?
- Tüm mal tedarikçilerine uygulanan ödeme yöntemleri aynı mı?
- İşinizdeki iş ilişkilerinde kadınlarla mı erkeklerle mi karşılaşırsınız? (Tedarikçiler-pazarlama)
- Bu ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Size göre işiniz kimlere daha uygun?
- Bu konuda neler düşünüyorsunuz?
- Covid çalışma hayatınıza olan etkilerinden bahsedebilir misiniz? (Fırsatlar-kayıplar)
- Bu süreçte işyerinizi kapattınız mı?
- Bu süreçte neler yaptınız? (Nasıl geçindi-işyerine ait giderler nasıl ödendi?)
- Bu süreçte devletten destek aldınız mı? (yeterli miydi?)
- Çalışma hayatınız boyunca krizler sizi nasıl etkiledi bu konudan biraz bahsedebilir misiniz?
- Hiç işsiz kaldınız mı?
- Bugünlerde yaşadığınız ekonomik sorunlar var mı?

-Bu ekonomik kriz ile ilgili neler yaşıyorsunuz?

8. Girişimcilik Kültürü

-Sizce girişimcilik kültürü özellikleri nelerdir anlatır mısınız?

-Bu kültürün oluşmasını sağlayan koşullar neler olmalı bundan bahsedebilir misiniz?

-Sizce ideal bir kadın girişimcinin özellikleri neler olmalı?

-Başarılı bir kadın girişimci olmanın koşulları nelerdir?

-Başarılı olmak için neler yapıyorsunuz?

-Kendinizi başarılı buluyor musunuz?

-Gelecekte işinizi nasıl devam ettirmeyi düşünüyorsunuz?

-Başka bir alana geçmek için planlarınız var mı?

-Size göre kadın girişimciliği kadınların çalışma hayatına girmelerine yardımcı oluyor mu?

-Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

-Kadınlara iş fırsatları yaratıyor mu?

-Çalıştığınız iş alanında sağladığınız katkı konuları hakkında neler düşünüyorsunuz?

-Size göre yaşadığınız çevrede işyeri sahibi olmanızı nasıl değerlendiriyor?

-Girişimci olacak kadınlara nelere dikkat etmelerini tavsiye edersiniz?

9- Beklentiler

Çalışma konuma yapmış olduğunuz katkılardan ötürü teşekkür ederim, sizin bu konuda eklemek istediğiniz düşünceleriniz nelerdir?

Ek-3: Niteliksel Verilerin Analizinde Kullanılan Kod ve Kategori Listesi

Kategoriler	Kodlar
A-Kent Yaşamı	-İstanbul'a gelme nedeni -Yaşanan semt -Şu anda bulunduğu mahallede yaşam -Mahallede güven duyulan kişilerin varlığı -Komşuluk ve sosyal ilişkiler hakkında düşünceler -Mahallede çalışma süresi -Mahallenin önceki hali nasıldı? -Mahallede nasıl vakit geçirilir? -Mahalleyi nasıl anlatırsınız? -Mahallede neler olsun/değişsin? -Sosyal çevreye uyum - a)- Uyum sağlanan mahalle - b)- Uyum sağlanamayan mahalle -Çalışılan/yaşanılan mahalle dışında vakit geçirilen semtler -Çalışılan mahallede kimler yaşar? -Çalışırken tedirgin/rahatsız olunan konular -Mahalleye ait hissetme -İstanbul'a ait hissetme -Kira tutarları -Mahallede yeni kadın girişimci -Yerel yönetimlerden beklentiler

B-Çalışma Hayatı	-İlk çalışma yaşı -Çalışma nedeni -Eğitim aldığı iş kolu -Girişimcilik faaliyetleri için aldığı eğitimler -Eğitimi alınan iş kolunda çalışmak ya da çalışmamak -Önceki işlerden ayrılma nedenleri -Şu andaki işine geçme kararı -Bugüne kadar çalışılan iş kolları -Bu iş kollarında çalışma süreleri -Bugüne kadar çalışılan iş kollarında yaptığı iş -İşsiz kalınan dönemler -Sosyal güvenlik hakkında düşünceler -Çalışma ve ev hayatı arasında denge sağlama stratejileri -Çalışma hayatına ilişkin tecrübeler
C-İşyerinin Kuruluşu	-Sosyal ağ -Kaç yıldan beri girişimci -Faaliyette bulunulan iş kolu -Kuruluş sermayesinin kaynağı ve miktarı -Dışarıdan finansal destek (KOSGEB/Finans kurumları) -Dışarıdan finansal destek zorluğu

	-İşyeri kimin üzerine kayıtlı? -İşyerinin yöneticisi kim? -İşteki konum ve hakkında düşünceler - Ücretli çalışan istihdamı -Ücretli çalışanda aranan özellikler -Ücretli çalışanın SGK-yemek ihtiyaçları -Ücretli çalışanla iş bölümü -İşle ilgili kararlarda destek kimden alınır? -Bir çalışma günü nasıl geçer? -İşyeri açma saati -İşyerini kapatma saati -Çalışmadığı günler (tatil) -İşyeriyle ilgili borçlar -Kazançtan memnuniyet veya memnuniyetsizlik -Yeterli gelirin olması halinde girişimci olarak çalışmak veya çalışmamak -Çalışırken tedirgin/huzursuz hissetme -İşle ilgili kararlarda destek kimden alınır? -Kazançtan memnuniyet -İşyeri ile ilgili borçlar var mı? -Hangi konularda borçlanıldığı
--	--

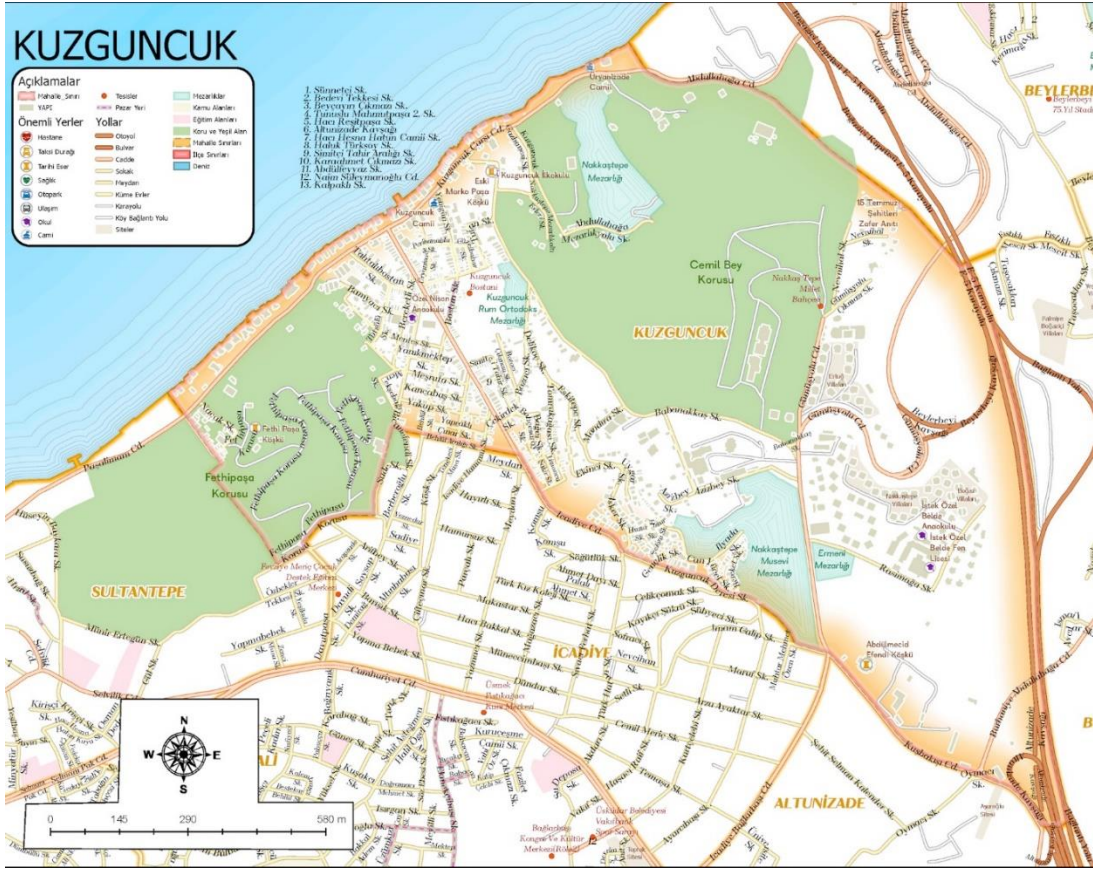
D-İşyerinin Mekânsal Özellikler	-İşyeri kiralanırken dikkat edilen özellikler -İşyeri kuruluşunda yapılan mekânsal değişiklikler -İşyerinin iç mekân büyüklüğü -İşyerinin dış mekân büyüklüğü -Havalandırma özellikleri -Isıtma özellikleri -Faaliyetler için araç gereç yeterli mi? -İşyerini kim açar/ kim kapatır? -İşyerinin denetim süreçleri
E-Girişimci Kadın ve Girişimcilik Kültürü	-Girişimcilik kültürü özellikleri nelerdir? -Girişimcilik kültürünü oluşturan özellikler -İdeal kadın girişimci özellikleri -Başarılı kadın girişimci olmanın koşulları -Başarılı olmak için neler yapılmaktadır -Girişimci kadın kendini başarılı buluyor mu? -Girişimci kadın olarak kendisi -Kendi işini kurma nedenleri -Kendine ait bir mesleği olmak -Eğitimli kadın olmak hakkındaki düşünceler

	-Eğitimin girişimcilik faaliyetlerine etkisi -İşle ilgili alınan eğitimler -Faaliyet gösterilen iş koluna katkılar -Çalıştığı bölgeye sağladığı katkılar -Girişimci olma kararında çevrenin tepkisi - Yaşadığı çevre girişimci kadın olmasını nasıl değerlendiriyor? -Girişimci olacak kadınlara tavsiyeler -Girişimcilik kültürünü sağlayan özellikler üzerine düşünceler -Kobi/KOSGEB hibeleri üzerine deneyimler ve düşünceler -Belediye Mesleki ve Beceri Kursları hibeleri üzerine deneyimler ve düşünceler -Girişimcilik faaliyetleri kadınlara iş fırsatı sunuyor mu? -Girişimcilik kadınlara mı erkeklere mi daha uygun -Rekabet üzerine düşünceler -Yasal işlemler kiminle, nasıl yapıldı? -Faaliyet kolunu seçme nedeni -Müşterilerin kimler olacağı beklentisi -İşle ilgili teknik konularda destek ihtiyacı
--	--

	-Malzeme alımıyla ilgili süreçler -Tedarikçilerle ilişkiler varsa zorluklar -İstanbul’da kadın girişimci olmak -Sosyal medya kullanımı -Online sitelerle iş birliği -Kazancını artırma stratejileri -Kaç yıldır girişimci -İşle ilgili gelecek planları -Girişimci olmanın zorlukları -Girişimci olmanın keyifli yanları -Daha tecrübeli kadın girişimcilerle iletişim -Çalıştığı alanla ilgili kuruluş/dernek var mı? -Derneğe veya kuruluşa üyelik -Birlikte çalışmalar olup/olmadığı -Yasal temsilciye ihtiyaç olup/olmadığı -Yerel yönetimle ilişkiler -Covid-19 Pandemisinin etkileri -Ekonomik krizlerin çalışma hayatına etkileri -Çalışma hayatı boyunca yaşanan krizler -Zorluklar karşısında devletten/finans kurumlarından beklentiler
--	--

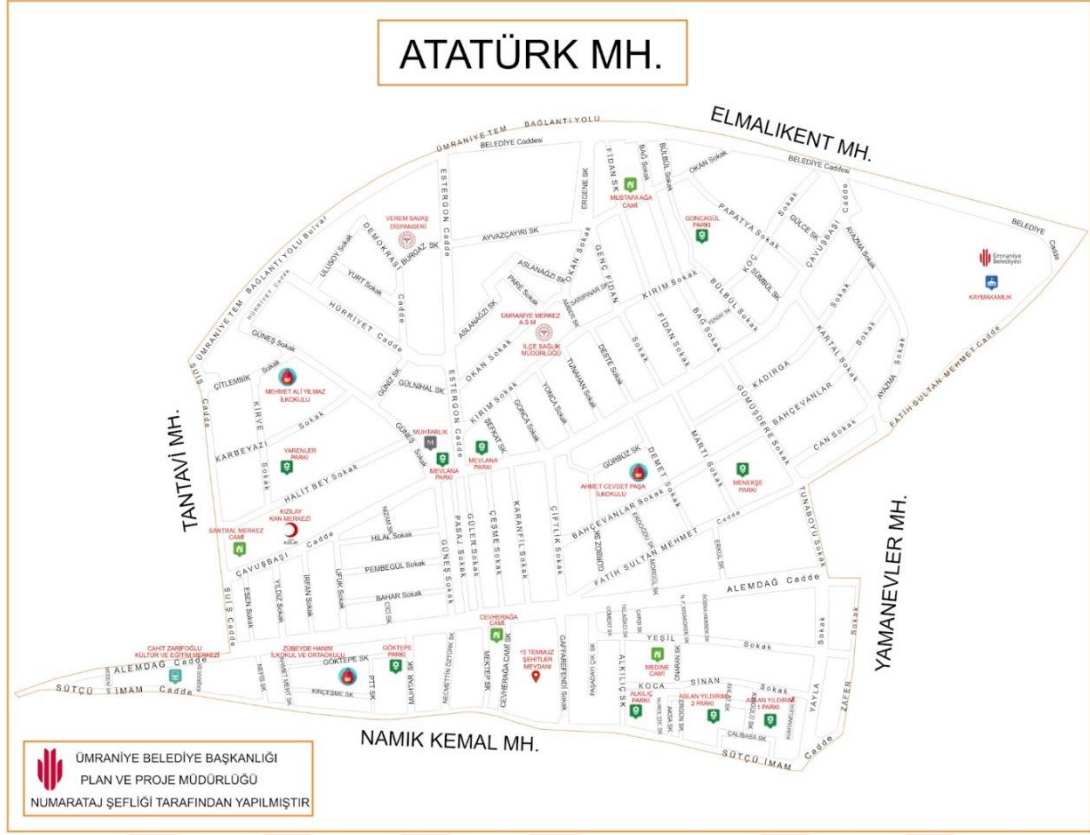
Ek-4: Araştırma Sahasının Yapıldığı Mahallelere İlişkin Harita Bilgileri

Harita1: İstanbul İli Üsküdar İlçesi Kuzguncuk Mahalle Haritası

<https://www.uskudar.bel.tr/userfiles/files/KUZGUNCUK.pdf>, 2024.

Harita 2: İstanbul İli Ümraniye İlçesi Atatürk Mahalle Haritası

https://umraniye.bel.tr/userfiles/files/MahalleHaritalar/pdf_haritalar/ataturk.pdf,
2024.

Harita 3: İstanbul İli Beyoğlu İlçesi Tomtom Mahalle Haritası

<https://beyoglu.bel.tr/wp-content/uploads/2021/01/MAHALLE-TOMTOM.jpg>,
2024.

Ek-5: Etik Kurul Onayı

“Kentin Kadınlara Sunduğu İmkanlar: Cihangir, Kuzguncuk, Ümraniye Örneğinde Girişimci Kadınların Deneyimleri” başlıklı doktora tezi için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğı Kurulu’ndan 21.02.2022 tarih ve 174 sayı ile izin alınmıştır. Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER İÇİN BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

Sayı : E-45778635-050.99-144298
Konu : Dilek IŞIK'ın Tez Başlığı ve Danışman
Değişikliği Hk.

29.03.2024

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : Sosyoloji (İngilizce) Bölüm Başkanlığı, 28.03.2024 Tarihli ve 64729436- - 541 Sayılı
Yazı,

İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü 1955023001 numaralı Sosyoloji Bölümü doktora öğrencisi Dilek IŞIK'a 21.02.2022 tarihli 174 numaralı onay yazısı ile Prof. Dr. F. Belkıs KÜMBETOĞLU danışmanlığında "Kentin Kadınlara Sunduğu İmkanlar: Cihangir, Kuzguncuk, Ümraniye Örneğinde Girişimci Kadınların Deneyimleri" başlıklı tezi için Sosyal ve Beşeri Bilimler için Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan onay verilmişti. Görüşme sorularının ve yönteminin aynı olduğunu, ancak tez başlığında ve danışmanında değişiklik yaptığını beyan eden Dilek IŞIK'ın etik kurul onayının "Girişimci Kadınların Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İstanbul'da Kuzguncuk, Atatürk, Tomtom Mahalleleri" başlığında ve Doç. Dr. Nihan BOZOK danışmanlığında güncellenmesi uygun bulunmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof.Dr. Cevat GERNİ
Başkan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSA3P5JZFZ Pin Kodu :92103

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5700&eD=BSA3P5JZFZ&eS=144298>

Adres:İstanbul Beykent Üniversitesi Ayazağa-Maslak Yerleşkesi Ayazağa Mah. Hadımkoru Yolu

Cad. No: 19 Sarıyer/İstanbul

Telefon:444 1997 Faks:(0 212) 289 64 90

e-Posta:info@beykent.edu.tr Web:www.beykent.edu.tr

Kep Adresi:beykentuniv@hs01.kep.tr

Bilgi için: Cevat Gerni

Unvanı: Başkan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.